

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ANTİK ÇAĞ ÖNASYA KÜLTÜRLERİNDE BÜYÜCÜLÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kader TANÇ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Ufuk ÇÖRTÜK

2023 - Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ANTİK ÇAĞ ÖNASYA KÜLTÜRLERİNDE BÜYÜCÜLÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kader TANÇ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ufuk ÇÖRTÜK

2023-Muğla

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

ANTİK ÇAĞ ÖNASYA KÜLTÜRLERİNDE BÜYÜCÜLÜK

**Kader TANÇ
1941080012**

**Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez**

**Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 07.07.2023
Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 01.08.2023**

**Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ufuk ÇÖRTÜK
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜRBÜZER
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Murat ÇEKİLMEZ**

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Hatice Hicret ÖZKOÇ

2023 – Muğla

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün **02/06/2023** tarih ve **1101/7** sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, **Arkeoloji** Anabilim Dalı **Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Kader TANÇ'ın "**Antik Çağ Önasya Kùltürlerinde Büyücülük**" adlı tezi incelemiş ve aday 07/07/2023 tarihinde saat 15.30'da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin **kabul** edilmesine Oybirliği ile karar verilmiştir.

Doç. Dr. Ufuk ÇÖRTÜK

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÜRBÜZER

Üye

Prof. Dr. Murat ÇEKİLMEZ

Üye

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Antik Çağ Önasya Kùltürlerinde Büyücùlùk” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01/08/2023

Kader TANÇ

ANTİK ÇAĞ ÖNASYA KÜLTÜRLERİNDE BÜYÜCÜLÜK ÖZET

İnsana özgü, doğa ve doğaüstü ile gerçekleştirilen sempatik bir etkileşim, ritüel gerektiren kapsamlı bir eylem olan büyüün doğumu, varoluşsal bir mana arayışındaki ilksel insanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Büyü, tarih akışı içerisinde insanın anlayamadığı, zor durumda kaldığı, özellikle ölüm, hastalık, çeşitli gündelik yaşam sorunları veya ruhlar dünyası ve evrenin işleyişi gibi konularda daima bir umut ve iletişim aracı olmuştur.

Bilim, sanat ve din gibi olguların gelişmesine de büyük katkı sağlayan büyü, bütün toplumlar tarafından çeşitli alanlarda sıklıkla kullanılmış, toplumlar arası etkileşime de sebep olarak bir süreklilik halinde günümüze kadar ulaşmıştır. Oldukça kuvvetli, kozmik bir güç enerjisine ulaşımı hedefleyen büyücülük, insanlar ve toplumlar tarafından hem yarar hem de zarar sağlamak amacı ile kullanılmış, insanlık tarihinin büyük bir kısmını kaplayan inanç kültürünün hala devam etmekte olan oldukça önemli bir parçasıdır.

Bu çalışma içerisinde, öncelikle büyü kavramı ve oldukça kapsamlı teknik bir eylem olan büyü ritüelleri, tüm detayları ile ele alınıp anlaşılmasına ve aktarılmasına çalışılmıştır. Hemen sonrasında, konunun akışının ve öneminin daha iyi anlaşılabilmesi için, “insan” başta olmak üzere büyü ile etkileşimi olan çeşitli alanlar incelenmiştir. En son olarak da Prehistorik Dönem’den başlayarak devamında Mısır, Mezopotamya, Hitit, Yunan ve Roma eşliğinde Önasya toplumlarının büyücülük kültürleri, ele geçen materyalleri üzerinden çeşitli disiplinler arası bakış açıları ile çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Büyü, Büyücülük, Ritüel, İnanç, Doğaüstü.

WITCHCRAFT IN ANCIENT NEAR ASIAN CULTURES

ABSTRACT

The born of the magic, a sympathetic interaction with nature and the supernatural, an extensive action requiring ritual, was performed by primitive humans in search of an existential meaning. In the course of history, magic has always been a hope and a means of communication, especially in matters such as death, illness, various daily life problems or the world of spirits and the functioning of the universe.

Magic, which has made a great contribution to the development of phenomena such as science, art and religion, has been frequently used by all societies in various fields and has reached the present day as a continuity as a cause of interaction between societies. Sorcery, which aims to reach a very strong cosmic power energy, is a very important part of the belief culture that covers a large part of human history, which has been used by people and societies for both benefit and harm.

In this study, first of all, the concept of magic and the magic rituals, which is a very comprehensive technical action, were discussed in all details and tried to be understood and conveyed. Immediately afterwards, various fields that interact with magic were examined in order to better understand the flow and importance of the subject. Finally, the magic and sorcery traditions of societies such as Egypt, Mesopotamia, Hittite, Greek and Roman from the Prehistoric Ages to the Middle Ages were studied with various interdisciplinary perspectives through the materials obtained.

Keywords: Magic, Sorcery, Ritual, Faith, Supernatural.

ÖN SÖZ

Öncelikle, bölümüm içerisinde çok fazla alışılmamış ilgili bu konunun, yüksek lisans tezi için tarafımda neden tercih edildiğini açıklamanın, çalışmanın özellikle benim için var olan değerini açıkça aktaracağını düşünmekteyim.

Orta Asya göçmeni bir ailede dünyaya geldim ve büyükbabam tarafından, şaman öğretileri ile yetiştirildim. Her biri de doğayla iç içe olan çeşitli yararlı yöntemlerle bir nevi doğaüstünden korunmayı, hastalıkları bu “kocakarı” yöntemleriyle iyileştirmeyi amaçlayan ve gerçekten de işe yaradığı görülen öğretilerdi. Oldukça merak uyandırıcı bu gizemli alanı öğrenmeye daha o zamanlarda başladım, büyükbabamın şifacılığı bana da bir yol oldu. Herkesten önce onun ruhuna, bana varlığımın anlamını keşfedeceğim şahane bir yol verdiği için, benliğime aktardığı güzel ve faydalı tüm öğretiler için minnetlerim ile...

İzlediğim bu yolda, daima varlığımı ve bu kozmik akışı anlamak istedim. Tıpkı çalışma içerisindeki tüm ilksel insanlar ve antik çağ toplumları gibi... Bunu yapabilmek adına sadece bir başlangıç olan, bu kapsamlı tez konusunu çalışmamın olanak ve destek sağlayan kıymetli danışmanım, Doç. Dr. Ufuk ÇÖRTÜK’e sonsuz teşekkür ederim. Tez sürecimde de beni varlığı ile destekleyen biricik Dr. Nil DİRLİK DENİZ’e sonsuz teşekkür ederim. Hayatım boyunca benimle gurur duymanızı dileyeceğim işler yapmaya devam edeceğim...

Tezimden ayrı olarak aynı anlarda hayatımın en zor zamanlarını da geçirdiğim, her köşesine ruhumu da kattığım bu çalışmamı gerçekleştirdiğim sürede yanımda hissettiren, çalışmamı her açıdan benimseyip benimle birlikte “karanlığa” karşı duran kişilerden öncelikle biricik sevgi ve emek dolu güzel aileme, canım dostum Uz. Ark. Ecem Baysu’ya, biricik Ceren Altun, Sevgi Tarakçı ve Hande Çınar’a, gökkuşağı kadar renkli tüm kabileme ve burs veren tüm güzel insanlara sonsuz teşekkür ederim, iyi ki varsınız... Son olarak da, mikrokozmosumdan tüm makrokozmosa sonsuz büyümlü teşekkürler:

“Yukarıdaki neyse aşağıdaki odur, içerideki neyse dışarıdaki odur, evren nasılsa ruh da öyledir.”
Hermes Trismegistus, The Emerald Tablet.

Kader TANÇ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	II
LEVHALAR DİZİNİ.....	V
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA BÜYÜ KAVRAMI VE BÜYÜCÜLÜK

1.1. BÜYÜ KELİMESİNİN KÖKENİ	3
1.2. BÜYÜ KAVRAMI ve TANIMLARI ÜZERİNE	4
1.3. BÜYÜ-SİHİR-TILSIM-AMULET-RİTÜEL VE BAZI BÜYÜ KAVRAMLARI	8
1.4. BÜYÜNÜN ETKİNLİĞİ İÇİN GEREKLİ UNSURLAR.....	12
1.4.1. Zaman ve Mekan	13
1.4.2. Büyücü, Büyü Metni ve Psikolojik Etkinin Rolü	14
1.4.3. Malzemeler	16
1.4.4. Ritüellerde Müzik-Tonlama-Dans ve Tiyatral Konsept	21
1.5. BÜYÜ ÇEŞİTLERİ	23
1.5.1. Sempatik Büyü	24
1.5.1.1. Taklit (Analoji) Büyüsü	24
1.5.1.2. Temas Büyüsü	25
1.5.2. Ak (Pozitif) Büyü	25
1.5.3. Kara (Negatif) Büyü	26
1.5.4. Aktif Büyü	27
1.5.5. Pasif Büyü.....	27
1.6. BÜYÜ YÖNTEMLERİ	28
1.7. BÜYÜ RİTÜELİ SONRASINDA ARTIKLARIN ZARARSIZ HALE GETİRİLMESİ	29

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜ VE ETKİLEDİĞİ ALANLARLA İLİŞKİSİ

2.1. BÜYÜ ve İNSAN	31
2.2. BÜYÜ ve ÖLÜM	35
2.3. BÜYÜ ve ŞİFACILIK	39
2.4. BÜYÜ ve TANRI	43
2.5. BÜYÜ, DİN ve BİLİM	46
2.6. BÜYÜ ve SANAT: SEMBOLİZM ve SAYILAR	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞ ÖNASYA KÜLTÜRLERİNDE BÜYÜCÜLÜK

3.1. TARİH ÖNCESİ DÖNEMDE BÜYÜ ve TOTEM TEORİSİ	54
3.2. ESKİ MİSİR'DA BÜYÜCÜLÜK	59
3.2.1. Büyü Çeşitleri	64
3.2.1.1. Kara Büyü	64
3.2.1.2. Ak Büyü	67
3.3. ESKİ MEZOPOTAMYA KÜLTÜRLERİNDE BÜYÜCÜLÜK	84
3.3.1. Büyü Çeşitleri	91
3.3.1.1. Kara Büyü	92
3.3.1.2. Ak Büyü	101
3.3.1.2.1. Maqlu Büyü	104
3.3.1.2.2. Surpu Büyü	105
3.3.1.2.3. Kolay Doğum ve Lamaştı için Büyü	107
3.3.1.2.4. Namburbi Büyüleri	111
3.3.1.2.5. Bit Rimki Büyü	113
3.3.1.2.6. Bit Sala'me ve Bit Meseri Büyü	114
3.3.1.2.7. Saziga Büyü	114
3.3.1.2.8. Aşka karşı Büyü	117
3.3.1.2.9. Nazara karşı Büyü	119
3.3.1.2.10. Kötü Rüyaya Karşı Büyü	120
3.3.1.2.11. Yapıları Koruyan Büyü	121

3.3.1.2.12. Tılsım ve Amuletler	122
3.3.1.2.13. Yılan/Köpek/Akrep Sokmasına Karşı Büyü.....	124
3.4. ESKİ ANADOLU’DA BÜYÜCÜLÜK.....	127
3.4.1. Hititler’de Büyü	129
3.4.1.1. Büyünün Etkinliğini Sağlayan Unsurlar	133
3.4.1.2. Büyü Uygulama Yöntemleri	139
3.4.1.3. Büyü Çeşitleri.....	141
3.4.1.3.1. Kara Büyü.....	142
3.4.1.3.2. Ak Büyü.....	143
3.4.1.3.2.1. Salgına Karşı Ašhella Ritüeli (Hatti)	143
3.4.1.3.2.2. Kirliliğe Karşı Ammihatna Ritüeli (Kizzuvatna)	145
3.4.1.3.2.3. Aile İçi Geçimsizliğe Karşı Maštigga Ritüeli (Hitit).....	150
3.4.1.3.2.4. Doğumun Zorluklarına Karşı Papanikri Ritüeli (Hitit).....	153
3.4.1.3.2.5. Taknaz/Arınma Sağlamak için Tunnawiya Ritüeli	157
3.5. ESKİ YUNAN ve ROMA KÜLTÜRLERİNDE BÜYÜCÜLÜK	159
3.5.1. Büyü Çeşitleri	169
3.5.1.1. Kara Büyü	174
3.5.1.2. Ak Büyü	177
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	186
KAYNAKÇA.....	197
LEVHALAR	220

LEVHALAR DİZİNİ

- Res. 1:** Fransa Lascaux Mağarası, tek boynuzlu tasvirleri, av ve totem
(<https://www.nkfu.com/lascaux-magarasi-hakkinda-bilgi/>) (11.12.2022) ... 221
- Res. 2:** İspanya Altamira Mağarası, Bizon tasvirleri, av ve totem
(<https://www.papgift.com/altamira-magarasi-hikayesi/>) (11.12.2022) 221
- Res. 3:** Hayvan uzuvları kullanılan takı, tılsım (ElemtereFiş Anadolu’da Büyü ve İnanişlar, 2003: 132) 222
- Res. 4:** Hayvan uzuvları kullanılan takı, tılsım (ElemtereFiş Anadolu’da Büyü ve İnanişlar, 2003: 132) 222
- Res. 5:** Çingiraklı yılan kuyruğu takı, tılsım (ElemtereFiş Anadolu’da Büyü ve İnanişlar, 2003: 134) 223
- Res. 6:** Kaplumbağa kabukları, tılsım (ElemtereFiş Anadolu’da Büyü ve İnanişlar, 2003: 135) 223
- Res. 7:** Fransa Les Trois Freres Mağarası, hayvan totemleri ile tasvir edilmiş ilk büyücü şifacılarından olduğu düşünülen duvar kabartmasının çizimi, Üst Paleolitik Dönem (Çakır, 2018: 68) 224
- Res. 8:** Fransa Chauvet Mağarası, sarkıt üzerine tasvir edilmiş kadın imgesi ve Bizon-adam şeklinde büyücü, Üst Paleolitik Dönem (Çilingiroğlu, 2021: 30) 224
- Res. 9:** Almanya Stadel Mağarası, Aslan-adam şeklinde tasvir edilmiş heykel, Üst Paleolitik Dönem (Çilingiroğlu, 2021: 31) 225
- Res. 10:** Fransa Lascaux Mağarası, “Şamanın ölümü” tasviri, Üst Paleolitik Dönem (Çakır, 2018: 74) 226
- Res. 11:** Şanlıurfa Göbeklitepe, kuş-ruh örneği ve trans halindeki büyücü şaman tasvirli dikilitaş, Üst Paleolitik Dönem
(<https://www.bilgeyik.com/gobeklitepe-hakkinda-her-sey-282>) (11.12.2022) 226
- Res. 12:** Lahun, travertenden yapılmış büyü su kavanozu, Orta Krallık Dönemi (<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/>) (11.12.2022) 227
- Res. 13:** Ka heykelciği (ElemtereFiş Anadolu’da Büyü ve İnanişlar, 2003: 76) 227

Res. 14: Teb Khonsu Tapınağı, Bekhten Prensesi posesyon ritüeli steli, Yeni Krallık Dönemi (Budge, 2016: 179).....	228
Res. 15: Firavun I. Teti'nin mezar odası duvarı, Ölüler Kitabı büyü yazmaları,6. Hanedanlık Dönemi (https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/) (11.12.2022).....	229
Res. 16: Ölüler Kitabı 151. Bölüm, ruhun “kalpler evi” içerisinde yaptıkları ve Anubis'in mumya bakımı ritüellerinin tasviri (https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/) (11.12.2022)	229
Res. 17: Ankh Sembolü kolye (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 81)	230
Res. 18: Scarab amulet-tılsım (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 88)	230
Res. 19: Obsidyen ve camdan yapılmış Wedjat-Ra'nın gözü amulet (https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/) (11.12.2022)	231
Res. 20: Udjah-Ra'nın gözü amulet (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 89)	231
Res. 21: Sol elinde Ra'nın gözünü tutan Tanrıça Sekhmet heykelciği (https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/) (11.12.2022)	232
Res. 22: Kalp yiyen canavardan kalbini büyü ile koruyan rahip tasvirinin çizimi (Budge, 2016: 38).....	232
Res. 23: Büyü tasvirleriyle bezeli Uşabti heykeli (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 80)	233
Res. 24: Uşabti figürinleri (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 78)234	
Res. 25: Uşabti figürinleri (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 77)234	
Res. 26: Bedenin sıcak kalması için ölünün başı altına koyulan spesifik bir büyü örneği olarak Hypocephalus (https://en.wikipedia.org/wiki/Hypocephalus#/media/File:Hypocephalus_of_Tasheritkhons_(c._305%E2%80%939330_BCE),_British_Museum,_London_-_20080821.jpg) (11.12.2022).....	235

- Res. 27:** Papirüs üzerine yazılmış bir aşk ve şehvet büyü örneği
(<https://arkeofili.com/antik-misirdan-ask-buyusu-papirusu-desifre-edildi/>)
(11.12.2022) 235
- Res. 28:** Kolay doğum ve anne ile bebeği korumak için kullanılan Tanrıça Tawaret
şeklinde büyü bir kavanoz (<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-akhenatende-kafa-karisikligi-bolum-2/>) (11.12.2022)..... 236
- Res. 29:** Tanrı Bes heykeli (<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-akhenatende-kafa-karisikligi-bolum-2/>) (11.12.2022) 236
- Res. 30:** Tanrı Anubis heykeli (ElemtereFiş Anadolu’da Büyü ve İnanışlar, 2003: 86)
..... 237
- Res. 31:** Horus’un Sütunu (Budge, 2016: 132) 238
- Res. 32:** Hunefer Papirüsü, Hunefer’in mumyası üzerinde ağız açma ritüeli büyü
tasviri, M.Ö. 1350 (Budge, 2016: 171) 239
- Res. 33:** Antik Sipşa Kenti, karaciğer şeklinde kehanet büyü tablet, Eski Babil,
M.Ö. 1900-1600, British Museum (Karauğuz, 2021: 106)..... 240
- Res. 34:** Hattuşa, kehanet bakımında kullanılan pişmiş toprak karaciğer modeli (İreç,
2021: 96) 240
- Res. 35:** Hamile kadınları Lamaştı’ya karşı korumak için kullanılan tılsımlı Pazuzu
başı bronz kolye (Niederreiter, 2017: 111) 241
- Res. 36:** Lamaştı’dan korunmak için yatak üzerine asılan Pazuzu tasvirli metal
levha, Yeni Assur Dönemi (İreç, 2021: 91) 242
- Res. 37:** Lamaştı’ya karşı yapılmış Pazuzu tasvirli bir tılsım, Yeni Assur Dönemi,
British Museum
(https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?assetId=32627001&objectId=369097&partId=1)
(11.12.2022) 243
- Res. 38:** Pazuzu Başı, British Museum (Cengiz, 2021: 54)..... 244
- Res. 39:** Kanatlarının arka tarafında “Ben dağlardan şiddetle doğan ve çok fazla
tahribat yaratan rüzgarın kötü ruhlarının kralı Hanpa'nın oğlu Pazuzu'yum”
yazılı Pazuzu heykeli (<https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/statuette-demon-pazuzu-inscription>) (11.12.2022) 245

- Res. 40:** Apkallu kabartması, elinde kutsal su ile koruma sağaltma büyü ritüeli
esnasında arındırma yapan büyücü, Yeni Assur Dönemi, Brooklyn
Museum (<https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/70575>)
(11.12.2022) 246
- Res. 41:** Tel Halaf'tan ele geçirilmiş olan, şehre uzak bir alanda arındırma büyü
ritüeli için yapılan sazdan kulübe ve büyücü-şifacıyı tasvir eden silindir
mühür, M.Ö. I. bin yıl (Florioti, 2014b: 62)..... 246
- Res. 42:** Sazdan bir kulübede hasta ile ilgilenen büyücü-şifacı (Black-Green, 2003:
97)..... 247
- Res. 43:** Maqlu ak büyü ritüeli tasvirli silindir mühür, Yeni Assur Dönemi
(<https://www.helsinki.fi/en/news/language-culture/mesopotamian-anti-witchcraft-rituals>) (11.12.2022) 247
- Res. 44:** Eski Assur kalıntılarından çıkarılan Erra İlahisi Tableti, salgın
hastalıklardan korunma muskası, M.Ö. 800-612 (Arkeo Duvar Dergisi, 2021:
87)..... 248
- Res. 45:** Namburbi ak büyü ritüeli tableti (<https://ccp.yale.edu/P461166>)
(11.12.2022) 249
- Res. 46:** Ninova Sarayı giriş kapısına, kötülükleri önlemek amacıyla yerleştirilmiş,
Tanrıça Gula'nın sembolü terracotta köpek figürinleri (Watanabe, 2002: 37)
..... 249
- Res. 47:** Kadın figürlü muska, M.Ö. yaklaşık 3300-2900
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327380>) (11.12.2022) 250
- Res. 48:** Anadolu'da doğaüstü varlıkları kaçırmak için büyü ritüellerinde kullanılan
metal çanlar (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanişlar, 2003: 115)..... 250
- Res. 49:** Hitit, tanrı tasvirli çivi heykelcikler (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve
İnanişlar, 2003: 96) 251
- Res. 50:** Hitit, tanrı tasvirli çivi heykelcikler (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve
İnanişlar, 2003: 97) 251
- Res. 51:** Hitit, tanrı tasvirli çivi heykelcikler (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve
İnanişlar, 2003: 94) 252
- Res. 52:** Diyarbakır Salat Tepe, büyü çukuru, içerisinde kırılmış büyü figürinleri
bulunan pişmiş toprak kap (Lymnata), M.Ö. 17. yy (Ökse, 2018: 14) 252

Res. 53: Diyarbakır Salat Tepe, büyü çukuru, kap içerisindeki kırılmış büyü figürinleri (Lymnata), M.Ö. 17. yy (Ökse, 2018: 15)	253
Res. 54: Hattuşa, Hitit büyü ritüeli tablet örneği (Boğazköy Kazı Arşivi)	253
Res. 55: Hattuşa, Hitit büyü ritüeli tablet örneği (Boğazköy Kazı Arşivi)	254
Res. 56: Aile içi geçimsizliklere karşı büyücü Mastigga'nın ritüel tableti, Hitit (Reyhan, 2021: 41).....	254
Res. 57: Persephone ressamına ait, kırmızı figür krater üzerinde, üstte Odysseus ve Kirke, altta Kirke'nin domuza dönüştürme sahnesi, yaklaşık M.Ö. 440, Metropolitan Museum (Türkan, 2018: 108).....	255
Res. 58: Tanrıça Hekate kabartması (https://en.wikipedia.org/wiki/Hecate) (11.12.2022)	255
Res. 59: Antik Çağ, taş blok üzerinde örnek büyü metni (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 37)	256
Res. 60: Mısır'da bulunan Roma dönemi örnek büyü papirüsü (Türkan, 2018: 112)	256
Res. 61: Mısırdan ele geçen Grekçe yazılı büyü papirüsü (Türkan, 2018: 107)	256
Res. 62: Örnek büyü metni papirüsü (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 38)	257
Res. 63: Daskyleion magos kabartması, İstanbul Arkeoloji Müzesi (Türkan, 2018: 108).....	257
Res. 64: Greko-Mısır, Seth başlı insan vücutlu büyücü tasvirli papirüs örneği, M.S. 4. yy, Rijks Museum Van Oudheden (Türkan, 2018: 106)	258
Res. 65: Mısır'da ele geçen Roma dönemi Voodoo bebeği, M.S. 4. yy, Louvre Museum (Türkan, 2018: 113).....	258
Res. 66: Büyü materyali olarak da kullanılan kandiller (Türkan, 2021: 34)	259
Res. 67: Abraksas betimli amulet örneği, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Türkan, 2018: 114).....	259
Res. 68: Abraxas yazılı amulet örneği (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 44)	260
Res. 69: Kara leylek tasvirli, kalp, mide rahatsızlıkları ve zehirlenmelere karşı koruma oluşturduğuna inanılan amulet örneği (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 40).....	260

- Res. 70:** Chnoubis tasvirli, mide rahatsızlıkları için kullanılan akik amulet
örneği (ElemtereFiş Anadolu’da Büyü ve İnanışlar, 2003: 43) 261
- Res. 71:** “Sindir” yazılı ve Chnoubis tasvirli, mide rahatsızlıkları için kullanılan bir
amulet örneği (ElemtereFiş Anadolu’da Büyü ve İnanışlar, 2003: 41) 261

KISALTMALAR LİSTESİ

Apul.	Apuleius
Bkz	Bakınız
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Eur.	Euripides
Hdt.	Herodotos
Hom.	Homeros
Ksen.	Ksenophon
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
No.	Numara
Pindar.	Pindaros
Plat.	Platon
Res.	Resim
vb.	ve benzerleri
yy.	Yüz yıl

GİRİŞ

İnsanın tarih sahnesine çıkışıyla birlikte doğduğu düşünülen büyü ve büyücülük eylemleri, insanlar ve bilinen tüm toplumlar tarafından, özellikle karşılaşılan en güç, en kötü zamanlarda hemen hemen her alanda kullanım görmüştür. İnanç kültürünün ayrılmaz ve büyük bir parçası olan büyüün, gelişerek ve toplumların birbirini etkilemesine de yol açarak devam eden sürekliliği, insana ve bu toplumlara dair birçok farklı alanda da bilgi sahibi olabilmemize olanak tanımaktadır.

Bu bağlamda, çalışma içerisinde ilk bölümde yer alan, büyü kavramının nasıl- ne zaman doğduğu, tanımı, içeriği, ilkeleri, türleri, ritüelleri, etken maddeleri ve gerekliliklerinin detaylı bir şekilde incelenmesi, konunun anlaşılması için öncelikli olarak büyük önem içermektedir.

Daha sonrasında çalışmanın “ikinci bölümünde” büyüün içerisinde yer alan ve etkileşimde olduğu insan, ölüm, şifacılık, tanrı, din sanat gibi alanlarla bağının çalışılıp aktarılması, ilgili konunun, insanlık ve toplumların inanç kültüründe neden bu derece yer edindiğini ve büyüün sürekliliğinin neden günümüze kadar devam edebildiğini daha iyi anlayabilmemize olanak tanımaktadır.

Çalışmanın materyal ağırlıklı ele alınan son bölümünde ise, kronolojik bir akış sağlanarak büyüün, Prehistorik Dönem ilksel insanlarından, Mısır’a, Mezopotamya’ya, Anadolu-Hitit topraklarına ve Yunan-Roma’ya doğru geçişi, birbirlerini etkiledikleri alanları, değişimleri, benzer yanları, farklılıkları ve büyüün gelişimi, genel olarak ele alınarak, seçilmiş örnekler verilerek aktarılmaktadır.

Oldukça geniş bir içeriği olan bu çalışma sürecinde, karşılaşılan en büyük zorluk, konunun çağdaş bilim dünyasında özellikle de Arkeoloji alanında oldukça az çalışılmış olması ve bu bağlamda ortaya çıkan ilgili kaynaklardaki nadirlik olmuştur. Hali hazırda zaten az olan bu kaynaklara ulaşım ve çoğunluğu yabancı kaynak ya da tablet, papirüs veya antik dil çevirisi olan materyallerin incelenmesi de ciddi bir emek içermektedir. Özellikle Eski Mısır’da büyücülük konusunun, detaylı bir şekilde ülkemizde neredeyse hiç çalışılmamış olması, konuya ait bilgilere ve kaynaklara ulaşımında büyük sıkıntı oluşturmıştır. Nitekim, 2020 yılında başlayan “Pandemi” zamanında karşılaşılan ve yaşanan çeşitli zorluklara rağmen, çalışma içerisinde

kullanılan antik kaynaklar, modern kaynaklar (kitaplar, makaleler ve az sayıdaki tezler) ve antik ya da sembolik dil kullanılan verilerin veya çeşitli büyü materyallerinin incelenmesi, konunun genel olarak ele alınıp “büyü kavramı” ile “Önasya kültürlerinde büyücülük” gelişiminin anlaşılabilmesine olanak tanımıştır.

Çalışmanın, ülkemiz Arkeoloji’inde nadir çalışılan bir konu olması, büyü kavramının ve kronolojik bir akışla Önasya kültürlerinde büyücülüğün genel olarak, örnek materyaller yardımıyla aktarılmaya çalışıldığı bir nevi “derli toplu” bir araştırma olması ve büyü konusunu farklı disiplinlerle de ele alınıp bilim dünyasında bu konuya farklı bir bakış açısı getirmeyi hedeflemesi, ilgili bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA BÜYÜ KAVRAMI VE BÜYÜCÜLÜK

1.1. BÜYÜ KELİMESİNİN KÖKENİ

İnsanoğlunun doğaüstü/dışı güçlerin varlığına ve onlardan yardım alabileceğine olan inancı tarihin çok eski dönemlerine kadar uzanmaktadır. Kesin bir tarihten söz edebilmek mümkün olmamakla birlikte, insanoğlunun var olduğu her dönem ve kültürde çok çeşitli sebeplerden dolayı doğaüstü güçlerin yardımına başvurduğu söylenebilir. Dar anlamıyla, ayrıcalıklı olabilmek ve güç kazanmak üzerine inşa edilmiş bu dürtü evrensel ve insan doğasına özgüdür. Yaradılıştan bahsedilmiş veya sonradan kazanılmış bu gücün kullanımına sahip olan için her çağda ayrıcalık kazandıracağına inanılmıştır (Akın, 2001: 29-30). Genel bir tanımlama ile bu gücü ve kullanımını kapsayan kavrama “büyü” denilmektedir.

Büyü kelimesi modern Türkçe’de, “*Tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad olan, afsun, sihir ve füsün*” anlamıyla tanımlanmıştır (Eren, 1998: 238). Eski Türkçe’deki kullanımı ise Divanü Lugat-it-Türk’te “*bügü, akıllı, bilge*” olarak geçmektedir (Atalay, 1991: 125). Moğalca’da ise bu kelime “*büge*” olup şaman, büyücü, şifacı manalarına gelmektedir (And, 1974: 26-27). Bahsi geçen bu kelimeler ve türevlerine Eski Türk metinlerinde sıkça rastlanmaktadır.

Antik kökenine bakıldığında ise büyü manasına gelen Almanca ve Fransızca “*magie*”, İngilizce “*magi, magic*” kelimelerinin aslı Grekçe “*mageia-magos*’tan” gelmektedir (Tanyu, 1992: 501). Latince’de bu kelime “*magus-magicus*” olmuştur (Kabağaç-Alova, 1995: 272). Bu ise, Herodotos’a göre Batı İran’daki Med

boylarından olan Mag'lardan literatüre geçmiştir (Hdt, 1, 101). İlk olarak Pers halkının Zerdüşt rahiplerinde kullanımına rastlanan “*magos*” kelimesi, genellikle pozitif anlamdadır ve “ateş taşıyan rahip” manasındadır (Hdt, 1, 101). Ancak tarih akışında bu kelime, bazı büyü pratikleri içerisindeki kötü amaçlardan kaynaklı olarak birçok dilde negatif anlam da taşımaya başlamış ve “büyücü, cadı ve sihirbaz (*Goeteia*)” şeklinde de kullanılmıştır (Jones, 2005: 55-59).

Eski Persçe'deki “*magu-*” kelime kökünü incelediğimizde, kelime Avesta metninde sadece bir defa (Yasna 65.7) geçmektedir. Burada “rahip” anlamında kullanılmış olması dikkat çekmektedir (Görkay-Kadioğlu, 2005: 36). Batı İran'da bu kelimenin tam olarak “rahip” anlamını taşıması ise Akhamenid Dönemi (M.Ö. 550-330) sonrasına denk gelmektedir (Jones, 2005: 5559). Herodotos da, *Historia*'sının birinci, üçüncü, dördüncü ve yedinci bölümlerinde Zerdüşt rahiplerinin büyü pratiklerini yaptıklarından ve bu büyü uygulamalarının içeriğinden bahsetmektedir (Bkz: Hdt, 2006).

Kelime kökenini ve tarih içerisindeki ilk kullanımlarını incelediğimiz büyü, en genel şekliyle maddi dünyada herhangi bir gerçekliği değiştirmek adına, doğaüstü varlıklar ile söz ve semboller aracılığıyla kurulan bir ilişki olarak tanımlanmaktadır (Türkan, 2012: 1).

Hem kelime hem de anlam gizemini hala bir şekilde korumakta ve 2 asırdır anlaşılmak üzere çalışılmakta olan büyü; din (mitoloji, kült/okült/spiritüel vb.), devlet (yasalar, yazılı kaynaklarda geçen büyüye başvurmuş hanedan mensupları vb.), toplum, tıp (şifacılık, eczacılık vb.), metafizik, bilim (arkeoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, teoloji, simya, biyoloji, kimya, elektromanyetik enerji, gemoloji vb.) ve insanoğlunun bulunduğu daha birçok alanda insanlık tarihi içerisinde yerini almıştır.

Özellikle Anadolu ve genel olarak da Mezopotamya kültürlerinin büyü tanımı, algısı ve toplumlarındaki büyü kullanımı, III. Bölüm içerisinde tek tek ele alınacağı için çalışmamızda genel bir tarihçeye yer verilmemiştir.

1.2. BÜYÜ KAVRAMI ve TANIMLARI ÜZERİNE

Günümüzde dahi büyü kavramının ne olduğu, uygulamaları ve gerçeklikleri, bilimsel ya da sanatsal yönü gibi konular çeşitli görüşleri savunan bilim insanları

tarafından tartişılsa da, büyünün insanlık tarihinde ve tüm kültürlerin algısındaki yeri oldukça etkileyicidir ve insanın bulunduğu hemen hemen her toplumsal alanda büyü mevcuttur. Bilimsel kaynak analizi ve çalışılabilecek verilerin azlığı, materyal eksikliği büyü konusunu hem güncel ve merak uyandıran bir araştırma haline getirmiştir hem de çalışmaları, tartışmaya açık farklı görüşlerle zora sokmuştur. Aynı zamanda bu farklı görüşlerle büyü kavramının tanımları zenginleşmiştir. Bu kadar güncel bir konu olması ve merak edilen, etkileyici bir alan olması ise, ilkel insanlardan günümüze kadar srekliiliğini koruyarak gelen büyü inancının hala devam etmesinden kaynaklıdır.

Tarih başta olmak üzere çeşitli bilim dallarında da incelenmekte olan büyü, *“bilim ve dinin ötesinde, insanın temel arzularını ve nedensellik anlayışını en doğal haliyle göstermektedir”* (Türkan, 2012: 1).

Din, bilim, inanç sistemleri ve hangi toplumsal dinamikler üzerinde işleve sahip oldukları, yaklaşık olarak 2 yüzyıl önce aynı zaman içerisinde sorgulanmaya ve çalışılmaya başlanmıştır. Büyü kavramı da din ve inanç sistemleri içerisinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu konularla ilgili çalışma yapan bilim insanlarının oldukça uzun bir listesi vardır fakat S. J. Tambiah ve eseri *“Büyü Bilim Din ve Akılcılığın Kapsamı”*, bu konu ile ilgili olan kapsamlı ve zengin, objektif bir kaynaktır (Tambiah, 2002). Tambiah bu eserinde, genel hatları ile büyü kavramı hakkında çalışma yapan bilim insanları ve görüşlerinden de bahsetmiştir. Bu görüşler, farklı bakış açıları ve karşıt ya da aynı fikirleriyle birlikte, büyü için zengin bir tanımlama ağına sahiptir.

“Benim akımım, bir yolculuk gibi, Kraliçe Victoria döneminin sonlarında yaşamış Sir Edward Tylor ve Sir James Frazer gibi Britanyalılar ile başlar, Emile Durkheim ve Marcel Mauss ile Lucien Levy-Bruhl ve Maurice Leendhardt gibi onlardan etkilenenlerin oluşturduğu Fransız “Annee Sociologique” okulundan geçer, sonra Britanya’ya, özellikle Bronislaw Malinowski ve Radcliffe-Brown gibi işlevselcilere döner ve sonunda E.E.Evans-Pritchard, Robin Horton, John Beattie, Ernest Gellner ve diğer çağdaşlara ulaşır” (Tambiah, 2002: 14).

Büyü kavramını ilk kez tanımlamaya çalışan toplumsal evrimci Sir Edward Taylor, büyünün ve uygulamalarının yanlış anlaşılmış birer toplumsal norm olduğunu savunmaktadır (Taylor, 1871: 110-133). Toplumsal ya da bireysel olarak

yaşanmış rastlantıların bir nedensellik ilişkisine dayalı olduğuna inanılması ve bunun tekrar yapılabileceğine olan inanç, aslında analogi ilkelerinin yanlış uygulanmasından ve psikolojik çağrışımlardan kaynaklıdır. Taylor, büyüün din ve Animizm içerisinde yoğun olarak yer aldığını fakat modern toplumlarda unutulmakta olduğunu söylemektedir (Taylor, 1871: 110-133). Büyünün bir yanlışlık, büyücülerin de bu yanlışlıkların savunucuları olduğunu belirten Taylor; büyüye inanılmasının, büyücülerin büyüdeki yanlışlıkları profesyonel bir anlatımla ritüel içerisindeki eksikliklere bağlamasından ve ikna kabiliyetlerinden kaynaklı olduğunu savunur (Taylor, 1871: 110-133). Büyü, yanlış yöntemlerle uygulanan sahte bir bilim ve yeterli verim elde edilemeyen bir sanattır (Collins, 2008: 4; Örnek, 1995: 134).

Sir James G. Frazer için Taylor bir öncüdür ve onun görüşlerini savunmuş, aynı zamanda da geliştirmiş, kendinden yorumlar katmıştır. Frazer’e göre de yanlışlıklar üzerine kurulmuş olan büyü inancı dinden öncesinde de mevcuttur (Frazer, 1991: 8). Ona göre, büyü ve uygulamaları –beklenildiği üzere- yetersiz ya da etkisiz kaldığında tarih sahnesine din oluşumu girmiştir, büyü ise dinin içerisinde kalmıştır (Frazer, 1991: 58). Frazer, din ve bilimin oluşması için büyüün oldukça önemli bir yükselme ve gelişme aşaması olduğunu söylemiştir (Frazer, 2004: 393). Frazer, büyüün dayandığı temel ilkeleri ikiye ayırmaktadır; “Benzerlik Yasası” ve “Dokunma ya da Bulaşma Yasası” büyü pratiklerinin temel iki ilkesidir (Frazer, 2004: 33).

İşlevselcilik savunucusu B. Malinowski, Taylor ve Frazer’ın aksine büyü kavramına dinamik bir anlam yüklemiştir. Öncelikle din ve bilimden büyüü ayrı tutmuştur. Büyü, ilkel bir bilim de cemaat ile birlikte yapılan bir işlem de değildir. Büyü, elde edilmek istenen amaçlar için bir araçtır (Malinowski, 2000: 98-99). Bilinen tüm yöntemlerin ve mantığın yetersiz (daraldığı) kaldığı durumlarda büyüye başvurulur. Ona göre, doğa ve doğaüstü ile iletişim kurarak olup biteni kontrol edebilme umudu, kişileri büyü inancına çekmektedir. Malinowski’ye göre büyü, yeterli bilginin olmadığı böyle durumlarda insanın iyimserliğini, inancını törenselleştirir ve tanrı ile değil insan ile alakalıdır, doğa ile insanın bulunduğu hemen hemen her alanda uygulanabilmektedir (Malinowski, 2000: 68). Büyü, ilişki ağının olduğu toplumlarda, ona yüklenen bir anlam ve inanç söz konusu olduğunda gerçekliğinden söz ettirebilir (Collins, 2008: 6-7).

Büyü kavramı; sahip olduğu kutsallık, dini nesne ve varlıkları araç olarak kullanması, içerdiği ruhçuluk ve ritüelleri olması açısından din ile benzerlik gösterse de çoğu zaman bireysel olarak gerçekleştirilmesi, bir cemaate bağlılık gerektirmemesi ve din ile büyüün kavramsal olarak birbirinden hoşlanmaması bakımından ayrı tutulmaktadır. (Durkheim, 2007: 62). Büyü ve din, birbirinden ve aynı özden beslenen iki farklı olgudur (Kramer, 2000: 220).

20. yüzyılın en önemli analitik filozoflarından olan Wittgenstein, büyü konusunda yapılan antropolojik çalışmaları inceleyip bir değerlendirmeye varmış ve Frazer'ın görüşlerini, ilkel insanlara, onların inançlarına tepeden bakan bir kalemlle ele aldığını söyleyerek eleştirmiştir (Konu ile ilgili olarak bkz: Monk, 2005: 445-446).

Büyü üzerine çok kapsamlı çalışmalar yapan Marcel Mauss'a göre ise, büyü oldukça teknik bir konudur ve bu sebeple de büyüün bir takım mesleklerle (hekimlik, berberlik ve demircilik gibi) bağlantılı olduğu düşünülmelidir (Mauss, 2011: 92-137). Mauss, büyü pratiklerini incelerken, ritüellerin hangi koşullar altında ve hangi mekanlarda gerçekleştirildiğini, büyü malzemelerinin farklı büyü türlerinde ne şekilde değişikliğe uğradığını, büyü sözlerinde sıklıkla kullanılan sayıların ne anlama geldiklerini detaylı olarak çalışmıştır (Mauss, 2011: 92-137).

Büyü, Prehistorik Dönem'den, ilkel (öz/doğayla iç içe) insanlardan başlayarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Eskiçağ toplulukları, büyüü günlük hayatın hemen hemen her evresinde kullanmışlardır; avlanırken, tarımda (Malinowski, 2000: 20-21), toprağı bereketli kılmak için, yağmur yağışı için (Frazer, 2004: 17), hayvanlarını evcilleştirmek için, daha çok ürün verimi almak için, ölü ruhunu doğru şekilde öte dünyaya iletmek için, kötü ruhları kovalamak ya da onlardan korunmak için, çeşitli hastalıkların tedavilerinde şifa için vb. durumlarda büyü ve ritüellerini görmek mümkündür.

Bütün bu görüşlerin ve çalışmaların ışığında en kapsamlı haliyle büyüü şöyle tanımlayabiliriz:

“Büyü; var olan somut gerçekliğin değiştirilmesine dair bir amaç için, bireyler ya da sınırlı topluluklar tarafından uygulanan, belirli kuralları olan ve belirli nesne, dua, dans ve ilahilerin kullanıldığı ritüeller ile kutsal varlıkları zorlayarak ya da

onlardan yardım isteyerek gerçekleştirilen doğa-doğüstü alana ait eylemdir”
(Türkan, 2012: 5).

1.3. BÜYÜ-SİHİR-TILSIM-AMULET-RİTÜEL VE BAZI BÜYÜ

KAVRAMLARI

Öncelikle, yarı bilim ve sanat olarak da tanımlamaları yapılmış olan büyü ve ritüellerine metafizik açısından bakacak olursak büyü; sistematik bir işlem iken bu işlem esnasında oluşan ya da kullanılan güç-enerji sihir olarak algılanmaktadır (Büyünün bilimsel yanı için bkz: Ünal, 2003: 110, büyüünün sanatsal yanı için bkz: Malinowski, 1990: 75). Organik ve evrensel bir enerji olan sihrin, doğal-doğadan ya da el yapımı materyaller aracılığı ile koruma sağlaması ise tılsım olarak tanımlanmaktadır. Halklar arasında genellikle koruma işlemi için kullanılan bu materyallere tılsım denilse de aslında bahsi geçen materyaller tılsım objeleri, bütün bu korunma işlemi ise tılsım olmalıdır. Tılsımı, bütün doğa-doğüstü ya da negatif enerjilerden hatta korku duyulan psikolojik durumlardan koruduğuna inanılan bir metafor olarak belirtmek mümkündür. Amulet ise, bir çeşit tılsım objesi veya kesesi olarak, korunma maksadı ile kullanılan, genellikle kişilerin üzerinde taşıdığı ak-pasif büyü materyalleridir. Plinius’un *Naturalis Historia*’sında da bahsi geçen amulet-muska, Grekçe “*phylakterion*” ve Latince “*amuletum*” kelimesinden gelmektedir (Plinius, NH. XXXIII: 41). Amulet, vücuda tutturulan, asılan veya ilişitirilen farklı amaçlarla koruyucu olduğuna inanılan küçük boyutlu nesneler olarak tanımlanır (Plinius, NH. XXXIII: 41; Kotansky, 2006: 60-71).

Ritüel kelimesi Latince “*ritus*” kelimesinden türemiştir ve “ayın, tören, merasim, gelenek, örf ve adet” anlamlarına gelmektedir (Kabağağ-Alova, 1995: 528). Ritüel kelimesinin kökeni olan *Rit*’in, birçok farklı bilim dalında da kullanılmakla beraber konumuz içerisinde geçen anlamı, inançlı insanların bazı kavram ve algılara, objelere simgesel anlam yüklemesi olarak ifade edilmektedir (Ana Britannica: 351). Yani ritüel, belirli bir amaç için planlanan eylemlerin, sistematik bir düzen ile yerine getirilmesidir (Erginer, 1997: 42). Aynı zamanda ritüel, doğüstü inançlara ilişkin din ya da büyü amaçlı törenler ya da eylemler sistemi olarak da isimlendirilebilir (Özbudun, 1997: 110).

Ritüelin amacı her ne olursa olsun en önemli ve temel özelliği pozitif sonuç elde etme beklentisidir. Bir amaç uğruna doğal ve olağan bir şekilde, olması gerekeni yaparak sonucunu beklemek ritüel değildir; bu amaç uğruna doğaüstü güçlere, tanrı inancına adaklar, kurbanlar, sunular vermek ve bir takım eylemleri düzenli şekilde yapmak ise ritüelin tanımını karşılamaktadır (Bryce, 2003: 217-218). Ritüel, doğru şekilde yapacağına bilgisinin yeterli olduğu uzman bir kişi tarafından, tanrı gibi doğaüstü bir güce adanarak, belli zamanlarda ve değişmez materyallerle yapılan bir büyü sistemidir (Hook, 1993: 14).

Büyü ritüellerinde arzu edilen sonuç davranışlar gösterilir ve bu şekilde bir etkinlik gerçekleştirilmeye çalışılır. James Frazer'in benzerlik ilkesi yasası, eylemi bir ritüel eşliğinde taklit etmenin, o eylemin gerçekleşmesine yol açtığını savunur (Konu ile ilgili olarak bkz: Güngören, 2013: 156).

Majik ritüellerin oldukça hislere yönelik tiyatral bir yönü de vardır. Ritüellerdeki bütün eylemler ve pratikler karşımıza sembolik anlatımlar bütünü olarak çıkmaktadır. Örneğin; kara büyü'nün bir çeşidinde büyücünün kurbanı simgeleyen bir nesneye kötücül ve pasif agresif davranması, kırıp parçalaması ile aşk büyü'sü gibi pozitif bir büyüde tam tersi duygularla hareket edip, nesneye sevgisini yansıtması, büyü'nün tiyatral ve psikolojik yönünü, etkisini göstermektedir (Malinowski, 1990: 61). Tüm bu taklit, sembolik anlatımlar, dramalar, canlandırmalar, tiyatral konseptler büyü ritüellerinin temel unsurlarıdır. Burada amaç edilen, olması hedeflenen durumun temsili olarak canlandırılıp, benzerliklerden yararlanarak hedef kişi ve durumla bu semboller ve taklitler üzerinden bağ kurularak, sonuçta gerçekleşmesi istenen durumun küçük bir benzerini oluşturmaktır. Ritüelin özü, çoklu-duyusal bir faaliyettir. Bunlar arasında; büyücünün hareketleri, jest ve mimikleri, yakarışların sesi, müzik eşliğinde söylenen ilahiler, dans, bitki ve reçinelerin güzel kokuları (tütsü), kurban kanının kokusu, ses, vb. görsel, işitsel, hissel durumlar yer almaktadır (Bryce, 2003: 218).

Toplum birliğinin bir dışavurumu olarak da açıklanan ritüel kavramı; bireysel ve toplumsal duyguları güçlendirerek, toplumda düzeni, bireysel sorumluluğu, toplumsal dayanışmayı ve toplumsal düzeni sürekli ve düzenli şekilde yinelemekte hatta yeniden yaratmaktadır (Durkheim, 1926: 226). Bir yılın belirli gün ve mevsim

dönümlerinde (dikim, hasat, sert bir kış vb.) bereket, sağlık, refah gibi pozitif amaçlar için yapılan ritüellerin, toplumu daha birbirine bağlı yapma olasılığı yüksektir.

Toplumsal olarak ritüel kavramını daha iyi anlayabilmek için yine o topluma ait olan mit ve seremoni kavramlarına da bakmak gereklidir. Ritüel ve mit kavramlarının aynı olduğunu savunan bilim insanları olsa da, aslında bu kavramlar toplum içerisinde oluşan paralel dışavurumlardır. Ritüel, mitin enerji barındıran tarafı olup eylemlerle onun sürekliliğini korumaktadır hatta Jane Ellen Harrison’a göre, *“mit, ritüelden doğmuştur ve temsil edilen ritüelle ilgili söylencedir”* (Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Gaster, 2000: 90; Hyman, 2006: 119-120). Ritüel ve seremoni kavramları ise uygulamada birbirlerine benzeseler de, seremoni için bir topluluk gerekirken ritüel bireysel de yapılabilmektedir (Honko, 2006: 130-131).

İnsanların, tanrıların kendileriyle bağlantılı konularda ne gibi kararlar verdiklerini öncesinde öğrenebilmek için uyguladıkları eylemlerin tamamı olan fal kavramı bir büyü çeşididir (Ünal, 1983: 1). Anadolu kültürleri de dahil olmak üzere hemen hemen tüm eski medeniyetler ve onların inanç sistemlerinde yerini almış olan fal ve kehanet ritüelleri; genellikle toplumda hastalıklar, kötülükler, olumsuzluklar ve istenmeyen durumlar olmasın diye tanrıların niyetleri ya da öfkelerini nasıl yatıştıracakları öğrenilmek için uygulanılmaktadır. Çünkü bu kültürlerde toplumun ya da bireyin başına gelen her türlü olumsuzluk hali, onların dini ya da toplumsal hatalarına, suçlarına, günahlarına ve saygısızlıklarına tanrılardan gönderilen ceza ve ikazlardır (Orhun, 2009: 234). Bu sebepler dışında; tanrıların kişiler hakkındaki planlarını öğrenmek, toplumsal değişimlerin iyi ve kötü sonuçlarını görebilmek, istenilen bir durumun kişiler için olumlu olumsuz sonuçlarına vakıf olabilmek ve hayatlarına yön vermek için fala başvurdukları bilinmektedir. (Dinçol, 1982: 90).

Eski Anadolu’da kullanılan, yazıtlar aracılığıyla günümüze ulaşan başlıca fal teknikleri; karaciğer falcılığı (*KUS*), kuş uçuşu falı (*MUSEN*), şans falı (*KİN*), Hurri kuş falı (*MUSEN HURRİ*) ve yılan falıdır (*MUS*) (Orhun, 2009: 236). Hititçe’ye geçen ve uzmanlaşılması çok zor olan bu alanlarda birçok kişi bu teknikleri meslek olarak icra etmektedir. Bu meslekler metinlerde; sihirbaz, ciğer ve şans falcısı *LÚHAL*, kuş yakalayıcısı *LÚMUŞEN.D*, kadın rüya falcısı, kehanetçi

LUIGI.MUSEN, hekim, karaciğer falcısı *SALENSI*, yaşlı kadın falcı, şans falcısı, yılan falcısı, büyücü *ŞALSU.GI* ve büyük uzman *LUAŞİPI* şeklinde geçmektedir (Ünal, 2011: 51).

Falın bir türevi olan kehanet ise daha mistik ve çok daha kapsamlıdır. Kehanet, doğal olayları, insan eliyle yapılmış nesneleri ve kişi ya da toplumu gözlemleyerek veya doğaüstü güçlerle iletişim kurarak gelecekte haber verme yeteneğidir (Ana Britannica 12: 2752). Rochberg'e göre kehanet, *“insanoğlu ve tanrı arasındaki iletişim bağı, insanoğlunun yararına kullanmayı hedefleyen dolaylı bir yoldur”* (Rochberg, 2002: 677).

Eski çağlardan bu yana geleceği öğrenme içgüdüğü ve merakı, kişiler ve toplumlar için kültürlerinde oldukça önemli bir yer tutmuş ve bununla ilgili çeşitli faaliyetler sürdürmüşlerdir. Kehaneti görüp sunan kişiye kahin denmektedir. Kahinler ve onların bilicilik merkezleri toplumların her kesimi tarafından zaman zaman ziyaret edilmişler ve gelecekte haberler vermişlerdir. Tanrısal gücün göstergesi olarak kabul edilen ve kişilerin yaşamlarını şekillendirmesinde oldukça önemli bir yer tutan kehanetlerin, kahinler tarafından önemli görülenleri kayıt altına alınmıştır. Kahin ya da kişiler tarafından, kötü kehanetler ya da bunların olası etkileri düşünülerek bir takım ritüeller yapılmış, tanrılara sunular, adaklar verilmiş, bu kötülükler engellenmeye çalışılmıştır (Akkuş, 2014: 284).

Kehanet kavramı her ne kadar gelecekte haber verme özelliğiyle falcılıkla benzer amaçlar taşısa da falcılık, kehanetten ayrı olarak jest ve mimikleri anlama, kişilik tahmin etme üzerinedir. Kehanette de falda olduğu gibi bütün bir hikaye yoktur, anlamlandırılan simgeler ve çağrışımlar ya da duru bir görü ve hisler vardır. Ancak fal ve kehaneti net bir biçimde birbirinden ayırmak pek mümkün değildir, iki yöntem de farklı konseptler ile sorulan sorular ve görülen cevaplar vardır fakat sonuçları farklıdır.

Eski Anadolu toplumlarında kehanetin öncelikli hizmeti krallık içindir. Krallığın işlerinin yolunda ve istenildiği gibi gitmesi, kralın tanrı-tanrılar ile kurduğu iletişimsel bağda aldığı rehberlik, krallık için de toplum için de oldukça önemlidir. Şimşek çakması, ay-güneş tutulması, kuyruklu yıldız hareketleri gibi kozmolojik olaylar tanrısal mesajlar içermektedir. Genellikle böyle yoğun ve güçlü enerjilerin

açığa çıktığı anlarda kehanet ritüelleri gerçekleştirilmekte, sorular tanrılara iletilmektedir. Alınan cevap olumlu olana kadar da tanrılar memnun edilmeye çalışılırdı (Bryce, 2003: 167).

Rüya, kehanet ritüellerinde en çok tercih edilen, inanılan ve etkilenilen yöntemdir. Kendine yarattığı kutsal alanında ya da kutsal olarak kabul edilmiş, enerjisi yüksek bir alanda (Axis Mundi) kehanet rüyasına yatan kahinin, tanrılarla iletişim kurduğuna inanılmıştır (Martino, 2003: 104). Kehanet rüyasına yatılan bu alanlar, bazen kurban edilmiş bir hayvanın kanı ve iç organları bazen de kemikleri ile süslenir, hem alan hem kahin bitkilerle tütsülenir, arındırılırdı (Akşit, 2011: 3-4). Yakılan bazı bitkilerin dumanı ile de kahinin vecd haline geçmesi kolaylaştırılırdı. Ayrıca; tütsülerden yükselen dumanın yayılışı, ağaçtan veya kemikten yapılmış, semboller kazınmış çubukların ya da zarların atılması, suya dökülen kaynatılmış yağdan çıkan duman, yılanların suda hareketlerinin gözlenmesi gibi farklı ve zengin yöntemleriyle kehanet ritüelleri, büyü kavramı içerisinde geniş bir alanı oluşturmaktadır (Akşit, 2011: 3-4).

Çalışmamızda yer alacak olan bütün bu temel ve önemli büyü kavramlarının yanı sıra, büyü ile ilgili bazı yan kavramlar da mevcuttur. Okuyarak üfleme yoluyla korumak için yapılan bir büyücülük kavramı olan “*Afsun-Efsun*”, büyü yapmak ya da yapılan büyüü bozmak için bir metafor olarak kullanılan “*bağlamak*”, genellikle kıymetli bir yitiğin bulunması için ya da düşman ismi almak için kullanılan bir çeşit falcılık olan “*Bakıcılık*”, medyumların aracı olarak kullanıldığı ölümlerin ruhlarıyla iletişim kurulması inancı olan “*İspirtizma*”, özellikle ruhun en yoğun enerji dışı vurduğu inanılan gözden gelen enerjiyle karşıdaki kişinin etkilenmesi ve hasta olması olarak tanımlanan “*Nazar*” (*Psikokinezi*) ve insanların, ruhsal bir gücün etkisiyle uyutulabileceği inancı olan, psikolojik bir tedavi yöntemi olarak da kabul edilen “*Hipnotizma*” bu kavramlara örnek verilebilir (Sipahi, 2006: 1-8).

1.4. BÜYÜNÜN ETKİNLİĞİ İÇİN GEREKLİ UNSURLAR

Büyünün spesifik ritüellerden oluşan sistematik bir olgu olması tek başına yeterli değildir. Ritüellerin etkinliklerini sağlayan oldukça önemli unsurlar da mevcuttur. Bu olmazsa olmaz unsurların tüm detayları çalışmamızın III. Bölümü

içerisinde, kültürlerin kendi büyü algılarına göre ele alınacağından bu bölümde genel hatlarıyla işlenecektir.

1.4.1. Zaman ve Mekan

Büyü ritüellerinin en önemli etken maddesi, uygun bir alanın ve zamanın belirlenmesidir. Bu unsurlar büyü ritüelini gerçekleştirecek olan büyücü tarafından kararlaştırılmaktadır. Oldukça hassas olan büyü ritüellerinin sistematik şekilde belirli döngülerle gerçekleştiği, antik dönem büyü yazıtlarından bilinmektedir.

Simgesel bir anlam ve güç yüklenmiş olan alanların seçilmesi, doğal bir güç kaynağının enerjisinin kullanılabileceği bir zamanın seçilmesi gerekmektedir. Bu durum büyü metinlerinde genellikle; gece yarısı, dolunay zamanı, kuyruklu yıldız görüldüğünde, güneş ya da ay tutulmasında, gökyüzü haritasına göre, şafak sökmeden, şafak zamanı, kadın doğum yaptıktan sonra, ölüm olgusu gerçekleştiğinde, evlilik törenleri sırasında, mevsim ya da gün dönümlerinde veya ekinoks zamanlarında gibi betimlemeler ve belirlemeler şeklinde geçmektedir. Bu zamanlamalar, bazen çok daha basit halde de verilmektedir. Fakat hangi zamanın hangi spesifik büyü ritüeli için uygun olduğunun ya da bir büyü ritüelinin zaman sürecinin kararını büyücü vermektedir (Reyhan, 2003: 137; Türkan, 2018: 104-115; Türkan, 2022: 89-107).

Mekan seçimlerinde de zaman seçimlerine benzer simgesel olarak anlam ve güç yüklenmiş alanlar tercih edilmektedir. Örneğin; özellikle ayak basılmamış alanlar (büyünün kirliliği ve bulaşıcı kabul edilmesi nedeniyle), tapınak veya kutsal alanlar, mezarlık alanları, ormanın derinlikleri, arındırma ya da arınma ritüelleri için kişilerin haneleri, göktaşı ya da yıldırım düşen yerler, animizm inancına göre ruhların daha fazla bulunduğu yüksek ya da gizli alanlar, dağ tepeleri, yüksek ve büyük kayalıklar, yeraltına daha kolay erişim sağlanacağına düşünüldüğü derin ve ıssız mağaralar, ırmak veya nehirler (canlı su/kinetik enerjisi olan hareketli-akan su), devasa büyüklükte ve yaşlı bir ağacın altı (tercihen yapraklarını dört mevsim dökmeyen cinsten) ve kitlesel ölümlerin gerçekleştiği, ruhların güçlerini barındırdıklarına inandıkları mahaller gibi alanlar seçilmektedir. Oldukça çeşitli olan mekan seçimlerinin genel ortak noktaları ise; doğada bulunmaları, ruhsal enerjileri ve doğaüstü güçleri barındırmaları, sıra dışı ve ıssız, gizli yerler olmaları, ayak

basılmamış ve yerleşimden uzak yerler olmaları, kutsal alanlar olarak kabul edilmeleridir (Haas, 1994: 876-911; Türkan, 2018: 104-115; Türkan, 2022: 89-107).

Bütün bunların yanında kişisel bazı durumlar ve büyü ritüelleri için daha özel mekan ve zaman seçimleri de mevcuttur. Aynı zamanda büyü metnindeki zaman unsuruna baktığımız zaman, bazı büyüler nadiren bir gün sürerken çoğu büyü günlerce sürebilmekte hatta aşama aşama devam etmektedir. Güneş ve Ay'ın - özellikle büyüsel güçler barındırdığına inanıldığı ve büyüyle ilişkili çoğu tanrı ya da tanrıçanın sembolü olduğu için Ay'ın- döngü ve hareketlerinin, büyü ritüellerinde zaman etkeninin belirlenmesinde oldukça önemli olduğu görülmektedir. Yıldız haritaları (zodiac) da, Ay hareketleri için kullanılan bir diğer zaman belirleyici sistemdir (Türkan, 2018: 104-115; Türkan, 2022: 89-107).

1.4.2. Büyücü, Büyü Metni ve Psikolojik Etkinin Rolü

Büyü ritüellerinin etken unsurlarından bir diğeri de büyücü faktörüdür. Büyücünün; büyü işlemini gerçekleştirebilecek, ritüeli yönetebilecek, mekan ve zaman seçimini doğru yapacak, en etkili ve gerekli tüm malzemeleri temin edip kullanabilecek, büyü metnini doğru ses ve tonlamalarla okuyabilecek kişi olması ayrıca bu işlemin eğitimini alan, büyü fomüllerini yazabilen-okuyabilen ve büyücü soyundan gelen birisi olması oldukça önemlidir. Büyücünün olmaması, büyü işlemi ile ritüelini etkisiz ve tehlikeli kılmaktadır (Ünal, 2002: 12).

Büyücülüğün belirli bir cinsiyeti yoktur fakat büyü metinlerinden anlaşıldığı üzere büyücüler daha çok kadınlardan oluşmaktadır. Kadınların büyü konusunda otoriter bir güç haline gelmeleri doğurganlık, menstürasyon döngüsü ve histeri gibi özellikleri ile yakından alakalıdır (Haas, 1994: 876-911). Doğurganlığı, bereketi, kazan başında yemek yapmayı, kök ve bitki toplayıcılığını, toplanan bitki ve köklerden ilaç yapan, tütsü yakan, hasta iyileştiren şifacıyı temsil eden kadın; tarih öncesi çağlardan bu yana tüm kültürlerde büyü ile ilişkilendirilmiştir. Tanrıçaların, tanrılardan daha çok büyü işlemlerinde çağrılması, tanrıçalar ve kadın büyü uygulayıcılar arasında bir ilişki kurulmasına sebebiyet vermiştir (Haas, 1994: 876-911).

Büyücülerin verdikleri hizmetler karşılığında bir takım ödemeler aldıkları ilgili büyü metinlerinden anlaşılmaktadır. Ancak bu ücret, büyücülerin büyük

olasılıkla ritüel malzemelerini almak, temin etmek ya da büyücünün kendisinin alması için ona ücret ödemek şeklinde verilmektedir. Büyü ritüellerindeki malzemeler oldukça çeşitlidir, hepsini karşılayabilen varlıklı kişiler olduğu kadar karşılayamayanlar da vardır. Büyücü bu durumda un, kil, balmumu gibi materyallerden bu büyü ritüeli malzemelerinin figürinlerini yaparak onları gerçek gibi kabul etmektedir.

Büyüler hem edebi hem de sayısal, formüllü metinlerden oluşmaktadır. Büyü metinleri büyücünden büyücüye, kültürden kültüre aktarılmaktadır, her yeni nesil büyücü bu metinleri okuyabilmek ve anlamak için eğitilmektedir. Büyü metinleri, çeşitli materyallerin üzerine işlenmektedir. Örneğin; geyik, keçi, yılan gibi hayvanların derilerine, saman kağıtlarına, elastikiyeti kuvvetli yapraklara, bez parçalarına, taş ve metal objeler ile toprak plakalar üzerine hatta insan derisine kadar oldukça çeşitli tercih edilen materyaller mevcuttur. Büyü metni, bu materyallerin üzerine halk tarafından da bilinen ya da özellikle büyücünün anlayabileceği dilde bir lisan ile yazılır, formüle edilir. İçeriğinde genellikle; büyü malzemeleri, ritüelin incelikleri, neyin kaç defa yapılacağı ya da ne kadar kullanılacağı gibi spesifik detaylar ile büyücünün, ritüel esnasında okuyarak büyüü etkin kılacağı bir metin yer almaktadır.

Büyücünün büyü ritüellerindeki önemli görevlerinden biri de, büyüye maruz kalan kişi ve diğer katılımcıları psikolojik açıdan etkilemesi ve büyüün işe yaradığına dair onları ikna etmesidir. Levi-Strauss'a göre; büyü uygulamaları temelde, uygulamayı isteyen kişinin üzerinde psikolojik etki yaratarak, kişinin isteyip arzuladığı değişimin gerçekleştiğine ikna edilmesine dayanmaktadır (Levi-Strauss, 1983: 33-35). Büyücüler ritüellerde, büyüye maruz kalan kişiyi, bazen korkutarak, bazen de şaşırtarak oluşturduğu duygu yükselmeleriyle ritüelin etkili olduğuna inandırmaktadır. Hasta da gerek kişisel olarak, gerek toplumsal olarak büyülendiğine inanmakta ve inandırılmaktadır (Levi-Strauss, 1983: 33-35).

Gerek Anadolu gerek diğer kültürlerde olsun, büyü ritüellerindeki psikolojik etkilemeler göz ardı edilmemelidir. Özellikle Hitit büyü tabletleri üzerine yapılan filolojik çalışmalarda da bu net bir şekilde görülmektedir. Bu tabletlerde kullanılan, *“fakat bu hiçbir zaman gözükmesin”, “gizlice”, “Ben iki partuni-kuşunu gizlice*

aldım ve ben bunları bir dalın üzerine bıraktım. Kral ve kraliçe korktular. Fakat ben seslendim: “Ben sizin acınızı, ağrınızı ve hastalığınızı aldım”” gibi ifadelerle; büyücünün, büyüye maruz kalan kişiyi telkin ederek ya da baskın hareketler ve emreden sözlerle etkileyerek, büyüünün gerçekleştiğine ve onun iyileştiğine ikna etmeye çalıştığı görülmektedir (Başol, 2014: 71).

Psikolojik etkilemenin bir diğer hedefi de, büyülenen kişiye büyü yapan büyücüdür. Büyü ritüeli esnasında meslektaşları olan kişiyi aşağılayarak, küçük görerek onu önemsiz kılan büyücü, aynı zamanda yapılmış ve bozulmaya çalışılan büyüünün etkisini aşağılamakta ve azaltmaktadır (Başol, 2014: 71). Bu sayede büyülenen kişi, basit şekilde iyileşeceğine inanmakta, ona büyü yapan büyücünün, büyüü çözmeye çalışan büyücünden daha güçsüz olduğunu düşünmektedir.

1.4.3. Malzemeler

Büyü ritüellerinin etken maddelerinden bir diğeri de aynı zamanda büyüünün içeriğini de oluşturan malzemelerdir. Her büyü çeşidinin kendine ait bir reçetesi ve formülü vardır. Ve büyücü bu malzemeleri eksiksiz şekilde ritüelde bulundurmalıdır. Malzemelerin temin edilmesini, ya büyücü ya da büyüye maruz kalan ve büyücüye başvurmuş kişi sağlamaktadır. Büyücünün belirlediği listedeki malzemelerin yanında, genellikle tanrılara sunulmak üzere, yiyecek, içecekler ve kurbanlar da ritüellerde aktif rol oynamaktadır.

Genel hatlarıyla büyü malzemeleri içerisinde en önemli yeri; yok edici, temizleyici, sağaltıcı etkilerinden dolayı doğal elementler almaktadır. Ateş, toprak, su ve hava hemen hemen tüm ritüellerde öncelikli olarak hazır edilmesi gereken materyallerdir. Kùltürlerin elimize geçen büyü metinlerinde, malzemeler ve büyü esnasında nasıl kullanılmaları gerektiği görülmektedir. Bu doğal elementlerin ritüellerdeki varlıklarının, büyücü ve katılımcılara doğayı ve kozmosun bir parçası olduklarını hatırlattıkları, fiziki kullanımlarının yanında manevi betimlemeler ve metaforlar olarak da kullanıldıkları görülmektedir. Büyüünün etken maddelerinden biri olan psikolojik etkileme için de özellikle kullanıldıkları muhtemeldir. Ateşin yok edici-arındırıcı kutsal ve büyüsel özelliğine olan inanç (Tez, 2011: 17), toprağın kirlilikleri alıp bereketli doğaya götürmesi ve negatifi pozitifte dönüştürmesi, yenilince de şifa vermesi fikri, suyun arındırıcı-temizleyici saf bir madde, yeniden

doğuşun sembolü olması (Eliade, 2003: 209) ve havanın uçsuz bucaksız iletkenliğinin gözlemlenmesi, ritüellerde bu materyalleri ana malzemeler yapmaktadır (Başol, 2014: 90-103).

Yokedilmesi gerektiğine inanılan bir büyü nü nesne ya da analogi yöntemi kullanılarak betimlenen bir madde; ateşe atılabilmekte, toprağa gömülebilmekte, suya bırakılabilmektedir. Hava, yakarış ve seslenmeleri tanrılara ileten maddedir ve özellikle Hitit büyü metinlerinde bütün bu elementlerin yanında toprak, büyüyle doğrudan ilişkili olan yer altı dünyasına açılan bir kapı olarak düşünülmekte ve yer altı tanrılarına yapılan tüm sunular da toprağa açılmış olan bir çukura yapıp sonrasında kapatılmaktadır. Aynı zamanda yer altından çıkan toprağın yenilmesinin, yiyeceğe şifa vereceğine inanılmaktadır. Toprak sıkça Hitit ve Mezopotamya kültürlerindeki analogi büyülerinde çamur haliyle ve pişmiş toprak figürler halinde kullanılmaktadır (Başol, 2014: 101-103). Kutsal su kavramına da Hitit ve Mezopotamya kültürlerinin ritüellerinde rastlanmaktadır. Dicle ve Fırat nehirlerinden, güneş battıktan sonra ya da gece yarısı su alınması, o suya tinsel bir anlam yüklemiştir ve suyun arındırıcılığını, yaşam gücünü arttırmıştır (Başol, 2014: 99). Su, kozmolojik kutsal anlamlar yüklenen, ana rahmine benzetilen, sonsuz yaşamın kaynağı “hayat suyu” olarak görülen, ruhsal özellikler atfedilmiş bir malzemedir dolayısıyla büyüsel güçler içermektedir (Türkan, 2012: 135).

Bu ana maddelerden sonra büyü içeriğini oluşturan malzemeler gelmektedir. Bu malzemeleri genel hatlarıyla; taşlar, metaller, bitkiler, bal, hayvanlar, ekmek, kan, hamur, un, bal, mumlar, kaplar, renkli ipler, tuz, kumaşlar vb. olarak sıralamamız mümkündür. Görüldüğü üzere, bu organik ve inorganik malzemeler içerisinde, tanrılara sunu yapılması olası olanlar haricindekileri toplumun her kesiminin bulabilmesi düşünülmüştür. Büyücülerin, temin edilemeyen malzemeleri (hayvanlar gibi) taklit yöntemiyle yaptığı (hamur, kil vb. malzemelerle) ve ritüelde bunları kullandığı da bilinmektedir (Başol, 2014: 103-192).

Taşların sertliği, sağlamlığı, dayanıklılığı, renk ve farklı dokuları ilkel (ilksel-öz) insan inanç sistemlerinde bir hiyerofanidir (Eliade, 2003: 222). Tarihöncesinden gelen inanca göre her yaratımdan önce taş vardır ve taşlar değişime direnerek varlıklarını sürdürmektedir. Taşlar, insanın içindeki tanrı inancının, oldukça güçlü bir

sembolik dışavurumu gibidir (Eliade, 2003: 222; Başol, 2014: 104). İnanç psikolojisi, dini ve kutsal olanları şekillendiren insan temelli bir olgudur ve inanç insanı temel alan tüm bireysel ve toplumsal sistemlerin başlangıcını oluşturur. Buna göre taşlar, doğal taşlar (yarı değerli) özellikle nadir bulunan mineraller (değerli taşlar) ve devasa kayalar kutsal atfedilen inanç simgeleridir. Dolayısıyla bunlar, büyüsel güç barındırmakta ve taşların her bir çeşidine farklı anlam ve dinamik vasıflar yüklenmektedir. Üzerinde bu değerli taşlardan bulundurana kötülüklerin değil iyiliklerin geleceğine hatta bu taşların, taşıyıcısını kötülüklerden koruyacağına inanılmıştır. Örneğin; “Filozof taşı-Lapis Philosophorum”, simyacılar ve Kabalacılar tarafından; kırmızı altın, evrensel dönüştürücü, her şeyin özünü içinde barındıran, tüm maddeleri çözebilen, tüm hastalıkları iyileştiren, insanları gençleştiren ve ölümsüz kılan, soy olmayan maddeleri altın ya da gümüş gibi soy metallere dönüştüren gizemli ve güçlü bir madde olarak düşünülmüştür (Tez, 2011: 166).

Taşları inceleyen bilim dalları jeoloji, gemoloji ve mineralojidir. Taşlarla ilgili çalışmaların ulaştığı bilgiler, yüzyıllarca farklı kültür ve coğrafyalardaki kazılardan elde edilmiştir. Fakat ilk kapsamlı çalışma kuşkusuz Aristoteles'in *Meteorologica* (Meteoroloji) adlı yapıtıdır. Daha sonra ise Plinius'un *Naturalis Historia* (Doğa Tarihi, M.S.77) kitabının 37. cildinde değerli taşlar ve metallere yer verilmiştir. Bu kitapta bahsi geçen Theophrastos'un “De Lapidibus (Taşlar Üzerine)” adlı incelemesi oldukça kıymetlidir (Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz: Başol, 2014: 104).

Taşlara çeşitli doku ve renk özelliklerinden dolayı tinsel bir güç atfetme Eski Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Yunan ve Osmanlı uygarlıklarına hatta günümüze kadar kültürden kültüre aktarılarak gelen kadim bir bilgi görünümündedir.

Metaller eski kültürlerde sadece günlük yaşamlarda kullanılmamakta, aynı zamanda çeşitli ritüellerde de aktif rol oynamaktadırlar. Aynı taşlarda da olduğu gibi tinsel manevi anlamlar yüklenen metaller, ritüellerde genellikle manevi bağlantılar kurmak için kullanılmaktadır. Metaller eritilebilmeleri, eğilip bükülebilmeleri, şekillendirilebilmeleri, dayanıklı ve güçlü, iletken olmaları gibi çeşitli sebeplerden, büyü ritüellerinde analogi işlemi sırasında ve tel (kalay) haline getirilerek de büyü bağlama işlemi içerisinde kullanılmaktadır. Büyü metinlerinde adı geçen; altın,

gümüş, bakır, kurşun, demir ve kalay en çok kullanılan metallerdir (Başol, 2014: 111). Bakırın kalp ve kan dolaşımına iyi gelen bir şifa kaynağı olduğu günümüz halk folkloründe de bilinmektedir ve sıkça takılarda, kaplarda kullanılmaktadır.

Bitkiler büyü ritüellerinin vazgeçilmez maddeleridir. Birçok kültürde, tarihöncesi zamanlardan bu yana, büyücüler aynı zamanda şifacı olarak da anılmaktadırlar. Bitkiler, hem fiziki bedeni ve hastalıkları iyileştirmek için hem de eterik (ruhsal) bedenin enerjisini yükseltmek ve maruz kalınan çeşitli büyüleri ortadan kaldırmak için toplumun her kesimi tarafından kullanılmıştır. Eski Anadolu, Mezopotamya, Mısır, Yunan, Roma, Asya ve birçok kültürün bitkiler üzerinde yaptıkları çalışmaların yanında, Ninova Kitaplığı'nda bulunan Sümer, Akkad ve Asur uygarlıklarına ait tabletlerde de büyü ve ilaç yapımında kullanılan bitkilerle ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır (Başol, 2014: 115-120). Gerek içirmek, yedirmek gerek deri üzerine sürmek veya tütsü yapmak suretiyle olsun, ritüellerde adı geçen bitkiler; Adamotu, Alıç, Ardiç, Aksırık otu, Arpa, Badem, Banotu, Buğday, Defne, Dişotu, Hardal, Haşhaş, Kayısı, Köknar, Mazı, Mersin, Meyankökü, Safran, Sarımsak, Sedir, Selvi, Soğan, Üzüm, Zeytin vb. şeklindedir (Başol, 2014: 115-120). Bazı şifalı bitkiler ve kökler, bal gibi bir ana maddeyle karıştırılarak şurup, iksir gibi spesifik hastalıkları iyileştiren şifa ve büyü karışımları elde edilmektedir. Özellikle sedir ve ardıç bitkisinin arındırma gücünden sıkça büyü metinlerinde bahsedilmektedir (Başol, 2014: 115-120). Günümüzde dahi sıkça karşılaştığımız ve üzerine fazlaca bilimsel çalışmalar yapılan DMT hormonu (Epifiz bezinde salgılanmakta ve hemen hemen tüm yeşil bitkilerde organik olarak bulunmaktadır, ruh molekülü diye de bilinir), eski çağ kültürlerinde de entojen (psikoaktif) bitkilerin özütleri sayesinde aktifleştirilmekte ve büyü-şifa ritüeli esnasında, çeşitli hormonların seviyesini arttırarak beyni uyarmak suretiyle transa geçmek, vecd haline yükselmek, eterik bedeni daha yoğun hissetmek, katılımcılara halüsinojenik etki (Ayahuasca/G. Amerika, Peyote/Meksika, Sihirli Mantar, Iboga/Afrika, Salvia Divinorum-Kahinin Adaçayı/Meksika, Üzerlik, Yem Kanyaşı, Kargı Kamışı, Mavi Gece Sefası, Kenevir, Anason, Haşhaş, Afyon vb.) yaratmak ve tedavi maksadıyla da kullanılabilmektedir (Mutlu, 2005: 6-23; Yılmaz, 2019: 4-6).

Çeşitli uzuvlarında var olduğuna inanılan tinsel ve analogi çağrışımları sebebiyle hayvanlar (fil, gergedan, balina, kuş vb.), büyü ritüellerinde tanrılara

kurban etmek ya da analogi büyülerine aracı olmaları gibi sebeplerle kullanılmaktadır. Bazı hastalıkların tedavisinde büyücü-şifacı, koyun kanı, kırlangıç dışkısı, sümüklü böcek gibi hayvanları ve hayvansal ürünleri reçete etmiştir (Tez, 2010: 81-83). Hastalık ile fiziksel bir bağlantı kurarak gerçekleştirilen analogi büyüleri için, o hastalığa iyi geleceği düşünülen güçlü bir hayvan tercih edilmektedir (Tez, 2010: 81-83). Örneğin; güçlü ve cesur bir savaşçı olmak için ayı kalbi, bilge olabilmek için baykuş beyni, çok keskin görebilmek için kartal gözü yemek gibi... Büyü metinlerinde geçen, ritüellerde kullanılan hayvanlar genellikle koyun, keçi, öküz, koç, kuzu, fare, kertenkele, yılan, eşek, köpek, domuz, çeşitli yabani kuşlar, balık, kaz, ördek, aslan, panter, geyik gibi hayvanlardır (Collins, 1989: 295-300).

Büyü ritüellerinde kan genellikle arındırmak, bağlamak ya da tanrılara kurban sunmak için kullanılmaktadır. Su ve kanın birlikte kullanıldığı Hitit arınma ritüelleri de vardır, Ay ve Güneş'in bu sıvı sunularının gücünü arttırdığına inanılmaktadır (Başol, 2014: 163). Büyü ritüellerinde tuzun arındırıcı ve bağlayıcı olarak kullanılması, tuzun çıkartıldığı kayaların tanrısal güç ile kutsal atfedilmesinden kaynaklı olmalıdır.

Çeşitli içecekler, yiyecekler, meyveler, güzel kokular, yağlar, ballar, ekmekler büyü ritüellerinde, seslenilen ve çağrılan tanrıların gönlünü hoş etmek için sunulmaktadır (Tremoille, 2004: 157-203; Başol, 2014: 164).

Renkli ipler, yünler ve kumaşlar (özellikle mavi, kırmızı, siyah ve sarı büyücülükte en sık kullanılan renklerdir; kırmızı şimşeğin, güneşin, kanın rengi olmasından dolayı yaşam gücü ve şifayı temsil etmektedir, mavi nazarı defetmek için kullanılmaktadır vb.), hem tanrılara sunum yapmak için hem de rengine ya da kendisine atfedilen şifa gücü sayesinde, büyülenen kişinin üzerindeki büyüyü o ip ve yünler aracılığıyla bir kuklaya (figürin) geçirerek tedavi etmek için kullanılmaktadır (Başol, 2014: 177). Büyüye maruz kalan kişiye ya da hasta olan uzvuna şifalı kabul edilen renklerdeki ipler bağlanır (beyaz, kırmızı), belirli bir süre beklenir (bazı ritüellerde iplerin diğer uçlarına hayvan ya da bitki bağlanır), daha sonra gerekli seslenişten sonra ipler kesilir ve ateşe atılarak yakılır. Büyünün ya da hastalığın böylece ortadan kalktığına inanılmaktadır. Bu işlem büyülerdeki analogik

çağrışımların ne denli ciddi ve detaylı uyguladığını ve önemini göstermektedir (Örnek, 1971: 148).

Büyü ritüellerinde hamur, çamur, un, bal mumu gibi materyaller analogi büyüünde ya da figürin yapımında büyücü tarafından en çok tercih edilen, şekillendirmesi en kolay maddelerdir.

1.4.4. Ritüellerde Müzik-Tonlama-Dans ve Tiyatral Konsept

Sadece büyü değil bütün ritüellerin belirli bir planlaması, hazırlıkları ve işleyişi vardır. Bir büyü işleminin etkili olabilmesi için psikolojik etkileme yöntemiyle birlikte, görsel ve işitsel bir çalışmanın da duyulara yönelik güçlü bir çağrışım yapması planlanmaktadır. Eski kültürlerin büyü ritüelleri içerisinde; jest ve mimiklerin, taklide dayalı (hayvan, ağaç vb.) ya da trans halinde oluşan doğal hareketleri içeren dansın (Şaman dansı), müziğin, davul-kaval-saz ve boru gibi genellikle teta titreşim frekansı yayan ilksel müzik aletlerine, tonlama yapılarak haykırılmasının ve konuşulmasının da yer aldığı büyü metinlerindeki anlatımlarda görülmektedir (Reyhan, 2003: 140; Örnek, 1995: 181-183). Aynı zamanda büyücülerin ritüellere özel tılsımlı çeşitli nesnelerden oluşan renkli kıyafetler ve maskeler giydikleri, takıları (özellikle metal tılsımlar ve kuş tüyleri), makyajları (genellikle büyüsel ritüellerde korunma maksadı ile yapılmaktadır) ve dövme sanatları da Etno-Arkeoloji yapılabilen ilksel kültürlerden (Sibirya-Aztek Şamanları, Kızılderililer gibi) yola çıkarak bilinmektedir (Örnek, 1995: 187-188). İlksel insanlar resim, takı, müzik-dans ve büyü törenleriyle belki de sanatın ilk adımlarını atmışlardır (Fisher, 2012: 54).

Müzik, sesin biçim ve anlamlı titreşimler kazanmış halidir. Müziğin büyü-şifa ritüellerindeki kullanımı, günümüz şifa ritüelleri ve meditasyon tekniklerindeki Teta dalga titreşimi yayan müzik aletleri kullanarak kişileri tedavi etmeyi amaçlayan yöntemlerle benzer özellikler göstermektedir. Ruh sesi olarak da bilinen Teta dalgası, elektrokimyasal bir organ olan beynin ürettiği tespit edilen 5 frekanstan (Alfa, Beta, Teta, Delta, Gama) biridir (Karakuş, 2013: 34-38). Farklı ruh halleri (derin uyku, hafif uyku-yorgunluk, uyarılma hali, çok meşgul olma hali ve olağan haller gibi) beyin nöronlarına farklı frekanslarda sinyaller gönderir, bunlar beynin sistematik şekilde çalışmasını ve bedeni (fiziki ve eterik) harekete geçirmesini sağlar. Bu

frekanslar dalga şeklinde görüntülenmişlerdir (Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz: Karakuş, 2013: 34-38). Örneğin; acı hissi uyarılma ruh halini yaratır ve bu beyne alfa dalga frekansı gönderir, bedenin bu şekilde tepki vermesi sağlanır. Meditasyon halinde teta titreşim dalgaları aktif olmaktadır, bu sayede hafif uyku halinde hissettiğimiz rahatlamayı yaşarız. Meditasyon ile gelen sakinliğin ruhsal bedeni iyileştirdiği, kontrol ettiği ve böylece bu iyileşmeye fiziki bedenin de tepki verdiği düşünülmektedir. Büyü ya da şifa ritüellerinde oluşan psikolojik etkiyi arttıran ruh hallerinin oluşturulması, ritüel esnasında çalınan müzik aletlerinden gelen teta titreşim dalgaları sayesinde beynin meditasyon durumuna geçmesinden kaynaklı olmaktadır. Bu sayede, müzik ve büyücülerin tonlama yaparak baskın seslerle konuşması, katılımcıları büyük oranda etkilemekte ve ikna edilme oranlarını arttırmaktadır. Bütün bunlar ve çeşitli değişkenler, ritüellerde oldukça etkileyici tiyatral bir etki yaratmaktadır.

Müzik konusuna biraz daha pozitif bilim açısından bakacak olursak Dr. Rupert Sheldrake' e göre; *“Evrende bir olay sürekli tekrarlanırsa (ritmik ve sürekli titreşimler gibi) morfik bir alan oluşuyor. Yani davranış modeli bir kere ortaya çıkarsa değişim başlar ve yeterince uzun tekrarlanırsa bunun morfik rezonansı tüm türleri etkiler.”* Morfik rezonans ağı, tamamen titreşim enerjisinden oluşan canlı kozmik evrenin (Plato Evren Teorisi-Elektromanyetizma) tamamıyla bağlantılıdır. Titreşimler bu alanı oluşturmaktadır dolayısıyla müzik de bir titreşimdir ve evrende bulunan her maddenin kendine has bir enerji titreşimi, müziği vardır. Müzik canlıları biyokimyasal şekilde etkilemektedir. Kadim çağlardan bu yana müzik, beden-zihin ve ruh kavramları için hem tedavi edici bir şifa olarak hem de büyü gibi ezoterik veya inanç doktrinlerinin ritüellerinde bir frekans yükseltici insiyeye aracı olarak kullanılmıştır (Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz: Sheldrake, 2001; Aydoğan, 2011: 191-196).

Solfeggio frekansları (Ancient Solfeggio Frequency) ise en bilindik ve hala üzerine etkileyici araştırmalar devam eden bir alandır. Özetle; Yaratıcı tarafından dünya ve evren oluşturulurken kullanılan kozmik titreşim frekansları olduğuna inanılan altı notalı ölçekten oluşan (3, 6, 9 en önemlisi) bir araştırmadır. Antik çağ kültürlerinin ritüellerde ve törenlerinde kullandıkları bu antik frekansları kiliselerin de bir süre ayin ve ritüellerde kullandıkları bilinmektedir, daha sonra bu frekansların

ilmine halkın hazır olmadığı düşünülerek 1500’lü yıllarda ortadan kaldırılmıştır. 70’li yıllarda ise Dr. Joseph Puleo, kollektif hafızayla ve kozmik bağlarımızla alakalı olduğu da düşünülen DNA üzerindeki frekansları aktive etmek için Solfeggio çalışmasını kullanmaya başlamıştır. Oldukça ilginç ve etkileyici sonuçlar alan Dr. Puleo, insan DNA sistemini bu frekanslarla aktive etmiş ve belirli frekans aralarında farklı biyokimyasal gelişmeler, iyileşmeler kaydedildiğini söylemiştir. Ona göre Solfeggio, genetik olanlarda da dahil fiziki ve ruhani hastalıkların tedavisinde kullanılabilecek bir buluş olmuştur ve bütün bunlarla ilgili Dr. Leonard Horowitz ile birlikte, “Healing Codes for the Biological Apocalypse” adlı bir kitap yayınlamıştır (Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz: Horowitz-Puleo, 1999; Karaarslan, 2016; Karaarslan, 2018).

Bilim ve inanç sistemleri sadece birlikte, birbirini tamamlayarak hareket ederse kozmik ilme yükselmek mümkündür. Beden, zihin, ruh birlikte çalışmalıdır. Bazı mistik doktrinlerden yola çıkarak, bütün bunlar da her açıdan sağlıklı olmakla mümkündür. Pozitif ve yüksek bir enerji frekansına sahip olmak bir anahtar görevi görmektedir. Yüksek frekansta gıdalar tüketmek, yüksek frekansta bitkilerin çaylarını içmek, yüksek frekans içeren renkleri görmek, frekansı yüksek kelimeler okumak, araştırmalar ve aktiviteler yapmak, frekansı yüksek kişilerle bağlar kurmak, yüksek frekansını meditasyon teknikleri ve inanç ile korumak ve belki de en önemlisi yüksek frekansta müzikler dinlemek, dans etmek gerekmektedir. Yüksek ve pozitif frekansa gelinebildiği taktirde sağlıklı ve daha zeki olunabildiği ve daha empati ve sezgisel yaklaşımlar sergilendiği, evrensel sevgiye ulaşılabilirdiği de önemli bir çıkarımdır. Müzik olabildiğince doğal ve evrensel bir büyüdür.

1.5. BÜYÜ ÇEŞİTLERİ

Büyü; içerdiği yöntem ve yapılış ilkeleri, kişilerin psikolojik ve sosyolojik durumları ve niyet edilen amaç ve istekler düşünülerek, genel başlıklardan oluşan bir sisteme göre kategorilenmiştir (Örnek, 1971: 141):

- ✓ Sempatik Büyü
 - Taklit (Analoji) Büyüsü
 - Temas Büyüsü
- ✓ Ak Büyü (Pozitif Büyü)

- ✓ Kara Büyü (Negatif Büyü)
- ✓ Aktif Büyü
- ✓ Pasif Büyü

1.5.1. Sempatik Büyü

Büyü uygulamalarının en önemli kategorisi olan sempatik büyü, insan temelli toplumsal bir olgu olan büyüsel işlemlerin iki ilkesine dayanmaktadır. Bu iki ilke genellikle bütün büyü çeşitlerini açıklamakta ve onları anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bütün büyü uygulamalarının temelinde yatan bu ilkelerin yardımıyla, büyü algısının ilk nasıl ortaya çıktığı açıklığa kavuşmaktadır. Bunlardan birincisi; “benzer benzeri meydana getirir” ilkesidir. Bu ilkeye göre, benzetme yöntemi ile bir çeşit sempati kurulan, etkileşime geçen nesneler aracılığıyla büyüsel işlemler yapılmaktadır. Örneğin; kilden ya da hamurdan yapılan bir figürinin, büyü yapılacak kişi ile etkileşimi sağlanarak büyüye onun üzerinden devam edilir. Bu tarz sempati büyülerine Analoji ya da Homeopatik denmektedir (Örnek, 1971: 141-142; Frazer, 2004: 33-34). İkinci ilke ise; başlangıçta birbirleriyle bağlantılı ve temas eden nesnelerin, ilişkisi kesilse de birbirlerini uzaktan da etkileyebileceklerine olan inanca dayalıdır. Bu ilkeye göre, birbirlerine bir kez de olsa temas ettikleri anda, nesneler ayrılrsa da birbirlerine büyüsel güç bulaştırmakta ve bu sempati yok olmamaktadır. Bu sempatik ilişkiye dayanarak yapılan ikinci ilke büyülerine ise Temas veya Kontajiyöz denmektedir (Örnek, 1971: 141-142; Frazer, 2004: 33-34).

1.5.1.1. Taklit (Analoji) Büyüsü

Adından da anlaşılacağı gibi, büyü işleminin yapılması planlanan nesnenin ya da kişinin taklit edilmesi yöntemiyle yapılan büyü türüdür. Benzer benzeri meydana getirir ilkesi doğrultusunda taklit büyüü yapılırken; hedefin dikkat çeken fiziki özellikleri, hal ve hareketleri ya da çağrışımına sebep olan her özelliği kullanılabilir. İlgili ilke doğrultusunda yapılmış olan büyüde en çok uygulanan işlemler; kesme, oyma, parçalama, yakma gibi pasif agresif ve bağlama, toplama, boyama gibi olumlama şeklinde yapılan pratiklerdir (Örnek, 1971: 142-143). Genellikle benzetme için kilden, hamurdan, mumdan yapılan figürinler ya da büyü daha etkili olsun diye hedef kişilere ait resim, elbise parçası, tırnak, saç, vücut salgısı vb. materyaller kullanılmaktadır. Avcıların ava çıkmadan önce yaptıkları

totemler ve avlanılması hedeflenen hayvanların yaralı ya da ölü resim ve figürleri de analogi büyülerine birer örnektir (Örnek, 1971: 142-143).

1.5.1.2. Temas Büyüsü

Büyüye hedef olan kişinin ya da nesnenin, uzun süredir temas etmediği ya da daha yeni ayrılmış bir parçasına sahip olunmasının, asıl hedefe de sahip olmak demek olduğunu savunan ilkeye göre yapılan büyü çeşididir. İnanişâ göre bu parçalar bir bütündür ve birbirlerini sempati ile etkilerler. Bu psikolojik çağrışım oldukça güçlüdür, eski çağlardan günümüze kadar gelen ve günümüzde dahi sıklıkla kullanılan bu büyü türünün, yapan büyücüler tarafından en etkili olduğu savunulmaktadır (Örnek, 1971: 143-144). Hedef kişinin fiziki ya da biyolojik bedeninden alınmış olan diş, tırnak, saç, tükürük, dışkı, kan, meni, kıyafet veya aksesuar oldukça kuvvetli temas büyüsi materyalleridir. Zarar vermesi muhtemel vahşi hayvanlara ait bir uzvun taşınmasının, kişiyi o hayvanın olası tehlikelerinden koruyacağına inanılmıştır. Bazı tinsel ya da majik güçleri olan nesne ya da uzuvların taşınmasının da, o güçleri taşıyan kişiye geçireceği düşünülmüştür (Örnek, 1971: 143-144). Örneğin; tavşan ayağının şans tılsımı olarak kullanılmasıyla kaplan veya kurt dişinin güç totemi olarak kullanılması buna birer emsal teşkil etmektedir.

Taklit büyüsi de temas büyüsi de birbirlerine uygulamada oldukça bağlıdır ve belirli noktalarda karışabilmektedirler. Birbirlerinin ilke prensiplerini karşılıklı bir şekilde kullandıkları örneklerini görmek mümkündür.

1.5.2. Ak (Pozitif) Büyü

Bireyin ve toplumun iyiliği ve yararı amacı ile yapılmakta olan, pozitif enerji kullanılan ya da çağırılan, doğadan malzemelerin kullanıldığı, din ile paralel ilişkili eylemler ak büyü türünün altında toplanmaktadır. Ak büyü; hastalık, yaralanma ve ölüm gibi kişisel felaketlerle, sel, kuraklık gibi doğal felaketleri önlemeye, evi-barkı, malı-mülkü, hayvanları, korunmasız çocukları, lohusaları, kötü ve dış etkilere korunmaya yönelik yapılmaktadır. İçeriğindeki tüm malzemelerin doğal ve pozitif enerjili olması (bitkiler, tahıllar, un, tuz, metaller vb.) yönünden pozitif bir gücü çekmesi beklenmektedir. Toplum ve birey yararına olan, iyi ve güzel amaçlar için yapılan, dua etmek, tanrılara olumlu sebepler doğrultusunda kurban vermek gibi eylemleri de içeren ak büyüye din de karşı çıkmamakta, desteklemektedir. Bu büyü

türü, yararlı doğa düzenini kendi alanına çekmeye çalışmaktadır (Örnek, 1971: 145). Sadece olumsuz bir durum yaşandığında değil, olumsuz durumlar yaşanmasın diye de ak büyüye başvurulmaktadır.

Şifacılık alanındaki bütün çalışmalar, hastalıkları iyileştirmek için kullanılan yöntemler de ak büyüünün amacına hizmet etmektedir. Ak büyü reçeteleri daha çok bedeni ve ruhu iyileştirmeye yönelik maddeler içermektedir. Özellikle Eski Mezopotamya ve Anadolu kültürlerindeki tüm hastalıkların sebebi, işlenen günahlara yönelik gönderilen tanrının gazabı olarak görülmektedir ve ak büyü yöntemi ile bu durumlara tedavi aranmıştır (Dinçol, 1982: 91). Bütün bunların yanında, yapılmış olan kara büyülerin bozulması işlemi için de ak büyüye başvurulmaktadır (Örnek, 1971: 145).

1.5.3. Kara (Negatif) Büyü

Ak büyüünün tam aksine, birisine kötülük yapmak ve zarar vermek amacıyla yapılan büyülere denilmektedir. İnsanların hayatına, sosyal statüsüne, kazancına ve hayvanlarına zarar vermek amacıyla yapıldığı gibi; sevgilileri, evlileri birbirinden soğutmak ve ayırmak, cinsel gücü, konuşma yeteneğini ve uykuyu bağlamak, düşman bildiklerini hasta etmek ve sakat bırakmak gibi durumlar için de kara büyüye başvurulmaktadır. Ak büyüünün aksine, dine karşıdır ve kutsal olan her güce saygısızca davranarak, dinin yasakladığı eylemleri gerçekleştirir. Bütün bu sebeplerle eski kültürlerin tarihinde ak büyüye olumlu yaklaşılmış ve kara büyü toplumda da, yasalarca da yasaklanmıştır, kara büyüyle uğraşanlar günahkar ve lanetli kabul edilmişlerdir (Örnek, 1971: 145).

Ak büyüünün aksine kara büyü; pis vücut sıvılarını, kanı, doğadan olmayan malzemeleri, ölü topraklarını ve mezarlıkları, pis kokulu bitkileri kullanmış, parçalama, yakma gibi eylemleri ritüellerinde sıkça yapmış ve kutsal, doğadan, öz olanı daima lekelemiştir. Kara büyü türünde, negatif enerjilerle pasif agresif çalışılmış ve negatif güçlerin varlığı istenmiştir (Başol, 2014: 20).

Kara büyü, amaçları ve pratikleri olan teknik bir sanattır (Kara Sanat) hatta bu tanımlama Ortaçağ döneminde 1584 yılında yayınlanan “Les Devins” adlı kitapta geçmektedir: “*Kara büyü, şeytanı tanımaya yarayan bir sanattır. Büyüücü tarafından*

çağrılan şeytan ve yardımcıları kendilerini gösterirler veya kendilerini göstermeyip de talep edilen şeyi yerine getirirler” (Scognamilo-Arslan, 1999: 17).

Kara büyüün pasif agresif enerjisi ve düşük frekansı öyle yoğundur ki, çevresine de aynı olumsuzlukta zarar vermektedir. Malinowski, kara büyüün kadınları zinaya sürüklediğinden, ürünlerin tahribine sebep olduğundan, balıkçıları çalışamayacak kadar zarara uğrattığından, domuz ve benzer yaban hayvanlarının ormanın derinliklerine çekilmelerine sebep olduğundan, palmye ve muz gibi ürün veren ağaçların solmasına sebep olduğundan bahseder (Malinowski, 1998: 59).

Hem ak büyü hem de kara büyü türü, sempatik büyü ilkelerini benimsemiş ve ritüellerinde temas ve taklit yönteminin her ikisini de kullanmıştır (Örneş, 1971: 146).

1.5.4. Aktif Büyü

Doğa olaylarını etkileyerek, kontrolü altına almaya çalışan, saldırgan özellikler barındıran türe aktif büyü denmektedir. Kor ateş içerisindeki odun parçaları üzerine atılan çeşitli bitki ve hayvansal pis içeriklerin çıkardığı dumanla tütölenen alana fırtına ve şiddetli yağışın etkisinin bulunmayacağına olan Zululular’ın inancı buna örnek gösterilebilmektedir. Doğayı ve ona etki eden tanrılar ile tanrısal güçleri kontrol etmeyi hedefleyen bu büyü türü oldukça tehlikelidir. Büyücüler aktif büyü örneklerinde oldukça saldırgan olabilmekte, çeşitli sürüngen ve benzeri hayvanları katledebilmektedir (Örneş, 1971: 146; Dammann, 1963: 100).

1.5.5. Pasif Büyü

Zararlı etkenlerden korunmayı amaçlayan büyü pratiklerine pasif büyü denildiğı gibi, zararlı dış etkileri uzaklaştırmaya, bunların zararlarından korunmaya ve bunlara karşı savunma yöntemleri uygulamaya da pasif büyü denilmektedir. Birtakım büyüsel güçler barındırdığına inanılan veya uğursuz kabul edilen mekanlardan, objelerden ve insanlardan kaçınmak, bu büyüün temelini oluşturmaktadır. Örneğın; gebelerin bazı gıdaları yememeleri, lohusaların kötü ve negatif güçlere, varlıklara karşı üzerlerinde ya da yakınlarında koruyucu etkiye sahip olduğuna inanılan birtakım büyülü materyaller bulundurmaları, mezarlıklarda öölüere saygısızlık yapılmaması ve mezarlara basılmaması vb. yaklaşımlar pasif büyüün içinde kabul edilmektedir. Tehlikeli etkenleri sağaltıcı, pozitif ruhsal güçler

barındırdığına inanılan koruyucu tılsımlar, uğurluklar, nazarlıklar, amuletler de pasif büyü türüne verilebilecek örneklerdir (Örnek, 1971: 146).

Sedat V. Örnek'in yapmış olduğu bu detaylı kategori, bilim dünyasında oldukça kabul görmüş ve kullanılmıştır. Çalışmamızda da bu kategori temel alınacaktır. Bütün bu türlerin yanında, bazı spesifik amaçlara hizmet eden büyü çeşitleri de vardır fakat şu ya da bu sebepten bu kategorideki türlerden birine ait oldukları söylenebilmektedir. Örneğin; kehanet büyüleri ve fallar amaçlarına ve olacak olan olaylara karşı barındırdığı korunma içgüdüsüne göre ak büyü türüne, aşk ve cinsellik büyüleri eğer kötü ve zorlayıcı amaçlar barındırıyorsa kara büyüye, sağlık ve şans-başarı için yapılan büyüler ise içlerinde zararlı amaçlar barındırmadıkları takdirde ak büyü türüne verilebilecek örneklerdir. Büyü türlerinde belirleyici olan amaç-niyettir.

1.6. BÜYÜ YÖNTEMLERİ

Büyü türlerinin yanında aynı zamanda belirleyici bazı özellikleri sayesinde sınıflandırılmış büyü yöntemleri de mevcuttur. Eski Anadolu kültürlerinden elimize geçen yazılı metinlerden yola çıkarak bu yöntemleri incelemek de gerekli görülmüştür. Çalışmamızın III. Bölümü içerisinde detay ve örneklerine de yer verilmiş olan yöntemler en genel halleriyle; bağlantı kurma ve aktarma, vekil tayin etme (substitution), özdeşleştirme ve yerine geçme, benzetme (analoji), kefalet ödeme, tanrılardan yardım isteme ve tanrılara sunma, arınma (khatartik) gibi sıralanmaktadır (Reyhan, 2003: 118-136; Başol, 2014: 60-71).

Büyü yöntemleri, büyücüler tarafından ritüel sahibi ile katılımcıları ve tanrıları etkilemek için özel olarak tasarlanmaktadır. Bir ritüelde birden fazla büyü yöntemi kullanılabilir. Büyü yöntemi; bütün şartları ve materyalleri hazırlanmış bir büyü ritüelinin, senaryosu, kullanım klavuzu, her büyücünün özel olarak tasarlanmış imzası ve ilgili büyüün etkili olması için düzgün ve doğru yapılması gereken en önemli unsurdur.

Bütün eski kültürler dahil olmakla birlikte özellikle Eski Mezopotamya ve Anadolu kökenli büyü ritüellerinin yöntemlerinde en çok kullanılan metot benzetme (analoji-taklit) uygulamalarıdır. Hangi büyü çeşidinin ritüeli amaçlanırsa amaçlansın, ya sözlü metinde geçen bahislerde ya da malzemelerle uygulanan sistemde ki

genellikle her ikisinde de analogi yöntemi ağırlık göstermektedir. Doğanın detaylı gözlemlenmesi sonucunda, büyü ile bağlantılı olarak çağrışım oluşturabilecek her benzerlik ilişkisi kullanılmaktadır (Reyhan, 2003: 118; Ünal, 1988: 52-85). Antik yazılı kaynaklardaki büyü örneklerinden yola çıkılarak yapılan yöntem incelemelerinde daha sonra ise temas edilerek yapılan, enerji aktarma, büyüye maruz kalan kişi ile bağlantı kurmaya yönelik metotlar ve vekil tayin etme metodu gelmektedir. Bu yöntemlerle yapılan büyü ritüellerinde; çekmek, tükürmek, çevirmek, döndürmek, kesmek, silmek, yıkamak, taramak, nakil etmek, özdeşleşmek, yukarı kaldırmak, sallamak, vurmak, bağlamak, sıvı (su, süt, kan, yağ vb.) serpmek, canlı ya da cansız bir varlığı büyüye maruz kalanın yerine geçirmek, salmak (özgür bırakmak) vb. uygulamalar da yer almaktadır (Başol, 2014: 66). Bir ritüel her açıdan eksiksiz ve başarılı tamamlansa da eğer tanrıların onayı, yardımı alınmadıysa, onlara sunu verilmediyse, günah olarak görülmüş davranış ve olayların kefareti ödenmediyse o büyü etkin aktifleşen bir enerjiye sahip olamaz inancı eski kültürlerde oldukça yaygındır ve korkulan bir durumdur (Reyhan, 2003: 135). Bir büyüünün gerçekleşmemesi o büyüü tekrarlamayı gerektirir ve büyü ritüelleri masraflı (tanrılara verilen kurban ve sunular, çeşitli malzemeler vb.) olabilmektedir.

1.7. BÜYÜ RİTÜELİ SONRASINDA ARTIKLARIN ZARARSIZ HALE GETİRİLMESİ

Büyü kavramı, büyüünün tanımı ve algısı, büyü çeşitleri, etkinliği için gerekli unsurlar ve de büyüünün en can alıcı noktası olan büyü yöntemlerinden sonra en önemli ve son husus, kirli ve bulaşıcı kabul edilen büyüünün ve büyüye maruz kalan her nesne ve kişinin arındırılması ve bu materyallerin zararsız hale getirilmesidir.

Eski kültürlerin büyü ritüellerinde bu kimi zaman, büyü bittikten sonra, kişi ve nesnelerin çeşitli arındırıcı bitki (tütsü) ve sularla temizlenmesi, kimi zaman da kişilerin üzerindeki her şey de dahil, büyü ritüeline katılmış, orada bulunmuş her nesnenin gömülmesi, yakılması, sulara salınması (akarsu, nehir, ırmak gibi canlı sulara), mühürlenmesi, saklanması, düşman ülkelere bırakılması (büyüye maruz kalan büyüden kurtulurken, düşmanı zarar görsün diye), kırılması, öldürülmesi, salınması (özgür bırakılması -vekil olarak seçilmiş ve büyüünün aktarıldığı keçi, kuş

gibi hayvanların uzaklaşsın diye serbest bırakılması gibi-) ve parçalanması şeklinde olabilmektedir (Reyhan, 2003: 140; Haas, 1994; 876-911).

Büyü algısı görüldüğü üzere, eski kültürlerde de sadece kara büyüü içermemekte ve korkulan uzak durulan bir uygulama olmamaktadır. Büyü kavramı ve içeriğini tanıttığımız bu bölümden sonra büyüün, öncelikle insan ile ilişkisi üzerinde durularak bireysel ve toplumsal önemi anlaşılmaya çalışılacak, daha sonra da büyüün şifacılıkla, ölüm korkusu ve öteki dünya-ruh ile sembolizm ve tanrı olgularıyla ilişkileri irdelenecektir. Büyünün başlattığı, insanın yön verdiği bu metafizik yolda, din ve bilimin kapılarının nasıl ona bağlı olarak açıldığı aktarılacaktır. Bu sayede antik çağ kültürleri detaylı olarak çalışılmadan önce, büyüün bağlı olduğu, etkilendiği tüm dallar ile ilişkisinin anlaşılması ve büyü sistematığının çok daha net kavranması hedeflenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜ VE ETKİLEDİĞİ ALANLARLA İLİŞKİSİ

2.1. BÜYÜ ve İNSAN

Büyünün en öz temel dayanak noktası insandır, evrensel bir güç değil evreni anlamaya ve hükmetmeye yarayan büyü sadece insanın içerisinde olan bir güçtür (Malinowski, 1990: 65) ve büyü-insan ilişkisini anlayabilmek için insan doğasını en iyi şekilde, farklı bilim dalları ele alınarak objektif bir bakış açısı ile incelemek gerekmektedir. İnsan ve büyüün gelişimini incelediğimizde tarih öncesi dönemlere kadar gitmemiz ve ilksel insana odaklanmamız büyük önem taşımaktadır. Büyü ilksel insanın bulduğu yüksek soyutlama gücünün bir ifadesidir (Başol, 2014: 23). İlksel insanın başlattığı büyü akımını, antik dönem kültürleri geliştirerek ve sistemleştirerek devam ettirmiş ve günümüz modern insanına kadar süreklilik halinde ulaştırmıştır. Bunun yanında büyü kavramından ve pratiklerinden söz edebilmemiz için bir toplum olması gerekmektedir. Büyü, toplumdaki insanların ilişki ağının onu tanımlaması ve ona bir anlam yüklemesiyle inanç içerisinde yerini almaktadır (Collins, 2008: 6-7). Malinowski bu konuda, “*ne kadar ilkel olursa olsun büyüüz ve dinsiz toplum yoktur*” demektedir (Malinowski, 2000: 70). Büyü de dahil tüm inanç ritüellerinin (rit, mit, din vb.) bir toplumu yakınlaştırdığı, birlik ve beraberlik duygularını pekiştirdiği, ortak bir kültür tarihinde ve ortak isteklerde buluşturduğu da inkar edilmemelidir (Durkheim, 1926: 226).

İnsan algıladığı duyularla, sezgisel hareket eden ve zihniyle sezgilerini simgeleştirip bunları çeşitli şekillerde dışarı aktarabilen bir varlıktır. Bunlardan ilki konuşma kabiliyetiyle birlikte sözlü ifade yetisidir ve sözün etkileme kuvveti düşünüldüğünde, insanlar arası sempatik büyü çeşitlerini aktive edici önemli bir

etken olduğu söylenebilir. Bu bağlamda söz aslında ilksel insanın kullandığı ilk büyüdür (Taftalı, 2013: 113-114). Fakat büyüü söze dökkebilmek için hatta büyüün varlığından söz edebilmek için içsel olarak anlamlandırılmış bir inanç gerekmektedir. Dolayısıyla, inançla ilgili olan her şey bir çeşit büyüdür demek yerinde olacaktır.

İnsanlar daima kontrolleri dışında gerçekleşen olaylara mana bulma, açıklama isteği içerisindeyler. Bu sebeple ilksel insanlar olaylara mana yükleme çabasına girmiş ve büyücülüğün ilk adımlarını atmışlardır (Kartopu-Ünalan, 2019: 380). Anlam yükleme kavramı içerisinde, Taylor ve Frazer'ın da büyüü tanımlarken bahsettiği “çağırışım psikolojisi” önemli bir yer tutmaktadır. Doğa olaylarının etkileyiciliği ve gizemli yanları günümüzde dahi büyüleyicidir ve merak uyandırmaktadır. İlksel insanların dolayısıyla açıklayamadıkları tüm olayları ve onları etkileyen yönleri, onlarda yaptığı psikolojik çağırışmlarla “doğaüstü” olarak anlamlandırmaları oldukça olağandır. Örneğin; bir avcı-toplayıcı bir güneş tutulması anında, daha evvel deneyip de başarıya ulaşamamış olduğu bir vahşi hayvanı avlayabilirse ve bu olayı ikinci kez de yaşarsa, bunu içselleştirebilir ve sebebini güneş tutulması olayına yorarak anlamlandırabilir. Bu sayede haberdar olan ve sözün yayıldığı herkes buna inanç besleyerek, her güneş tutulmasında bunun olacağını düşünebilir. Aynı şekilde kendince anlamlandırdığı bir takım ritüelleri yapıp (fildişi, kurt dişi benzeri takı takmak vb.) bu sayede avda başarılı olabileceğine inanarak ava çıkarsa ve başarılı olursa da bunu sürekli tekrarlamak istemesi kaçınılmazdır. Bir inancın ritüel haline ulaşabilmesi için düzenli aralıklarla ve belirli bir sistemde sürekli tekrar edilmesi önemlidir (Erginer, 1997: 42; Bryce, 2003: 217-218).

Bu doğal durumların yanında, yaşanmış ya da şahit olunan anomali ve ezoterik olayların (yıldırım düşmesi, şimşek çakması, gök taşı düşmesi, gökyüzü ışıkları, hortum vb.) büyüsel bağlamda anlamlandırılmasına –genellikle doğaüstü olarak- da sıklıkla rastlanmaktadır. İnsanlar doğası gereği bilinç ve sezgilerle hareket ederler ve nasıl görmek isterlerse, neye inanırlarsa o şekilde görürler. Kutsal (korkutacak kadar büyüleyici olan, olağandışı sır) ve lanetli kavramlarının oluşumu da buradan çıkmaktadır (Otto, 1928: 12-31; Yıldırım, 2007: 62-63). İnsan var oluşuna anlam katabilmek için inanca sığınmıştır ve inanç birçok başka kavramla birlikte (inanç-büyü-ritüel-mit-din) büyüü de doğurmuştur.

Antropolojik bir yaklaşımla, farklı açılardan bakıldığında ilksel insan öncelikle yaşamak istemiştir. Yaşam alanlarını ve var olabilmelerini engelleyen ya da zarara sokan her türlü doğal ya da çeşitli tehditler tarafından gelen olayları sağaltmak istemişlerdir. İnançlarına aykırı düşen, onu olumsuz etkileyen her durumdan sakınmışlardır. İnsan psikolojisinin hassasiyeti, yaşadığı ya da şahit olduğu olaylara bakışını etkilemektedir. Doğal afetler, ölümler, savaşlar, doğadaki tehditler, hastalıklar, bereketsizlik vb. etkenler başta olmak üzere onlara zarar veren her türlü durumdan korkmuşlar, kaçınmışlar ve korunmak istemişlerdir. Bütün olumsuzlukların da doğaüstü güçlerden geldiğine inanmışlardır. Bu, insanların büyü pratiklerine başvurmak istemelerindeki önemli sebeplerden biridir (Örnek, 1995: 135-136). Bu durumlar, ilksel insanların inançlarında sadece büyü kavramını değil, ritüel temelli olduğu düşünülen mit kavramını da oluşturmuştur (Gaster, 2000: 90; Hyman, 2006: 119-120).

Büyü, mit ve sonrasında sanat, ilksel insanın yaşadığı evreni anlama ve o evrene hükmetme çabasıdır. Çağrışımların dışarı vurumlarıdır. İnsan içerisindeki mikrokosmozdan dışarı çıkıp yayılarak, evrendeki makrokosmozu anlamlandırmak ister. Buradaki amaç kişinin çevresini saran evrenle bütünleşmesi olduğu kadar aynı zamanda kendi iç bütünlüğünü de sağlama gayretidir (Atasoy, 2013: 28). Anladıkları düşünülen her güç ise büyü pratikleri aracılığıyla insan egemenliği için kullanılmak istenilmiştir.

İlksel insanlar doğadan ya da doğaüstü olan varlıklar evreninde yaşamışlar, algılayamadıkları ama yine de var olduğundan şüphe etmedikleri görünmez güçler ve etkilerinin olduğuna inandıkları mistik objeleri hayatlarının hiçbir alanından eksik etmemişlerdir. İlkseller, görünmez, korkunç ve algılanamaz varlıkların ve ölümlerinin ruhlarının sonsuzluğuyla çevrelendiklerini düşünmüştür. Bu öyle derin bir psikolojik temel oluşturmuştur ki, insan ruhunu bir kuşa benzetmişlerdir ve hasta olan insanın ruhunun ondan uzaklaştığına, ölen insanın ruhunun ise başka bir diyara giderek onu tamamen terk ettiğine inanmışlardır. Bu durumlarda büyücü-hekime başvurmuşlar ve onun çeşitli büyü ritüelleri uygulayarak ölen kişinin ruhunu bedenine tekrar geri getireceğine inanmışlardır (Frazer, 1991: 14). Böylesi animistik, metafizik ve spiritüel bir inanışta, demir talaşlarını çeken mıknatısın bir ruh taşıdığına ve canlı olduğuna inanmaları olağandır. Bu sebeple, manyetik taşları çeşitli büyü ritüellerinde

malzeme olarak görmek mümkündür (Collins, 2008: 7-8). İlk büyü örneklerinde doğaüstü güçlerden korunmak için yine o güçlerden faydalanma mantığı vardır. Bu mantığa nedensellik ilkesi eşlik eder. Yani parça bütüne aittir, benzer de benzeri doğurur. Bu temel ilkeler sempatik büyü çeşitlerini (Analoji-Temas) oluşturmuştur (Frazer, 2004: 33-34).

Eski insanlar aynı zamanda, bazı hayvanlarda, bitkilerde, insanlarda, tanrılarda ve hatta cansız nesnelerde, eşi benzeri olmayan, doğaüstü bir gücün varlığına ve bu gücün birtakım belirtilerle kendisini gösterdiğine inanmışlardır. Bu doğaüstü güce, Melanezya dilinde “mana” denmektedir. Spesifik olarak şamanlarda, büyücülerde, şeflerde, sanatçılarda, yetenekli avcılarda var olduğuna inanılan bu gücün, birtakım olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır. Mananın olumsuz yönüne tabu denmiş ve kendisinde tabu gücü bulunan insan, hayvan, tanrı veya cansız varlıkların zararlarından korunmak için alınan önlemler de, insanı büyü uygulamalarına yönelten önemli etkenlerden olmuştur (Örnek, 1995: 31, 135-136).

Bütün bunlar göstermektedir ki; insanoğlu yaşamı süresince, var olmak, soyunu devam ettirmek, sağlıklı ve güçlü olmak, madde anlamında daha fazlasına sahip olmak, yüksek cazibe ve çekiciliği kullanmak, düşmanlarını alt etmek, bereketli topraklarda üretim yapmak, yaralanmadan avlanabilmek, gelecek ile ilgili bilgiler alabilmek, tanrılar ya da doğaüstü varlıklar ile iletişim kurabilmek, öteki dünya ruhlarını anlayabilmek, aşık olmak ya da olunmak, hiç ölmemek, hedeflenen kişi ya da nesneyi zarara uğratmak vb. gibi bir çok olumlu ya da zararlı arzu ve istek içerisinde olmuştur. Bunlardan herhangi birinde sorun yaşadığında, derin bir kaygıya, korkuya ve umutsuzluğa bürünmüştür. Her an her şeyin değişebildiği, neredeyse hiçbir şeyin güvencede olmadığı bir ortamda yaşayan insanlar, çaresiz ve savunmasız hissetmekte ve varoluş kaygılarını hayatta kalma sınırında tutmayla yetinmek zorunda kalmaktadırlar. Bu gibi durumlarda insanoğlu, dünyanın hakimi olduklarını düşündükleri doğaüstü güçlerden yardım isteme ya da onları kendisine yardım etmeye zorlayacaklarına inandıkları çeşitli eylemler gerçekleştirmeyi hedeflemişlerdir. Bu bağlamda gerçekleştirilen çeşitli büyüsel ritüeller de söz konusu çözüm arayışlarının bir ürünüdür (İşçi Pembeci, 2018: 229). Zamanla insanoğlunun bilinç ve farkındalık durumlarının artması, isteklerinin çeşitlenmesi bu tür dinsel-büyüsel tören ve ritüellerin zenginleşmesini sağlamıştır.

Levi-Strauss'un “*kendi doğasına ve içinde yaşadığı topluma yabancılaştırılan ‘çağdaş insan’*, büyüye, söylene, vb. belki de her zamankinden daha fazla gereksinme duymaktadır” düşüncesi, olumlu ve olumsuz büyülere başvuran insanlık tarihi içerisinde incelendiğinde, sadece olumlu zararsız büyüler olsaydı insanlığın soyut kültürel değerinin nasıl da paha biçilemez olabileceğini göstermektedir (Levi-Strauss, 1983: 26). Böyle bir durumda, genellikle kara büyü olmak üzere bütün büyü pratiklerinin toplumda yasalarca yasaklanmasına da gerek duyulmamış olurdu. Fakat insan, ister ilkel olsun ister modern, daima karanlık yönü de olan dualist bir varlıktır ve yukarıda anlatılanlarda da görüldüğü üzere doğaya ve başta korktuğu, memnun etmek istediği doğaüstüne de egemen olmak, hükmetmek istemiştir (Kartopu-Ünalan, 2019: 381). Her zaman başarılı olunamamış olması, insanların büyüsel pratiklere inancını söndürmemiştir. Çünkü basit bir insan psikoloji ile bakacak olursak, insan olumlu sonuç alınan ritüellerin, olumsuz sonuçlananlarını gölgelemesine izin vermemektedir (Malinowski, 1999: 71). Burada büyücünün psikolojik etkileme uzmanlığı ve ritüelin eksiksiz, doğru şekilde yapılmasını zorunlu tutması, aksi halde en ufak sorunda büyü ritüelinin başarısız olacağına insanları inandırması da oldukça önemli bir etkidir.

2.2. BÜYÜ ve ÖLÜM

İnsanların doğayla bir bütün olmak istemesi, doğaüstünü anlamak ve de kendi yararına kullanmak istemesindeki en temel paradokslardan biri de, çare bulunamaz, bilinmez bir yol ve de yok olmak ile var olmak aforizmasındaki gizemli kapı olan ölümdür. İnsan isterse ölümü seçebilir, fakat istemese de ölümü yaşayacaktır. Ölüm varoluşun çözemediği fakat yaşamak zorunda olduğu belki de yaşamın anlamının içinde saklı olduğu en büyük ve en eski gizemdir (Erdoğan-Özkan, 2007: 172).

Doğumun olduğu kadar ölüm de canlıya ve dolayısıyla da insana özeldir. Psikolojik bakış açısıyla yok olmaktan korkmak (biyolojik yaşamın son bulması) ve daima var olmak istemek (ölümsüzlük) duyularıyla açıklayabileceğimiz ölüm; sosyolojik açıdan da yok olmayı (hatırlanmamak, yaşamını paylaştığı, sevdiği insanlar ve çevrede de sosyal varlığının ve anılarının yok olması gibi) ve felsefi bir bakış açısı ile sonsuz döngüyü, dönüşümü içermektedir (Kılıç-Eser, 2017: 125-127). Manevi hatta ruhsal boyutu ve yeniden doğuş (dirilme), öteki dünya tasarımları ve

kurgularıyla birlikte metafizik bir olgu olan ölüm; öncelikle keder, korku, dehşet, endişe ve umutsuzluk, çaresizlik ile beraber koşulsuz sevgi, umut, inanç, bağlılık gibi duyguları doğurmaktadır. Bu duygu karmaşası kişilerin ölüm konusundaki yaşam felsefesine ve inançlarına göre şekillenmektedir (Örnek, 1995: 115). Bütün bunların yanında bu doğal tecrübeye “tamamlanma” olarak bakıp, sonsuz yaşam döngüsünü savunanlar da vardır, bunlar ölüme kutsal bir boyuta açılan kapı gözüyle bakmaktadırlar ve ölümü yaşamlarının bir parçası olarak kabul etmektedirler (Koç, 2002: 9). Bütün bu yaklaşımlar çerçevesinde ölüm durumunun getirdiği tüm ritüeller (ölüyü hazırlama, tören, taşıma, defin, sunu ve kurbanlar, ruhunun güvenliği, vb); evlilik, gebelik, doğum ve geçiş törenleri gibi toplumun kesin kabulünü gören ilksel ritüellerden belki de en önemlileri (yaşamın devamındaki belirsizlik ve içerdiği çaresizlik yüzünden) olmaktadır. Ölüm olgusu ve ölüm ötesi inançları, Üst Paleolitik dönemden bu zamana kadar kesintisiz bir kültür sunmuştur ve bu zamandan sonrasında da varlığını sürdürecektir. Çünkü insanlığın tecrübelerini gelecek nesillere aktaramadığı, sonrasında ne olduğunun bilinmediği, sadece inançlar yardımıyla psikolojik bir kurtuluş umudu sağlayan ölüm, evrenseldir (Malinowski, 1990: 26-30).

Yaşam, bütün varlıkların fizyolojik gerçeğidir ve yaşamın anlamının ölümle ve öteki dünyayı anlamak ile çözülebileceğine inanılmıştır. Bu nedenle geçmişten geleceğe bütün kültürlerde, topluluklarda ve dinlerde ölüm ciddi bir olgu olmuştur. Çözüm bulunana kadar da ciddi bir olgu olarak kalmaya devam edecektir (Tanhan-Arı, 2006: 35). Yaşam içerisinde yer alan, ruhsal ve metafizik birçok anlam yüklenen doğum ve ölüm aynı zamanda büyüsel ritüellere de sahiptir. Bütün olguları ve büyü ile ilişkilerini incelemek için öncelikle ilksel insanların ruh inancına bakmak gerekmektedir.

Ruh olgusu günümüzde dahi çeşitli birçok alanda araştırılan psikoloji biliminin metafizik bir boyutudur. İlksel insanlar doğum ve ölüm gibi doğal olayları yaşadıklarında, bunlara doğa içerisindeki gözlemlerine dayanan psikolojik bir çağrışım ile tanım getirmişlerdir. İlksel insanlara göre, hayvanın içinde onu hareket ettiren küçük bir hayvan, insanın içerisinde de onu hareket ettiren küçük bir insan daha bulunur. İlksel insanın animistik inançları gereği en doğal bu şekilde anlamlandırdığı bu küçük varlık, genellikle uçan kuşlara benzetilen ve bazı durumlarda vücuttaki aralıklardan (göz, burun, kulak gibi) kaçabileceğine ya da

girebileceğine inanılan ruhtur. Ruh canlılığı sağlayan, maddi bedeni hareket ettiren enerjidir. Uyku halinde farklı boyutlara, alemlere gider, uyanınca bedene geri gelir fakat ölünce bir daha geri dönmek üzere bedeni terk eder ve beden doğaya karışırken ruh doğaüstüne ulaşır (Frazer, 1991: 121-125; Frazer, 2020: 469). Yani, beden ölse dahi, asıl olan, bilinçli olan ruhtur, ruh evrende özgür bir kuş olarak uçmaya devam edecektir, ölümsüzdür ve inanılan öteki dünyada varlığını sürdürecektir. Ruhlara inanmak, ölümsüzlüğe inanmanın bir ürünüdür (Malinowski, 1990: 41).

İlksellerin inanişına göre ölümsüzlük insanın en temel özelliğidir. Bunu düşüncelerindeki kaynak sebeplerden biri de, uyuyan bedenlerin rüyalar görmesidir. İnandıkları insan içindeki küçük insan olan ruh, beden uyuduğunda özgür kalıp dolaşmakta ve beden uyanınca geri gelmektedir. Rüyalarında öldürdükleri hayvanları veya sevdikleri, tanıdıkları ölmüş olan insanları görüp uyandıklarında, onların bedenlerinin ölmüş olduğunu fakat ruhlarının bir yerde yaşıyor olduğunu düşünmüşler. İlkseller bunu ruhun ölümsüzlüğüne yormaktadırlar (Frazer, 2020: 481-482). En baştan beri ölümsüz bir varlık olduğunu düşünen insan, gerek büyü, gerek doğaüstü güçler ve hayaletler-ruhlar olsun bir sebepten ölümsüzlüğün onlardan alındığına, ölümsüzlüğü kaybettiklerine inanmaktadır (Frazer, 2020: 457-459). Antik dönemde de hemen hemen her kültürde geçen ölümsüzlük ve onu kaybetme miti bunu kanıtlamaktadır. Bu genellikle bir yılan tarafından gerçekleştirilir. Hatta o sebeple ilkseller yılandan korkmuş ve onu sürekli deri değiştirdiği ve yenilediği için ölümsüz hatta tanrı atfetmiştir. Ölümsüzlüğü kaybeden insan, ilk ölümü tattığından beri de ölümsüzlük arayışında olmuştur (Frazer, 2020: 465).

Öteki dünyayı ölen ruhların gittiği doğaüstü yer/karanlık ve korkutucu yeraltı, yeryüzünü yaşayanların diyarı, gökyüzünü de huzurlu sonsuzluk/cennet olarak gören antik kültürler, ruh göçünü bir nevi ölümsüzlüğe erişmek olarak görseler de ölümün soğuk gerçekliğinden korunmak için tanrı öncesi dönemlerde ilk olarak ölü ritüellerine ve büyüye başvurmuşlardır (Bottero, 2012: 302). İlksellere ve antik dönem insanlarına göre; bir ölümlü ölünce ruhu bedeni ile bağıyı kaybetmeyecektir, ruhun öteki dünyaya sorunsuz ulaşabilmesi ve huzur bulabilmesi için ölü bedenine çeşitli ritüeller yapılmalıdır, ruh bunu hissedecektir (Bottero, 2012: 304). Rahip veya büyücü ya da ikisi birlikte ölüyü hazırlar, ölümün ve ruhun getirebileceğini

düşündükleri hastalık, salgın, kirlilik ve çeşitli musibetlerden korunmak için büyü ve dini ritüelleri birlikte yaparlar, kurbanlar keserler, sunular yaparlar ve bulunduğu kültürün öteki dünya inancına göre ruhu gönderir, bedeni doğaya, teslim ederler. Ruhun sorunsuz bir göç yaşaması ya da ölüye saygı gösterilmesi, rahatsız edilmemesi oldukça önemlidir çünkü eğer bedene gerekli işlemler, ritüeller, saygı sunulmaz ise ruh hayalet olarak geri dönebilir ve huzursuzluklara, hastalıklara, salgınlara hatta ölümlere sebep olabilir (Mcintosh, 2005: 226-227; Örnek, 1995: 93).

Ölülerin ruhları, hemen hemen her kültürde yeraltında tasvir edilir ve mezarları onların sonsuz evi ve yeryüzü ile bağlantılı geçitleridir. Ruhların, rahatsız edilmedikleri sürece sadece mezarları ve çevresinde dolaşabildiklerine inanılmaktadır. Eski Yunanlılar, bu ruhları rahatsız edilmemesi ve korunulması gereken demonlar ile özdeşleştirmişlerdir (Vermeule, 1984: 118; Cumont, 1959: 59-60). Ölü kültü ve mezarlık ile hayalet korkusu için de bir başlangıç olarak alınabilecek bu inanışlar büyü kültürünü de zenginleştirmektedir. İlksel insanların, ölüm kavramından sonra büyüye başvurma sebeplerinin ilki işte bu doğüstü dünyada bulunan ruhlar, hayaletler ve onlardan korunmak, onları çeşitli amaçlar için kullanmaktır. Onlardan hem korkmuşlar ve bu sebeple ölümlere sunular yapıp hoş tutmaya çalışmışlardır hem de onları kullanmak için iletişim kurma ve kendilerine bağlama yöntemleri bulmuşlardır (ölü kişinin toprağını kullanarak onu çağırma ritüeli ya da onu kendine bağlayarak istediğini yaptırmak için yapılan kara büyüler gibi). Özellikle ölümü kirli ve arındırılması gereken bir olgu olarak gören Hititler'de görüldüğü gibi; büyücülerin her kötülüğün kaynağı olarak gördükleri yeraltı dünyasındaki tanrılarla, çeşitli kurban, sunu ve seslenmeler aracılığı ile anlaşmaya gitme çabaları, ölümden ve kötülüklerden korunmaya çalışmaları, ölümsüzlük için yeraltı tanrılarının isteklerinin yerine getirilmesi, Hitit tabletleri ile karşımıza çıkmış, bahsi geçen konu ile alakalı somut verilerdendir (Sevinç, 2007: 88-89). Bir sonraki bölümde eski kültürleri incelerken örneklerini göreceğimiz ölüm, ölümsüzlük arayışı, kurban etme, canlının gücünü alma, diriliş, mezarlık ve ruhları da kapsayan büyü ritüelleri, büyü ve ölüm arasındaki ilişkiyi anlayabilmemiz için oldukça önemlidir. Bu ritüellerin, büyü çağından sonra gelecek olan tanrı ve din kavramları aracılığı ile günümüze kadar ulaşan ölüm, öteki dünya, ruhlar ve ölü kültünü etkileyişi, ilksellerin belki de ilk defa neden büyüye başvurduklarını bize göstermektedir.

Ölüm olayından sonra, doğaya dönmesi gereken beden için de kullanılan bazı yöntemler vardır. Ölüler için ateş (arındırıcı, yükseltici vb.) ve su (hayat suyu sembolü ve ölüler diyarındaki geçilmesi gereken nehir sebebiyle) da kullanılmaktadır fakat beden öldüğü zaman, doğaya karıştığı en temel element topraktır. Doğada ölen her şey toprağa karışmaktadır ve ilksel insanlara göre toprak ölen canlılarla güçlenmekte ve onların enerjileriyle yeni yaşamları doğurmaktadır. Toprak, nasıl döngüsel anlamda ölen bitkileri yeniden bir canlı olarak doğurabiliyorsa, insan varlığını da yeniden doğurabileceğine inanılmaktadır (sonsuz döngü, yaşam akışı, geri dönüşüm sistemi). İlksel insanların dünyasında toprak, ölümsüz bir bereket ve yaşam tanrıçası olarak sembolize edilmiştir, bitkilerin de onun çocukları oldukları düşünülmüştür. Genellikle ölümsüzlük doğada özellikle de bitkilerde (Çeşitli kültürlerin mitolojik efsaneleri sayesinde günümüze ulaşan bazı ölümsüzlük sembolleri; büyü yaşam otu, ölümsüzlük mantarları, sonsuz gençlik sembolü elmalar, asmalar, hayat ağacı, hayat suyu, yılanlar, akrepler, salyangozlar vb.) aranmıştır (Kılıç-Eser, 2017: 129-130).

2.3. BÜYÜ ve ŞİFACILIK

Büyü ve ritüelleri ile doğrudan bağlantılı olan ölüm kavramı gibi şifacılık da büyü ile birlikte var olmuş hatta belki de büyüden doğmuştur. İlksel insanların, ölüme, acıya, yaşam standartlarının düşüşüne sebep olan çeşitli bedensel ve ruhsal hastalığa çözüm araması sebebiyle, yaşadıkları doğayı kullanarak ilaçlar, iksirler ve tedaviler bulmaları ve bütün bunların yetersiz kaldığı durumlarda doğaüstünden yardım alarak şifa aramaları büyü kavramı içerisinde oldukça önemli bir alan kapsamaktadır.

İlk olarak şifacılığın nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı hala gizemini korusa da bulunan birçok arkeolojik materyal ışığında değerlendirmeler sonucunda tıp, eczacılık, cerrahlık, veterinerlik gibi insanlık tarihi için hayati önem taşıyan gelişmelerin şifacılıktan geldiği bir gerçektir. İncelenen duvar-mağara resimleri, büyü tabletleri ve çeşitli materyal ve kaynaklarda görüldüğü üzere şifacılığın büyü ile oldukça iç içe olduğunu hatta farklı antik kültürlerde büyücü ve şifacı hekimin çoğunlukla aynı kişi olduğunu söylemek mümkündür (Lewis, 1998: 8).

İlksel insanların teşhis ve tedavi yöntemlerine dair kesin bir şey söylemek mümkün değildir fakat yapılan etno-arkeolojik yorumlamalar sonucu doğayı, hayvanları, kendilerindeki değişim ve tecrübeleri gözlemleyerek şifa arama ve bulma durumuna geçtiklerini söylemek yerinde olacaktır. İlksel insanlar için gözle görülen yara ve hastalıkları tanımlayıp tedavisini yapmak doğaldır. Kanayan yaranın sarılması, kırık kemiğin düzeltilip zamanla iyileşmeye bırakılması gibi... Fakat nedeni bilinmeyen, aniden ortaya çıkan ve sebebini bulamadıkları hastalıkları doğaüstü güçlere, ruhlara, hayaletlere bağlamaları da psikolojik çağrışımların önemli bir yer edindiği o zamanlarda oldukça anlaşılabilir durmaktadır (Lewis, 1998: 8). Ölen insanların ruhlarının gittiğini düşündükleri doğaüstü alan, ilksel insanların yaşamlarıyla iç içedir. Dolayısıyla anlam veremedikleri bütün olumsuz durum, kaza, tabiat olayları ve hastalıkların doğaüstünden geldiğini düşünmüş olmaları mümkündür (Karaöz Arıhan, 2003: 2-3). Antik çağ kültürlerinin bize gösterdiğine göre bu düşünce Mezopotamya, Mısır, Eski Anadolu başta olmak üzere bütün antik çağ kültürlerine de geçmiştir. Eski insanlar; doğaüstü, ruhlar, hayaletler veya tanrılardan, kendilerinin ya da toplumdan birinin işledikleri günah ve yaptıkları kötülükler için ceza olarak gönderildiğine inandıkları hastalıkları anlamak, teşhis ve tedavi etmek için yine onlara yönelmişlerdir. Bunun için de ilksel zamanlarda büyücü-şifacı, antik çağda büyücü-rahip ya da büyücü-hekim olan kişileri aracı olarak kullanmışlardır.

Büyücülerin, doğal yöntemlerle ve doğaüstünü de kullanarak şifa verebildiklerine aynı zamanda da hastalık, ölüm ve felaketler de yayabildiklerine inanılmaktadır (Lewis, 1998: 8). Öncelikle hastalığın neden ve kimden gönderildiğini anlamak için, büyücüler tarafından çeşitli fal ve kehanet yöntemleri kullanılmıştır, tanrılara seslenilmiş ve rüyalar ya da sembolik durumlar ile cevap vermeleri beklenilmiştir. Hastalığı ve sebebini anladıktan sonra da tedaviye başlanılmıştır (Schwemer, 2002: 454). Doğadan malzemeler ile hazırlanmış reçeteler, iksirler, karışımlar, formüller ve çeşitli materyaller ile yapılan bir tedavide, tiyatral konsept ve büyü sözleri ile tılsım ve muskaların da kullanıldığı büyü metinlerinde görülmektedir. Aynı zamanda hastalığa sebep olan varlık da büyücü tarafından, sunu ve adaklarla yatıştırılmaya veya kovulmaya çalışılmaktadır. Sonuçta uygulanan tedavi geçicidir, asıl sebep olan kaynağı düzeltmek gerekmektedir (Ronan, 2003: 37).

En genel haliyle, olumsuz bir duruma iyi gelme halini şifa verme olarak yorumlarsak, büyü ritüellerinin, kara büyü yöntemleri dışında şifa vermek maksadıyla kullanıldığı çıkarımı doğru olacaktır. Tılsım ve muskalar aracılığı ile korunmak, arınma ritüelleri, bereket büyüleri, büyü yapılmış kişinin yine büyü ile iyileşmesi, lanetlerin kaldırılması, bedensel ve ruhani hastalıklara çeşitli reçeteler ile çözüm bulunması, kötü ruh saldırılarına çeşitli cerrahi müdahaleler ve özellikle psikolojik etkilemeler (Hipnoz, telkin vb.), şifa ve büyü ilişkisinin ne derece iç içe olduğunu bizlere göstermektedir. Büyü, bir şifa ritüelinin ruhani yani inanç kısmını oluştururken, tedavi yöntemleri hastalığı iyileştirmek üzere kullanılmaktadır. Yöntemlerde kullanılan malzemeler, gerçekten de teşhisi koyulan hastalığa yönelik, uzun gözlem ve tecrübelerle elde edilmiş bilgilerden oluşturulan içeriklerdir. Öyle ki bunlar, günümüzde dahi hala kullanılan yöntem ve malzemelerin ya da birçok ilacın ham maddelerini oluşturmaktadırlar. Örneğin; büyücü şifacıların göz bozukluklarının tedavisinde kullandıkları soğan dilimi, oldukça etkili bir tedavi yöntemi olduğu için günümüze kadar geçerliliğini koruyabilmiştir. Gözyaşı salgılanmasına neden olan ve lizozim adı verilen bakteriyel bir madde içeren soğanın göz hastalıklarının tedavisinde kullanılmasının ardından göze zeytinyağı ile masaj yapılırdı. Tedavinin son aşamasında kötü ruhlarla baş edebilmek amacıyla ayinsel bir tören yapılırdı (Karaöz Arıhan, 2003: 16). Bu, çok fazla yöntem ve etkili malzemelerden, iksir ve reçetelerden sadece biridir. Eski Mısırlılar'a göre, iyi bir ilaç özellikle; et, süt, sirke, un, bal, yağ, kan, hayvan dışkısı, çamur, çeşitli bitkiler (ağaç kabuğu, yaprak, reçine, meyvesi, tohumu, kökü vb.) ve soğan ile sarımsak gibi materyalleri içermelidir (Andreu, 1997: 56). Bira ve şarap gibi mayalanmış ürünlerin de sıklıkla kullanıldığı büyü kaynaklarından bilinmektedir. Büyücülerin, bitki ve hayvansal ürünleri belirli zamanlarda (Ay gibi göksel sembollerin durumuna göre) toplamaya giderken yanlarında bir çocuk veya bakire bulundurmaları da oldukça ilginçtir. Mezopotamya'da rastladığımız bu durumun sebebi, ilaç karışımlarına girecek olan bu bitki ve hayvansal maddelerin, aynı çocuk ya da bakire gibi saf ve güçlü kalacağına inanmalarıdır (Ronan, 2003: 36).

Büyü ve ritüelleri insan bilinci kadar geriye gider hatta belki de daha eskidir. Her bir büyü içeriğinde, özellikle korku hissini ve çeşitli birçok psikolojik olguları görürüz. Doğaüstü güçlerden ve varlıklardan, ölümden ve hastalıklardan korkmak

özellikle büyüye tetikleyici etkenler olmuştur. Buradan da görüldüğü üzere, psikoloji biliminin büyü ve şifacılık ilişkisinde ilk gelişim gösterenlerden olduğu söylenebilir. İnsan günümüzde de olduğu gibi psikolojisini etkileyen ve anlamlandıramadığı her duygu, düşünce, his ve oluştan bir anlam yüklemek ve negatif etkilerden korunmak ya da kurtulmak istemiştir. Bu da en başta şifaya derinden ihtiyaç duyulmasını sağlamıştır. Bir büyücü şifacı, hasta olduğu varsayılan kişiyi öncelikle psikolojik anlamda şifalandırmak için sakinleştirici-yatıştırıcı-halüsunojen bitkiler, tütürler, çaylar kullanır ve ritüelin tiyatral konseptiyle onu etkiler, telkin ve ikna eder. Günümüzde dahi en etkili şifa yöntemlerinden birisi olan placebo etkisi, insanın bilincini ve hislerini aynı doğrultuda etkileyerek, aslında kişinin iyi olduğuna ya da içerisinde bulunduğu büyü ritüeli ve büyücü yardımıyla iyileşeceğine onu inandırmaktadır (Karaöz Arıhan, 2003: 17-18). Günümüzde dahi doktorların mucizeler yarattığını düşünen kişiler varken, o dönemlerde insanların büyücü şifacıları yüceltmış olması oldukça normaldir. Dolayısıyla, büyücü şifacıların toplumda önemli bir yer edindiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Ateş, su vb. elementlerin, tuz gibi önemli minerallerin, metal ve doğal taşların, bitkinin çeşitli kısımlarından elde edilen ürünlerin ve hayvansal maddelerin yanında, pis kokulu hayvan dışkıları ve parçaları da sıklıkla büyü-şifa ritüellerinde kullanılmaktadır. Bunun amacının, kişiyi hasta eden kötü varlığı kaçırmak, kovmak olduğu düşünülmektedir (Karaöz Arıhan, 2003: 16). Aynı zamanda büyücülerin taktıkları maskelerin (Karaöz Arıhan, 2003: 3), kullandıkları metal çan ve benzeri aletlerle çıkardıkları seslerin/müziğin ve büyücünün, ateşin etrafında dans ederek yüksek ve vurgulu tonlamalarla söylediği pasif agresif sözlerin de bir nevi kötücül varlığı kaçırmak için kullanıldığına inanılmaktadır (Örnek, 1995: 181-183). Tılsım ve muskalar gibi sembolik materyallerin yoğun şekilde kullanılması ise temelinde, yine bu kötücül varlıklardan korunmaya inanmaktan gelmektedir (Örnek, 1995: 148-151). Günümüzde de insanların yoğun şekilde, bilinçli ya da bilinçsiz bazı nesnelere olan bağılılıklarının buradan geldiğini söylemek de bu konu üzerinden olası bir çıkarımdır.

Kötü ruhun sebep olduğu düşünülen, sara, geçmeyen şiddetli baş ağrısı (migren), şizofreni gibi ciddi psikolojik rahatsızlıklar karşısında ise, büyücünün yardımcı aletler yardımıyla hasta kişinin kafatasını delmesi ve kan akıtması yöntemi,

bize ilk cerrahi müdahale işlemlerinin çıkışını göstermektedir. İlk cerrahların da büyücü-şifacılar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu işlemin kalıntılarına ilk defa neolitik çağa ait iskeletlerdeki bilimsel incelemelerde rastlanmıştır. İncelenen kafatası dokusunun iyileşmiş olması, kişinin bu işlemde sağ çıktığını ve iyileştiğini göstermektedir ki bu oldukça dikkat çekici bir başarıdır (Lewis, 1998: 8). Yine aynı dönemlere tarihlenen taş ameliyat aletlerinin bulunması da bu olayı desteklemektedir. Muhtemelen büyücü-şifacının yapmış olduğu bu işlem ile kişiyi hasta eden kötü ruhtan arındırdığı düşünülmüştür (Lyons-Petrucelli, 1987: 19). Bütün bu ameliyat ve şifa için kullanılan çeşitli aletler, müdahale yöntemleri, botanik-herbalist bilgiler ve anatomi, antik çağ kültürleri ile birlikte gelişmekte ve bulunan veriler ile bizleri oldukça etkilemektedir. Bandaj, yıkama, dağlama, lapa ve krem sürme, enfeksiyon etkisini azaltıcı çeşitli bitki ya da hayvansal malzemelerle kaplı sargı bezleriyle sarma, kan akıtma, yağ masajı, kapama, yatıştırma, zehir-panzehir (Wheelwright, 1974: 78) ve bitkisel, hayvansal ya da mineral içerikli daha birçok malzemenin, ilgili hastalık için doğru kullanılması ve en önemlisi bütün bunların bilinçli yapılması oldukça ciddi bir bilgi birikimi ve eğitimi gerektirmektedir (Karaöz Arıhan, 2003: 11-13). Antik çağda bu, Sümer, Akkad, Asur ve Babil kaynaklarından, Hitit tabletlerinden, Mısır papirüslerinden ve özellikle Yunan-Roma’da yazılı kaynaklardan bilinse de ilksel insanların bu bilgilerin kaynağı olduğu düşünüldüğünde bu oldukça etkileyicidir.

Bütün bu genel bilgiler doğrultusunda büyü ve şifacılığın, neredeyse birbirinden ayırt edilemeyecek kadar olan benzerliği ve ilişkisi gözler önündedir. Büyü-şifa ritüellerinin, tarih boyunca birçok bilimin doğuşuna yol açması ve o bilimler sayesinde şifacılığın günümüze kadar hızla gelişerek gelmesi, insanlık tarihinde oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Hala günümüzde kullanılan ilaç ve tedavi yöntemlerinin kökenlerinin ilksel insanlara kadar dayanması da oldukça etkileyicidir.

2.4. BÜYÜ ve TANRI

Ölüm ve şifacılığın büyü ile ilişkisi görüldüğü üzere oldukça etkilidir ve büyüün nedenlerine, kökenine dair önemli bilgiler sunmakta, büyüü anlamamıza

yardımcı olmaktadır. Fakat büyü ve doğaüstü çağı, kesin zamanı bilinmeyen bir dönemde, insanlık tarihinin en önemli kavramıyla çarpışmıştır; “Kutsal” ve “Tanrı”.

Büyünün çıkışının tarihöncesi çağlara kadar gittiğini ve inanç kavramının da büyüye eşlik ettiğini belirtmiştik. Büyü ve doğaüstü güçler ile ilgili de hemen hemen her alanda oldukça güçlü mistik enerjilere, olağanüstü güçlere ve “mana” kavramına inanılmıştır. İlksel insanların Animizm kökenli inanç şekilleri bütün bu anlam ve değerlere sebebiyet vermiştir. Tam bir tanımının yapılabilmesi olası olmayan kutsal kavramının, bu doğaüstü güçlerle ilişkisi hem oldukça ince bir çizgi ile ayrılmakta hem de iki tarafı da etkilemektedir.

Kutsal, en basit haliyle kutsal olmayanın (profan) zıttı olarak tanımlanmaktadır (Eliade, 1995: VIII). Oldukça kudretli, etkin, mistik bir güç ve sonsuz enerji olarak ele alınabildiği gibi aynı zamanda da kendisini doğal dışı şekillerde (semboller, mitler, objeler, nesneler, mabedler vb.) ortaya koyabilen gerçek bir inanıştır (Eliade, 1976: 26). Kutsal, hem hayranlık duyulan, büyüleyen hem de korkutan, dehşete düşüren gizemli bir güç ve ulaşılmak istenen, varoluş sırlarını içinde barındıran bir kavramdır (Otto, 1928: 15-19). Kutsalı anlamak için gerçek inanan kişilerin bakış açısı ile düşünebilmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Hemen hemen her kültürde ve her zaman karşımıza çıkan kutsal, tanrı kavramı (Yüce Varlık) ve yaratıcı gücü ile doğrudan alakalıdır. Gerçek bir tanrı inancına sahip kişi için dünya, yaratılış, yaşam vb. varoluşsal konular anlam kazanmaya başlar ve tarih boyunca insan daima varoluş amacını anlamlandırmaya çalışmıştır. Karşılaştığı her olay ve olguda bir anlam bulmaya çalışan ilksel insanlardan bu güne kadar gördüğümüz, inandığımız, doğaüstü, kutsal ya da lanetli atfettiğimiz tüm verilerin sebebi bu arayıştır (Eliade, 1990: 1). Büyüsel ve dinsel ritüeller ile kutsal ve tanrının sırlarına erişmek istemek, mitolojiler, insanın evreni fark etme, küçültülmüş örnekte bütünü yakalama çabasıdır. Başka bir ifadeyle, insanın mikrokozmosdan makrokozmosa ulaşma isteğidir (Atasoy, 2013: 28).

Kutsal kavramı, doğaüstü güçlerden öte yaratıcı bir yüce varlığa aittir. Bu yaratıcı varlık kendisini olduğu gibi ortaya koymaz, kendisini hissettirdiği, bir şekilde gösterdiği (hiyerofani) gerçek bir güce sahip materyaller ve soyut ama gerçekliğinden şüphe edilmeyen hikayeler (mitoloji) üzerinde bulunur. Bunlar, bir

dağ, bir ağaç, bir kaya, bir gök cismi, bir sembol, bir nesne, bir yaratılış (kozmogoni) miti vb. şekillerde olabildiği gibi bir insan (tanrı-insan) (Frazer, 1991: 10-13) da olabilir. Her bir kutsal atfedilen hiyerofani, inanılan ve dünyaya bir anlam katan tanrının tezahürüdür. Dolayısıyla kutsal, tanrıdan gelen güce sahip olan, tanrı gibi gözükme de gerçek bir enerjisi olduğuna inanılan, hem profan hem de hiyerofani olabilen bir kavramdır (Yıldırım, 2007: 67-69). Kutsalın bu tezahürünün, büyü kavramı içerisindeki tılsım ve muskalara da koruyucu niteliği verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yüce Varlık olarak da anılan Tanrı; antropomorfik özellikler ile ilksel insanların oluşturduğu, insan dahil her şeyi yaratan ve tek elden yönetimi elinde bulunduran, bütün diğer doğaüstü varlıklardan üstün, sonsuz ve ölümsüz, ölümün ve hayatın hükmünün tek sahibi, hem çok seven ve sevilen hem de korkulan ve cezalandıran üstün ve etkin bir güçtür. Gelenek, görenek, ibadet yöntemleri, ona yaranmak için yapılan tüm ritüel ve kurban-sunu ayinlerinin de yaratıcısı olduğu düşünülür. Göksel bir varlıktır, yeryüzünde değildir. Yüce Tanrı kavramını monoteizm ile karıştırmamak gereklidir, bu kavram daha çok tanrı ve tek tanrı kavramlarının özü niteliğindedir. Kendine ait bir ailesi olan ve ailesinden varlıkları ve kendi kurduğu hiyerarşi yönetim düzeni ile evreni yöneten Yüce Varlık-Tanrı, hemen hemen her ilksel kültürde mevcuttur. İnanılan doğaüstü varlıklar, ruhlar, atalar ve sadece büyü ile elde edilemeyen her şey için en son hep ona başvurulmuştur. Onun dahil olduğu tüm hikayeler ise mitolojileri doğurmuştur. Onun için yapılan düzenli ve cemaat halindeki tüm ritüel ve öğretiler, kurallar, gelenekler vb. işler de bir toplulukta dini oluşturmuştur. Bu kavramı ya da onun gücünü bazı zamanlarda ise bir kahramanın, atanın, bir hayvanın, bir gök cisminin de taşıdığı görülmüştür (Örnek, 1995: 70-77). Bu Yüce Varlık-Tanrı'ya bir şekilde ulaşabilmek, ibadet edebilmek, kurban-sunu verebilmek, kutsal olarak atfedilen mekan ve zamanlarda ona tapınabilmek için her zaman bir rahip/büyücünün liderliği gerekmektedir. Çünkü bu göksel varlığın, insanlara ulaşabilmek için seçilmiş kişiler ile iletişime geçtiği ve onların aracılığı ile konuştuğuna inanılmıştır ve bu kişi rahip/büyücüdür (Örnek, 1995: 78-83).

Kutsal ve tanrı; içerisinde barındırdığı gerçek, etkin, ebedi, somut değil tezahür ile var olan güç, var olan gerçeklikleri değiştirebileceğine olan inanç ve tanrı

ile ilgili yapılan bütün ritüeller-ibadetler ile büyüyle oldukça iç içedir. Fakat kutsal ve tanrı kavramlarının mitoloji, din ve dini ritüellerin özünü oluşturması başka bir tarih sayfasının da açıldığını göstermektedir (Durkheim, 2005: 67). Her ne kadar iç içe olsalar da büyü, insanı ve onun bencil isteklerini ele alan bir kavramdır, kutsal ve tanrı ise ruhani olarak evreni ve varoluşu anlayabilmeyi, kutsala yükselebilmeyi amaçlar (Örnek, 1995: 133).

Antik çağ kültürlerinden elimize ulaşan çeşitli büyü metinleri içerisinde adı geçen tanrı ve tanrıçalar, büyü ve tanrı kavramlarının birlikte de var olduğunu kanıtlamaktadır. Bu metinlere ve materyallere göre, doğaüstü varlıklardan olduğu kadar bazı tanrılardan da korunmak istenilmiş ya da bazı tanrıların da yardımları talep edilmiştir. Hatta büyü yetisini, bazı büyücü tanrı veya tanrıçaların insanlara öğrettiğine inanıldığı görülmektedir. Bütün bu verilere detaylı olarak, çalışmanın ilgili üçüncü bölümünde yer verilmiştir.

Sonuç olarak animistik inanç ile var olan ruh kavramı; maddi ve doğaüstü boyutu, bu boyutları anlamak ve kullanmak, negatif etkilerinden korunmak, bu manevi dünya ile iletişim kurmak için büyüü, bu uğraşlar aracılığı ile gelişen bilim dallarını, büyüünün etkisiz kaldığı ya da yeterli olmadığı yerde kutsal ve tanrı kavramlarını, tanrı kavramı ile de mitoloji ve din fenomenilerini doğurmuştur. Fakat din ve büyü ile ilgili bir takım farklı görüşler de mevcuttur. Din mi yoksa büyü mü daha eskidir?

2.5. BÜYÜ, DİN ve BİLİM

Tanrı kavramının varlığı ve kutsal için yapılan, oluşturulan ritüellerin, ibadetlerin, mitolojilerin, kuramların bütünü ile hayat bulan din, büyü ile de oldukça iç içedir. Fakat hangisinin daha eski olduğuna dair elimizde kesin bir veri yoktur. Büyü ile ilgili, 19. yüzyılın ortalarından bu yana yapılan bilimsel araştırma ve analizler sonucunda elde edilen bir takım farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşler ışığında, din ve büyü ilişkisi anlaşılmaya çalışılmış ve bu ilişkinin bilimin gelişimine katkısı mercek altına alınmıştır.

Din ve büyü ilişkisi ile ilgili başlıca üç görüş dikkat çekmektedir. Bunlardan en önemlisi, büyü dinden daha eskidir düşüncesidir. Bu düşüncüyü E. B. Taylor ve J. G. Frazer gibi öncü araştırmacılar savunmuştur. K. Th. Preuss, W. Helpach, Ed.

Spranger, S. H. Raschow gibi bilim adamları da bu görüşü desteklemişlerdir. Onlara göre büyü, ilksellerin ve doğaüstünün bir ürünüdür ve din kavramının doğmasından önceki basamaktır. S. V. Örnek'in de savunduğu gibi, büyüün başarısızlığı sonucu tanrı ve din kavramlarına ihtiyaç duyulmuştur (Örnek, 1995: 137) fakat büyüün animizm ile bağlantısı olduğu için (Tylor, 1871: 110-133) her zaman din ile de ilişkilidir. Loisy, Allier, Durkheim, P. W. Smidt gibi bilim adamları ise tam tersi görüş olan dinin büyüden daha eski olduğunu savunmuşlardır. Üçüncü bir görüş ise M. Mauss, Hubert ve Levy-Bruhl tarafından ortaya atılmıştır. Onlar, din ve büyüün aynı anda var olduğunu, ikisinin aynı köke sahip iki farklı dal olduğunu öne sürmüşlerdir (Örnek, 1988: 137; Başol, 2014: 23-24).

Bu ana görüşlerin yanında Georg Luck'ın görüşü de dikkat çekicidir. Ona göre din ve büyüü ayırmak mümkündür. Büyü, insanların istekleri doğrultusunda doğa ya da doğaüstünde bulunan varlıkları zorlayarak kullanılmıştır ve bu, bir tanrıya dinsel temalar eşliğinde dua etmekten farklıdır. Fakat Luck'a göre, bu ayrımın yanında birbirleriyle oldukça iç içe olan din ve büyüün temel birkaç noktası da mevcuttur; büyü din haline gelmektedir, büyüün din ile ortak bir kökü vardır, büyü dinin yozlaşmış bir biçimidir, büyü başarısız olunca kişisel güçlerle anlaşıma çabasıyla yer değiştirir (Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz: Kramer, 2000: 220-222).

Büyüye daha işlevsel bir anlam yükleyen Malinowski, büyüü din ve bilimden ayırır. Ona göre, büyü ilkel bir bilim değildir çünkü kutsal alana ait değildir. Din de bir topluluk gerektirir, büyü gibi belirli bir amaç için araç görevi görmez, din amacın kendisidir (Malinowski, 2000: 98-99).

E. Durkheim de Malinowski'nin görüşünü benimser. Durkheim'e göre din ve büyüü ayıran tek şey, dini ritüellerin cemaat gerektirmesi ama büyü ritüellerinin tek başına da yapılabilir olmasıdır. Din ve büyü birbirine benzer ve ilişkili olsa da birbirlerinden ayrı olmalıdır çünkü iki kavram da birbirinden hoşlanmamaktadır. Benzer özellikler olarak, birçok dini ritüelde büyücülerin, büyü ritüellerinde de dini öğelerin var olması da oldukça dikkat çekicidir (ruh, doğaüstü varlık, demonlar vb.) (Durkheim, 2007: 62). Aynı zamanda her iki kavramın ritüellerinde de kötü varlıkları korkutup kaçırmak için kullanılan maskeler, koruyucu tılsım ve amuletler, belli bir

ruhani trans sağlayan müzik ve dans, dövmeler, özel giysilerinin olması, bir takım bitkilerle ve elementlerle (su ve ateş gibi) yapılan arındırma törenleri, psikolojik rahatlama ve korku durumları, kurban verme, ruhlara-doğauşt varlıklara ve öteki dünyaya olan inanç, bazı hastalıkların tedavisi vb. durumların benzerlikleri büyük öneme sahiptir (rnek, 1995: 78-89).

Bütün bu görüş ve fikirler doğrultusunda, büyü ve din birbirinden hem ayırır hem de birbirine bağlıdır sonucunu çıkartmak yanlış olmayacaktır. Büyü de din de ritüeller doğrultusunda ilerler fakat din bir cemaat gerektirirken büyüyü bir kişi de yapabilir. İki de inanç ile doğmuştur, büyü içerisinde yoğunluk doğauşt güçleri “zorlayarak” onları bir amaç için araç yapmakken, din içerisinde kutsal bir g ve Yüce Varlık-Tanrı yoğunluktadır ve ona dua, ibadetler eşliğinde tapınım söz konusudur. Büyünün yetersiz kaldığı yerlerde, daha üstün bir güce ihtiyaç doğmuş ve dine sığınılmıştır fakat dinin içerisinde de büyüsel temalar mevcuttur. Büyü, din içerisinde yer alan çok daha büyük güçleri de kontrol altına almaya çalışmıştır bu sebep ile din ve büyü birbirlerinden hoşlanmazlar. Din içerisinde de büyü ve büyü bozma durumlarının var olması ikisini ayrılmaz kılmaktadır. Büyü insanın dünyasal isteklerini gerçekleştirmeyi amaçlarken, din daha çok ruhani bir yükselişi vadetmektedir. Din kötü işlerimizden kurtulmayı ve korunmayı hedeflerken, büyü yarar sağlayabildiği gibi zarar da verebilmektedir. Din de büyü de doğauştne aittir ve ikisinde de düalist bir inanış vardır, iyi varlıklar olduğu kadar kötü varlıklar da bulunmaktadır. Bunlardan kurtulmak için iki kavram da büyüye başvurmaktadır. Korunmak için iki kavram da tılsım ve muskalar, dualar kullanır. İki kavramda da korkulan durumlar için doğauşt gler ya da tanrılar yumuşatılmaya (Kurban vermek, sunu yapmak, dua etmek, ritüeller vb.) alışılmıştır. Rahip de büyücü de belli ruhani amaçlar doğrultusunda hizmet etmektedir. İki kavramın da kuralları ve ritüelleri vardır. Büyü herkese açık değildir, din ise herkese açıktır ve herkesin eğitim ile din insanı olabilme potansiyeli varken büyücülük sadece atadan bağlarla (Malinowski, 2003: 53-54) geçer. Büyünün belirli bir tekniği ve yöntemi vardır, din karmaşıktır. Din çoğu durumda büyüyü reddederken, büyü gerekli durumda dini, tanrıyı, din kitaplarını, azizleri ve peygamberleri kullanmaya meyillidir (rnek, 1995: 133-138).

Büyünün din ile ilişkisi dışında bilim ile de ilişkisi antropolojik olarak incelenmiştir. Öncü büyü araştırmacılarından Taylor ve Frazer, büyüün ilkel-sahte bir bilim olduğunu, bilimin doğmasına sebep olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre büyücüler, aynı nedenlerin aynı sonuçları doğuracağına inanmışlar, sorunu algılamaya ve çözmeye odaklanmışlardır (Tanyu, 1992: 501). İstedikleri ve gerçekleştirmeye çalıştıkları amacı, gerçek olan ile benzeterек bir bağlantı kurmuşlar ve amaçlarına ulaştıklarını düşünmüşlerdir. Ancak büyü, kullandıkları analogi yönteminin yanlış uygulanmasının bir ürünüdür (Tambiah, 2002: 67). Goldenweiser, bu görüşteki benzerliği kabul ettiğini, bilim ve büyüün kesin sonuçlara ulaşmak istemesi bakımından benzediğini söyler. Fakat büyücünün iradesinin ve büyüün doğaüstü güçler ile yapılmaya çalışılmasının bu görüş içerisinde hesaba katılmadığını da belirtir. Büyücü her ne kadar iyi bir gözlemci olsa da, sorunun çözümünü sağlasa da, bilimden farklı olarak kesin gerçekleri değil doğaüstü güçleri kullanmış ve büyü işe yaramadığı zamanlarda da bunu kabul etmemiş, sebebinin yine büyü olduğunu beyan etmiş ve oluşan sorunu başka bir büyü ile çözmüştür. Dolayısıyla bu durum, büyü ritüelindeki kişilerin inancını etkilememiştir. Bilim, başarısız olan bir durumda bunu kabul eder ve yöntemlerini, materyalleri, bakış açısını değiştirir fakat büyü, başarısızlığı kabul etmez, yöntem ve bakış açısını değiştirmez (Goldenweiser, 1937: 216; Örnek, 1995: 138-139). Bir açıdan baktığımızda, büyü “yarı bilimdir” demek yanlış olmayacaktır (Ünal, 2003: 110).

Malinowski’ye göre, ilksel insanların inandığı iki boyuttan manevi olan din ve büyüü, maddi olan ise doğaya ve doğa yasalarına dair gözlemlerine dayanan bilimi temsil etmektedir (Malinowski, 1990: 8). Ona göre, ilksel insanlar hiçbir zaman sadece büyü yoluna gitmemiştir. Yalnızca sahip oldukları bilgilerin ve mantıklı, bilinen yöntemlerin yeterli olmadığını gördükleri durumlarda büyüü kullanmışlardır (Malinowski, 1990: 22). Malinowski’ye göre de yalancı bilim olan büyü, insanın yöntem ve bilgisinde yer alan eksiklik durumlarında kullanılmaktadır. Bütün bu yöntem ve bilgi eksikliklerinin yanında oluşan kaygı ve korkular için de büyüye başvurulduğu görülmektedir (Tambiah, 2002: 40). Örneğin; ilksel insanlar önce ekim-dikim yapmışlar sonra da bereket için büyüsel-dinsel tören ve ritüellerini gerçekleştirmişlerdir (Frazer, 2004: 278-348). Bu demek oluyor ki, öncelik daima doğa kanunlarına ve gözlemlerine dayalı bilimsel gerçekleridir. Daha sonrasında ise

inanılan varlıklardan, tanrılardan yardım istenir ya da onları yardıma zorlama yöntemine başvurulur. Bunlar da bir takım ritüellerle mümkündür.

Deneysel, teknik faaliyetlerden oluşan bu iki kavram da aynı din gibi birbirleri ile iç içedir. Büyü, birçok bilim dalının gelişmesini sağlar ve kullanılan aletlerin gelişimi ile teknolojiyi de tetikler. Psikoloji, tıp, eczacılık, cerrahlık, botanik, kimya, biyoloji, fizik hatta metafizik, astroloji, astronomi vb. bilim dallarının da kökeni büyüye dayanmaktadır. J.G.Frazer'ın dediği gibi, din ve bilimin oluşabilmesi için büyü mutlak bir gelişim aşamasıdır (Frazer, 2004: 393).

2.6. BÜYÜ ve SANAT: SEMBOLİZM ve SAYILAR

Büyü, bilim ve dinden ayrı olarak sanatı da ciddi şekilde etkilemiştir. Büyü ve ritüellerinde görülen verilerin amacı doğrudan sanat yapmak olmasa da, veriler incelendiğinde içerisindeki çeşitli sanatsal etkileri gözlemlemek mümkündür. III. Bölüm içerisinde büyü ritüelleri detaylı incelenirken bu verilerin örneklerine de yer verilecektir fakat genel olarak; imajinasyon (zihinde canlandırmak, hayal etmek), resim, müzik, dans, tiyatro, dövme, maske, edebiyat (ilahi-şiir), heykeltıraşlık, giysi tasarımı, takı tasarımı, oyma-kazıma gibi teknik çalışmalar, renklerin kullanımı, mistik sayılar, tılsım-amulet yapımı ve ciddi miktarda sembolizm gibi sanat dallarının büyü içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu maddelerin birçoğundan, I. Bölüm içerisinde ilgili başlıklar altında bahsedilmiştir.

Büyüye verimsiz bir sanat tanımı yapan araştırmacılar olsa da (Collins, 2008: 4; Örnek, 1995: 134) büyü içerisindeki sanatsal etkileri kabul edenler ve büyüye bir sanat diyen araştırmacılar da vardır (Malinowski, 1990: 75). Büyünün gerektirdiği ritüelin dahi sanatsal bir iz taşıdığını söylemek mümkündür.

İlksel insanların mağara resimlerinde görülen ve av büyüğü olarak düşünülen veriler, büyüğün resim-çizim ile aktarımını göstermektedir. Çizdikleri hayvanın gücünü alarak onu avlayabileceklerine inanmışlardır (Atasoy, 2013: 26-27). Dolayısıyla büyü, insanlığın oluşturduğu yüksek soyutlama gücünün bir ifadesidir. Derin manalar ve inanç taşıyan bir imajinasyon ürünü olarak da görebileceğimiz büyü, gerçeklikten ayrı değildir. Soyut duyguların, somut veriler ile ortaya çıkardığı güçtür. Bu da büyüğü, bilimin olduğu kadar sanatın da özü yapar demek yanlış olmayacaktır. Her şeyden önce büyü ve sanatın ortak yönü, “etkileme yoluyla” ya da

“etkilemek için” bir takım çalışmaların yapılmasıdır. İnsana ve onun faydalanma isteğine ait bir eylem olmaları da ortak bir amaç güder.

Büyü, derin ve mistik anlamlar, yoğun inanç yüklenen sembollerden beslenir. Semboller, bilincin kavrayamadığı ya da kavramak istemediği şifreler olarak görülmektedir. İnsan, tecrübeyle kendisinin anlayamadığı bir boyutun ifşasını bu sembolik şifreler aracılığı ile çözer, anlamlandırır (Eliade, 1959: 86). Bunlar, ister gökyüzü ve kozmik evrenin yansıması (güneş, ay, yıldızlar vb.) olsun, ister doğadan element içerikli ya da benzer benzeri doğurur yasasına bağlı olarak analogik etkili materyaller olsun, büyü ritüellerinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Büyü içerisinde kullanılan sembollerin ya da sembolik verilerin, koruyucu, arındırıcı, etkinleştirici, güç arttırıcı vb. amaçları olduğu görülmektedir. Büyülerde; güneş, su, toprak ve ağaç gibi maddelerin (Eliade, 2005: 231-233; 336-337) canlılıklarından dolayı yaşamın özü kabul edilmesi, ateşin hem arındırıcı hem de yok edici gücüne inanılması, yılan gibi bazı hayvanların (Kılıç-Eser, 2017: 142-148) yenilenme özelliğinden dolayı ölümsüz atfedilmesi veya taş gibi (Eliade, 2003: 222) zarar görmesi zor olan maddelerin mistik gücü olduğunun düşünülmesi gibi çeşitli birçok sembolik inanış ve kullanım mevcuttur. Büyü ritüellerinde, birebir mistik güç barındırdığına inanılan maddeler kullanılabilirdiği gibi, büyücüler tarafından bunlara çağrışım yapan parça, uzuv, çizim, sembol, figür, heykelcik vb. veriler de yer alabilmektedir. Hititler’de bir büyü ritüelinde olduğu gibi, doğaüstü varlıklara ya da tanrılara kurban edilmek için bir hayvan temin edilemediğinde büyücünün, un, balmumu, çamur gibi materyallerden bir hayvan heykelciği yapıp onu kurban etmesi bu konuya bir örnek teşkil etmektedir. Bu tamamen büyücünün inisiyatifinde olan bir durum olarak görülmektedir (Frantz-Szabo, 1975: 2007-2019). Büyü yapılan kişi için, büyücü tarafından onu çağrıştıran bir nesnenin yapılması ya da korunmak için bazı doğaüstü güçlerin ya da tanrı/tanrıçaların heykelciklerinin kullanılması da bu sembolik yaklaşıma örnek verilebilir (Eliade, 2015: 33-34, 36).

İlkel insanların doğayı oldukça iyi gözlemledikleri bilinmektedir. Dolayısıyla, birçok analogik çağrışım yapan materyali anlamlandırıp büyü ritüellerinde kullanmaları olağandır. Bu semboller bahsedildiği gibi somut materyaller olabildiği kadar, çizilen (daire, spiral, üçgen, yıldız vb.), tasarlanan (giysiler, takılar, tılsım ve amuletler gibi) olgular da olabilmektedir. Bütün bunların

yanında büyü içerisinde, ezoterik ve metafizik anlam taşıyan semboller ve materyaller, inanışlar da mevcuttur.

Analojik bir çağrışım ile kullanılan bir sembole örnek vermek gerekirse; bir kişiye isim vermek oldukça önemli bir anlam taşımaktadır. Günümüzde dahi inanılan bu sembolik inanış bir büyü ritüelidir. Taşınması istenilen özellikleri barındıran bir madde ya da olgunun ismi, bir ritüel eşliğinde kişiye verilir ve inanılan mistik gücün kişiye geçtiğine inanılır. Örneğin, kaya adı verilen kişinin, kaya gibi sağlam ve güçlü olması beklenmektedir. Dolayısıyla bu ismi bilinen bir kişiye büyü yapılmasını da kolaylaştırmaktadır. Sonuçta ismi o kişiyi etkilemektedir (Örnek, 1995: 147). Belirli bir gücü istenen hayvanların, bazı uzuvlarının beden üzerinde taşınması ile o gücün onlara geçtiğine inanmaları da bu analojik çağrışım ile ortak bir inanıştır. Sembolizm için; insanların mana-tabu yükledikleri herhangi bir materyalin mistik gücünü, anlayıp anlamadıkları, aktaramadıkları her bir bilinç üstü düşünce ve inanışı anlamlandırdıkları ve aktarabildikleri sanatsal bir yöntemdir demek yanlış olmayacaktır.

Sanata ek olarak büyü ritüellerinde kullanılan ve bir takım mistik güçleri etkinleştirdiğine inanılan sayılar da mevcuttur. Bu sayılara öyle çok değer verilmiştir ki bir büyü başarısız olduğunda, büyücü gerekli sayıların kullanılmadığı gerekçesini öne sürmüştür. Büyü ritüellerinde sayılara sık sık rastlanmaktadır: “üç kere tükürmek”, “dört yol ağzına gömmek”, “yedi evden iplik toplamak”, “kırk gün yıkanmak” gibi örnekleri mevcuttur. Bütün bu sayılar içerisinde en çok 3 ve 7 sayısının kullanıldığı görülmektedir fakat 9, 40, 41, 99 gibi sayıların da mistik güç içerdiğine inanılmaktadır (Örnek, 1995: 147-148).

3 ve 7 Sayısının en çok görüldüğü büyü ritüellerinin şifa içerikli oldukları dikkat çekmektedir. İlaçlar, bu sayılarda içerikler kullanılarak hazırlanmaktadır, sihirli olmayan sayılardan kaçınılmaktadır. Aynı şekilde, bir ilaç 3 veya 7 doz şeklinde verilmekte, dağlama işlemi 3 defa yapılabilmektedir. Sayıların, büyü ya da şifanın etkisini güçlendirdiği ya da aktive ettiği düşünülmektedir. Ayrıca birçok eski kültürde olduğu gibi, bitkisel içeriklerin uğurlu zamanlarda toplanılması gerektiğine inanılmıştır. Bu zamanlar Güneş ve Ay’ın dönemlerine göre şekillenmektedir,

dolunay ya da bundan 7 gün sonrası gibi örnekler vermek mümkündür. Aksi halde ilaçların büyüsel şifa gücünün olmayacağına inanılmıştır (Ronan, 2003: 36).

Mistik sayılarla ilgili detaylı bir çalışma yapan Mauss, büyüün teknik bir konu olduğunu savunmaktadır (Mauss, 2011: 92-137). Dolayısıyla soyut bir mistik gücün anlatılabilmesi için matematiksel ve kutsal kabul edilen geometrik (üçgen, kare, daire, spiral vb.) bir yaklaşımın sergilenmesi, gözlemlenen doğadan ve tecrübelerden algılanan sihirli ya da kutsal atfedilen sayıların büyüde ve dinsel ritüellerde kullanılması oldukça doğaldır. Bir portal oluşturmak için kapı, yükselmek için merdiven ve mistik bağları koparmak için bıçak gibi nesnelerin sembol olarak kullanılması gibi, istenilen güçler için de ilgili hayvanın, bitkinin, doğadan maddelerin, elementlerin, gök cisimlerinin hatta tanrıların dahi kullanılması olağandır. Çünkü mana yüklenen cisim ya da varlık anlam ve mistik güç kazanır, kutsal atfedilebilir ve çağrışım yapan gücü için büyü ritüellerinde sembol olarak da kullanılır. Bütün bunların özüne inildiğinde, inanç ile ilgili birçok konuda olduğu gibi ilksel insanların animistik inançlarının etken olduğu görülmektedir.

Görüldüğü üzere büyü, birçok çeşitli sembolik verinin ve sayıların da kullanıldığı teknik ve sanasal da bir eylemdir. Bu özellikler, içerisinde barındırdığı bilimsel etkenlerle ve ruhçu inanışla da birleşince birtakım ezoterik ve metafizik olguların da ortaya çıkması kaçınılmazdır fakat bu büyü konusu içerisinde yer alan bambaşka ve oldukça derin, titizlikle ele alınması gereken önemli bir konudur. Üzerine yapılan araştırmalar da günümüzde dahi hala devam edilmektedir.

Büyü ve zengin ilişkilerinin ele alındığı tezin bu bölümünden sonra, Eski Önasya Medeniyetleri'nin büyü kültürleri ve konuyla ilgili örnek teşkil etmesi maksadıyla kullanılacak olan bazı somut verilerinin yer aldığı üçüncü bölüm gelmektedir. Tezin içerik akışının, bilimsel veriler eşliğinde oluşturulacak olan bu bölüm ile sonuca bağlanması hedeflenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞ ÖNASYA KÜLTÜRLERİNDE BÜYÜCÜLÜK

3.1. TARİH ÖNCESİ DÖNEMDE BÜYÜ ve TOTEM TEORİSİ

Yazı öncesi dönemlerde, büyüyle alakalı bilgiler, güvenilir materyallerin yetersizliği sebebiyle sınırlıdır. Mağara duvarlarında yer alan çeşitli resimlerle oymaların, av ya da gündelik yaşam içerisindeki bazı durumlar için yapılan büyüü temsil ettikleri öne sürülmektedir fakat bu varsayımlar henüz bir kesinlik içermemektedir. Bu varsayımların, materyaller üzerinde güçlü teorilerle desteklenmesi ise büyü algısının ve büyüünün ortaya çıkış tarihinin, ilksel insanların “doğaüstü” çağına kadar gidebileceğini göstermektedir. Bu çağ ve ilk insanlar zamanında var olan inanç ve büyüünün ortaya çıkışına etkilerinden bir önceki bölüm içerisinde bahsedilmiştir. Bu başlık içerisinde somut arkeolojik veriler ve teorilerden genel olarak bahsedilecektir.

Büyü içerisinde önemli bir yeri olan “benzer benzeri meydana getirir” şeklindeki büyü ilkesiyle çizildiği düşünülen, kargı saplanmış, öldürülmüş, mızraklarla kontrol altına alınmış vb. hayvan resimlerinin, Paleolitik Dönem zamanından kalma mağara duvarlarında bulunması, büyüünün ilk zamanlardan beri var olabileceğini göstermektedir. Bu çizilen hayvanların sanatsal değerinin yanında amacının sadece sanat olmadığı savunulmaktadır. Mana yüklü birer “totem” olarak görüldüğüne inanılan bu hayvanların, mağara derinliklerine özellikle av zamanlarından önce çizilmelerinin bir şekilde koruyucu ya da güçlendirici etkisi olacağına inanılmıştır. Bu totemik semboller yardımı ile doğanın, benzetme yöntemi kullanılarak değiştirilmesi ve dönüştürülmesi sağlanmak istenmiştir. Bu duvar resimleri, büyü ritüellerinin günümüze ulaşan ilk tasvirsel aktarımlarıdır (Bilginalp,

2006: 29). Av büyüğü olarak tanımlanan bu görüşte, ilk insanlar bu çizimleri yaparak avlarında başarılı olmayı ya da bu hayvan ruhlarının onları doğaüstü varlıklarından koruyacağını ummuşlardır (**Resim 1-2**). Büyü, mit ve devamında sanat ile aktarım, ilksel insanın içinde bulunduğu dünyayı ve evreni anlama ve onlarla iletişim kurma çabasıdır (Atasoy, 2013: 28). Aynı zamanda ilk insanların, özellikle vahşi hayvanlardan gelebilecek zararları uzaklaştırmak için, korkulan hayvanların boynuz, diğ, pençe vb. parçalarını üzerlerinde bulundurarak, onlara karşı koruma, güç, bir temas büyüğü (**Resim 3-6**) aracı olarak kullanmış olmaları da olasıdır (Başol, 2014: 22). Örneğin bir savaşıının, ayı diğinden bir kolye taktığı zaman onun kadar güçlü olacağına inanması oldukça doğaldır. Av büyüğü görüşünün yanında, tarih öncesi dönemlere ait mezar yapılarında, ölü bedenlerin kırmızı kök boya ile kaplandığı görölmektedir. “Benzer benzeri meydana getirir” ilkesine uygun olarak, yaşam sembolü kanı temsil eden kırmızı rengin ölü için bir hayat özü şeklinde etkili olacağı, böylece kırmızı renge boyanarak büyülenmiş cesedin yeniden canlanacağına inanıldığı sanılmaktadır (Tanyu, 1992: 503).

Fransa’da yer alan Montespan mağarasında bulunan ve üzerlerinde derin yuvarlak delikler açılmış, gerçek boyutlarda bir ayı heykeli ve aslanları temsil eden kil heykelcikler, av büyüğü görüşünün kanıtları olarak görölmektedir (Eliade, 2015: 26, 29-31). Kült alanlarının en derin bölümlerinde yapılan bu tür ritüellerin, bir av seferine çıkmadan önce ya da ergenlik çağına girenlerin “erginleşme törenleri” esnasında yapıldığı ve kişilere korunma ile güç verdiği düşünölmektedir (Eliade, 2015: 26, 29-31). Benzer şekilde, günümüzden yaklaşık 10.000-14.000 yıl önceye tarihlenen son buzul çağına ait, Fransa, Sibirya ve Kuzey İtalya’da da kadın heykelcikleri bulunmuştur. Konut altlarında bulunan bu heykelcikler, büyük ihtimalle bütün kabile üyelerinin atası olduğuna inanılan “ana atayı” temsil etmektedir. Bahsedilen bu objelerin, aileleri ve yuvalarını koruduğına, bereket getirdiğıne inanılmış ve bu nedenle zorlu avlardan dönöldüğü zaman onlara buğday ve yağ sunuları verilmiştir. Bunlar ve benzerleri olan kadın heykelciklerinin, olası tanrıçaların büyüğü güçlerini yansıttığı varsayılmaktadır (Eliade, 2015: 33-34, 36). Buradan yola çıkarak, ilk insanların koruyucu tılsımlara da inandıklarını düşünmek doğru olacaktır.

Bunun yanında bazı mağara tasvirlerinden, tarih öncesi dönem içerisinde bu tür büyüsel ritüellere liderlik eden şamanların varlığı da gözlemlenmektedir. Bu mağaralardan biri, şifacılık ve büyücü-hekim ile ilgili oldukça eski bilgiler veren Fransa'daki Les Trois Freres Mağarası'dır. Bu mağarada bulunan Üst Paleolitik Dönem'e ait bir kaya kabartmasında, geyik maskesi takmış ilkel hekim olduğu düşünülen sembolik bir tasvir görülmektedir **(Resim 7)** (Çilingiroğlu, 2021: 29). Tasvirin, insan bacakları, penisi ve geyik maskesi, baykuş yüzü, kurt kulakları, dağ keçisi sakalı, ayı pençeleri, at kuyruğunun yanında, dans eden bir poz da vardır. Şamanik bir trans hali ve büyü ile dönüşmüş, ilkel bir büyücü şifacı olabileceği, bir büyü ritüeli gerçekleştiriyor olduğu düşünülmektedir (Çilingiroğlu, 2021: 29). Belki de bu tasvirde ilk topluluklarda, hastasında hastalığa yol açan kötü ruhu korkutmaya, kovmaya çalışan büyücü şifacı modeli tasvir edilmektedir. O dönemlerde şifacı büyücülerin, hastalığa yol açan kötü ruhları korkutmak için hayvan maskeleri taktığı sanılmaktadır. Bugün bile şaman şifacılar da görmekte olduğumuz özel tılsımlı maskeler ve erk hayvanı inancı da bunun doğru bir varsayım olabileceğini göstermektedir. Aynı zamanda büyüsel ritüellerde kullanılan müzik eşliğinde dans etme hali de dikkat çekmektedir. Müzik ve dans en eski ve ilkel ritüel öğelerindendir, büyüün de ayrılmaz birer parçasıdır. Büyücünün, mana yüklenmiş olan müzik aletlerinin sesi ve tılsımlı maskeler ile dans etmesi, transa geçmesi aslında doğaüstü güçlerle ya da tanrısal güçlerle bağ kurduğu, iletişime geçtiği anlamına gelmektedir. Tılsımlar onu, ondan daha güçlü olan bu doğaüstü varlıklardan koruyacak olan materyallerdir. Bu büyü ritüellerinde hayvan maskesi takmaları ya da hayvan postu giyerek dönüştüklerine olan inançları ise, hayvanları insanların daha gelişmiş yeteneklerle donatılmış halleri olarak görmelerinden süregelmektedir **(Resim 8)**. İlkseller, belirli hayvanlar ve insanlar arasında mistik bir bağ olduğuna inanmışlardır ve trans halinde ya da ölünce bir hayvanın bedenine girebileceklerini düşünmüşlerdir. Almanya'nın Stadel Mağarası'nda bulunan, günümüzden 40-35 bin yıl öncesine ait olduğu tespit edilen mamut dişi üzerine çakmak taş aletlerle oyulmuş aslan-insan heykelciği **(Resim 9)** ve çeşitli Üst Paleolitik mağara resimlerindeki insan-hayvan tasvirleri bunun somut kanıtı olarak görülmektedir (Çilingiroğlu, 2021: 29-30).

Büyü ritüelleri içerisindeki evrensel dans hareketleri ise oldukça çeşitlidir ve her amaç için farklı hareketler vardır. Bunu belirleyen ise ilk insanların doğayı gözlemleme yetenekleri ve Analoji (taklit) büyü ilkesidir. Avcı ava çıkmadan önce avlamak istediği hayvanın hareketlerini taklit ederek dans eder, bunun ona güç verdiğine ve avın başarılı olacağına inanır. Savaş öncesi savaş sahneleri canlandırılarak dans edilir. Düğün ve üremeyle ya da bereketle ilgili konularda hayvanların üreme hareketleri dansa dökülür, göksel olaylarla ilgili konularda ise en önemlisi güneş ve yağmur dansıdır. Şaman dansı, sağaltım, şifa ve ölü ruhunun yolculuğu ile alakalı ve oldukça önemlidir (Örnek, 1995: 181-183). Özünde taklit büyü olan büyü ritüeli dans örneklerini böylece çoğaltmak mümkündür ve çizim, tasvir, kabartma gibi Paleolitik Devir örneklerinden yola çıkarak, tarihini ilk insanlara bağlamak yanlış olmayacaktır.

Prehistorik çağlarda büyücü şifacılar, insanları hasta edecek ya da iyileştirecek büyüler-iksirler yapmış, kötü ruhları ve hastalığı uzakta tutacak tılsımlar geliştirmişlerdir. Bu tür yaşamsal sırların koruyucuları olarak büyücü şifacılar, zamanla ayrı bir sınıf oluşturmaya başlamışlardır. Sahip oldukları bilgi, doğanın özellikle de bitki ve hayvanların zehirlerinin incelenmesine dayandığı için, yaptıkları işler modern tıp ve şifacılık adına da anlam taşımaktadır. Ayrıca uyku ilacı olarak günümüzde dahi kullanılan skopolamin içeren adamotu ve yılan sokmasına karşı panzehirlerin kullanımı prehistorik çağlara kadar uzanmaktadır (Altın, 2015: 5).

Tarih öncesi toplumlarda büyücülerin en temel işlevi olarak, başta karaciğer olmak üzere çeşitli hayvanların iç organlarına bakarak geleceği okumaları veya ateşe attığı kemiklerdeki çatlama ve yarıklara göre kehanette bulunabilmeleri öne sürülebilir. Büyücü, kabile üyelerinin av sırasında karşılaşacağı olası tehlikeleri, av ve kamp için doğru yer seçimlerini kararlaştırabilmektedir. Birçok işlevinin yanı sıra topluluklar arasında savaş yapılmasına karar verme, kurban törenleri, doğal afet ya da kıtlığın boy verdiği zamanlarda neler yapılacağı büyücülerin karar vermede etkin olduğu diğer alanlardır (Çilingiroğlu, 2021: 28).

İlksel insanlar, genellikle kendilerini derinden etkileyen ve yaşamlarına zararlı etki eden durumlarda büyüye başvurmuşlardır. Maddi ve manevi boyut içerisinde yaşayan ilksel insanların ruh kavramını kuşa benzettiğini bilmekteyiz. Bir

kişi hastalandığında ruhunun ondan uzaklaştığına, öldüğünde ise onu tamamen terk ettiğine inanmışlardır. Rüyalarda ise ruh manevi alem olan doğaüstünde gezinmektedir (Frazer, 1991: 14). Mağara resimlerinde ve kabartmalarda bulunan kuş figürleri de bu sebeple dikkat çekmektedir. Özellikle Fransa’da bulunan Üst Paleolitik Dönem’e ait Lascaux Mağarası içerisinde Kuyu bölümündeki “şamanın ölümü” resminde, karnı deşilmiş bir bizon, bizon tarafından yere serilmiş kuş kafalı ve kalkık fallusu bir insan, bir mızrak, bir direk üzerine konmuş kuş figürü oldukça önemlidir (**Resim 10**). Günümüzde Nöro-Psikolojik model ile de incelenmiş olan bu kompozisyon bizlere ruh ve ölüm temasını anımsatır. Görüşe göre, kuş bir ruh sembolüdür ve hem insanın başındaki hem de direkte konmuş olan aynı kuştur dolayısıyla bu ölüme oldukça yakın bir kişinin tasviridir. Tam ölüm anını tanımlarken dikkati kalkık fallus çeker. Kalkık haldeki fallus bir trans halini, boyutlar arası gezintiyi, yolculuğu temsil etmektedir. Bizon ise, şaman tarafından mızrak ile yaralanmıştır ve iç organları dışarı sarkar vaziyettedir. Bu, şamanın trans halindeki ruhunun yeraltı boyutunda karşılaştığı zorluğu ve bu zorluğu alt ettiğini sembolize eder. Toparlayacak olursak; bir av öncesi şaman-büyücü bir büyü ile transa geçer ve esirlik halinde iken bir bizonu mızrakla yaraladığını görür, çıkılacak olan av başarılı olacaktır. Nöro-Psikolojik model de buraya kadar aynı klasik görüşü savunur fakat ekler; şaman-büyücü bu bizonu öldürerek onun ruhunu kendisine bir yardımcı-erk hayvanı yapmıştır ve bu erk hayvanı artık onun kontrolündedir, bu bizon diğer bizonları şamanın emri ile avlanmaya ikna edecektir. Böylece hem çıkılacak olan av başarılı ve bereketli olacak hem de bizonlar, şamanın erk hayvanı olan bizon ile ikna edileceği için av kolay geçecektir. (Çakır, 2018: 74; Halis, 2021: 6-7).

İlksel insanlara göre kutsal alanlar, büyü ritüellerinden ilkinin başarıya ulaştığı ve enerjisi sabitlenmiş alanlardır. Diğer bir deyişle kutsal bir alan, kutsal olana dünyanın herhangi bir yerinden daha yakın olduğu, bu enerjiyi daha öncesinde barındırdığı bilindiğinden ritüeller için tercih edilir. Kuş-ruh örneği ve şaman-büyücünün trans halindeki büyüüne bir örnek de Göbeklitepe kutsal alanı içerisindeki D Yapısı-43 numaralı Üst Paleolitik dönem dikilitaş üzerindeki kabartma sahnedir. Dikilitaşın baş kısmı göksel çantalar olarak tanımlanmıştır ve gökyüzünü sembolize eder. Alt kısımda başı kopmuş, kalkık falluslu şamanı görmekteyiz. Kalkık fallusu onun trans halinde olduğunu ama sırtının tören alanına dönük olması

ise öldüğünü göstermektedir. Asıl dikkat çekici olan sahne ise kopmuş olan başın, bir erk hayvanı ya da dönüşmüş beden olduğu tasvirinden anlaşılan bir akbabanın kanadının üstünde oluşudur. Akbaba figürünün insan dizleri ve rahip atkıları onun kutsal biri olduğunu ve dönüşmüş bir şaman atası bedenine sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla trans halinde ölmüş olan şamanın ruhu bu yüce ruhla ya da ata ile karşılaşmıştır, bağlantılıdır (Halis, 2021: 10). Bu ve benzer örnekler büyü ve büyücülerin, Üst Paleolitik dönemden bu yana var olduğunun oldukça önemli bir kanıtıdır (**Resim 11**).

Prehistorik dönemlerden antik çağa geçerken, hem arkeolojik hem de etnolojik veriler ışığında gördüğümüz üzere; hastalıklar, kazalar, doğal felaketler, ölüm, doğum, savaş, av, kıtlık-bereket vb. birçok insani ve toplumsal sorunun sebebi ve çözümü doğaüstünde aranmıştır. Ve doğaüstü ile iletişimin tek yolu büyüdür. Büyü ideolojisi, dini (inanç sistemlerinin) düşüncenin kökenlerinde bulunan öz bileşenlerdendir. İnsanın kendisini aşan güçleri, kişisel amaçları doğrultusunda etkileme kaygısı ile olgunlaşan bu ideoloji, dini düşüncenin de on binlerce yıllık yolculuğunda, tüm yerel ve kültürel ideolojilere adapte olmuştur. Antik çağ ve kültürlerinden elde edilen arkeolojik materyaller, büyüün oldukça önemli ve somut verilerinin örnekleridir.

3.2. ESKİ MİSİR'DA BÜYÜCÜLÜK

Antik dönemlere geçişte, büyü olgusunun ve ritüellerinin tarihteki ilk uygulayıcıları ve benimseyenleri olarak Eski Mısır'a öncelik vermek yerinde olacaktır. Oldukça geniş bir tarihi olan Eski Mısır kültüründe büyü olgusunu genel olarak ele almak, tez konusunun akışına ve anlaşılabilirliğine uygun sorulara cevap aramak, konunun dağılmaması adına önem taşımaktadır.

İnanç üzerine oldukça güçlü oldukları bilinen Eski Mısır'da büyü ve din arasında bir ayırım yapmak mümkün değildir. Fakat din kavramının oluşmasından çok daha önce büyüünün var olduğunu söylemek mümkündür (Budge, 2016: 9-10). Evren, tanrılar/tanrıçalar, dünya, insanlar ve yaşamın tamamının büyü ile oluştuğuna, büyüünün bir yaratım gücü taşıdığına inanan Eski Mısır'a Tevrat içerisinde de “sihir ve büyüünün ülkesi” denilmektedir. Öyle ki bu tabir, firavunlar döneminde yaygın olan büyücü yarışmaları anlatımlarını içeren “Westcar Papürüsü”nde, Tevrat'ta Hz.

Musa ve Hz. Harun'un Mısırlı büyücülerle giriştikleri müsabakanın aktarımında (Çıkış 7) ve demotik yazıyla kaleme alınmış "Sedna" romanında görülmektedir (Hornung, 2009: 75; Budge, 2016: 9-10).

Eski Mısır'da büyü dinin önemli bir parçası olarak görülmektedir, ikisi de büyücü rahiplerin, yöneticilerin sorumluluğundadır ve bu kültürde büyü yasaklanma gözlemlenmeksizin, ilgili her alanda kullanılmak üzere devletin ve halkın hizmetine sunulmuştur. Öyle ki, demotik papürüslere göre büyücü rahip İmhotep, Kral Zoser'in Asur kraliçesine karşı başlattığı seferde büyüye başvurmuştur. Büyünün sadece din ile değil yaşam ve tıp ile de iç içe olduğu Eski Mısır'da, hem büyü gücüne sahip kişiler kendisi büyü yapabilmekte hem de büyü uzmanı ya da büyüünün dünyadaki temsilcileri/efendileri sayılan büyücü rahiplere, bilgelere başvurabilmektedirler. Fakat herkes büyü yapamamaktadır. Büyü gücüne sahip olmak önem taşımakla birlikte, bu kişilerin sınırsız bir güç bulundurduğuna inanılmaktadır (El-Daly, 2013: 98-100; Budge, 2016: 11).

Eski Mısır'da büyü, bir sanat ve şifa aracı, dinin ayrılmaz temel parçası olarak yaşamla tam anlamıyla iç içedir (Assmann, 1997: 1-18). Bu sebeple Eski Mısır'da, her topluluk büyü alanında özel yetenekleri olan birini bulundurmıştır. Bu kültürde büyüünün kullanımı iki sebepten oluşmaktadır; büyü, kişinin problemlerini dile getirmekte ve en çözümsüz görünen durumlarda bile bir umut vermektedir. Bu açıdan bakıldığında, Eski Mısır'da büyü kişisel bir din etkisi göstermektedir demek yanlış olmayacaktır. Büyüye olan inanç öyle güçlüdür ki Eski Mısır halkı sadece doğaüstü ile kalmayıp, büyü ile tanrılara/tanrıçalara bile diz çöktürebileceklerine inanmışlardır çünkü büyüünün onlardan da eski olduğunu ve bu kadim gücü onların da kullandığını benimsemişlerdir. Bu duruma, büyü ile ilişkilendirilen Tanrı *Thoth* ve büyücü Tanrıça *İsis*'in, kardeşi *Seth* tarafından 14 parçaya bölünüp ayrı yerlere saklanan Tanrı *Osiris*'i, parçalarını bir parça eksik olsa da tek tek bulup bir araya getirerek büyü ile yeniden diriltmesi oldukça önemli bir sebep sayılmaktadır. Eski Mısır halkı, doğaüstü veya doğada bulunan sayısız görünür ya da görünmez varlığın, büyü ile hem fayda hem de zarar vermek maksatlı kullanılabileceğine, yönlendirilebileceğine inanmışlardır. Aynı zamanda her şer ya da hayır da onlardan gelmektedir inancı da mevcuttur. Kişinin, bu güçlerle aradaki iletişimi kurmaya

çalışması, büyüün Eski Mısır toplumunda doğuşuna sebep olmuştur (Budge, 2016: 9-13).

Eski Mısır’da her şey büyüyle alakalı kabul edildiği gibi her şeyin çözümü de büyüde aranmıştır; hastalıklardan, düşmanlardan, doğal afetlerden korunabilmek için, insanlar büyü yapmış, büyücülere başvurmuş, evlerinde **(Resim 12)**, eşyalarında, ve üzerlerinde korucuyu amuletler ve tılsımlar, figürin ve heykelcikler bulundurmışlardır. Eski Mısır’da; doğumdan ölüme, fiziksel ya da zihinsel iyileştirmeden hasta etmeye, aşktan bereketlendirmeye, kötü ruh kovmaktan musallat etmeye, ölümlerle iletişim kurmaktan ölümleri diriltmeye kadar hemen hemen insan ve yaşamı ilgilendiren her alanda büyüün varlığının mevcut olduğu, ele geçen materyallerden bilinmektedir (Budge, 2016: 15-33).

Eski Mısır halkı ölümü bir son olarak değil boyut değiştirmek ve sonrasında yeniden dirilmek olarak gördüğü için özellikle ölüm ve ölüm ötesi için büyüye sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. Ölümden sonraki diyarda da ölen kişinin sağlıklı, mutlu ve bereketli bir yaşam sürebilmesi için “*Amduat*” adı verilen Mısır Ölüler Kitabı’ndaki büyülü dualarla süslü paragrafların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu paragraflar piramlara, mezar odalarının duvarlarına, tabutlara, papirüs ruloları üzerine işlenip yazılmaktadır (Budge, 2016: 159-174). Bununla birlikte, mezar eşyaları arasına ölen kişinin dublesi-ruhu olarak kabul edilen *Ka* heykelleri **(Resim 13)**, figürinler, güzel kokular, yağlar vb., mumyanın sargıları içerisine de ölen kişinin kötülüklerden, belalardan korunabilmesi, sonsuz yaşamını en iyi şekilde devam ettirebilmesi için çeşitli ve oldukça detaylı büyüler, tılsımlı amuletler ve takılar yerleştirilmektedir (Budge, 2016: 159-174). Dolayısıyla Eski Mısır’da büyü, ilksel insanlardan geçen doğaüstü kavramını oldukça aşmış görülmektedir, oldukça evrenseldir. Her durumun çıkışı büyüye bağlanmış ve sorunların çözümü büyüde aranmıştır. Büyü dini ve hatta tanrı-tanrıçaları oluşturmuş sonrasında da dinin ayrılmaz bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür fakat insan kullanımına tanrılardan geçmiştir, sadece büyücüler tarafından en doğru ve başarılı şekilde uygulanabilmişlerdir. Bu, büyücülere Eski Mısır toplumunda oldukça yüksek bir değer ve saygınlık kazandırmıştır.

Eski Mısır'da büyü ve büyücü kavramlarının tanımlarını tam olarak karşılayan kelimeler ve cinsiyetler belirgin değildir fakat ele geçen bir takım kaynaklarda büyüye “*Heka*”, büyücüye de “*Sau*” denildiği görülmüştür (Budge, 2016: 21). Yaratıcı güç anlamında kullanılan *Heka*'nın teolojik betimlemesi, ilahi-göksel güçleri olan bir insan formudur. Tanrı, Erken Hanedan Dönemi öncesinde (yaklaşık M.Ö. 6000-3150) bilinmektedir, Erken Hanedan Dönemi'nde ise (M.Ö. 3150-2613) gelişerek Eski Krallık'a ait (M.Ö. 2613-2181) *Piramit Metinleri* ile Birinci Ara Dönem (M.Ö. 2181-2040) *Tabut Metinleri* içerisinde kendisini göstermiştir. Mısırlılar'a göre *Heka*, evrendeki denge, uyum, yaşam ve diğer bütün kavramları var eden güçtür, kudreti ölçülemez bir tanrı olarak görülür ve hem diğer tüm tanrılar hem de insanlar ona saygı duyar hatta ondan korkarlardı. Antik Mısır mitolojisine göre; “Yaratıcı”, zamanın başlangıcından önce kuyruğu ağızda duran bir yılan olarak *Nun* (hiçlik) okyanusunda dinlenmektedir ve kendisinin farkına vardığında güneş tanrısı *Ra* olarak şekil bulur ve diğer tanrıları/tanrıçaları kendisinden yaratır. *Ra*, sesiyle *Heka* (yaratıcı güç), *Sia* (algı) ve *Hu*'yu (bildiri) kullanarak yaratılış elementlerini ortaya çıkarır ve her şey ondan sonra oluşmuştur (Philip, 2022: 30; Wilkinson, 2003: 110; Pinch, 1994: 9-11; Gardiner, 1930: 262).

Heka'nın, tıp ve şifanın yanı sıra yazılı ve sözlü kelimelerin gücüyle ilişkilendirilen bir büyü tanrısı olarak kişileştirildiği de görülmektedir. Bazı hiyerogliflerde göğsünün üzerinden çaprazlanmış iki yılan şeklinde asa tutan bir adam olarak gösterilmiştir, çoğu zaman da *nemes* takmış sakallı bir figür olarak güneş gemisinin tayfası arasında tasvir edilmiştir, aynı zamanda M.Ö. 1000 yılından sonra da bir hiyeroglif şeklinde görülebilmektedir. *Heka*'nın kadın eşdeğeri/eşi, Tanrıça *Weret Hekau*'dur, Mısırlı büyücülerin büyü ritüellerinde bu tanrı ve tanrıçayı onurlandırmak ve güçlerini kendilerinde hissetmek için kobra yılanı şeklinde bronz değnekler taşıdıkları görülmektedir. Asalarda yılan, büyü'nün gücünü ve *Heka* ile *Weret Hekau*'nun büyü sembolünü simgelemektedir (Harris, 1998: 48).

Eski bir kraliyet ahiti olan *Merikare*'ye *Öğütler* (M.Ö. 2025-1700), *Heka*'nın, Yaratıcı (*Ra*) tarafından tehlikeli durumların etkilerini savmak için gönderilmiş bir armağan olduğunu söylemektedir. *Heka*, birçok tabut, mezar, papirüs ve piramit üzerinde ve çeşitli materyallerde, hem insanların hem de diğer tanrıların saygı duyduğu hatta ondan korktukları ve onu onurlandırdıkları görülür bir şekilde tasvir

edilmiştir. *Heka*, bütün bu tasvirlerinde her şeyi yaratan güç olan büyüü temsil etmekte ve daima yüceltilmektedir (Detaylı bilgi ve çeşitli tasvirlerin görselleri için bkz: Te Velde, 1970: 175-193). *Heka*'nın gücünü destekler nitelikte olan, Orta Krallık'tan kalma bir lahitte bulunan "Tanrı *Heka* olmak" başlıklı cenaze büyüü 261'de (*Tabut Metinleri*) ise şöyle yazmaktadır: "*Ben ki her şeyin efendisinin ikilikten önce yarattığı varlık, ben ki Dokuz Tanrıya can veren, çünkü siz tanrılar henüz ortada yokken evren bana aitti. Siz sonradan geldiniz, çünkü ben tanrı Heka'yım.*" (Landborg, 2014; Buck-Gardiner, 1935).

Eski Mısır ile çağdaş ya da sonrasında gelen hemen hemen tüm kültürlerin büyü ritüellerinde (Mezopotamya, Anadolu-Hititler, Yunan-Roma ve devamında Hristiyanlık, Eski Yahudilik, Arap inanç sistemleri gibi) ve algılarında Eski Mısır büyülerinin izleri açıkça görülebilmektedir. Mısır büyüleri kara ve ak büyü olmak üzere, zararlı ve yararlı amaçlarına göre ikiye ayrılmaktadır (Budge, 2016: 12-13). Bir büyüün etkili olabilmesi için de büyüü kabul edilen güç kelimelerinin bilinmesi ve büyücü tarafından özel bir tonlama ve vurgu ile söylenmesi gerekmektedir. Bu büyüü kelimelerin, büyücü tarafından bir doğal taş ya da papirüs ve benzeri bir materyale yazılması ile de büyü etkili olabilmektedir, etki etmesi gereken alanın durumuna göre de kişiler, üzerinde bunları taşıyabilmektedir. Eski Mısır'da özellikle büyüü kelimeler oldukça önemli bir etken öğedir, ritüellerin geriye kalan kısımlarına, malzemelere, zamana ve mekana büyücü karar vermektedir (Budge, 2016: 17).

Eski Mısırlılar, büyüün bilgelik ve güç olduğuna inanmışlardır. Büyü sırlarına eren bir büyücü, bilge ve evrenin sahibi olabilecek kadar sınırsız güçte kabul edilmiştir. Büyüler ise, Mısır sonrası kültürlere göre oldukça evrensel ve etkileyicidir. Bir nevi, Mısırlı bir büyücü sanki sahip olduğunu düşündüğü, inandığı bu kadim ve sınırsız gücü her alanda test ediyor gibi gözlemlenmektedir. Suyu ikiye ayırmalar, ölüleri diriltmeler, metalleri daha değerli metallere dönüştürmeler ve ölümsüzlük arayışları gibi, simyanın doğuşu da bu zamanlara dayanmaktadır. Bunların hepsi Tevrat ve İncil'de de Tanrı ve peygamberlerinin birer mucizesi olarak gösterilmektedir fakat Eski Mısır tarihi incelendiğinde, bu dinlerden çok daha önce bu olayların Mısırlılar tarafından bilindiği ve gerçekleştirildikleri görülmektedir. Öyle ki, Eski Mısır'ı ziyaret eden seyyahların (Yunanlı gezginlerin yazıları da

mevcuttur) ele geçen belgelerinde de bu konulardan bahsedilmektedir ve bunlardan ne kadar etkilendikleri, Mısır'ı nasıl da büyüünün ülkesi olarak yücelttikleri, birçok büyüü anlamadıkları için korktukları ve kara sanat olarak atfettikleri bilinmektedir. Mısır'ın büyü bilgisinin bu gezginler aracılığı ya da büyücülerin seyahat etmeleri yöntemiyle öncelikle doğuya doğru sonra da diğer tüm kültürlerle yayıldığı düşünülmektedir (Budge, 2016: 15-33).

3.2.1. Büyü Çeşitleri

Eski Mısır'da büyüler oldukça çeşitlidir ve bu çeşitleri belirli bir başlık altında toplamak güçtür. Çünkü güçlü bir doğaüstü varlığın özünü büyüyle bir materyale geçirebildiklerine inanan Mısırlılar, sonrasında bunu kişilere fayda sağlamak için de zarar vermek için de kullanabilmektedir. Zarar için kara büyü, fayda ve şifa için, kara büyüü bozmak-kovmak için ak büyü ve özellikle kötücül tüm güçlerden korunmak için tılsımlar, Eski Mısır büyü tarihinde oldukça geniş bir alan kaplamaktadır. Ayrıca ölüleri diriltmek, suları ikiye ayırmak, simya dönüştürmeleri gibi oldukça kuvvetli bir takım evrensel büyüleri de mevcuttur. Eski Mısırlılar tarihte, evrensel ve sınırsız bir güç olarak kabul ettikleri büyü ile hemen her alanda güç göstermeyi seviyor gibi görünmektedir. Eski Mısır büyülerini en azından amaçlarına göre kara ve ak büyü olarak ayırmak mümkündür. Çalışmanın bu kısmında, çok çeşitli ve yer yer karmaşık olan Mısır büyüleri kara ve ak büyü başlıkları altında genel hatlarıyla verilmeye çalışılacaktır.

3.2.1.1. Kara Büyü

Zarara uğratmak ve kötücül etkiler yaratmak için doğaüstü güçlerin büyücü tarafından kullanılması, zorlanması ya da yönlendirilmesiyle uygulanan büyü türüdür. Kara sanat olarak da anılmaktadır.

Eski Mısırlılar evrenin üçe ayrıldığına inanmışlardır; yaşayanların dünyası, ölüler diyarı ve kutsal dünya. Onlara göre, bunun tehlikeli yanı ise bu dünyaların herhangi birinden bir düşman, kötücül bir varlık çıkabilirdi, daha da kötüsü bu varlık, geldiği dünyadaki hali gibi görünmeyip herhangi bir şekle de girebilirdi. Dönüşüm ve dönüştürme de Eski Mısır'da sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Böyle durumlarda, büyücüler bu düşmana zarar verebilmek, onu kovabilmek ya da ondan korunabilmek amacıyla belli bir nesneye girebilmeleri için onlara tuzak kurarlardı

(Budge, 2016: 33-71). Büyücüler bunu bazen doğal taş, metal bir plaka ya da papirüs gibi materyal üzerine ilgili büyü gücü kelimesini ya da sembolü çizerek, bazen kendi elleriyle yaptıkları bir figürin ya da bebeğe aktararak ya da sadece gücüne inandıkları kelimeyi vurgulu ve tonlu şekilde ilgili nesneye söyleyerek yapabildiklerine inanmışlardır. Büyücüler, bu doğaüstü kötücül gücü bu şekilde ele geçirip onu kendi istekleri doğrultusunda da kullanabilmekteydiler. Bu bazen faydalı bir durum için bazen ise zarar vermek için olabilmekteydi. Mısır büyülerini ak ve kara büyü diye ayırmak, bu sebepten dolayı güç olabilmektedir çünkü Mısırlı büyücüler elde ettikleri büyü gücünü her iki şekilde de kullanabilme yeteneğine sahiptirler (Budge, 2016: 33-71). Mısırlı büyücüler, balmumundan büyü figürler yaparak, kötücül güçleri bu figüre çağırarak şeytan isimlerini, güç kelimelerini, sembolleri ya da büyü formüllerini bu figürün üzerine kazımışlardır. Bu sayede canlandığına inandıkları bu kötücül güç, figüre can vermektedir ya da figüre büyücünün istediği her kötülüğü yapmak zorundadır (Budge; 2016: 92-93). Hastalık, ölüm gibi mutlak durumlara sebep olabilen bu yöntem aşk büyü içerisinde de yer almaktadır, aşkına zorla yanıt arayan bir kişinin büyü sözler ile köpek figürünü aşık olması istenen kişi için kullanması dikkat çekicidir. Ayrıca oldukça sık kullanılan bir yöntem ise balmumundan yapılmış, onu aşka zorlaması için kol ve bacaklarına şeytanların isimleri yazılmış bir kadın figürüdür. Aşık, on üç bronz iğneyi bu figürün kol ve bacaklarına saplar ve “*seni deliyorum ki (burada iğneyi batırdığı uzvun adını söyler) sadece beni düşünebilesin*” der. Daha sonra adam belirli güç sözcüklerini kurşun bir levha üzerine yazar ve bunu üç yüz altmış beş tane düğümü olan bir sicimle balmumu figüre bağlar, ardından figürle levha genç ölen veya korkunç bir şekilde katledilen birinin mezarına gömülür. Ardından adam yeraltı tanrılarına yönelik uzun bir büyü hitapta bulunur ve eğer bütün bunları doğru şekilde yaparsa adam, arzuladığı kadının sevgisini zorla kazanacağına inanmıştır (Budge; 2016: 92-93).

Eski Mısır’da büyücüler için sınırsız güç taşıdığına inandıkları büyü kelimeleri ne kadar önemliyse ve mutlak oldurucuysa isimler de o derece büyük öneme sahiptir. Eğer bir tanrının/tanrıçanın, şeytanın, cinin, ölü ruhu-hayaletin ya da her hangi bir kötücül ya da iyicil varlığın ismi biliniyorsa, o varlık büyü kelimelerle ya da formüllerle büyücü tarafından çağrılır ve fayda ya da zarar verme için zorlanabilirdi. Bu inanişaya göre, ismi ile çağrılan varlığın cevap vermek ve

emredileni yapmak dışında hiçbir şansı yoktur. Aynı zamanda, bir kişinin ismi biliniyorsa, büyücünün o kişiye istediği büyüyü yapabilecek güce sahip olduğuna inanılıyordu, bu oldukça kuvvetli ve mutlak sonuç veya ölüm getiren çeşitli lanetler de kişilerin iradesi dışında bağlama büyülerini de (aşk, cinsel köle vb. olarak) olabilmekteydi. Mısırlılar için isim, tıpkı kişinin ruhu-dublesi (*Ka*) veya bedeni gibi bir insanın parçasıydı ve bu inancın en eski zamanlarına kadar uzandığı, bu kültürden de diğer kültürlere yayıldığı şüphesizdir (Budge, 2016: 139). Elbette isim dışında, büyü yapılması istenen, büyüye maruz bırakılan kurbana ait bir materyal (saç, tırnak, kan, salya, elbise vb.) ya da onunla benzerliği kurulan büyücü tarafından yapılan bir bebek (çamurdan, undan, balmumundan vb.) de güç kelimesi eşliğinde yeterli etkiye sahip görülmekteydi. Bu büyü tarihinde, büyüün en temel ilkeleri olan “parça bütüne aittir ve benzer benzeri etkiler” maddelerince en güçlü unsurlar olarak kabul edilmiştir.

Tıp ve şifacılıkta oldukça gelişmiş oldukları bilinen Eski Mısırlılar, birçok fiziksel ve zihinsel hastalığı şifa reçeteleri ile yenebileceklerine inanıyorlardı fakat bazı durumlarda bunlar yeterli olmuyordu. Bu durumlardan birisi şeytani posesyon (bedenin başka bir ruh tarafından ele geçirilmesi) ve hayaletlerin/hortlakların kişilere musallat olmasıdır (Budge, 2016: 177-181). Bu durum ile ilgili, Teb’te yer alan tanrı Khonsu’nun tapınağında bulunan bir stel yazıtında bazı anlatımlara rastlıyoruz. Özetle; II. Ramses, güzelliğiyle meşhur olan Bekhten Prensi’nin büyük kızı Ra-Neferu ile evlenir ve hükümdarlığının on beşinci yılında, Amen-Ra Festivali sırasında bir Bekhten habercisi gelir, Ra-Neferu’nun kız kardeşinin çok hasta olduğunu ve onu iyileştirmek için bir uzman göndermesini ister, II. Ramses de bilge Tehuti-em-heb’i gönderir. Bilge, şifa için tanrı Khonsu’nun kutsaması ve gücünü, heykel ve figürinlerini de yanına almıştır. Hastalık sebebi olarak şeytani posesyon tanısı konulur ve varlığın adı bilinmemektedir. Sonuç olarak, yanında götürdüğü tanrısal güçlerle ve büyü ile bilge, kızın bedeninden onu ele geçiren şeytani varlığı çıkarır, kovar ve kızı çeşitli tılsımlarla korumaya alır (**Resim 14**) (Budge, 2016: 177-181). Burada da gördüğümüz üzere, Eski Mısırlı bilgiler, büyücü rahipler, kişilerin içine girebildiği görülen şeytani varlıkları, kişilere zarar vermeden büyü ile çıkarabilmekte ve kovabilmektedir.

Benzer durum, hayalet/hortlak inancında da mevcuttur. Eski Mısırlılar'a göre, birkaç parçadan oluştuğu düşünülen insanın, gölgesi artık yok olmuş ölü bedeni yeniden dirilmek üzere mumyalanarak bütün şekilde korunmaktadır ve kişi, Ölüler Kitabı'na ait çeşitli koruma tılsımları ile çevrili taştan mezarında uyumaktadır (**Resim 15**). Kişinin ölümsüz olan ruhu-dublesi *Ka* ise mezarda bedenle birlikte yaşar ve ölü için yılda bir kez sunulan et, içecek ve diğer sunuları yer içer, yaşamını anımsardı. Et ve içkiden oluşan mezar adaklarının temel gayelerinden biri dubleyi mezarda tutmak ve onun yiyecek bulmak için mezar dışında dolaşmak zorunda kalması durumunu ortadan kaldırmaktı, aksi halde *Ka* mezardan ayrılıp yiyecek ve içecek arayabiliyor, önüne çıkan her şeyi yiyip içebiliyor, bu sebeple rahatsız edilebiliyordu. Rahatsız edildiği zaman da kendi ailesi ya da onu rahatsız eden kişilere karşı bir takım kötücül etkiler oluşturabiliyor ve bunun büyü ile tedavi edilmesi, ölü kişinin de tekrar huzura erdirilmesi gerekebiliyordu. Bu sebeple, Eski Mısır'da da ölümlere her şekilde saygı gösterilmesi son derece ciddi önem içermektedir (Budge, 2016: 182-186).

3.2.1.2. Ak Büyü

Eski Mısır büyü tarihinde kara büyüden ziyade bundan korunmak veya büyü gücünü şifa etkisi ve yarar sağlamak için kullanmak daha çok rastlanan bir durumdur. Özellikle tılsım ve amuletlerin oldukça geniş bir yer kapladığı Mısır büyü, bu konu üzerine birçok arkeolojik materyalin ve verinin de ele geçmesine olanak tanımıştır. Fakat tılsım ve amuletlerle değinmeden önce Eski Mısır'ın büyücülüğünün en spesifik özelliği olan büyü isimler ve büyü gücü barındıran, doğru vurgu ve tonlama ile söylendiğinde mutlak sonuç elde edileceğine inanılan güç kelimlerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu kara büyü için de ak büyü için de oldukça önemlidir.

Eski Mısır'da doğaüstünden ya da doğadan herhangi bir varlığın ismini bilmek ona açılan bir enerji kapısı olarak görülmüştür, ismi kullanılarak yapılacak herhangi bir büyüde mutlak sonuç elde edileceğine inanılmıştır. Bu, büyüün ilkelerinden parça bütüne aittiri çalıştıran metafizik bir güç olarak benimsenmiştir, yani bir kişinin kanına sahip olmak ile ismini bilmek, Eski Mısırlı büyücüler için aynı konumdur. Bu sebepten dolayı, Eski Mısır'da bir kişinin bir yabancıya ismini

söylemediği günümüzde dahi görülmektedir. Bu durum kişilere yapılabilecek herhangi bir büyüyü de daha etkili kılabilmektedir, doğaüstü bir varlığı da istenilen büyünün etkisi için zorunda bırakabilmektedir. İsimlerin Eski Mısırlılar için ne kadar önemli olduğunu ve her Mısırlı'nın kendi ismini korumak ve yüceltmek zorunda olmasının yanında tüm tanrı/tanrıça ve şeytanların isimlerini de bilmek zorunda olduğunu şu dizelerden de görmekteyiz:

“Hürmetler sana Ey Yüce Tanrı, Maati'nin Lord'u, işte sana geldim, ve kendimi buraya getirdim ki senin güzelliklerini seyredebileyim. Seni tanıyorum ve adını biliyorum, ve Maati'nin Salonu'nda seninle birlikte olan iki ve kırk tanrının isimlerini de biliyorum.” (Budge, 2016: 139-150).

Burada Mısır Ölüler Kitabı'nda geçen, ölümden sonraki yargılama için Yargılama Salonu'na gelmiş birinin duasını görmekteyiz. Ölüp Yeraltı Diyarı'na giden bir Mısırlı, oradaki zorlu ve uzun yolculuğunu güvenli şekilde yapabilmek için karşılaşacağı bütün şeytan ve kötücül varlıkların, daha sonrasında da Yargılama Salonu'ndan huzur içinde çıkabilmek için Yeraltı Diyarı ve Yargılama Salonu'nun bütün parçalarının (sütunlar, kapılar, zemin, bekçiler, odalar, yedi salon, Osiris'in yirmi bir sütunu, kayıkçı, kayığın bütün parçaları, nehir, akarsu, toprak vb. her şeyin), bütün tanrı ve tanrıçaların isimlerini bilmek zorundadır. Aksi halde kişi, büyük zorluklarla baş başa kalacağına, kaybolacağına, ismi söylenerek salona kabul edilmeyeceğine, tanrılar tarafından tanınmayarak sonsuz huzuru asla bulamayacağına inanmıştır (Budge, 2016: 139-150). Bütün bu isimleri bilmek bir koruyucu büyü etkisi göstermekte ve aynı zamanda da büyük bir saygı içermektedir. Koruyuculuk ile ilgili olarak yine bir bölümde şöyle geçmektedir:

“Selamlar olsun size hükümleri veren, Utchat'ın yargılamasının gecesinde Denge'yi destekleyen, kafaları kesen, boyunları parça parça eden ve kalpleri şiddetle ele geçiren, kalplerin bağlı olduğu yerleri parçalayan, Ateş Gölü 'nde katliamlar yapan yedi varlık, sizi tanıyorum ve isimlerinizi biliyorum; bu yüzden benim sizin isimlerinizi bildiğim gibi siz de beni tanıyorsunuz.” (Budge, 2016: 139-150).

Bunu söyleyen bir ölü, yedi tanrının onun adını bildiklerinin ve onun da tanrıların adlarını bildiğinin ilan edilmesinin ardından, artık bu diyarda kendisine hiçbir kötülüğün musallat olmayacağından emin olmaktadır. Ölüler Kitabı'nda yer alan ve her detayına kadar ince ince işlenmiş olan bütün bu bölümler ve daha fazlasının, her Mısırlı tarafından bilinmesi varlıksal bir önem taşımaktadır (**Resim**

16). Özetle, “isim”, ruh ve beden gibi varlığın bir parçasıdır, bir güç kelimesi olarak büyüdür ve ismi söylenen her varlık itaat etmek zorundadır (Budge, 2016: 139-150).

Yarı dini yarı büyülü olan Ölüler Kitabı ve ölünün Yeraltı Yolculuğu ile ilgili bölümlerde görülen isimlerin öneminden sonra, bir takım isimleri bilmenin gündelik yaşamda da bir Mısırlı için ne derece önemli oluşuna bakmak yerinde olacaktır. Bu konu ile ilgili bir büyü papirüsü örneğinde, her türlü deniz ve nehir canavarından korunmak isteyen bir adamın isimlerini söyleyerek yaptığı büyüyü görmekteyiz:

“Selam olsun sana tanrıların efendisi! Meru ülkesinin aslanlarını ve nehirden çıkıp gelen timsahları benden uzak tut, deliklerinden çıkıp gelen ve sürünen tüm zehirli sürüngenlerin ısırıklarından beni koru. Geri çekil ey timsah Mak, Set'in oğlu! Kuyruğunla bana doğru hareket etme! Ayaklarını ve bacaklarını oynatma! Ağzını açma! Önündeki su, tüketen bir ateşe dönüşsün, Ey otuz yedi tanrı tarafından yaratılan sen, ve Ra 'nın zincirlere vurduğu yılan, Ey Ra'nın teknesinin önüne demir bağlarla bağlanan sen! Geri çekil, Ey Timsah Mak, Set'in oğlu!” (Budge, 2016: 151).

Bu sözlerin kişi tarafından; elindeki asada dört koç kafası, ayaklarının altında timsah Mak'ın bir figürü, sağında ve solunda Ra'yı her güneş doğumunda yücelten köpek başlı maymunlar bulunan Tanrı Amen'in kilden bir figürüne söylenmesi gerekmektedir. Bu büyü sayesinde kişi, ismi söylenen bu tanrının gücünü aldığına ve artık canavarlara onun suretinde görüldüğüne, bu sayede de canavarların ondan korkup kaçacaklarına inanmıştır (Budge, 2016: 151).

Eski Mısır'ın Yunan ve Romalı, İbrani ve Suriyeli büyücülerden oldukça etkilendiği bir dönem olduğu bilinmektedir. Bu dönem özellikle M.Ö. yaklaşık 150'den M.S. 200'e kadar papirüslerde izlenmektedir. Bu dönemlere ait bir büyü metni örneğinde şöyle geçmektedir:

“Seni çağırıyorum ey toprağı ve kemikleri, tüm bedenleri ve ruhları yaratan, denizi sen yarattın, ve gökleri sen şekillenirdin, ışığı karanlıktan ayıran da sensin. Her şeyi düzene sokan düzenleyici akıl sensin, dünyanın gözü, ruhların ruhu, tanrıların tanrısı, ruhların efendisi, ey hareket ettirilemeyen Aeon, IAOUUEI, duy sesimi. Seni çağırıyorum tanrıların hakimi, yüksekte gürleyen Zeus, Zeus, kral, Adonai, efendi, Iaoouee. Seni Suriye dilinde çağırın benim, büyük tanrı, Zaalaer, Iphphou, ve İbrani dilindeki Ablanathanalb ve Abrasiloa. Çünkü ben Silthakhooukh, Lailam,

Blasaloth, İao, İeo, Nebouth, Sabiothar, Both, Arbathiao, İaoth, Sabaoth, Patoure, Zagoure, Baroukh Adonai, Eloai, İbraam, Barbarauo, Nau ve Siph 'im.” Ve bu büyü şu ifadelerle bitmiştir; “*bu büyü, zincirleri gevşetir, gözleri kamaştırır, rüyalar getirir ve iyilikler yapar; amaç ne olursa olsun her yerde kullanılabilir.*” (Budge, 2016: 152-154).

Bu büyüde geçen isimler, üçgen ve başka geometrik şekiller kullanılarak muska, metal levha veya papirüsler üzerine işlenmektedir. Genellikle bu isimlerin yanına, yedi melek ismi de eklenmektedir. Bu büyüün amacı, kişiyi tüm kötülüklerden korumak ve ona tanrılardan gelen bir güç vermektir (Budge, 2016: 152-154). Gnostik taşlar üzerinde bulunan isimler arasında en sık karşımıza çıkan iki isim, *Khnoubis* (veya *Khnoumis*) ve *Abrasax* (veya *Abraxas*) kazımlarıdır (Budge, 2016: 155-156). Bu tanrı isimlerinin tek başlarını oldukça kuvvetli güç kelimeleri olduğu ve yaratıcı tanrının suretleri olarak, taşıyan kişilere evrensel sınırsız bir güç vererek koruma sağladığına inanıldığı görülmektedir, genellikle muska ve tılsım olarak taşınan doğal taşlar üzerine kazınan isimlerdir. *Khnoumis*, Antik Mısır tanrısı *Khnemu*'nun bir formu veya insan ve hayvanın yaratıcısıdır. Bu, evrenin yaratıcısının özelliklerinin birçoğunun atfedildiği tanrıdır. *Khnemu*, genellikle bir koç başı ile tasvir edilir ve daha sonraki dönemlerde *Ra*'nın güzel koçu olarak dört tane başı olmuştur (Budge, 2016: 155-156). Tanrı *Abrasax* ise genellikle insan vücutlu, şahin ya da horoz kafalı tasvir edilir, bacaklarının alt kısımları ise yılan şeklindedir, bir elinde bir bıçak ya da hançer tutar ve diğer elindeki kalkanın üzerinde yüce yaratıcı güçlü isim *IAQ* (Yunanca *IAW*) veya *JAH* yazıldığı görülmektedir. Eski Mısırlılar'a tarafından, yüksek büyü gücüne ve güneş tanrısının yaratıcı ruhuna sahip olduğuna inanılan bu tanrının ismi, yenilmez mutlak büyü ve yaratım gücünü temsil etmektedir (Budge, 2016: 155-156).

Eski Mısır'da isimlerin yanı sıra güç kelimeleri de benzer bir şekilde mutlak büyü gücü barındırmaktadır. Sadece bu güç kelimelerinin büyücü tarafından vurgulu ve tonlu söylenmesi, büyüün etkinliği açısından zorunludur. Buna bir örnek olarak, Nesi-Amsu Papirüsü'nde anlatılan Yaratılış hikayesi versiyonuna göre, dünya ve içindeki bütün canlılar var olmadan evvel, sadece büyük tanrı *Neb-er-tcher* mevcuttu, tanrının her şeyi yaratma zamanı geldiğinde şöyle dedi:

“Ben ağzımı getirdim (şekillendirdim) ve kendi adımları bir güç kelimesi olarak söyledim, ve böylece kendimi tanrı Khepera 'nın gelişmeleri altında geliştirdim ve

ben kendimi zamanın başlangıcından itibaren sonsuz gelişmeler gösteren ilkel maddeden geliştirdim. Bu dünyada (benden önce) hiçbir şey mevcut değildi, her şeyi ben yaptım. O zaman benimle birlikte bunu yapan başkası yoktu.”

Burada, tanrının kendi ismini güç kelimesi olarak kullanmış olması dikkat çekicidir, metin hem ismin hem de güç kelimesi kullanımının büyü, yaratıcı gücünü temsil etmektedir (Budge, 2016: 142).

Eski Mısırlılar için tehlike ve kötülüklerden, görünen ya da görünmeyen her türlü kötücül varlık ve enerjilerinden korunmak oldukça önemlidir. Bunun için, çeşitli maddelerden yapılabilen, büyü güçleri olduğuna inanılan, üzerinde taşımaları gereken bir takım muska ve tılsımları kullandıkları görülmektedir. Bunlar ister takı olsun ister giysi, hem yaşayan bedeni hem de ölü bedeni koruması için kullanılmaktadır. İlk muskanın yılan, akrep gibi zehirli ve ölümcül hayvanlardan korunmak için oluşturulduğu düşünülmektedir. Sonrasında bu koruyucu muska, tılsım ve taşların kullanım alanları oldukça zenginleşmiştir. Yaşayan bedeni koruyan çeşitli muskalardan ziyade, tekrar dirilmesi için beden bütünlüğünün ve sağlamlığının korunmasının büyük bir önem taşıdığı ölü beden ve bütün uzuvları için yapılmış muskaların çokluğu ve buna verilen önem dikkat çekicidir. Dolayısıyla en eski muska örneklerine mumyalarda yani mezarlarda rastlanmaktadır. Mısırlılar, büyü gücü olduğuna inanılan doğal taş, metal levha veya papirüs üzerine güç kelimelerinin ya da isimlerin kazınmasının (genellikle tanrı/tanrıça ya da kötücül varlıkların isimleri), büyü figürlerin çizilmesinin, büyü formüllerinin yazılmasının muska ve tılsımların gücünü katladıklarına inanmışlardır. Çünkü çağırdıkları varlığın ruhunun bahsi geçen materyale geçeceğini ve ona gücünü vereceğini, çağrıldığı için de bu gücün, bu varlığın, çağırana itaat edeceğini düşünmüşlerdir. Eski Mısırlılar'ın bilinen en eski muskaları, ölümlerin göğsüne koyulan çeşitli hayvanlar şeklinde şekillendirilmiş yeşil kil taşı parçalarıdır. Bu materyalin kullanımının en yaygın zamanı olarak Neolitik Çağ görülmektedir dolayısıyla bu taşın kullanımı Eski Mısır'a Neolitik Çağ insanlarından geçmiştir (Budge, 2016: 33-35). Eski Mısır'ın muska ve doğal taş tılsımları çok sayıda örnek içermektedir. Tez çalışmasının ilerleyişi açısından bu kısma belli başlı örnekler vermek yeterli olacaktır. Kalp muskası, scarab muskası ve Horus'un gözü muskası örnekleri, taşıdıkları önem ve çok sayıda bulunmuş olmaları açısından uygun görülmüştür (**Resim 17-21**).

Kalp, Eski Mısırlılar için her açıdan en önemli organdır, ruhun ve canın evidir, yaşam gücünün oturduğu yerdir, iyi ve kötü üşüncelerin kaynağıdır, vicedandır ve sonsuz varlıkları için kalbin mutlaka var olması gerekmektedir. Bu sebeple Mısırlılar özellikle kalbin korunmasına büyük önem vermişlerdir, onu özenle ayrı şekilde mumyalamış ve bedenine yanına koyarak tanrı *Tuamutef*'in korumasına bırakmışlardır. Kalp muskaları sıklıkla, büyü gücü olduğuna inanılan Lapis Lazuli (Lacivert aşı) üzerine işlenmektedir. Eski Mısırlılar, kalp yok edilirse varlığın tamamen yok olacağına inanmışlardır, kalpleri yiyen yarı insan yarı hayvan bir yaratıktan korunmak için de bu muskayı kullanmışlardır **(Resim 22)** Ölüler Kitabı'nda kalp ile ilgili bir bölümde, kalbe verilen önem açıkça görülmektedir:

“Kalbim Kalpler Evi'nde benimle birlikte olsun! Göğsüm Kalpler Evi'nde benimle birlikte olsun! Kalbim yanımda olsun ve orada huzur içinde kalsın, yoksa Çiçekler Gölü'nün doğusundaki Osiris'in çöreklerini yiyemem ve yoksa seninle birlikte Nil'in ne aşağısına ne de yukarısına gidecek bir tekne bulamam. Ağzım (benimle) kalsın ki onunla konuşabileyim ve iki bacağım benimle kalsın ki onlarla yürüyebileyim ve iki elim ve kollarım benimle kalsın ki düşmanlarımı onlarla devirebileyim. Cennetin kapıları bana açılsın; Seb, tanrıların prensi, iki çenesini bana doğru açsın ve benim kapalı olan iki gözümü açsın, sarılmış olan bacaklarımı ayırmama yardım etsin; Anpu (Anubis) uyluklarımı sağlamlaştırsın ki onlarla ayakta durabileyim. Tanrıça Sekhet ayağa kalkmamı sağlasın ki böylece cennete çıkabileyim ve Ptah'ın Ka'sının Evi'nde verdiğim emirleri yerine getirebileyim. Kalbimle her şeyi anlayacağım, kalbim üstünde ustalık kazanacağım, iki elim üstünde ustalık kazanacağım, bacaklarım üstünde ustalık kazanacağım, ka'mın (yani duble) istediği her şeyi yapma kudreti kazanacağım. Yeraltı dünyasında ruhum bedenime zincirli olmayacak, huzur içinde her istediğim zaman onun içine girip ortaya çıkabileceğim.” (Budge, 2016: 36-37).

Yemek, yok etmek için kalp arayan yaratıktan korunmak amacıyla, yarı şeffaf beyaz bir taştan yapılmış muska üzerine okunması gereken bir büyü metninde şöyle geçmektedir:

“Ey kalpleri çalıp götüren! Ey kalpleri çalan, sonra o insanın kalbini, eylemlerine göre dönüşümlere uğratan, onun yaptıkları senin huzurunda kendisine zarar vermesin! Hürmetler size olsun ey ebediyetin tanrıları, ey sonsuzluğun sahipleri, Osiris'in bu kalbini almayın, ki kötülük kelimeleri ona karşı ortaya çıkmasın; çünkü bu, Osiris'in kalbidir ve bir çok adlarla ona aittir, kelimeleri onun kolları gibi olan ve kalbini bedeninde ikamet etmek üzere gönderene. Osiris'in kalbi muzafferdir ve

tanrılar önünde yenilenmiştir; bu ölü, onun üzerinde güç sahibidir ve bu yüzden yaptıkları için yargılanmamıştır. Bedeninin uzuvları üzerinde de hakimdir. Kalbi onun emirlerine uyar, onun efendisidir, kendi bedenindedir ve oradan asla çıkmayacaktır. Ben Osiris, huzurda muzaffer olan ve güzel Amenta'da muzaffer olan ve sonsuzluk dağında muzaffer olan ben, sana emrediyorum ki [ey kalp], yeraltı dünyasında bana tabi olacaksın.” (Budge, 2016: 38-39).

Eski Mısır’da kalp muskası olarak en popüler olanı şüphesiz Yargılama Salonu’nda, tüy ve kalp tartılması anında korunması için okunan büyü sözleri sahip kalp muskalarıdır. Nu Papirüsü’ne göre bu büyü, M.Ö. 4300 civarında Mısır kralı olan Hesepti’ye kadar uzanmaktadır. Bu büyü sözleri, sert yeşil ve scarab şeklindeki bir taşa okunmuştur ve ölünün kalbinin üzerine koyulmuştur. Bu muskanın kalbi eski haline getirme ve ağzı açma gücü olduğuna da inanılmıştır. Bu büyü, oldukça kuvvetli güç kelimeleri içerdiği düşünülmektedir:

“Ey kalbin, ey benim annem! Kalbin, varolduğum yer! Yargılama (günümde) benim karşımda dikilme, yüce prenslerin huzurunda bana karşı olma, Terazi’de dengeyi sağlayanın huzurunda hiçbir parçanı bana karşı durmasın! Sen benim dublem’sin (ka), bedenimde ikamet edersin, bedenimin uzuvlarını kaynaştıran ve güçlendiren tanrı Khnemu’sun. Nereye gidersek gidelim, mutluluğun olduğu yere gel. İnsanların yaşamlarını şekillendiren Shenit, adımın kötü kokmasına izin verme. İsmim memnurluk verici olsun ve onu işitenler de memnurluk içinde kalsınlar ve kelimelerin saygınlığı hepimize kalp huzuru versin. Sahte olanların büyük tanrı yüce Amentet’in huzurunda bana karşı söylenmesine izin verme. Zafer içinde ayağa kalktığında ne kadar muhteşem olacaksın.” (Budge, 2016: 39-40).

Kalp muskası ile ilişkili bir diğer önemli muska örneği ise scarab muskasıdır. Eski Mısırlılar, ölü bedeninin ölü kalbini mumyalarken yerine taştan bir kalp muskası koyarak aslında bedeninin kalpsiz yani yaşam enerjisiz kalmamasını da sağlamaya çalışmışlardır. Fakat güç kelimeleri ile büyülenen kalp muskası kalbi yaratıktan korusa da kalbe yaşam gücünü tekrar vermek için yetersiz görülmüştür. Yerine ise scarab şeklinde kalp muskaları yapıp kullanmışlardır. Bunun sebebi ise scarabın yaratılışı ile bağlantılı olan tanrı Khepera’nın simgesi olması, böceğin büyü gücünün güneşin gökyüzünde seyrini ve yeniden dirilişi de temsil etmesidir (Budge, 2016: 41-47). Uygun güç kelimelerinin scarab muskasının üzerine okunması ile Eski Mısırlılar, muskanın, bu tanrının güçlerini ölü bedene geçirdiğine, böceğin yumurtalarının ölü bedene yeniden yaşam enerjisi, diriliş vereceğine inanmışlardır.

Çok sayıda ele geçmiş scarab muskası mevcuttur. Bunların malzemeleri de oldukça zengindir; yeşil bazalt, yeşil granit, kalker, yeşil mermer, mavi macun, mavi cam, mor, mavi ve yeşil sırlı porselen gibi, yeşil taştan yapılanlar genellikle altın ile kaplanmıştır. Güç kelimeleri genellikle alt kısma oyulmuştur. Nadir durumlarda, scaraba bir insan yüzünün eklendiği görülmüştür ve bazen de arka kısımları *Ra*'nın teknesi, Bennu kuşu, “*Ra*'nın ruhu” ya da *Horus*'un gözü figürlerini taşımıştır (Budge, 2016: 41-47). Bazı örneklerde de alt kısımda kalp şeklinde bir taban dikkat çekmektedir, bunun sebebi kalp ve scarab ilişkisidir. Bilinen en eski örneği Teb yakınlarındaki Kurna’da bulunmuştur, yeşil taştandır, M.Ö. 2600 yıllarına aittir. Bu muska türü, zaman içerisinde yaşayanlar arasında da sıklıkla kalbe güç vermesi amacıyla kullanılmıştır, özel büyü ritüelleri ile yapılıp takılmıştır. (Budge, 2016: 41-47).

Bir diğer önemli muska türü ise *Horus*'un gözü veya *Utchat*'dır, sıklıkla kullanıldığı bilinmekte, örnekleri çok sayıda karşımıza çıkmaktadır. Metinlerde bu muskanın lapis lazuli veya mak taşından yapılması gerektiği yazmasına rağmen altın, gümüş, granit, hematit, akik, porselen ve ahşap gibi malzemelerden de örnekleri ele geçmiştir (Budge, 2016: 58-60). Biri sağa bakan biri sola bakan iki çeşidi vardır, biri beyaz biri siyahtır. Biri *Ra* biri *Osiris*'i ya da güneş ve ayı temsil ettikleri düşünülmektedir. Mısırlılar’a göre bu muska takan kişiye, güneşin en etkili anındaki gücü, şifayı, iyilikleri, güzellikleri, güçlü güzel enerjileri, korunmayı ve güvenliğini vermektedir (Budge, 2016: 58-60).

Eski Mısır’da bu muskalara ek olarak; toka, Tet, yastık, akbaba, altın gerdanlık, papirüs asası, ruh, merdiven, iki parmak, yaşam (Ankh), nefer, yılan kafası, menat, sam, shen, basamaklar ve kurbağa adında çeşitli muskalar da mevcuttur (Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Budge, 2016: 36-68).

Eski Mısırlı büyücüler, muskalara ve şekillere, güç kelimeleri ve büyü formülleri ile kazandırdıklarını düşündükleri sınırsız gücü bir erkek, kadın, hayvan gibi canlı bir bedene dönüştürebileceklerine de inanmışlardır. Tapınaklarda yer alan tanrı/tanrıça heykellerinin güç kelimeleri yardımı ile gerçekten de o tanrı ya da tanrıçanın ruhunu taşıdıklarına olan inançları kuvvetlidir. Oldukça dikkat çekici olan ve Mısır’ın büyü gücünü gösteren bu yöntem, günlük yaşamda büyücünün amacına

göre şekillenmektedir. Mısırlılar bu özelliği, özellikle ölümden sonraki sonsuz yaşamlarında da çalışmamak için her alanda iş görecektir hizmetliler yaratmak amacıyla kullanmışlardır. Onlara göre sonsuz yaşam, dünyadaki yaşamlarına benzer fakat her açıdan çok daha bereketli ve güzeldir. Ev işleri, çiftçilik, gündelik çeşitli işler burada da devam etmektedir. Fakat ölen bir Mısırlı, sonsuz yaşamında bu işlerle uğraşmak istememektedir, böylece büyü figür yöntemi ile yaratılan *Uşabtiler* doğar **(Resim 23-25)** (Budge, 2016: 71-93). Mezarlarda elimize en çok geçen figürler *Uşabti* denilen bu hizmetlilerdir. Kil ya da taş gibi malzemelerden yapıp, üzerlerine güç kelimeleri, büyü formülleri, sembolleri ve yapıları istenen işin aletlerinin çizimleri kazınan *Uşabtiler*, büyü okunarak ölü ile birlikte gömülmektedirler ve ölümden sonraki yaşamda efendilerine hizmet etmek için dirileceklerine inanılmaktadır. Mezarlarda genellikle birden fazla *Uşabti* bulunmaktadır, M.Ö. yaklaşık 1370'lerde Mısır kralı olan I. Seti'nin mezarında bulunan yedi yüzden fazla ahşap *Uşabti*'nin, Ölümler Kitabı'nın VI. bölümünden alınan yazılarla dolu olduğu ve katranla kaplandıkları görülmüştür. Bu figürlerin kullanımına Roma dönemine kadar hız kesmeden devam edilmiştir (Budge, 2016: 71-93). Eski Mısır'da büyü figürlerin canlandırılıp, büyücünün amacına göre kullanımına günlük yaşamdan, saray entrikalarına kadar birçok alanda rastlanmıştır. Bunlardan en popülerleri, III. Ramses'e ızdırap ve ölüm getirmek niyetiyle balmumundan figürler yapıp güç kelimeleri ile onları canlandırarak kullanan büyücü Hui'nin hikayesidir, oldukça detaylı büyü kitapları da yazmış olduğu hikayede anlaşılan Hui, amacına ulaşmadan yakalanmış, yargılanmış ve intihar etmeye mecbur bırakılmıştır (Budge, 2016: 71-93). Büyü figürlerin kullanımına dair elimize geçen en eski örnek ise M.Ö. yaklaşık 3830 yılında Prens Khaf-Ra'nın Khufu'ya (Keops) anlattığı, Westcar Papirüsü'nde bulunan bir hikayedir. Hikayede balmumundan bir timsah figürünün büyü ile canlanması dikkat çekicidir (Budge, 2016: 71-93).

Büyü figürlere, ahşaptan yapılan bir tabut olan *Ptah-Seker-Ausar* (üçlü tanrı figürü, *Ausar-Osiris*, *Seker-Socharis*) figürünü de eklemek yerinde olacaktır. Bu figür, doğan güneş, batan güneş ve diriliş tanrılarının üçlemesi tasviri ile doğum-ölüm ve güneş gibi yeniden doğuşu temsil etmektedir, üzerine güç sözleri ve büyü formüllerinin yazıldığı bu figürün, tanrılarının gücünü alarak ölü bedene yeniden dirilme gücü vereceğine inanılmıştır (Budge, 2016: 71-93). Bunun için ölünün,

özenle mumyalanmış küçük bir parçası da bu tabutun içine konulmuştur ve figürün tanrısal gücü sayesinde bedenin tamamının yeniden dirileceğine inanılmıştır (Budge, 2016: 71-93).

Büyülü figür olarak canlanıp güç gösteren tanrılara *Horus*'un dört çocuğunu da eklememiz uygun olacaktır. *Horus*'un dört çocuğu veya dört yönün tanrıları *Mestha*, *Hapi*, *Tuamutef* ve *Qebhsennuf* olarak bilinmektedir ve bunlarla sırasıyla tanrıça *İsis*, *Nephthys*, *Neith* ve *Serqet* ilişkilendirilmiştir (Budge, 2016: 71-93). Mumyalamadan sonra beden uzuvlarını korumakla görevlidirler. Uzuvların koyulduğu taş, mermer, porselen ya da ahşaptan yapılan kavanozların kapakları, bu tanrıları koruma maksatlı canlandırmak için büyülü güç sözleri ile figür olarak tasvir edilmişlerdir. İnanişâ göre; insan başlı *Mestha* güneyi temsil etmekte, mide ile kalın bağırsakları korumaktadır; *Hapi* köpek başlıdır, kuzeyi temsil etmekte ve ince bağırsakları korumaktadır; çakal başlı *Tuamutef* doğunun temsilcisidir ve ciğerlerle kalbi muhafaza etmektedir; şahin başlı *Qebhsennuf* ise batıyı temsil etmekte ve karaciğerle safra kesesini korumaktadır (Budge, 2016: 71-93). Eski Mısırlılar'ın, birçok tanrının (büyücü ve şifacı tanrı *Bes*, mezarları ve ölüleri koruyan yeraltı tanrısı *Anubis* veya *Horus*, *Osiris*, *İsis*, *Ra*, *Bastet* vb.) figürünü korunma ve güç amacıyla kullandıkları görülmektedir (Budge, 2016: 71-93).

Büyülü figürlere, son olarak Mısır'ın M.Ö. 318'de son yerli kralı olan Nectanebus'un oldukça dikkat çeken güçlü çalışmalarından bahsetmek yerinde olacaktır. Yunanlı tarihçi Callisthenes'e ve onun anlatımlarına göre en yetenekli Mısırlı büyücü ve bilgelerin başında gelen, dünyanın efendisi diye bahsedilen kral, her denizden gelen saldırı öncesi odasına çekilip, bir kase su ve balmumundan büyülü figürlerle çalışarak savaşı kazanıyormuş (Budge, 2016: 71-93). Anlatımlara göre kral, yıldız haritası okumayı biliyor, kehanetleri yorumluyor, gelecekte haber veriyor ve doğmamış çocukların kaderlerini önceden bildiriyordu. Mısırlı bir kahinin pelerinini giyen, abanozdan bir asa taşıyan, tüm tanrı ve şeytanların ismini bilerek onlara hükmeden bu kral, birgün Makedonya'ya kaçmak durumunda kalmıştır ve orada doktorluk ile kahinlik yaparak yaşamıştır. Callisthenes, kralın büyük kehanetinden kitabında bahsetmektedir; *Olympias*'ın doğumunu ve *İskender*'in babasını yenerek nasıl güçlü bir hükümdar olacağını, büyülü figürler ve büyülü formüller aracılığı ile rüyalarında gördürerek öncesinde kral ve kraliçeye bildirmiştir

(Budge, 2016: 71-93). Görüldüğü üzere, Eski Mısırlı büyücülerin, büyü'nün benzer benzeri doğurur ilkesi ile büyü'lü figür kullanma yöntemi Mısır'dan yayılmıştır, özellikle Greko-Romen döneminde balmumu figürler her türlü büyü ritüelinde sıklıkla kullanılmıştır ve bu yöntem sürekli şekilde bir kullanım ile günümüze kadar ulaşmıştır.

Eski Mısırlılar, büyü ile canlanan figürlere inandıkları kadar yine aynı şekilde büyülerle resim ve sembollerin de canlanacağını düşünmüşlerdir. Mısırlılar, ölünün arkasından çizilen, onu bolluk bereket ve varlık dolu gösterdikleri bir resmin, uygun büyü ve güç kelimeleri yardımıyla öteki diyarda ölü kişi için canlanacağına inanmışlardır (Budge, 2016: 101-117). Resimler, semboller isteğe göre değişmektedir fakat altında yatan büyü inancı aynıdır, onara göre bu imajinasyon ürünleri uygun büyülerle gerçek olacaktır. Tanrılara yapılan zengin sunular, ölünün *Ka*'sına gönderilen güzel yiyecek ve içecekler, tütsüler, dereden kana kana su içen ölü kişinin tasviri gibi resimlere sıklıkla rastlanmaktadır. Özellikle fakir Mısırlılar'ın, ölü kişinin *Ka*'sı öteki diyarda sıkıntı çekmesin, yiyecek içecek aramasın, aç kalıp pislikleri yiyip içmesin diye bu büyü yöntemine başvurduğu görülmüştür (Budge, 2016: 101-117). Bazen taştan sunak üzerine konulan taş ya da ahşaptan sunular mezara bırakılmıştır bazen de sadece sunuların resmi yapılarak onu büyü'lü sözlerle canlandırmak hedeflenmiştir (Budge, 2016: 101-117). Büyü'lü formülün mezara yazılması ile de gören herkesin bunu okuduğu takdirde ölüye sunuları tekrar canlandırması amaçlanmıştır, böylece ölünün hiç sıkıntıya düşmeyeceği umulmaktadır. Resim ve sembolik nesnelerin de büyü ile canlanacağı inancı sadece sunular için geçerli değildir, Mısırlılar'ın uygun büyü ve güç kelimeleri eşliğinde istedikleri her hayal ürününü gerçekleştirebileceklerine olan inançları oldukça kuvvetlidir. Bu durum içerisinde, Prehistorya döneminde ilk örneklerini gördüğümüz ve ölünün yanında olmasının ona öteki dünyada da fayda sağlayacağı inancı ile bırakılan mezar hediyeleri dikkat çekmektedir (Budge, 2016: 101-117). Ayrıca bu büyü'lü resimlerin en güzel tasvirlerine yine Ölüler Kitabı içerisinde rastlamaktayız. Çok sayıdaki büyü'lü resim örneklerinden birinde şu şekilde geçmektedir:

“Bu bölüm, temizlenip saflaştırıldıktan sonra ölü tarafından okunacak, sonra o güzel kıyafetlere büründürülecek, beyaz deri sandaletler giydirilecek, gözlerine rastık çekilecek, bedeni anti merhemle yağlanacak ve sonra o öküz, kuş, tütsü, kek,

bira ve bahçe otlarıyla adaklarını sunacaktır. Ve sen, üzerinde ne bir domuzun ne de bir başka hayvanın yürüdüğü yeni kilden yapılmış bir levha üzerine Maati'nin Salonu'nda olacak olanların bir resmini çizeceksin. Ve sen o levha üzerine bu bölümü yazdığında ölü mutlu olacaktır; çocukları da öyle; ve onun adı asla unutulmayacak; ve ekmekler ve kekler ve şekerlemeler ve etler ve şaraplar yüce tanrının sunağında ona sunulacak; ve o artık yeraltı dünyasının kapısına asla dönmeyecek; ve Kuzey'in ve Güney'in Kralları ile birlikte olacak; ve daima ve ebediyen Osiris'in himayesinde olacak.” (Budge, 2016: 101-117).

Burada, uygun güç sözcükleriyle birlikte kullanılan bir resmin çok uzaklara erişen etkilerinin mükemmel bir örneğini görmekteyiz, nitekim Ölüler Kitabı'nda yer alan her bir resim belirli bir amaç elde etmekte eşit derecede etkilidir ve bu amaç da her zaman ölünün iyiliği ile bağlantılıdır. Bu resimler, ölünün Ra'nın güneş teknesine binerek eşsiz bir mutluluğu tatmasından, ruhunun, mezarına yapılmış bir pencere ya da kapıdan uçup istediği yere gidebilme özgürlüğüne kadar her olumlu düşünceyi kapsamaktadır (Budge, 2016: 101-117). Ölünün, bedeninin içinde sıcak kalması ve yaşam enerjisini hiç bir zaman kaybetmemesi için, papirüse çizilerek keten bir kumaşa sarılıp ölünün başının altına yerleştirilen *hypocephalus* muskası, sıkça karşımıza çıkan büyülü resimlere oldukça güzel ve önemli bir örnektir, üzerinde tanrıça *İsis*'in sembolü inek de görülmektedir (**Resim 26**). Tasvirde, *Horus*'a gözünün tanrılar tarafından tekrar sunulması canlandırılmıştır, içerisinde geçen ve güç kelimeleri içeren iki büyü formülü aşağıdaki gibidir:

“Ben gizli yerdeki Gizli Olan 'ım (Amen). Ben Ra 'nın dostları arasındaki mükemmel ruhum ve mükemmel ruhlar arasında geldim ve gittim. Ben safran renkli biçimin yüce Ruh 'uyum. Her istediğim zaman yeraltı dünyasından çıkıp geldim. İşte buradayım. Horus'un Gözü'nden geldim. Ra ile birlikte yeraltı dünyasından, Heliopolis'teki Yüce Yaşlı Olan 'ın Evi'nden geldim. Yeraltı dünyasından gelen o ruhlardan biriyim ben. Şimdi bedenimim ihtiyacı olan şeyleri ver bana, ve ruhum için cenneti ve mummyam için de saklı bir yer.” (Budge, 2016: 101-117).

“Saklı olan ve yüzü gizlenmiş olan o tanrı, mevcudiyetinin biçimleriyle dünya üzerinde ve yeraltı dünyasında ışılan o tanrı, ruhumun ebediyen yaşamasını sağla! Yuvar/aktaki yüce tanrı, ışınlarını Heliopolis'in yeraltı dünyasına da yollar! Yeraltı dünyasında bana hiçbir engelle karşılaşmadan girip çıkabileceği bir geçit ver.” (Budge, 2016: 101-117).

Ölümler Kitabı içerisinde geçen çok sayıdaki bölümlerden birinde, sadece büyümlü sözlerin yeterli olmadığı, bu sözlerin bir resim üzerine okunması gerektiği açıkça görölmektedir:

“Başının üzerinde tüyler olan ve elini kaldırmış olan bir tanrı figürü üzerine söylenmesi gerekir; figürün bacakları iyice açılmış olmalıdır, figürün orta kısmı bir böcek şeklinde olmalı ve qamai suyu ile karıştırılan lacivert taşından elde edilmiş mavi boyayla boyanmalıdır. Ardından insan başlı bir figür üzerine okunacak, bu figürün el ve kolları bedeninden iyice açılmış durumda olacak; sağ omzunun üzerinde bir koç başı, sol omzunda da bir koç başı daha olacak. Elini kaldırmış Tanrı figürünü, ölmüşün kalbinin hemen yanında duran bir keten parçası üzerine çeceksin, diğerini ise göğsü üzerinde yapacaksın; ancak bunu yeraltındaki tanrı Sukati sakın bilmesin. Bunlar yapıldığında ölü, dereden yine su içecek ve yukarıdaki cennette yıldızlar gibi parlayacak.” (Budge, 2016: 101-117).

Eski Mısır’da, bütün bu büyümlü figür ve resimlerin yanında, tek başına da oldukça etkili olduklarına inanılan sadece yazılı büyümler de mevcuttur (**Resim 27**). Bunların, tanrı ve tanrıçaların ruhuna, gücüne ve sınırsız güçteki güç kelimelerine sahip olduğu düşünülmektedir. İster zengin olsun ister fakir, her Mısırlı bu büyümlü afsunları elde edip taşıyabilmektedir. Nitekim, Ölümler Kitabı’nın M.Ö. 4300 civarında kullanılmaya başlanan kısa versiyonu da, yaklaşık M.Ö. 3600 yılında bulunan daha uzun versiyonu da bu tür büyümleri içermektedir (Budge, 2016: 101-117). Bu büyümlerin içerisindeki güç kelimelerinin önemine yönelik birkaç yerde şöyle geçmektedir:

“Güç kelimeleri ile donanmış olan Thoth gelsin ve sargıları çözsün, ağzımı tıkayan Seth’in sargılarını da çözsün. Bana karşı söylenecek bütün sözleri ise tanrılar engellesin, tanrıların hepsi ve her biri onlara karşı dursun. Bakın, işte güç sözcüklerini bir araya getiriyorum, ve her kimdeyse ondan alıyorum, tazıdan daha çevik, ışıktan daha hızlı.” (Budge, 2016: 101-117).

Ölümlü almaya gelen timsaha karşı;

“Geri dön, geri dön ey timsah ifrit Sui! Beni artık yenemezsin, çünkü ben güç kelimelerine sahibim. Ağzım artık içindeki güç sözlerini söyleyebilir. Giysilerim üzerimde, ve büyümlü sözler her zaman yanımda. Ey Ra, yukarılarda cennette olan, ve aşağıda yeryüzünde olan.” (Budge, 2016: 101-117).

“Size mesajım güç kelimelerimdir. Sektet’in teknesinden parlıyorum, ben İsis’in oğlu Horus’um ve babam Osiris’i görmeye geldim. Artık bir ruh oldum, güç kelimelerim

üzerinde ustalık kazandım ve bu beni bir ruh haline getirdi. Ey sen kafaları kesen, alınları yaran, ey sen içlerindeki güç sözcükleriyle ruhların ağızlarından kötü şeyleri çıkarıp atan, içindeki güç sözcüklerini kullanıp da ağzımın kapatma benim. Geri git, tanrıça İsis'in söylediği sözcükler önünde çekil, Osiris'in ağzına kötü şeylerin hatıralarını yollama.” (Budge, 2016: 101-117).

Thoth'un Osiris'e hitabında; “Ben Thoth'um, Ra'nın en sevdiği, yüce olanın lordu, bunlara yapana esenlik veren, güç sözcüklerinin yüce efendisi, milyon yıllık teknede yol alan, kanunların lordu ve iki diyarın hakimi” (Budge, 2016: 101-117).

Yukarıda verdiğimiz tüm bilgilerde açıkca görüldüğü üzere, Mısırlılar güç kelimelerine, büyülü figür ve resimlere, isimlere ve büyülü formüllere oldukça kuvvetli bir inanç beslemektedir (**Resim 28-30**). Burada bütün bunların kökeni olan tanrıları da net bir şekilde görmekteyiz; *Thoth* ve öğrencisi *İsis*.

Eski Mısır'da evleri, avluları ve içinde yaşam sürenleri, doğadan ve doğaüstünden gelebilecek her türlü bela, acı ve kötülükten koruduğuna inanılan bir tılsım, devasa bir muska da mevcuttur; gücü mutlak ve yenilmez olan *Horus*'un Sütunu (**Resim 31**). Üzerinde gücü ve sembolü olmayan tek bir tanrı/tanrıça yoktur, yenilmiş vaziyette gösterilmemiş tek bir kötücül varlık da görülmemektedir, sütun, ışık karanlığı daima yener manası taşımaktadır (Budge, 2016: 130-134). Mitolojik varlıklar ve hikayelerin (*Osiris*'in dirilişi, *İsis* ve *Horus*'un başındn geçenler, *Thoth*'un gücü vb.) yanında büyülü yazılar ve güç kelimeleri de içermektedir. Bu olağanüstü nesnenin en büyük ve en güzel örneği, M.Ö. 378-360 yıllarına tarihlenebilen meşhur “*Metternich Stelası*”dır, 1828 yılında İskenderiye'de bir inşaat sırasında bulunmuştur (Budge, 2016: 130-134). Sütun ve üstün koruyucu gücünün, taş ya da bronzdan yapılmış şekilde Roma döneminde de kullanımı görülmektedir (Budge, 2016: 130-134).

Eski Mısır'ın gelişmiş tıbbi ve dini kaynaklarında oldukça detaylı şekilde verilmiş olan Mumyalama Ayini içerisinde de büyüünün de aktif olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu kısımlar Ölüler Kitabı içerisinde de geçmektedir. Genel hatlarıyla, ölünün sonsuz yaşamında bütün ve mutlu olabilmesi, ölü bedeninin iyi korunmasına bağlanmıştır ve ölünün dünyadaki bedeni ya da öteki diyarda bulunan ruhunu, görünür görünmez tüm kötücül etkilerden, saldırılardan korumak için büyüye, muskalara, tılsımlara, figürlere başvurulmuştur (Budge, 2016: 159-174). Ölünün

öbür taraftaki yolculuğunda, yargılanmasında ve sonsuz yaşamında karşılaşılabileceği her durum için bir büyü ve güç kelimeleri kullanılmıştır. Bütün bunlar yapılırken tanrıların gücü için onların isimlerine başvurulmuştur (Budge, 2016: 159-174). Bu büyüler, mumyanın sargılarını çözmesine yardım istemekten, konuşabilmesi için ağız açma ritüeline kadar birçok yaşamsal durumu kapsamaktadır (**Resim 32**). Eski Mısırlılar, bir mumyanın yani ölü bedeninin de çeşitli büyüler ve güç sözleri sayesinde, yaşayanların dünyasında zarar görmesini engellemek için yaşam gücü barındırmasını sağlamaya çalışmışlardır. Günlerce süren ve defalarca aynı bölümlerin etki için tekrar edildiği bu ayin içerisinde; altın, lacivert taşı, turkuaz, akik gibi doğal taşlar, tütümler, güzel kokulu yağlar, mür gibi cildi koruyucu yağlar, merhemler, Sedir-Katran gibi çeşitli reçineler, keten sargı bezi, abanoz sakızı suyu, bir takım çiçekler, saf su, demirden bir takım aletler (ağız açma için kullanılan), spesifik şekilde reçete gibi kullanılan ve tekrar eden sayılar geçmektedir, bunlar büyü için de önemli görülmüştür. Büyücü rahipler tarafından yapılan her bir aşamada, dua ve büyüler söylenmiş, büyümlü güçler sargılara yazılmış ve çizilmiştir (Maspero, 1875; Budge, 2016: 159-174). Mumyalar üzerine konulan, ölünün rahatsız edilmesi durumunda, canlanıp kişilere zarar vereceği lanetler bu inanç ile açıklanabilir görünmektedir, aslında zarar verecek olan mumyanın içerisindeki tanrıların gücü yani büyüdür.

Mısırlı büyücülerin güçleri arasında rüya gördürme, rüya yorumlama ya da rüyalar aracılığı ile gelecekte bilgileri görüp kehanette bulunma, kahinlik de mevcuttur. Mısırlılar bu duruma o kadar ilgi göstermişlerdir ki, büyücüler sadece rüya ve kehanet konularında dahi toplumda saygı gören bir sınıfa oluşturmışlardır. Aynı zamanda yıldız haritası okumayı ve haritadan kişinin kaderini görüp kehanette bulunmayı da bilmekte olan Mısırlı büyücüler, bunlar için de büyümlü figür, resim ve güç kelimelerini kullanmışlardır. Onlara göre kader, kişinin doğumu anında gökyüzünün durumu ile bağlantılıdır ve kişi kaderini değiştiremez, ondan kaçamaz fakat büyü aracılığı ile geleceğini bilmek mümkündür. British Museum'da korunmakta olan 122 No'lu Papirüs'ün 64 ve 359'uncu satırlarından itibaren rüya oluşturma büyülerine dair örnekler yer almaktadır:

“[Tanrı] Bes'ten bir vizyon almak için sol eline aşağıda görüldüğü gibi Bes'in bir figürünü çiz ve İsis'e adanan siyah kumaştan bir şeritle elini sar, sonra tek bir kelime bile etmeden, sorulara cevap bile vermeden uykuya yat. Bezin geri kalan

kısmını boynuna sar. Resmi çizdiği mürekkep bir ineğin kanından, beyaz bir güvercinin kanından, taze buhurdan, mür'den, siyah yazı mürekkebinden, zencefil, dut suyu, yağmur suyundan, pelin ve karaburçak suyundan yapılmalıdır. Bununla batan güneşin önünde dileğini söyle ve şöyle de; "Kahini kutsal türbeden burada gönder, sana yalvarıyorum Lampsuer, Sumarta, Baribas, Dardalam, İorlex. Ey Rab, kutsal varlıklar Anuth, Saldana, Chambre, Breith 'i bana gönder, hemen şimdi hemen, hemen. Bu gece gelsinler." Rüya oluşturmak için; temiz bir keten torba al ve bunun üzerine aşağıdaki isimleri yaz. Sonra katla ve bir lamba fitili haline getirerek ateşe tut, üzerine saf yağ dök. Yazılacak isimler şunlardır: Armuth, Lailamchoüch, Arsenop-hrephren, Phtha, Archentechtha. Sonra gece yatmaya giderken, ki bunu hiçbir yiyeceğe dokunmadan [veya kirlerden uzak durarak] yapmalısın, şunları yap; kandile yaklaş ve aşağıda verilen formülü yedi kere tekrar et, sonra kandili söndür ve uykuya yat. Formül şudur; Sachmu. Epaema Ligotereench. Aeon, Şimşek tanrısı, yılanları yutan ve ayı yok eden, zamanı geldiğinde güneş küresini yükselten, Chthetho'dur senin adın. Yalvarıyorum sana tanrıların efendisi, Set, Chreps, bana istediğim bilgiyi ver."(Budge, 2016: 182-187).

Mısırlılar, yine gökyüzünün durumuna göre tüm bir yılın her gününü uğurlu ve uğursuz gün olarak işaretlemektedirler. Bu durum bir günün içerisinde de değişmektedir. Yukarıda bahsedilen Olympias'ın İskender'i doğurması sırasında, Nectanebus'un gökyüzünde tam uğurlu an gelene kadar Olympias'ın kendisini tutmasını istediği bilinmektedir (Budge, 2016: 187-192). Aynı zamanda Mısır büyü ritüellerinde, bazı günler o büyüün yapılması gerektiği veya hangi günlerde yapılması gerektiği bildirilmektedir. Onlara göre, gökyüzündeki iyicil güçler yükselebildiği gibi bazen yeraltındaki kötücül güçler de yükselebilmektedir ve büyüler yaparken bu zamanları bilmek oldukça önemlidir yoksa büyüün etkili olmayacağından korkulmuştur (Budge, 2016: 187-192). Bu günlerle ilgili veriler ve sebepleri Sallier IV Papirüsü'nde verilmektedir, orada yazana göre bütün bu uğurlu ya da uğursuz gün belirlemeleri, tanrıların yaşadığı iyi ya da kötü durumların zamanları ile ilişkilendirilmiştir ve Mısırlılar'ın günlük yaşamlarında bunlara ne derece önem verdiği açıkça görülmektedir (Budge, 2016: 187-192).

Eski Mısırlılar'ın büyü tarihinde, evrensel sınırsız güç barındıran bir takım büyüler de mevcuttur. Bunlara, suları bölmek, ölüleri diriltmek ve insan ya da hayvan gibi başka şekillere dönüşmek örnek verilebilir. Bunlar, Eski Mısır'ın büyüünün ne derece kuvvetli olduğunu ve gerçek anlamda sınırsızlığını gösteren

örneklerdir. *Osiris*'in dirilişi ile öğrenilen diriltme büyü, hayvan ya da insan birçok ölünün büyücüler tarafından diriltildiği hikayeler ile zenginleşmiştir. *Thoth* ve *İsis*'in diriltme hikayeleri de bunların içerisinde yer almaktadır. Westcar Papirüsü içerisinde de örnek hikayeleri (Büyücü Teta ve diriltme gücü) bulunan bu büyü, Hz. İsa ve diriltme gücünden binlerce yıl önceye dayanmaktadır. Aynı şekilde, Mısırlı büyücülerin suları ikiye ayırdığı özellikle yine Westcar Papirüsü'nde geçen, İlk İmparatorluk (Büyük Piramit-Keops) zamanına ait eski bir hikayede (suları ikiye ayrılmış gölden turkuaz taşı kolyenin çıkartılması) açıkça görülmektedir ve bu durum Hz. Musa'nın suyu ikiye ayırmasından çok daha önce gerçekleşmiştir (Budge, 2016: 19-27). Bu iki büyü hikayesinde de büyücülerin, bu durumu gerçekleştirmek için sadece ilgili güç kelimesini uygun tonda ve seste kullanması, Mısırlı büyücülerin ne kadar kuvvetli, zamanlanın ötesinde ve bilge olduğu konusunda dikkat çekmektedir. Ayrıca Mısırlılar, uygun güç kelimesi ile istedikleri hayvan ve bitki şekline girebileceklerine inanmışlardır. Onlara göre bu güçleri kazanan bir insan; timsah şeklinde suda yaşayabilir, yılan şeklinde toprak üzerinde sürünebilir, kuşlar şeklinde havada uçabilir, yukarı yükselerek *Ra*'nın teknesinin pruvasına konabilir, lotus şekline girip bitkiler üzerinde ustalık kazanabilir, Bennu (Anka) kuşu şekline girip *Ra*'nın ruhundan bir güç taşıyabilir ve *Ptah*'ın şeklini alarak “zamanın efendisinden daha güçlü hale gelip milyonlarca yılın ustalığını” elde edebilirdi (Budge, 2016: 193).

Bütün bu bahsettiğimiz bilgiler, Eski Mısır büyü tarihine sadece genel bir bakıştır fakat çalışmamızın konusu ve içerik akışına, Mısır'da büyü algısının ve büyü çeşitliliğinin anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Büyünün ülkesi olarak anılan Eski Mısır'ın oldukça derin ve kuvvetli olan bu inancı, din ve bilimini de derinden etkilemiş ve toplumda tam anlamıyla hepsi iç içe yaşanmıştır. Mısır tarihinin hiçbir anında inanç ve büyüün olmadığından ya da bunlara inanmayan bir Mısırlı'nın varlığından bahsetmemiz mümkün değildir. Aksine Eski Mısır büyü tarihi, kendisinden sonra gelen diğer tüm kültürleri de etkilemiş görülmektedir. Bunlardan en önemlisi, kendi içerisinde en az Mısır kadar zengin, kudretli ve etkileyici olan Eski Mezopotamya'dır.

3.3. ESKİ MEZOPOTAMYA KÜLTÜRLERİNDE BÜYÜCÜLÜK

Büyü, Mezopotamya’da ilk defa Sümer çivi yazılı metinlerinde karşımıza çıkmaktadır. Büyü kelimesini, Sümerce “*ÉN*”, Akadça “*ŠİPTU*” kelimeleri karşılamaktadır. “*AŠI PU*” (*MAŠMAŠU*) kelimesi büyücünün kendisi için, hekim için ise “*AŠU*” kelimesi kullanılmıştır (Tosun-Yalvaç, 1981: 153). Kadın büyücülere ayrıca verilen özel isimler de vardır, bunlar büyücü kadınların toplumda oldukça önemli ve geniş bir yerleri olduğunu göstermektedir: *mīUŠ.ZU* “dua ile ruhları kovan”, *ašiptum* “cinci kadın”, *ša’iltum* “bilici/ kahin kadın” gibi. Ayrıca *ša’iltum*’a ek olarak *bāriātum* ismiyle başka bir bilici kadın da yazıtlarda geçmektedir (Hirsch, 1972: 81).

İlkel insanlardan bu yana süreklilik halinde gelen bir kültür olan büyü, Eski Mezopotamya kültürlerinde de benzer inanç sistemleri ve algıları üzerine gelişmiştir. Kozmolojik ve teolojik açıklamaları, mitolojileri oldukça zengin ve gelişmiş olan Mezopotamya uygarlıkları, içlerinde koruyucu kişisel tanrıların da yer aldığı üç binden fazla tanrı ve tanrıça yaratmışlardır. Bunun yanında oldukça çok yaratık, bilge kişi, ruh, cin, sayısı çok fazla olan hayalet, ruh gibi çeşitli metafizik varlık ve bunların yanında bunlarla iletişimi olduğuna inandıkları insan-cadı tasviri bulunmaktadır (Wiggermann, 2011: 298). Çeşitlerinin ve sayılarının fazlalığına rağmen, Eski Mezopotamya inanç kültüründe bu varlıkların hepsine özel bir görev ve hüküm gücü verilerek, sistemli bir düzen oluşturulmuştur.

Mezopotamya’da büyü algısını tam olarak anlamak için evreni ve varoluşu tanımlayan oldukça zengin kozmogonilerini anlamak gerekmektedir. Bu kozmogoninin yaratıcısı, yaklaşık M.Ö. 4500’lerde aşağı Mezopotamya’da yaşamaya başlayan Sümerliler’dir (Kramer, 2001: 83, 140). Genel olarak Eski Mezopotamya kozmogonisini incelediğimizde, konumuz olan büyü ile alakalı en önemli ve büyük tanrı ve tanrıçalar; *An*, *Enlil*, *Marduk*, *EA-Enki*, *Ninhursag-Ninmah*, *Nanna-Suen/Sin*, *Šamaš*, *Utu* ve *İnanna*’dır (Kramer, 2002: 156). Bu isimleri zengin büyü ritüellerinde sıkça görülmektedir.

Tanrılar, insan şeklinde fakat bu evrensel düzeni ve her şeyin sistemli şekilde ilerleyişini devam ettirebilecek doğaüstü güçleri olan, sonsuz varlıklar olarak görülmüşlerdir. Mezopotamya toplumları, tanrıların yaşadığı göksel temayı ve bu

düzeni, yeryüzünde kendi düzenlerine de uydurmuşlardır. Yeryüzündeki işleyişe uyarak ve tanrıları öfkeliendirecek bir şey yapmayarak yaşamaya gayret etmişlerdir. Her gelen hastalık, felaket, kıtlık gibi kötü olaylar ve bereketin, olumlu isteklerin gerçekleşmesi gibi iyi olaylar tanrılardan gelmektedir. Olumsuz durumların hepsi ise, insanların yapmış ya da yapmamış olduğu bir durumun tanrılarca cezalandırılmasıdır. Çünkü Mezopotamya insanlarına göre hiçbir durum manasız olamaz. İşte büyü ile dinin iç içe varoluşu bu noktada önem kazanmaktadır. Dinsel ritüeller ile büyüsel ritüeller ayırt edilemeyecek kadar birbirine karışmıştır. Tanrılar ile iletişim kurmak, olumsuz durumlardan kurtulmak, istedikleri durumlara erişebilmek, zarar vermek, yarar sağlamak adına yapılan her büyü ritüeli tanrılar ile de bağlantılıdır. Mezopotamya ile Eski Anadolu kültürlerinin büyü algısındaki önemli farklılık budur; Mezopotamya da insanlar ve tanrılar büyülerde işbirlikçidir fakat Eski Anadolu’da büyüü sadece insanlar yapmaktadır (Altuncu, 2011: 88). Mezopotamyalı büyücülerin ritüel sırasında, “*Büyü, benim değil, EA ve Asalluhi’nin büyüüdür*” şeklinde dua ederek, büyü ile tanrılar arasındaki iletişim bağına dikkat çektikleri görülmektedir (Heessel, 2015: 34-35). Eski Mezopotamya sakinleri büyüün, tanrılara has bir ayrıcalık olduğuna, büyü bilgilerinin büyücülere tanrılardan geldiğine inanmışlardır (Kramer, 1983: 74).

Mezopotamya insanların bir durumu oldurma, yaratma yeteneğine sahip oldukları düşüncesi ilk yaratılış mitosundan gelmektedir. Sümer mitolojisinde, Alla isimli iki tanrıdan bahsedilmektedir. Bu iki tanrı insanı şekillendirmek için diğer tanrılar tarafından öldürülmüştür, kanları, insanı oluşturacak olan çamur için kil ile karıştırılmıştır. Bu sayede insana tanrısal bir güç verilmiştir (Mander, 2000: 7). Mezopotamya insanların büyü ritüellerinde kil ve diğer malzemeleri karıştırarak kullanmasının sebebi, tanrılarla benzer şekilde kutsal güç barındırdıklarını ve bu sayede yaratıcılık yeteneklerinin olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Buna benzer bir başka metin olan Babil’in *Enuma Eliş* mitinde de insanların, *Tiamat*’ın *Marduk*’a karşı yarattığı canavarlar ve şeytanlar ordusunun komutanı, *Kingu*’nun kanından yaratıldığı anlatılmaktadır. Bu mitosta da insanın sadece kutsal değil karanlık bir öz de barındırdığı görülmektedir (Eliade, 2015: 90). Bu, evrende, tanrılarda ve insanlarda da bulunan düalist iyi-kötü şemasını açıklar niteliktedir. Dolayısıyla Eski Mezopotamya inanç kültüründe insan, tanrısal denilebilecek bir ruh,

ilu, taşır ve dualar ve ritüeller vasıtasıyla tanrılarla iletişim kurma ve onların yardımını sağlama potansiyeline sahiptir. Bu düşünce doğrultusunda zigguratlar inşa edilmiş ve böylece gökyüzünde yaşayan tanrılarla daha kolay iletişim kurulmak istenmiştir (Eliade, 2015: 101-102). Aynı zamanda bu düşünce ve inanış sayesinde de büyü ritüellerinin başarılı olacağına inançları vardır.

Mezopotamya büyü inancı içinde oldukça önemli olan Babil’de *Marduk*, Sümer ve Akad’da büyüünün efendisi-büyücülerin başı sayılan *Ea/Enki* büyü mitoslarında da, toplumun büyü algısını anlamamız için birkaç önemli noktayla karşılaşmaktayız (Hook, 1953: 80-82; Qates, 2004: 74). Bunların giriş temasında cinler tarafından hasta edilen *Ea*’nın yüksek derecede ateş ile savaşan oğlu *Asarluhi*, *Marduk*’a gider. *Marduk* ona yardım edemeyince *Ea*’nın yanına çıkar. *Ea*, insan yaşamını tehdit eden tüm hastalıklar ve tüm cinlerin isimlerini bilmektedir. Sonrasında bu mitos *Marduk*’un *Ea*’dan yardım istemesi, *Ea*’nın oğluna büyü gücünü vermesi ve *Ea*’nın *Marduk*’a büyü ritüelinin nasıl uygulanacağını öğretmesi şeklinde devam eder (Kramer, 2000: 221-227). Cinlerin zarar verici eylemlerine karşı halk tarafından da sık sık okunan bir büyü aşağıdaki gibidir:

“*Enki oğluna, Asarluhi ’ye yanıt verdi:*

“*Oğul, Senin bilmediğin nedir?*

Ben ona ne katabilirim ki?

Asarluhi, Senin bilmediğin nedir?

Ben ona ne katabilirim ki?

Ben ne biliyorsam

Sen de biliyorsun!

Git oğlum,

Asarluhi.”

“*Yüce anzam-kabından su al.*

Dök onu.

İlgın ve maştakal-bitkisini onun özüne kat.

Bu adamın üstüne serp onu.

Buhurdanlık ve meşale:

Alıp ona götür.”

“Adamın gövdesindeki nam-tar

Akıcı bir şey gibi çıkıp gidecek ondan!”

“Göğün kahramanının koca davulu,

Dehşet verici kükreyişi

Sesinin erdiği yerdeki kötü olan her şeyi silip süpürür:

Güven ona.

Bırak savunsun seni!

Göğün kahramanının koca davulu,

Dehşet verici parlaklığıyla

Bırak destek olsun sana!”

“Gaddar cin ve gaddar gaspçı:

Dışarı çık!

Kötü ruh ve kötü baş belası:

Çık git!

Gaddar tanrı ve sinsice dolaşan kötü kiş:

Defol!

Kötücül ağız ve fenalık biçimleyen tükürük:

Geç git!

Dimme ve Dima,

Adama musallat olan

Yok ol!

Istırap ve acı, hastalık, migren adamı saran:

Dağılın!

Bütün yüce tanrılar sizi lanetler:

Çekin gidin!”(Kramer, 2000: 226-227).

Bu mitosdan da anlaşıldığı gibi, Mezopotamya’da büyü çoğunlukla şifa için kullanılmıştır. Halk da tanrıların bu hikayelerinden kendi hayatlarına büyü reçetelerini ve ritüellerini uygulamış ve büyüyü benimsemiştir. Tanrı *Ea/Enki*, ak

büyünün kaynağı olarak kabul edilmiştir (Oates, 2004: 186). Eğer bir kişiye kara büyü yapılmışsa, kişinin iyileşmesi için bu zararlı büyüünün etkisinin belli arınma metotlarıyla yok edilmesi gerekmektedir (Şahinbaş-Ergimöz, 1999: 214). Kara büyü ile mücadele edebilecek olan tek yöntemin ise ak büyü olduğuna inanmışlardır. Bu inanç doğrultusunda hastalıkları büyü ile iyileştirmeye çalışmışlardır (Gündüz, 2002: 300). Mezopotamya’da kara büyü metinlerine rastlamak güçtür fakat kara büyüü etkisiz hale getirmek için sağıltma içerikli olan ak büyü metinleri, kara büyüünün varlığını ve etkisini anlamamızı sağlar.

Görüldüğü üzere Eski Mezopotamya’da büyü, din ve tıp tamamen iç içe geçmiştir. Mezopotamya halklarının inancına göre bütün felaketlerin yanında özellikle hastalıklar, insanların yasakları çiğnemeleri, isyan etmeleri ve günah işlemeleri gibi davranışlarına karşılık verilen tanrısal bir cezadır. Fakat bu cezalar yani hastalıklar üstteki mitosda da anlaşıldığı üzere, tanrılardan yeryüzündeki insanlara cinler gibi kötücül doğaüstü varlıklar tarafından bulaştırılmaktadır. Cinlerin insanlara taşıdığı hastalıktan kurtulmaları da ancak tanrıların ikna edilmesiyle mümkün olmaktadır. Çünkü bütün cinlerin isimlerini tanrılar bilmektedir ve ismi büyücü tarafından bilinmeyen bir cini hasta bedeninden kovmak güçtür. Büyücü öncelikle, gerekli dua ve yakarışlarla, sunu ve hediyelerle ilgili tanrıdan, hastalığa sebep olan cinin adını ve sebebini öğrenir daha sonra kötü ruh kovma, sağıltma ritüelini yapar (Black-Green, 2003: 97). Asurbanipal kütüphanesinde hastalıklardan korunmak amacıyla Akadca kaleme alınmış çok sayıda büyü içerikli yazıt mevcuttur (Mandacı, 2016: 221). Binlerce sağıltma metninden birisinde ilgili bölümün çevirisi şöyledir: *“Eğer hasta başım başım diye bağıırıyorsa, bu bir tanrının işidir. Eğer dişlerini gıcırdatıyor ve elleri ayakları titriyorsa, sebep tanrı Sin’dir; hasta ölür.”* (Oates, 2004: 191).

Üstteki gibi bir durumda öncelikle tanrının sakinleştirilmesi gerektiğine inanılır ve bu doğrultuda ilgili tanrıya adaklar verilir, koruma etkisi olduğu düşünülen tılsımlı objeler takılır; *aşıpu* ve *maşmaşa* denilen büyücü-rahipler bir takım büyü sözler yardımıyla hastalığı yok etmeye, uzaklaştırmaya çalışır (Oates, 2004: 191).

Mezopotamya'daki büyü ritüelleri ve sağaltma ritüellerinin hedefi; hastalıkları ve bunlara sebep olan kötü güçleri başka nesnelere aktararak etkilenen kişiyi arındırmak ve gelen ya da gelecek olan tüm saldırıları savuşturmaktır (Kramer, 2000: 218). Bir diğer ifadeyle Mezopotamya'da büyücülük; insanın nesneleri yaratması ve değiştirmesi suretiyle, canlı varlıkları itaat ettirmek, evcilleştirmek, yok etmek ve kötülüğü ortadan kaldırmak için araç gereç ve maddelerin kullanıldığı, işe yaradığı varsayılan bir dizi işlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, büyüden dolayı hasta olan bir kişiye temas ettirilen bir miktar yünün, kişideki tüm hastalığı yani büyüü çektiğine inanılmaktadır. Bu enfekte olmuş yünün ateşe atılıp yakılması ile hastalık ve kara büyü yok edilmiş ve ilgili tanrılar sakinleşmiş varsayılmaktadır (Bottero, 2012: 121-122). Şifa vermek için yapılan bu büyü ritüelleri, bir takım özel kabul edilen madde ve nesneler, arındırıcı otlar, karışımlar, iksirler ve sihirli sözlerle uygulanmaktadır. Mezopotamya kültürünü yansıtan Ninova tabletlerinde büyücü-şifacılar tarafından büyü yapmak amacıyla kullanılan bazı bitkilerin isimleri geçmektedir. Adamotu, banotu, çöpleme, haşhaş, hardal, kekik, kitre, meşe mazısı, mersin, şeytantesi, mersin ağacı, çin tarçın, nane, nar kabuğu, rezene, safran, terementi, köknar, armut, incir, hurma, söğüt bu bitkiler arasındandır (Baytop, 2001: 12).

Bazen de büyü bir *Asipu* tarafından şifa amacından farklı, zarar vermek, kötülük yapmak, hasta etmek maksatlı kara büyü olarak kullanılmıştır. Sümer ve Eski Babil'de kara büyüye karşı yazdırılmış metinlere de sıkça rastlanmıştır (Bottero, 2012: 122-123). Örneğin, Eski Babil döneminde *takpirtu* isimli, domuz gibi bazı hayvanların kullanılmasıyla bir tür kara büyü yapılmıştır. Bu büyüye göre, elde edilen hayvansal madde ile lanetli kabul edilen yere bir yapı yapılamayacağına ve bu büyüyle kirletilmiş topraktan artık bir verim alınamayacağına inanılmıştır (Tansuğ-İnanlı, 1960: 575).

Eski Mezopotamya'da büyücü *Asipular*, tanrılar ve insanlar arasındaki ilişkinin koruyucularıdır. Her Mezopotamyalı, kişisel tanrılarına korunma başta olmak üzere çeşitli dualarda bulunur. Fakat kişisel duaların yeterli olmadığı yerde *Asipu* devreye girer. Tanrılara büyü, çeşitli yakarış ve dualar ile ulaştığı düşünülen büyücü, her türlü hastalık ve felaketten kurtulmak ve korunmak için toplumda oldukça önemli bir yer edinmiştir. *Asipular*, hemen hemen her alanda, toplumun her

kesimi tarafından kabul görmektedir. Mezopotamyalılar; her hastalıklarında onlara koşmuşlar, mekanlarını ve kendilerini onlara arındırmışlar, yeni doğan bebeklerini ve hamile kadınları onlar sayesinde korumuşlar, yeni yapılarını koruması için tılsımlar yaptırmışlar ve ölülerini toprağa verirken, sevdiklerinin tanrılara ulaşabilmesi için onların yardımını istemişlerdir. *Asipular*, kötülükleri ve hastalıkları kovmuş, tılsımlar ve muskalar yapıp korunma sağlamış ve tanrılarla insanların iyi geçinmesine yardımcı olmuştur. Büyücülerin erkeklerden daha çok kadınlar olduğu da yazılı metinlerden anlaşılmaktadır (Black-Green, 2003: 60-61).

Mezopotamya’da büyücülük konusunda önemli konulardan biri de karaciğer kehanet büyüleri ve astronomi bilimini geliştiren astrolojik kehanetler ve zodyak bilgileridir. Eski Mezopotamya’da büyü ritüelleri, belirli zamanlarda yapılmıştır. Gezegenlerin yerleşimleri büyülerin etkili olabilmeleri için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca göksel temaların ve öğelerin de spesifik büyü güçlerine sahip olduğuna inanılmıştır (Reiner, 1995: 98-99). M.Ö. 3. ve 2. bine tarihlenen falcılık ve kehanet ile ilgili buluntularda en çok astrolojik-göksel kehanetler dikkat çekmektedir. Bunun yanında kurban edilen hayvanların karaciğerlerini okumak suretiyle yapılan kehanetler de oldukça fazladır (**Resim 33-34**). Gökyüzünde meydana gelen olayların yeryüzünü etkilediğini düşünen Mezopotamyalılar, büyücü-rahipler aracılığıyla sürekli olarak gökyüzünü izletmişlerdir. Tanrılara sorulan soruların cevapları gökyüzü ve yeryüzü olaylarındaki gizemde aranmıştır. İlk olarak Eski Mısır’da metinlerde geçen gök bilimi ve astrolojik verilerden manalar çıkarmak, Mezopotamya kültürlerini de etkilemiştir. M.Ö. 5. yy içerisinde Babil’de gelişen Mısır etkili horoskop astrolojisi sayesinde ise hem astronomi bilimi ve 12 burç hem de günümüzde yıldız haritası ya da “*yıldızname*” olarak bilinen sistem ortaya çıkmıştır (Baysal, 2021: 16-21). Mezopotamyalılar, gözlemleri sayesinde her doğan bebekte gökyüzünün farklı olduğunu tespit etmiş ve bunu kişisel kehanetler olarak yorumlamışlardır, haritalama yapmışlardır. Hem kraliyet hem de halk bu büyücülük türüne oldukça rağbet göstermiştir (Baysal, 2021: 16-21).

Eski Mezopotamya uygarlıklarının tamamında, ak büyü gündelik yaşamda sıklıkla kullanılırken, kara büyü (cadılık) zararlı etkileri sebebiyle resmi olarak yasaklanmış ve *Asipular* kanunen cezaya tabi tutulmuşlardır (Black-Green, 2003: 60-61).

Orta Asur Kanunları'nın 47. maddesine göre de büyü yapan kişi cezalandırılacaktır. Cezalandırılma ise farklılık göstermektedir. Eğer hür bir kişi büyü yapmışsa ya öldürülür ya da sürgüne gönderilir ama büyü yapan kişi köle ise kesinlikle öldürülürdü:

“İster bir kadın, ister bir erkek olsun, büyü yaparsa, (büyü) ellerinde yakalanırsa, itham ve ispat edilirse, yaparı öldüreceklerdir” (Tosun-Yalvaç, 2002: 254).

Sümer'de Ur-Nammu Kanunları'nın 10. maddesinde bir kişi kara büyücülükle suçlanırsa, Nehir Tanrısı'nın yargılamasına götürüleceği hükmü yer almaktadır:

“Eğer bir adam, bir adamı büyücülükle itham ederse nehir tanrısına(onun adaletine) götürülür. (nehre atılır). Eğer nehir tanrısı temize çıkarırsa götüren (itham eden) 3 şekel gümüş tartacaktır” denilmektedir” (Tosun-Yalvaç, 2002: 40).

Hammurabi Kanunları'nın 2. maddesinden de kara büyücülere su ordali cezası uygulandığı görülmektedir (Tosun-Yalvaç, 2002: 185). Sınanan kişinin, suçlu olduğu kesin kanıtlar ile ortaya çıkarsa, ceza olarak tüm mal varlığı onu suçlayan kişiye devredilmiş, şayet suçlanan kişinin masum olduğu ortaya çıkarsa onu kara büyü yapmakla itham eden kişi idama mahkum edilmiştir (Black-Green, 2004: 186). Mezopotamya'da kara büyü, Hammurabi yasalarına göre tanrıların yargılamasına bırakılan iki suçtan biridir, diğeri ise zinadır (Bottero, 2005: 202).

Su ordali kanun maddesi aşağıdaki gibidir:

“Eğer bir adam, bir adam hakkında (onun) büyü (yaptığını) iddia ederse ve onu ispat etmezse (edemezse), üzerine büyücülük iftirası atılan adam nehre gidecek (nehre dalacaktır) Eğer nehir onu çekerse (zaptederse) iftira eden onun evini (mülkünü) alacak (sahiplenecektir) Eğer o adamı nehir temize çıkarırsa ve selamete çıkarırsa ona iftira eden adam öldürülecektir. Nehrin selamete çıkardığı (adam) iftiracının malına mülküne sahip olacaktır” (Duymuş Florioti-Demirci, 2013: 32).

3.3.1. Büyü Çeşitleri

Mezopotamya büyü geleneğinde büyüler başlıca “kara büyü” ve “ak büyü” olarak ikiye ayrılmaktadır. Genellikle ak büyü metinleri ele geçmiştir (Black-Green, 2003: 57). Örneğin, Kültepe'de bulunan büyü tabletleri, Eski Babil ve Hitit yazıtlarındakiler kadar kara büyü örnekleri içermemektedir. Bu tabletlerdeki büyü metinleri daha çok kişileri hastalıklardan ve sebep olan kötü varlıklardan koruyan ak

büyülerdir. Fakat kara büyüünün de yasak ve cezai yaptırımları olmasına rağmen, başvurulduğu ele geçen metinlerde görülmektedir.

Eski Mezopotamya büyü metinleri incelemesinde genellikle, temas (Parça bütüne aittir ilkesi) ve taklit büyüünün (Benzer benzeri meydana getirir ilkesi) kullanıldığı dikkat çekmektedir. Tılsım ve muskalar pasif büyü içerisine girmekte ve korunma amaçlı kullanılmaktadır. Felaketler ve gök-yer olayları gibi müdahale edilmesi gereken doğal durumlar için yapılan bir takım büyüler de aktif büyü içerisinde yer almaktadır.

Büyü hangi tür olursa olsun, Eski Mezopotamya büyü ritüellerinde büyüünün uygulanacağı kişi öncelikle arınmayı gerçekleştirmelidir (Yıldırım, 2015: 242). Arınmadan sonra yapılacak olan büyüye göre ilgili merhem, tütsü, tütsü kapları, çeşitli müzik aletleri, ipler, insan veya hayvan figürleri olan muskalar vb. kullanılmaktadır. Bütün bunlara büyücü karar vermektedir (Çığ, 2012: 194-195). Büyü ritüelleri, büyüünün amacına göre edebi sözlerin ve duaların vurgulu bir şekilde tekrarlanmasıyla gerçekleşmektedir (Yıldırım, 2015: 242).

Özellikle arınma ve korunmanın ve kötü varlık kovma-sağaltma işlemlerinin oldukça fazla olduğu büyü metinlerinden yola çıkılarak, Eski Mezopotamya uygarlıklarının (Sümer, Babil, Asur vb.) ak ve kara büyü türlerinin kültürümüzü zenginleştirdiğini söylemek doğru olacaktır. Sultantepe (Yıldırım, 2009: 119-135), Kültepe (Erol, 2014: 37-48) gibi yerleşimlerden bulunan çeşitli ve çok sayıda Mezopotamya dönemi büyü metinleri ülkemiz müzelerinde korunmaktadır. Bu arkeolojik materyallerin bilgileri ile bahsi geçen zengin çeşitliliğe ulaşabilmekteyiz.

3.3.1.1. Kara Büyü

Eski Mezopotamya kültürlerinde, hastalıkların, felaketlerin ve tüm olumsuz durumların sebebi kötücül varlıklar ve tanrılarla ilişkilidir. Bu kötücül sebepleri açmak gerekirse; *Kiṣpū* / kara büyü, *šāpu* / *Kaššāptu* / cadı, *GĪDĪM* / *Eṭemmu* / hayalet, cinler (*Lamaštu*, *Pazuzu*, *Asakku*, *Utukku*, *Gallu*) ve *Īnu lemuttu* / kem göz-nazar başlıca maddelerdir (Kaçar, 2020: 34-108). Bütün bu maddelerin toplamı bu kötücül enerjiyi temsil etmekte ve kara büyüünün oldukça korkutucu olan etkisini göstermektedir. Eski Akad Dönemine ait bir koruma-sağaltma büyüü metninde, kötülüğün kaynakları birlikte yer almıştır:

“Art niyetli insan, kem göz, şom ağız, kem dil, şeytani büyü, kara-büyü, tükürük, şeytani entrikalar, evden çıksın!” (Thomsen, 1992: 21).

Sümerce’de kara büyüü tanımlamak için “tükürük/salya/zehir-uş”, Akkadca’da “kirleten/bağlayan/teslim alan-*kišpū*” kelimesi kullanılmıştır. Bunların yanında Akadca’da, kara büyüünün başka bir takım özel yöntemlerini veya tekniklerini belirten birkaç başka terim daha mevcuttur. Bunların en önemlileri, *zikurudû*, “boğaz kesme” büyüü, *kadabbedû*, “ağız/dili bağlama” büyüü, *dibalû*, “adaleti çarpıtma” büyüü, *zīru*, “nefret” büyüüdür. Özellikle *zikurudû*, oldukça tehlikeli ve ölümcül sonuçları olabilen bir kara büyü türüdür (Abusch-Schwemer, 2011: 2-5).

Kara büyü ve onunla ilişkili her materyal kirli ve zehirli kabul edilmiştir ve kara büyüünün sahibine dönebileceğine ve buna her hangi bir sebepten maruz kalan herkese bulaşabileceğine inanılmıştır. Suyu yıkayarak, ateş ile yakarak ya da toprağa veya suya gömerek bu kirli ve zehirli, bulaşıcı kara büyüden kurtulmak mümkündür (Abusch-Schwemer, 2011: 2-5). Kara büyüü yapanlar genellikle kadın olarak geçmektedir ve *Asipu*’dan farklı olarak cadı diye anılmışlar, korkulup dışlanmışlardır (Schwemer, 2015: 45). Kara büyü metinleri, çeşitli ak büyü metinleri gibi kategorize edilememektedir çünkü genellikle ak büyü metinlerinin içinde kara büyüye karşı içerikler mevcuttur (Schwemer, 2007b: 30, 32). Eski Mezopotamya’da özellikle Babil’de birçok hastalığın teşhisi olarak kara büyü düşünülmüştür fakat özellikle ağızdan kan veya aşırı salya gelmesi gibi durumlar teşhiste etkili olmuştur (Abusch-Schwemer, 2011: 6).

Kara büyü iki şekilde gerçekleşebilir; hedef olan kişinin temsili heykelciğinin bir cadı tarafından gömülmesi ya da kara büyü dokunmuş bir nesne ile temas edilmesi (Schwemer, 2011: 432). *Maqlû* serisinde geçen bireysel bir koruma-sağaltma büyüü metni, kendisine kara-büyü yapıldığına inanan bir kimsenin yaşadığı sıkıntılara, iyi bir örnek olarak verilebilir:

“Gecenin Tanrıları size seslendim

Sizinle birlikte geceye seslendim, örtülü geline

Alaca karanlığa, gece yarısına ve şafak vaktine seslendim

Çünkü bir büyücü bana büyü yaptı

Hilekâr bir kadın beni suçladı
(Böylece)tanrımın ve tanrıçamın benden uzaklaşmasına neden oldu
(Ve) bana bakanların gözünde tiksindirici (biri) oldum,
Ben (bu yüzden) ne gündüz ne gece dinlenebiliyorum
Ve bir öğürme sürekli ağzımı dolduruyor,
Yiyecekleri ağzımdan uzak tuttu ve
İçme organımdan (ağzımdan) geçen suyu azalttı,
Sevinç şarkım ağlar oldu ve neşem yas tutuyor,
Siz büyük tanrılar yanımda kalın ve ricama kulak verin,
Davamı yargılayın ve bana bir karar bağışlayın,
Büyücümün ve cadımın bir heykelciğini yaptım,
Efsuncumun ve büyücü kadınının,
Onu senin ayağına fırlattım ve davamı savundum
Çünkü o bana karşı kötülük yaptı ve
Bana karşı asılsız suçlamalar uydurdu
O ölsün ama ben yaşayayım
Şüphesiz, onun büyüleri, efsunları ve tılsımları serbest bırakıldı
İlgın ağacı beni aklayacak
Hurma ağacı beni serbest bırakacak
Sabun otu beni tedavi edecek
Çam kozalağı beni serbest bırakacak
Senin huzurunda çimen gibi masum hale geldim
Hint sümbülü gibi arınmış ve masum
Onun büyüsi kötü bir cadının büyüsidür
Lafı ağzına geri döndü ve dili büzüştü
Yaptığı kötü-büyü yüzünden gece tanrısı onu çarpsın
Gecenin üç saati onun kötü büyülerini serbest bıraksın
Ağzı mum yağı, dili tuz olsun
Bana musibeti telaffuz eden (ağzı) donyağı gibi erisin

Bana karşı kara-büyü yapan (dili) tuz gibi dağılsın

Anlaşmaları bozuldu, yaptığı işler iptal edildi,

Suçlamaları açığa çıktı,

Gecenin tanrıları tarafından ilan edilen hükme göre!” (Abusch, 1987: 10-12).

Eski Mezopotamya’da kara büyü denilince özellikle cadılar oldukça dikkat çekmektedir. Onlar kötücül ruhlu, karanlık, korkulan, uzak durulması gereken, nefesi, sesi, sözleri hatta balgamı zehirli ve pis kabul edilen, hastalıklar yayan, cinleri ve *etemmuları* (ölü ruhları, hayaletler) kötü amaçları için kullanan, ölüm getiren kişiler olarak anılmaktadır. Cadılar, kara-büyüyü, kurbanlarını cinler vasıtasıyla ölümlere ve onların ellerine teslim etmek için kullanmışlardır (Abusch, 2011: 343, 348-349).

Cadılar kara büyülerini, yiyecek içeceklerle, banyo suyuyla, hediyeler ve merhemlerle aktarır ve kötücül büyülerini hastaya karşı okurlar. Onlar, hastayı temsil eden heykelcikler yapar, onları kirletir, deler, yakar ve onları farklı yollarla yok ederler ve sonunda da onları kurbanın ölümünü sembolize etmek için farklı yerlere, genellikle mezarlık toprağına, bir eşik ya da köprü altına, herkesin ayak bastığı bir kavşağı veya bir nehre gömerler (Schwemer, 2011: 433). Kadın cadı *kaššāptu*, erkek cadı *kaššāpu* olarak metinlerde geçmektedir. Cadı ve *āšipu* tamamen farklı amaçlara sahip büyücüler olsalar da birçok benzer tekniğı kullandıkları görülmektedir (Abusch, 1996: 22). Cadılar kötücül amaçlar için cinleri ve *etemmuları* kullanırken, *asipular* da yine cin ve *etemmuların* yardımıyla ak büyü yaparlar.

Cadı, Eski Mezopotamya’da sadece kötü bir insanı değil aynı zamanda yeryüzünde başıboş dolaşan, insanları ve tanrıları dahi büyüleyen, şeytani metafizik bir varlığı temsil etmektedir. Oldukça ilgi çekici bir örnek olarak, bir koruma-sağaltma büyü metninde, dünyaya gönderilen yedi cadıdan bahsedilmektedir. Onlar, korkunç kitlesel zararlar vermek amacıyla denizden su taşır ve bu suyu sokaklara serperler. Bu yedi kişilik cadı grubunun, cadıların tanrıçası olan *Kanissura* ile ilişkilendirilmesi mümkündür (Abusch- Schwemer, 2011: 6).

Bir cadının, kara büyülerinde kurbanı temsil eden heykelcikler ve ulaşabiliyorsa bu heykelcikte o kişiye ait tırnak, tükürük, kan, saç, kıyafet vb.

materyalleri kullandığını (temas büyüğü tekniğı) ve bu heykelciğı kendi tükürüğü, balgamı, nefesi ve sözleriyle zehirleyerek büyülediğini sonra da bunu gömdüğünü göstermektedir. Büyü, kurban olan kişiye hem fiziki hem de psikolojik hastalıklar vermektedir. Bu hastalıklar ve belirtileri, *bīt rimki* koruma-sağaltma büyüğü serisindeki Akadca bir büyü metninde şöyle geçmektedir:

“O (kadın) beni katılık ve bitkinlikle doldurdu

Benim cinsel dürtümü aldı, benim kendi aleyhime dönmeme neden oldu

Benim kaslarımı düğümledi, gücümü baltaladı

Kollarımın gevşeyip düşmesine neden oldu, dizlerimi bağladı

Bana, gürültüyle, kavgayla, sefaletle, endişeyle, telaşla, korkuyla

Lanetle, dehşetle, tedirginlikle, uykusuzlukla, uyuşuklukla, ilgisizlikle

Mutsuzlukla ve sağlık sorunlarıyla eziyet etti.” (Abusch, 1998: 49-50).

Bir *maqlû* büyü ritüelinde, kara büyüye maruz kalmış kişinin arındırılmasından sonra, kara büyüü yapan cadıyı temsilen şekillendirilmiş çamur ve mumdan heykelciklerin yakılarak yok edildiğı dikkat çekmektedir. Bir cadı ve etkisinden, büyüünden kurtulmak için özellikle ateş ile yakmak Eski Mezopotamya’da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bir cadının ve kötü etkilerinin bu şekilde yok edilebileceğine inanılmıştır. Eski Mezopotamya’da yakma eylemi tamamen yok edicidir. Bir ölü yakılırsa ruhu da yok olur ve ölüler diyarına gidemez inancı mevcuttur. Bu sebeple ruhları ve bedenleri ele geçirdiğı düşünülen cadıları ruhlarıyla birlikte yakmak, onlardan tamamen kurtulmanın yöntemidir. *Asipu*, ritüelin bu bölümünde elindeki meşale ile cadının heykelciğini yakar ve cadı ve etkilerini yok eder, daha sonra ateşi söndürür ve kalan her şeyi toplar, bir akarsuya ya da yerleşimden uzak bir alana gömerdi (Abush-Schewemer, 2011: 2).

Kara büyüü bozmak için yapılan ak büyülerin ve koruma-sağaltma büyülerinin temelinde cadı ile kurbanının yer değıştirmesini sağlamak vardır. Bu, bir tılsım kolye üzerine yazılan bir *uşburudda* koruma-sağaltma büyüünün son kısmında şöyle geçmektedir:

“Benim büyüçüm mezara (girsin),

Ama ben, yukarıdaki dünyanın ışığına (yukseleyim)”.

Bütün bunların yanında Eski Mezopotamya’da, birçok objenin yanı sıra *ittamir*-taşı, cadılara karşı oldukça etkili bir güce sahiptir ve bu taş kara büyüye karşı yapılan koruma-sağaltma büyü ritüellerinde kullanılmıştır (Scurlock, 1991: 148).

Eski Mezopotamyalılar’ın kendilerine zarar vermesinden korktukları bir diğer tehlikeli metafizik varlık, Sümerce’de *GĪDĪM*, Akadca’da *etemmu* olarak adlandırılan hayaletler/ruhlardır (Scurlock, 2006: 83). Hayaletler, ölüm şekillerine göre çok çeşitli olabilmektedir ve bunlardan en tehlikelileri uygun şekilde gömülmemiş ve adına sunu ve adaklar gönderilmemiş kişilerin ruhlarıdır (Scurlock, 2006: 33). Onlar başıboş ve huzursuz ruhlardır. Bu hayaletlerin insanlara çeşitli sebeplerden musallat olduğu düşünülmektedir. Musallat olan hayalet-*etemmu*, kişiler üzerinde oldukça ciddi fiziki ve psikolojik rahatsızlıklara hatta delirme ve ölümlere sebep olur. Eski Mezopotamya sakinleri hayaletleri büyü ile ait oldukları ölümler diyarına gönderebilmişler ve sunular ile onları sakinleştirip hasta üzerindeki etkilerini tedavi edebilmişlerdir. Hayaletlerin hasta etmesi durumunu belirtmek için “hayaletin eli” tabiri kullanılmaktadır. Hayaletler ürkütücü sesler çıkartarak, tam olarak görünmeden belirmeler halinde gözükerek kişileri korkutur ve kulak-burun gibi vücut deliklerinden kişilere musallat olup, bedenlerini ele geçirebilirlerdi. Bütün bunlarla ilgili ele geçen, hayaletlerin bütün zararlı etkilerini yok etmeyi ve onlardan korunmayı amaçlayan çok sayıda koruma-sağaltma büyü metni bulunmaktadır (Bottero, 2012a: 312-314; Black-Green, 2003: 84, 171, 232).

Hayaletlerin içerisinde en tehlikeli olanları ise düzgün şekilde gömülmeyen ve sunu yapılmamış olanlardır. Bu hayaletleri sakinleştirmek ve sunular yaparak huzura erdirmek kişiler için de toplumun tamamı için de oldukça önemlidir. Onları ait oldukları yere göndermek için yapılan “defetme” büyü ritüelinin merkezinde, hayalete sunulan ve *kispu* denilen yiyecek-içecekler vardır (Farber, 1995: 1897).

Başıboş gezen hayaletleri kullanan cadılar da en belirgin hayalet kullanıcılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Cadılar, hedef aldıkları kişiyi temsil eden bir heykelciği, hayaletle özdeşleştirdiği bir kafatasıyla ilişkilendirerek kara büyü yapabilmektedirler. Bu büyüün sonucunda ilgili hayaletin, hedef kişiye musallat olması beklenmektedir (Abusch-Schwemer, 2011: 7).

Bakire hayalet olarak bilinen, evlenmeden, hiç cinsel birliktelik yaşamadan ölmüş olan kişilerin ruhları da yaşayanlara musallat olabilmektedir. Arzu ettiği ihtiyaçlarını gidermek için yaşayan kişileri kullanan bakire hayaletlerin en tehlikelisi dişi olanlarıdır (Wiggermann, 2011: 312). Bazı Akadca büyü metinlerinde, söz konusu bakire hayalet ve kötü etkilerinden kurtulmak amacıyla bakire hayaletin cinsel hayal kırıklığını azaltmak için bir erkek ve bir dişi figürün evlendirildiği ritüellerden bahsedilmektedir (Geller, 2010: 30-31).

Hayaletlerin, doğaüstünden gelerek insanlar arasına karışmalarının bir başka nedeni de ruh çağırma ritüelleridir. Hayaletlerin, ölümlerle ilişkili yeraltı tanrılarıyla yakın iletişimde olduklarına inanılmış dolayısıyla da gelecek ve tanrısal hükümlerle ilgili daha fazla veriye ve insanüstü güçlere sahip oldukları düşünülmüştür. Gelecekte haber almak amacıyla ölümler diyarından ruh çağırarak, özellikle Babil halkı tarafından tercih edilen bir kara büyüdür (Black-Green, 2003: 84). Fakat ruhlar da cinler gibi oldukça tehlikeli ve güçlü varlıklardır. Bu çağırma ritüelleri esnasında oluşabilecek her türlü tehlikeden korunmak için tılsımlar takılır ve koruma-sağaltma büyüler yapıldı (Black-Green, 2003: 84). Çağırma teknikleriyle ilgili elimizdeki verilerde en çok dikkat çeken; hayalet bedeni olacağı düşünülen bir kuru kafaya ya da heykelciğe veya kişinin kendi başına sürülmek üzere bir merhem hazırlanmasıdır. Ayrıca bu tür büyü ritüellerini, hayaletleri uyandırmak, kullanmak ve geri gönderebilmek konularında uzman olan büyücülerin yönettiği bilinmektedir (Scurlock, 1995: 106).

Hayaletin elinin değdiği düşünülen kişilerin yaşamış olduğu fiziki ve psikolojik rahatsızlıkları içeren çok sayıda büyü metni mevcuttur. Hayaletler ile bağdaştırılan bu hastalıklar genellikle; delilik, sıtma, epilepsi, kontrol edilemeyen öfke, tanrı ve tanrıçalara küfür, unutkanlık, kulak uğultusu, sürekli bir şanssızlık ve zarara uğrama, kendi kendine konuşma ve kafa karışıklığı, cinsel gücünün olmaması gibi rahatsız edici durumları kapsamaktadır (Geller, 2010: 34).

Hayaletin elinin sebep olduğu rahatsızlıklar büyük oranda, *asipu* tarafından çeşitli koruma-sağaltma ve ak büyü yöntemleriyle, aynı zamanda da çeşitli tıbbi merhem, iksir ve ilaçlarla tedavi edilebilmektedir fakat bazı durumlarda hastaların öldüğü de bilinmektedir:

“Eğer bedeni onu rahatsız (sıtma) ediyorsa

O sürekli karnım, karnım, diye çılgık atıyorsa

O çok istifra ediyorsa ve yatakta duramıyorsa, hayaletin eli; o ölür.” (Scurlock, 2006: 19-20, 24, 31).

Hayalet defetme ritüelleri belirli zamanlarda yapılırdı. En uygun defetme büyüğü zamanı ay ortasıdır çünkü hayaletlerin efendisi olarak kabul edilen tanrı *Samaş* ve *Sin*’in gökyüzünde birlikte olduğuna ve enerjiyi güçlendirdiklerine inanılıyordu. Ritüelin sonunda, hayaleti temsil eden heykelciğin akşama doğru gömülmesi tavsiye edilirdi, bu sayede ölü ruhu ölümler diyarına güneşin batımıyla açılan geçitten geçebilirdi. Bunların yanında, merhem ve iksir gibi tıbbi ilaçlar, daha etkili olabilmeleri maksadıyla gündüz uygulanmaktaydı (Scurlock, 2006: 21).

Hayalet defetmek maksatlı yapılması planlanan büyüler için en güçlü zamanlardan biri de *Abu* ayıdır (Ağustos). Eski Mezopotamya sakinleri, ölümlerin, kendilerini ağırlamalarını bekledikleri yeryüzündeki akrabalarını ziyaret etmek için belirli aralıklarla yer altındaki evlerini terk ettiklerine inanmaktadırlar. Bu *Abu* ayı içerisinde olmaktadır. Dolayısıyla ölümleri geri göndermek ve musallat vakalarını tedavi etmek için en uygun zamanlar, bu iki dünya arasındaki geçitlerin açık olduğu varsayılan anlar olarak kabul edilmektedir (Scurlock, 1995: 93-97).

Cinler ile hayaletler Eski Mezopotamya’nın büyü inancında benzer özellikler ve amaçlar gösterebilir de farklılıkları oldukça açıktır. Cinler, *Enlil* veya *Anu* tarafından yaratılmış ve insanlara ceza ya da zarar vermek için yeryüzüne gönderilmiş varlıklardır. Hayaletler ise, uygun şekilde gömülmemiş ölümler, hiç kimsenin ismini anmadığı unutulmuş kişiler, vahşice katledilmiş öfkeli kimseler ya da adına sunular yapacak, dualar edecek çocuğu olmayan bakirelerden oluşan bir varlık türü olarak geçmektedir (Geller, 2011: 340). Cinler oldukça net ve güçlü varlıklarken, hayaletler kafası karışık, başıboş, amaçsız ve huzursuz varlıklardır. Fakat iki tür de saldırgandır. Cinler hem görünmez hem de insan-hayvan benzeri melez özellikler gösteren (Wiggermann, 2011: 322), göksel temalarla (rüzgar gibi) bağlantılı, insanlara benzer şekilde ataları ve insani yaşamları olan varlıklardır (Capomacchia-Verderame, 2011: 292-293).

Eski Mezopotamya büyü metinlerinde tespit edilen 119 cin vardır. Bunlar başlangıçta tamamen kötücül, zararlı ve rastgele saldırgan varlıklar olarak geçseler de M.Ö. 3. binle birlikte tanrıların ceza vermek için kullandıkları bir kabile, görevliler olarak kabul edilmektedir (Wiggermann, 2011: 322). Karanlık yerlerde yaşayan, şekil değiştirebilen, görünmez varlıklar olan cinlerden daima korkulmuş ve onların sebep olduğu rahatsızlıkları gidermek ya da onlardan korunmak için büyüler ve tılsımlar kullanılmıştır (Farber, 1995: 1896). Tanrıların kontrolünde olsalar da cadıların sıklıkla kara büyülerinde kötücül amaçları için zorlayarak kullandıkları cinler, Eski Mezopotamya’da en eski zamanlardan bu yana insanların yaşamını ve sağlığını tehdit etmişlerdir (Abusch, 2011: 343). Bu sebeple onlara karşı da, cinler sebebiyle oluşan tüm kötü etkileri tedavi etmek ve cinlerden korunmak amacıyla ak büyüye başvurulmuştur (Bottero, 2012a: 255; Bottero, 2005: 97). Cinlerin, genellikle baykuş gibi özellikle geceleri ortaya çıkan kuşlara benzetildiği, fırtına ve sel gibi hızlı olduklarından bahsedildiği metinler oldukça dikkat çekicidir (Geller, 1997: 1).

Eski Mezopotamya’da cin çıkarma ritüeli, *asipu* önderliğinde belirli aşamalarla yapılmaktaydı. Söz konusu ritüellerin en önemli bölümünü, bütün cinlerin ismini ve etkilerini, tedavilerini bildiğine inanılan EA’ya büyücünün, kişiye musallat olan cinin adını sorması ve hastayı nasıl tedavi edeceğini öğrenmeye çalışması kapsamaktadır. Tedavi, cinin türü ve kimliğine göre şekillenmektedir (Bottero, 2005: 98-99).

Eski Mezopotamya’da yer alan cinlerin içerisinde, sıklıkla büyü ritüellerinde adı geçen bazı cinler öne çıkmaktadır (**Resim 35-39**). Bunlar; eşek sembollü, diğer cin ve tanrılardan bağımsız hareket eden, hamile kadınları ve bebeklerini hedef alan, oldukça tehlikeli ve yarı tanrıça da olan *Lamaštu* adındaki dişi cin, hem yıkıcı bir rüzgarken hem de diğer cinlerden koruyan *Pazuzu*, taşlardan ordusu olan *Asakku*, *Utukku* ve *Gallu*’dur (Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Kaçar, 2020: 69-106).

Son zararlı ve kara büyü etkisi olan konu ise *Īnu lemuttu* /kem göz-nazardır. Günümüzde dahi oldukça sık karşılaştığımız kötü söz ve kötü bakışı temsil eden nazar ve yarattığı düşünülen hastalık, rahatsızlık, şanssızlık hallerine karşı koruma-sağaltma büyüsü ve tılsım, amuletler yapılmış, kullanılmıştır. İftira, özellikle bir cadının iftirası kara büyü sayılmıştır, kötü sözlerle zarar veren cadının etkisi

sayılmıştır. Kara büyüünün kendisi kadar zararlı etkiler barındırdığı düşünülen kem göz, Sümer ve Akkad kültürü başta olmak üzere bütün Mezopotamya halklarının kabul görmüştür. Birçok büyü metninde birebir büyü olmasa da kara büyüye ve uğranılan zarara-hastalığa etken olarak gösterilmiştir (Thomsen, 1992: 28). Mezopotamya halkları, kıskançlık ve iftiraya uğramak gibi durumları da kem göz ile özdeşleştirmişlerdir (Geller, 2003: 115-119).

Eski Mezopotamya’da halk içerisinde oldukça ciddi bir psikolojik etkisi olan kara büyü inancına ve cezai yaptırımına ilginç bir örnek de mevcuttur. Mari Krallık Arşivleri’nden ele geçmiş mektuplardan birisi, kara büyü ve ona karşı uygulanan cezai yaptırım hususunda veriler içermektedir. Belgede, *Hammî-Epuh* adındaki genç bir çocuğa büyü yapmakla suçlanan *Mârat-Îštar* adında bir genç kızın davasından söz edilmektedir. *Mârat-Îštar*’ın annesi, kızının yerine nehir sınavından geçmek zorunda bırakılmıştır:

“Kadına şu sözler söylendi: ‘Yemin ederim ki kızım Mârat-Îštar, Dâdiya’nın oğlu Hammî-Epuh’a büyü yapmadı. Ne kapıdan ne başka bir yerden eve büyülü çöp attı ne de Dâdiya’nın oğlu Hammî-Epuh’a onunla (odun) yaptığı ekmek, yemek, bira ya da başka bir şeyi yedirip içirdi.’ Bu sözler söylattirildikten sonra, kadın tanrının [nehrin] içine düştü ve öldü. Söylediklerini kanıtlayamadı. Çocuk, böylece büyüden kurtulmuş oldu” (Lafont, 2005: 207).

Metnin içerdiği bu bilgilere göre, *Mârat-Îštar* isimli kız, *Hammi-Epuh* isimli genç bir adama, adamın yakacağı odunlar aracılığı ile büyü yaptığı gerekçesi ile suçlanmıştır. Adamın bu odunları yaktığı zaman büyüden etkilendiği düşünülmektedir. Kızı yerine bu durumun aksini kanıtlamak için nehre atılan kadının ölümü üzerine ise adama büyü yapıldığı kesinleşmiştir. Bu inanca göre, büyü yapanın nehir içerisindeki ölümü aynı zamanda büyüünün etkilerinin de yok olması demektir.

3.3.1.2. Ak Büyü

Tıp ve büyüünün iç içe olduğu Mezopotamya halklarında ak büyü genellikle, şifa vermek üzere uygulanmaktadır. Eski Mezopotamya’da kara büyüü tedavi etmek-bozmak ve ondan korunmak başta olmak üzere birçok çeşitli ak büyü türleri mevcuttur. Arınma, temizlenme ve güçlenmeyi temsil eden koruma-sağaltma *siptu* büyüleri ak büyülerin temelini oluşturmaktadır. Eski Mezopotamya kültürlerinde

genel olarak ciddi sayıda ak büyü ve koruma-sağaltma büyüleri ele geçmiştir. Bu büyülerde M.Ö. 3. bin ile birlikte oldukça çok karşımıza çıkan birkaç tanrı ismi ve büyü ile ilişkili önemli dönem mitosları dikkat çekmektedir. Bunlar; büyüün efendisi ve büyü tanrısı da sayılan, tüm ruh-hayalet, cin, hastalık isimleri ve sebeplerini-tedavisini bilen, hemen hemen her büyüde *asipu* tarafından başvuru tanrı *EA-Enki*, onun oğlu ve bilgeliğin efendisi olarak anılan, kötü ruh kovma uzmanı tanrı *Asalluhi* yani Babil’de geçen adıyla *Marduk*, büyük tufan öncesinden gelmiş yedi koruyucu güç ve bilgeyi temsil eden *Apkallûlar*, bu yedi kişiden biri olan yarı-tanrısal bilge kişi fakat ölümsüz olmayan *Adapa*, yarı balık-yarı insan olan mitolojik bilge ve eğitmen *Oannes*, koruyucu tılsım ve muskalar, kötü ruhların kovulduktan sonra bağlandığı, şifalı ve kutsal kabul edilen ılgın ağacı ve elbette ki bütün bu kötülüğü-hastalığı defetmekteki ana görevli ak büyücü *Asipu*’dur (Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Kaçar, 2020: 115-167).

Eski Mezopotamya’da halk, bilge ve eğitmen olarak daima insanları büyü ve tedaviler de dahil olmak üzere her konuda bilgilendiren *Apkallular*, *Adapa* ve *Oannes*’i medeniyetin kurucuları ve *EA-Enki*’nin yardımcı eğiticileri olarak kabul etmektedirler (Colless, 1970: 133; Gong-Yan-Ge, 2009: 142). Eski Mezopotamya’da bir kişiye yapılan büyüün tek tedavisi *EA-Enki* ve *Marduk*’un elindendir (Daxelmüller-Thomsen, 1982: 47). Şifa tanrısı *Gula* da yardım etmektedir. Onlar büyüün ve bilgeliğin efendisi, onların hizmetkarları *asipular* ve bilgiler ise onların aracılığı ile bilgi sahibidir (Geller, 2010: 120). Yalnızca büyü esnasında *asipu*, bu tanrıların varlığıyla bütünleşip, sanki onlarmış gibi hareket etmektedir. Bu sayede daha güçlü olan büyücü *asipu*, çok daha etkili büyüler ve koruma-sağaltmalar yapabilmektedir. Koruma-sağaltma büyülerinde bu konuyla alakalı olarak şu ifade sıklıkla kullanılmıştır:

“Bu büyü, tanrıların bilgisi *Marduk*’undur” (Abusch-Schwemer, 2011: 35).

“Büyü benim değil tanrıların büyüüdür” (Geller, 2010: 29).

Asipu, tanrılardan öğrendiği bilgiler ile hareket eden, kötü ruh kovucu, hastalıkların, felaketlerin sebebi ve tedavisini bilen kişi, şifacı, dine ve tapınaklara mensup bir rahip, kralların da özel olarak başvurduğu yasal bir büyücü, toplumun oldukça önemli bir ferdi, tanrılarla yakınlığı dolayısıyla kutsal güç de kazanmış kişi,

kara büyücü-cadılarının ve onun kullandığı varlıkların baş düşmanıdır. Onun kişileri ve özellikle mekanları, konutları, tarım arazilerini ve tapınakları arındırdığı bilinmektedir (**Resim 40**). Hasta kişilerin yatağına kadar gittiği, gerekli durumlarda pis ve bulaşıcı kabul edilen büyüden diğer kişileri korumak için, ıssız bir alanda sazdan bir kulübede yedi gün süreyle tedavi uyguladığı görülmektedir (**Resim 41-42**). Kötü ruhları kovmak için, teta titreşimi yayan bir müzik aleti olan davulu, arındırıcı bitkileri ve tütsüleri (ılgın ağacı, sedir, ardıç, sabun otu gibi), metal çanları ve zilleri kullandığı metinlerde geçmektedir. Bir *Asipu*'nun eğitim süreciyle ilgili yeterli veri olmamasına rağmen, metinlerde geçen “çırak” tabiri, almış oldukları bir eğitimin varlığını işaret etmektedir. *Asipu*'nun büyüleri karşılığı ücret aldığı da metinlerde geçmektedir. *Asipu*, çeşitli konularda koruyucu tılsım ve muskalar yapan kişidir, bu sebeple taşlar ve sembolleri iyi bilmesi beklenmektedir. Hasta kişinin tüm semptomlarını inceleyerek teşhis koyması ve hastayı tedavi etmesi de beklendiğinden çeşitli bitkileri, iksirler, merhemleri, ilaçları ve karışımları, aynı zamanda da tedavi yöntemlerini bilmekteydi. Ritüelleri esnasında su tanrısı *Enki* ile ilgili olan ve kutsal kabul edilen balık adam kıyafeti giydikleri ve ritüele başlamadan, önce kendisini korumak için bir büyülü dua okuduğu, bir nevi öncelikle kendisini fiziki ve metafizik olarak da arındırdığı dikkat çekmektedir (Ritter, 1965: 300). *Asipu*, hastasını sadece fiziki şekilde değil psikolojik olarak da rahatlatmalı ve tedavi etmelidir. Ele geçen metinlerde *asipu*'nun, hastayı placebo etkisiyle de etkilediği ve bir psikolog gibi yaklaştığı da görülmektedir. Bu, büyüünün aslında kişi psikolojisi ile nasıl da derinden alakalı olduğunu gösterir niteliktedir. Bununla beraber bir rahip gibi günah çıkarmalara da izin verdiği metinlerde geçmektedir. Bir ak büyücünün, büyü metinlerinde sadece olmazsa olmaz büyülü sözleri ve duaları değil, çoğunlukla bitkileri, hayvansal maddeleri, tütsüleri, metal çan-zilleri, unu, yünleri, çamuru, sunu-adak hayvanlarını, kara büyüü aktarmak için kullandığı cansız materyalleri, yapılmış sembolik bebek-figürin-heykelcikleri ve özellikle tanrı *Enki* ile bağlantılı suyu ve ateş, toprak gibi güçlü elementleri kullandıkları görülmektedir (Kaçar, 2020: 142-154).

Asipu'nun hem din adamı hem de hekim olan *asu* gibi şifacı-büyücü olması, tanrıların büyü ile ilgili konularda efendi kabul edilmesi ve özellikle tanrı *Marduk*'un şifalı bitkilerle ilişkisi, hastalıkların sebebi olan varlıkları kontrol edebiliyor olmaları

sebebiyle, Eski Mezopotamya’da büyü’nün din ve tıp ile nasıl da iç içe olduğunu görebilmekteyiz (Veenker, 1981: 202-203).

Oldukça çeşitli ve zengin metinlerinde dikkat çeken ve seri haline getirilmiş olan bazı ak büyü türleri aşağıdaki gibidir. Bu büyü türleri, sadece genel olarak açıklama maksatlı örneklenecektir.

3.3.1.2.1. Maqlu Büyü

Eski Mezopotamya koruma-sağaltma büyülerinden en önemlileri, kara büyüü ya da buna sebep olan cadıyı, kötücül varlıkları yakarak yok etmeyi hedefleyen Akadlar’a ait *Maqlû* ve *Šurpu* büyüdür (**Resim 43**). İki büyü serisinde de ateş yok etmek ve arındırmak için kullanılmıştır (Goff, 1956: 12, 37). Bu iki türde hem ritüel uygulanış yöntemi hem de büyüdeki materyallerin benzerlikleri olsa da bir takım farklılıkları da mevcuttur. *Maqlû*, hemen hemen bütün kara büyülere karşı kullanılırken; *Šurpu* daha çok sebebi belirsiz kalan, nedeni tam olarak anlaşılamamış hastalık ve felaketlerde, özellikle de beddua durumunun kötü etkilerini arındırmak için yapılmıştır (Daxelmüller-Thomsen, 1982: 34). *Maqlu* büyüde cadıya ya da kara büyüye sebep olan kötücül varlığa karşı balmumu, un, ılgın ağacı, sedir, kil gibi kolay yanması istenen materyallerden (Goff, 1956: 12-13) sembolik heykelcikler yapılıp, ritüelde üzerine balık yağı gibi pis kokulu ve yanıcı maddeler serpilip ateş ile yok edilirken; *Surpu* büyüde, kişinin sebebi bilinmeyen durumdan dolayı oluşan rahatsızlıklarının arındırılması hedeflenmiştir. Bu ritüellerde yakılan bu sembolik heykelcikler-figürinler, “aktarma büyüü” yoluyla hasta kişiyi etkileyen kara büyü’nün ya da günahların taşıyıcısına dönüşen nesnelerdir (Farber, 1995: 1899). Bu nesnelerin gelişigüzel yapılmadığını, bir takım büyüsel ritüellerle oluşturulduğunu metinler içerisinde görmekteyiz (Daxelmüller-Thomsen, 1982: 47-48).

Maqlu büyü ritüellerinde hedef olan kara büyü ve cadı, hem bedenen hem de ruhen yok edilmek istenmektedir. Bu sebeple yok edici ateş kullanılmıştır, gömme genellikle olmamıştır. Büyü, çoğunlukla hava kararınca, bir evin damında uygulanmıştır ve tüm gece sürmüştür. Cadının sembolik heykelinin yakılması en önemli kısımdır. Bu eylem esnasında, heykeller nasıl eriyip bitiyorsa, yapılmış büyü’nün etkilerinin ve büyüü yapan cadının da öyle yok olacağına, kötülüğünün cadıya geri döneceğine inanılmıştır (Abusch, 2015: 4-5). Büyüyü ortadan

kaldırmadan önce büyüün türünün ve etkilerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bazı büyü metinlerinde cadının cinleri ya da *etemmuları* kullandığını görmekteyiz. Burada özellikle dikkat çeken hayaletlere karşı olan büyülerin takvimsel veri içermesidir. Eğer cadı kara büyüünde bir hayalet kullandıysa, onu *maqlû* büyü ile göndermenin en uygun zamanı daha kara büyü konusunda da daha evvel de bahsetmiş olduğumuz *Abu* ayıdır (Abusch, 1987: 4). Bir büyü metninde cadının cinleri de hayaletleri de kullanabildiği görülmektedir:

Maqlu büyü ritüelleri, büyülü sözlerin yanında kendi türüne has bir sıralamaya sahiptir. Özetle, tanrılar huzurunda dua ile başlayıp; rica, iyi temenni ve teşekkür ile sonlandırılır (Tansuğ-İnanlı, 1949: 575-576).

Maqlu büyü aynı zamanda cadıların yaptığı bir takım zararlı büyü uygulamalarından da bahsetmektedir. Büyü için hedef alınan kişinin temsili figüründe, uzuvlarının bağlandığı, organlarının işlevsiz bırakıldığı görülmektedir. Cadı, büyülediği bu figürü en son olarak nehre fırlatır, seçtiği bir mezara gömer veya üzerine basılsın diye bir köprünün altına saklar (Daxelmüller-Thomsen, 1982: 50). Görüldüğü üzere en tehlikeli durum olan kara büyü ve cadıya karşı yapılan en etkili ve önemli büyü türü *maqlû* büyü olarak kabul edilmiştir.

3.3.1.2.2. Surpu Büyü

Maqlu büyü içerisinde de bahsetmiş olduğumuz *Şurpu* büyü, *asipu*'dan başvuran kişinin yapmış olduğu hangi eylemiyle tanrıları öfkeliendirdiğini bilmediği durumlarda uygulanmıştır. Genellikle bu eylemler; kutsal varsayılan bir alanın kişi tarafından unutulması, ailede huzursuzluğa sebep olma, yardıma muhtaçlara yardım etmeme, hayvanlara zulüm etme, haketmediği bir durum için rüşvet verme, arındırılmamış eller ile bağışta bulunma, bir tanrıya öncesinde sunduğu bir adağı geri alma, esir birini salıvermeme, zina yapma, cinayet, hırsızlık, yalan söyleme, dedikodu, arınmamış bir mekan ya da insanla bilmeden temasta bulunma ve özellikle yemin bozma-lanet etme gibi dönemine ait tüm günahları kapsamaktadır (Farber, 1995: 1899). *Şurpu* büyülerinin yazılı olduğu tabletlerin çoğu Ninova'da bulunan Asurbanipal Kütüphanesi'nden günümüze kadar ulaşmıştır.

Surpu büyülerinde işlenen günah eğer yemin bozma sonucu lanetlenme ise tanrı *Sin*'den yardım istendiği görülmüştür. Yemin bozmak Eski Mezopotamya'da en

büyük günahlardan biridir çünkü göksel güçleri şahit ederek yapılan yeminin bozulması onları kızdırmaktadır. Bu büyü türünde Tanrı *Sin*, hem laneti veren hem de bozabilecek olandır (Kitz, 2004: 315-318, 321).

Bu büyü türünde hastalar, büyücüye korku ve kaygı dolu, uzun süreli uykusuzluk ve titremeyle baş etmeye çalışırken, ağız köpürmesi, dil tutulması ya da dayanılamayacak derecede baş ağrısı durumlarında başvurmışlardır. Bu ayinin başında işlenmesi olasılık dahilinde görülen bütün günahlar detaylarıyla sayılmıştır. Ritüelin “yakma” bölümünde soğan, hurma ya da hasır kullanıldığı görülmektedir. Bu sırada *asipu* da dualar okumuştur. Kişinin işlemiş olduğu günahlar ritüel esnasında *asipu*’nun davranışları ile karşılaştırılmıştır. Ritüelin sonunda *asipu*’nun ateşi söndürmesiyle birlikte tüm kara büyü etkilerinin yok edildiğinde inanılmıştır (Black-Green, 2003: 57-58). Özellikle psikolojik olarak hasta olan kişinin bu ritüeldeki placebo etkisi ile kendisini daha da iyi hissetmesi olağandır. Bu büyü ritüellerinde temas ile aktarma yönteminin sıklıkla kullanıldığı gözlemlenmektedir. Kırmızı yün, keçi kılı, hasır, soğan vb. malzemelerin hasta kişiye sürülerek temas ettirildiği ve sonrasında büyüün aktarıldığı düşünülen bu malzemelerin ateşte yakılması ve en nihayetinde kişinin zararlı büyüden kurtulduğuna olan inanç dikkat çekicidir. Temiz varsayılan un ve suyun kullanımı da görülmektedir (Kaçar, 2020: 180-182; Farber, 1995: 1899).

Bununla beraber, silme işlemi de büyü ritüellerinde yer alan önemli bir eylemdir. Hastayı un ile silerek günahlarından arındırma eyleminin, *Šurpu* metinlerinde de reçete edildiği görülmektedir (Geller, 2010: 44). Bir *Šurpu* büyü metninde, ritüel için yakılan ateşin etrafının un ile çevrelendiği görülmektedir (Reiner, 1958: 11). Hastayı temsil eden figürlerin de un yardımıyla çevrelendiği metinler mevcuttur. Bu undan çemberlerin, büyü ile ilgili kötü ve zararlı varlıkları içinde tutacak kadar güç barındırdıkları ve yine büyü ile ilgili koruyucu tanrıları temsil ettikleri düşünülmüştür. Heykel ve figürlerin yapımında da bazen un kullanıldığı görülmüştür (Black-Green, 2003: 221).

Surpu büyü türü özellikle günahlardan dolayı hasta olduğunu düşünen kişiler için hem bir arındırıcı tedavidir hem de toplumda olumsuz durumlar yaratan günahlara karşı bir korku unsurudur. Eski Mezopotamyalılar’ın lanetlenmekten ne

kadar korktuğu ve günahlardan ne kadar çekindikleri bu büyü türü ile açıkça bilinmektedir. Eğer kişi yaptığı günahı biliyorsa, bunu dini görevler ve iyiliklerle, dualarla temizlemeye çalışmıştır, bilmiyorsa *asipu*'ya başvurmuş ve *surpu* büyü ritüelinden yararlanmak istemiştir (**Resim 44**).

3.3.1.2.3. Kolay Doğum ve Lamaştu için Büyü

Eski Mezopotamya'da belki de en değerli büyülerden biri hamile kadınları ve bebekleri, tehlikeli dişi cin *Lamaştu* ve şeytani bebek cin *Kūbu*'dan korumak ve kolay doğum yapılmasını sağlamak, hamilelikte oluşabilecek çeşitli sorunları ortadan kaldırmak için yapılan koruma sağaltma ritüellerini içermektedir. Eski Mezopotamya'da hamile kadınları koruyan, kolay doğum yapmalarını sağlayan ve bebekleri koruyan Sümer doğum tanrıçası *Ninḫursag*, bu büyü ritüellerinde *asipu*'ya yardım eden kutsal güçtür. Ritüeller esnasında, tanrıçanın gebe bir kadın olarak yapılan figürinleri başta olmak üzere kurbağa sembolleriyle de koruyucu olarak kullanıldığı bilinmektedir (Black-Green, 2004: 132-133). Ayrıca, tanrıça *Gula*, *Ašnan*, *Nintu*, Babil tanrıçası *Anunītu* ve *Marduk*'un eşi *Šarpānītu*'ya da doğumla ilgili dualar edildiği metinlerden ele geçen bilgilerdendir (Cunningham, 1997: 78; Black-Green, 2004: 34, 160). Doğum esnasında hem hekim *asu*'nun hem de büyücü *asipu*'nun birlikte olduğu dikkat çekmektedir. Oldukça hassas bir durum olan doğum olayında hem tıbbi yardıma hem de büyüyle korunmaya ihtiyaç duyulmuştur (Geller, 2010: 96).

Kadının doğumda yaşadığı bazı doğal durumlar karşısında da kara büyüye ya da kötücül varlıkların olaya müdahale ettiğine inanılmıştır. Bu durumlar genel olarak; hamile kadının gaz ve bağırsak sorunu yaşayıp sancı çekmesi, *Samana* adlı bir cinin sebep olduğu düşünülen (Steinert, 2015: 22) aşırı kanamasının olması (Scurlock, 1991: 137), kara büyü ile rahmin bağlandığı sanılan hamile kadının doğum kanalının aşırı dar olması (Scurlock, 1991: 142-144) gibidir. Oldukça acılı, ağrılı ve zor olan doğum olayında, büyü metinlerinde metaforik olarak bir ineğe benzetilen hamile kadınların, psikolojik olarak rahatlatılması da hayati önem arz etmektedir. *Asipu* bu konuda, çeşitli koruma sağaltma büyüleri okuyarak hamile kadın üzerinde placebo etkisi uygulamakta ve onu iyi olduğuna, bebeğinin sağlıklı bir şekilde doğacağına inandırmaktadır.

Geç Akad Dönemi'ne ait bir büyü metninde, zorlu bir doğum süreci yaşadığı anlaşılan hamile bir kadına, bebeği kolay doğurabilmesi için ne yapılması gerektiği anlatılmaktadır (Bahsi geçen büyü metninin detayları için bkz: Cunningham, 1997: 71-73, 108). Bu büyü metninde hamile kadın ve doğurgan bir inek ile benzerlik bağlantısı kurulması ve doğumun en sonunda bebeğin kordonunu *Gula*'nın kesmesi dikkat çekmektedir.

Hamile kadınların korkulu rüyası düşük yapmak da Eski Mezopotamya'da büyü ile engellenmeye çalışılmış ve onlar, bu aşırı kanama sonucu bebeği kaybetme olayını kara büyüye bağlamışlardır. Bu durumu anlatan, Eski Asur Dönemi'ne ait Kültepe'de bir metin mevcuttur (Bahsi geçen büyü metni için bkz: Michel, 2004: 398).

Hamile kadının düşük yapmasını önlemek ve onu kara büyüden korumak için yapılan bir koruma-sağaltma büyü ritüelinde, kullanılan malzemeler içerisinde manyetit/mıknatıs taşının bebeği tutacağına ya da kurtaracağına olan inanç ve bu benzetme dikkat çekmektedir (Bahsi geçen büyü metni için bkz: Scurlock, 1991: 140).

Bu dönemde tılsımlara olan inancın önemi oldukça büyüktür. Kara büyüünün hamile kadını etkilememesi için yapıldığı görülen bir tılsımın detaylı şekilde anlatımı aşağıdaki gibidir:

“Bir ittamiir-taşının, üstünü, altını ve ortasını altınla çevrele

Onu siyah yüнден bir bezle kapla

Bir altın halka ile birlikte iki parça manyetiti

İki hurma taşını ve hubur-otundan (yapılmış) iki lapayı

(Palmiyenin) içini (ve) yirmi deva-otunu üzerine koy

Onların her iki tarafını ittamiir-taşı ile kapla

(Kolyelerin) her iki tarafına, her biri mavi yün ile sarılmış

Bir tane küçük düğüm yap

(Onun) her iki tarafını yedişer defa düğümle

(“Kadın bir düğümle bağlandı, [onun rahminin] ağzı [ve] ön tarafı

Senin bağladığın düğümler üzerinden bağlandı”

Koruma-sağaltma büyüsinü oku)

Onun üzerine üç defa: “Onlar, yere indiler” duasını oku

Ve (tılsımı) hamile kadının boynunun aşağısına bir kolye gibi yerleştir

Ve onu kadının boynunun etrafına sıkıca sar

Ve onun (doğum) [ayında] onu kadının boynundan çıkar

Ve doğum yaptıktan bir ay sonrasına kadar kadını görmemelisin.” (Scurlock, 1991: 141-142).

Hamile kadının yaşayabileceği tüm bu sorunların yanında en hayati bölüm doğum anıdır. Çeşitli birçok doğum sorununun yanında, özellikle korkunç bir dişi cin olan *Lamaštu*, kılık değiştirerek hamile kadınlara musallat olmakta, hamile kadının ya da bebeğin karnına yedi kez dokunarak onları hasta (düşük, ateş gibi) etmekte ya da yeni doğum yapmış kadınların bebeklerini süt ninelerin elinden alıp kaçırmakta ve zehirli sütüyle onları emzirip öldürmektedir. Bu kötücül varlıktan korunmak hamile ya da lohusa bir kadın için oldukça önemlidir. Tılsımlar ve koruma sağaltma büyülerini ile bu sağlanmaya çalışılmıştır. Biri *haltu* taşından diğeri *şubu* taşından yapılmış birer silindir mühürün ve taştan boncukların, hamile kadının vücudunun çeşitli bölgelerine yerleştirilerek de koruma sağlanacağına inanılmıştır (Goff, 1956: 25). Yine sıklıkla kullanılan ve oldukça etkili olduğu düşünülen bir diğer tılsım ise, *Lamaštu*’yu korkutup kaçırdığına inanılan cin *Pazuzu*’nun, bronz gibi metaller ve taşlardan figürleriyle, korkutup kaçırma anını anlatan levhalarıdır. Bu figürler genellikle cinin baş kısmını kapsamaktadır (Black-Green, 2003: 142). Bu figürlerin, hamile ya da yeni doğum yapmış kadının yatağında, odasında, başucunda olması veya muska gibi takı olarak beden üzerinde taşınması gerekmektedir (Florioti, 2014a: 356).

Bu konuyla ilgili muska şeklinde yapılmış olan bir Kültepe tabletinin 1-22. satırlarında şunlar kayıtlıdır:

“O (Lamaštum), öfke ve korku veren, kötülüklerin tanrıçası, dişi kurt, Tanrı Anu’nun kızıdır. O sazlıkların/ağılların içinde yaşar ve (buraların) içi onun sığınağıdır. Hareketli genç adamı yakalar. Yeni doğmuş erkek bebekleri hasta eder. Küçükbaş hayvanlara zarar verir. Büyü, cenin suyu içilmesidir. Büyü benim değildir. Büyülerin efendisi Ninkil’in büyüsidür. Nikarrak (bunu) biliyor. Ben ondan aldım.” (Michel, 1997: 59-60).

Eski Mezopotamya sakinlerinin anne karnındaki bebeğe ve özellikle yeni doğmuş bebeğe zarar vermesinden korktukları bir diğer varlık, *Kūbu* adındaki şeytani bebek görünümlü bir cindir (Scurlock, 1991: 151-152). Ölü doğmuş ve hiç mezarı olmamış bir bebeğin şeytani yansıması olarak tasvir edilen *Kūbu*'nun etki ettiği bir bebekten; sürekli ağlar, hırıltı ile nefes alır, süt emmez, ateşi vardır, bedeninde yeşil benekler çıkmıştır ve daima soğuk olur diye bahsedilmiştir (Scurlock, 1991: 151-152).

Doğum, erkeklerin girmesinin yasak olduğu bir doğum odasında, bir ebenin yardımıyla, ritüel halinde gerçekleştirilmektedir. Ebe, doğum anında hamile kadının başını kapatarak, belini sararak, ardından neşeli bir şekilde dualar okuyarak ve üzerine pişmemiş bir tuğla konulan undan bir daire çizerek doğuma başlamaktadır. Doğum anında ebenin çözemeyeceği bir durum olduğunda *asipu* içeri girmektedir (Scurlock, 1991: 142). Eski Mezopotamya sakinlerinin doğum esnasında, tanrıça *Ninhursag* ile ilişkilendirilen ve muhtemelen bebeğin kordonunun kesilmesi ve doğum anında oturak olarak kullanılması için “doğum kiremidini” kullanmaları, bebeğin sorunsuz şekilde dünyaya gelmesinde ruhani olarak önemli bir rol oynamaktadır (Roth-Roehrig, 2002: 138). Bu tuğla doğumdan sonra yedi veya dokuz gün bu un çemberin içinde, bebeğin kordonuyla birlikte bekletilmiş ve daha sonra ikisi birlikte temiz bir toprağa gömülmüştür (Scurlock, 1991: 152-153). Doğum başarıyla gerçekleştikten sonra bebek, ebe tarafından su ile temizlenip, sıkıca kundaklandıktan sonra annesine teslim edilmektedir. Doğumun zor geçtiği zamanlarda ise *asipu* devreye girmektedir. Çeşitli doğum sonrası olumsuz durumlara karşı *asipu*'nun; hastayı tütsülediği, onu tütsü dolu kavanozlara oturttuğu, genital bölgesine merhemler ve yağlar sürdüğü, ona tıbbi olarak işlem görmüş tamponlar yerleştirdiği, genital yıkama uyguladığı ve ona şifalı karışımlarla ıslatılmış bir bez bağlayarak tedavi ettiği görülmektedir (Scurlock, 1991: 150-151).

Eski Mezopotamya'da yeni doğan bebeklerin ağlayarak çok fazla gürültü yapmaması ve onları sakinleştirmek için de koruma sağaltma büyülerini kullanılmıştır, bunlar genellikle bebeğe ninni olarak *asipu* tarafından söylenmiştir (Farber, 1990: 147).

3.3.1.2.4. Namburbi Büyüleri

Eski Mezopotamya’da, Asurbanipal Kütüphanesi’ndeki Akadça metinlerin önemli bir parçasını, kötülükten korunma amacıyla yazılmış ve kötülük kovucularının kullandıkları büyüler oluşturmaktadır. Bu kötülük kovucu büyülerin adı *Namburbi*’dir (**Resim 45**).

Namburbi ritüellerinin temelini kötülüğün aktarımı oluşturmaktadır. Aktarımın başarılı olması için hasta ile aktarım yapılması hedeflenen nesne arasında temas veya benzerlik ilkesi metotları kullanılarak bir bağ sağlanmaktadır. Böylelikle büyüün tüm zararlı etkisi kişiden bir nesneye aktarılmıştır. Bu nesneler genellikle ateşte kolayca erimesi için kilden, balmumundan, undan, hayvan yağından veya ahşaptan yapılmaktadır (Bottero, 2003: 165-166). Büyü aktarımı sağlanmış nesnelerin yok edilmesi için ise suya atma ve ateşte yakma işlemleri uygulanmıştır. Bu ritüellerde kullanılan diğer malzemeler içerisinde “arındırıcı” olarak kabul edilen bitkiler ya da madeni ve hayvansal maddeler yer almaktadır. Kötülükleri kovmak, uzaklaştırmak için büyü içerikli dualar yüksek sesle ve vurgulanarak okunmuştur (Bottero, 2003: 225).

Tipik bir *Namburbi* ritüeli, beş bölümden oluşmaktadır; büyü yapılacak alanın arındırılması ve çevrelenmesi, hastanın arındırılması, tanrılara sunular verilmesi, hastanın kötücül enerjisinin bir nesne ya da hayvana aktarılması ve bu nesne ya da hayvanın su veya ateş ile yok edilmesi. Ritüelde, yedi gün süresince tılsımlı bir kolye takması istenen hastanın sarımsaktan özellikle uzak durması vurgulanmaktadır. Bu büyü ritüeli esnasında, kötülüğü kovmak için metal çanların, davulların ve tütsülerin sıklıkla kullanılması da dikkat çekmektedir (Black-Green, 2004: 127). Mezopotamya’da ele geçirilen en eski çanlar M.Ö. 1. bin yıla tarihlenmektedir ve Asurlular’a aittir, üzerinde koruduğu varsayılan doğaüstü varlıkların tasvirleri yer almaktadır (Black-Green,2003: 61).

Çoğu arınma töreninde metaforik bazı eylemlerin gerçekleştirilmiş olması da ilginçtir. Yerleri süpürmek ve alana su serpmek, metaforik olarak mevcut alanı arındırırken, tütsünün ve diğer aromaların yanması ise havayı ve katılımcıların banyo yapmaları ve ellerini yıkamaları da vücudu arındırmaktadır (Black-Green, 2003: 33).

Örnek bir *Namburbi* ritüelinde, yılanın zararlı etkilerinden korunmak isteyen bir adamdan bahsedilmektedir. Ritüel öncelikle arınma işlemi ile başlamaktadır. Tüm arınma işlemleri için kullanılması amacıyla bir kabın içerisine su, ılgın, tuz, şeker kamışı, sedir ağacı ve ardıç gibi arındırıcı özellikleri olduğuna inanılan malzemeler koyulur. Ritüel, adamın tıraş olmasıyla devam eder ve tıraş işleminden sonraki saçlar ile tüyler *lahannu* isimli bir vazoda toplanır. Arınma eylemlerinin bir diğeri de “ağız yıkama” işlemidir. Tüm bu temizlenmenin ardından hurma ve un ile çevrelenen bir sunak kurulup ilgili tanrılara kurbanlar sunulur. Ritüel, en sonunda adamın ve evinin, *Asipu* tarafından su, tütsü ve ateş ile arındırılmasıyla sonlandırılır (Caplice, 1967: 22).

Namburbi ritüelinde, kişinin yaşamıyla alakalı ciddi bir tehdit söz konusu olduğunda ise vekil olarak bir hayvan kullanılmıştır. Bazı metinlere göre, tanrıların öfkesine maruz kalan bir kişi, tanrıları sakinleştirip onların tekrar sevgisini ve takdirini kazanmalıdır, aksi halde sonuç kişi için oldukça zorlu olacaktır. Ele geçen yazılı metinlerden birinde bu durumla alakalı olarak, bir kişinin kaderindeki kaçınılmaz ölümün uzaklaştırılması için Ölüler Tanrıçası *Ereškigal* adına yapılmış bir ritüel bulunmaktadır. Ritüelde, hasta olan kişinin tüm günahlarını temsil etmesi için bir keçi vekil olarak kullanılır. Kişi, bu keçiyi bir gece yatağında kendisiyle temas halinde bulundurmalıdır. Ertesi gün temsili olarak kazılan bir mezarın içine kişinin kendisi de vekili keçi de yatırılır. Kişi ahşaptan yapılmış temsili bir bıçak, keçi ise metalden gerçek bir bıçak ile kurban edilir. Bu sayede vekil olan keçi temsilen, kişinin kaderindeki kaçınılmaz ölümü yaşayıp kişiyi arındırmıştır. Boğazı kesilen keçi ölen bir insan gibi hazırlanır ve gömülür. Yas süreci başlayan kişinin ruhu ve *Ereškigal* onuruna cenaze yemeği düzenlenir. Bu ritüelin sonucunda kişinin korkacağı hiçbir durumun kalmadığına inanılmıştır (Bottéro, 2003: 165-166).

Hayaletler de felaket habercileri olarak görülmüştür. Evinde bir hayalet görmüş ya da çılgınlığını duymuş kişilerin yapması gereken *Namburbi* ritüeli şöyledir:

“Bir hayaletin çılgınlığının (delalet ettiği) uğursuzluğu defetmek için

(*Āšipu*), metruk bir tepeden aldığı bir çömlek parçasını suda ezer

Ve o (hasta), suyu eve serpiştirir

Üç gün boyunca ailesinin hayaletleri için cenaze sunularını yapar

Kavrulmuş hububat(tan yapılmış) biradan libasyon yapar

Šamaš'ın huzurunda bir buhurdanlığın (üzerine) burāšu-ardıcı serper

Bir bira libasyonu yapar. Šamaš'a bir hediye düzenler

O, şöyle der: Šamaš ... evimde çılgılık atan hayalet... onun için bir cenaze sunumu yapıldı; onun için su akıtıldı

Çılgılığıyla (işaret edilen) uğursuzluk onun ardından gitsin

Onun uğursuz çılgılığıyla işaret edilen kötülük bana yaklaşmasın

O bunu üç gün boyunca devamlı yapar ve sonrasında ...

Ellerini yıkar ve kendisini arındırır ve yağ sürer

(Ritüel) tamamlandı.” (Scurlock, 2006: 8, 46).

Deprem gibi doğal afetler de başka felaketlerin habercisi sayılmış ve bu büyü türünün yapılmasını gerektirmiştir. Veba salgını (Panayotov, 2018: 214) ve savaş gibi durumlarda da *Namburbi* büyü ritüelinin uygulandığı bilinmektedir (Schwemer, 2007a: 29, 31).

3.3.1.2.5. Bit Rimki Büyü

Asur ve Babil kökenli önemli arındırma ritüellerinden bir diğeri de *Bīt Rimki* (Temizliğin Evi) adı verilen törendir. Bu büyü türü, Asur'da çoğunlukla Sargonid krallar döneminde uygulanan arınma ritüellerini kapsamaktadır. Özellikle ay ya da güneş tutulmasından sonra kehanette bulunulan kötülüklerden korunmak için yerleşim yerinden uzağa yapılan sazdan kulübelerin içerisinde gerçekleştirilen, birkaç gün sürebilen bu özel arınma ritüelleri kralliyete aittir. Ritüel, *Asipu*'nun büyüdü duaları okumaya başladığı esnada kralın kulübeye girmesi ve tanrı *Šamaš*'a seslenmesi ile başlamaktadır. Daha sonra *Asipu*, kötü ruhu temsilen yaptığı heykelinin göğsünü ılgın ağacından yapılmış bir bıçak ile delerek ritüele devam eder. Devamında kral ağzını su ve bira ile yıkar, sonra da ağzına aldığı suyu kötü ruhun heykelinin üzerine tükürür. Bu temas ile tüm kötülüğün kraldan bu temsili heykele geçtiğine inanılmaktadır. Ritüel, son olarak heykelin *asipu* tarafından gömülmesiyle sonuçlandırılır (Bahsi geçen büyü metni için bkz: Farber, 1995: 1902-1903).

Bit Rimki adı verilen bu sazlık mekanlarda, zararlı varlıkları temsilen yapılan heykel ve figürler kralın temas ettiği su ve kralın salgısı tükürük ile kirletilerek,

kraldan bu nesnelere bir aktarım yapılması hedeflenmiştir. Burada, insandan çıkan tükürüğün pis olması nedeniyle kötü varlıkların kişideki zararlı etkilerini kovduğu ve serpilerek temiz suyun ise arındırıcı ve koruyucu bir işlevde yer aldığı düşünülmektedir (Ay, 2013: 8).

3.3.1.2.6. Bit Sala'me ve Bit Meseri Büyü

Bir diğer benzer arınma ritüelleri ise *Bīt salā'mē* (Su Serpme Evi) ve *Bīt mēseri* (Hapis Evi) törenleridir (Frank, 1925: 215). Bu törenler kirli-büyülü madde ya da insanla temas edildiği takdirde, kontrol dışında gelişen deprem ve güneş tutulması gibi doğa olaylarında veya tanrıların öfkesinin diğer belirtileri için düzenlenmiştir. Bu ritüellerde su, yağ ve bazı temizleme etkisi olan maddeler kullanılmıştır (Farber, 1995: 1902-1903).

Bīt mēseri koruma-sağaltma büyüünün amacı, cinleri hastanın evinden kovmak ve evi cinlerden korumaktır. Bunu yapmanın yöntemi, evin etrafına “kanatlı yedi tanrı” figürü gibi koruyucu figürler yerleştirmek ya da bunları duvara çizmektir. Bu sayede, bu oluşturulan evle kovma ve korunma gerçekleşmiş olmaktadır. Ayın belli zamanlarına yapılabilen *Bīt mēseri* büyüünde, yedi bilgenin yanı sıra ritüel sırasında hastanın etrafı, tanrıları veya isimsiz varlıkları temsil eden on dört *urigallū*, “din adamı” figürüyle çevrelenmiş ve bunun, hastayı kötü varlıkların etkilerinden koruyacak büyü bir daire oluşturduğuna inanılmıştır (Wiggermann, 1992: 71).

3.3.1.2.7. Saziga Büyü

Eski Mezopotamyalılar gündelik yaşamlarının hemen hemen her alanında büyüye başvurmuşlardır. Bu büyülerden birisi de *Saziga* -“kalbin kabarması” adı verilen ritüeldir (Biggs, 1967: 2). Bu büyü türüne ait ritüeller, karşılık vermeyen bir kişinin sevgisini zorla kazanmak ve özellikle erkeklerin cinsel hastalıklarını ve isteksizliklerini iyileştirmek ya da cinsel birlikteliğe zorlamak gibi durumlarda gerçekleştirilmiştir (Farber, 1995: 1900).

Yazılı metinlerden, benzer büyülere sadece Sümerler'in değil, Babilliler ve Asurlular tarafından da başvurulduğu anlaşılmaktadır. İlk kez bir Eski Babil Dönemi metninde geçen *Šaziga* ve *Nīs Libbi* terimleri ile hiçbir zaman bir kadına göndermede bulunulmamış olması dikkat çekicidir. Bu büyü, metinlerden anlaşıldığı üzere bir

kadın tarafından yapılmış ve bu büyü ile bir erkeğin isteği olduğu ama erekte olamadığı durumlarda cinsel ilişkiye girebilmesi sağlanmaya çalışılmıştır:

“(Eğer bir adam) bir kadını gönülden arzularsa ve kadına göz koyarsa fakat yüreği onun için kabarmazsa.”. “Sen(?) erkeğin penisini, kadının vajinasını, (pūru-yağı ile) ov ve o (erkek) ŠĀ.ZI.GA’ya sahip olacak.” (Biggs, 1967: 2-3).

Eski Mezopotamya’da kara büyü ya da kötücül varlıklar, bir erkeğin cinsel olarak aktif olamamasını sağlayabilmektedir. Bu durumda hasta, bu büyü türü ile tedavi edilmektedir. Bir metinde şu ifadeler yer almaktadır:

*“Eğer bir adama büyü yapıldıysa ve onda akıntı oluyorsa ve o
Kaslarının gergin olmasından dolayı acı çekiyorsa ve
Dizleri kasılmışsa, kalbi bir kadını arzuluyor fakat
Kadını gördüğünde kalbi tereddüde düşüyorsa
O adamın menisi ölü bir adamla birlikte gömülmüş demektir
Onu tedavi etmek için: Nīnû-otu, hašû-otu, bin derde deva-otu
Nuḥurtu-otu, supālu-ardıç, tullal-otu (ve) ardadillu-otunu
Havanda birlikte döv. Bunu aç karnına üzüm suyu ile birlikte
Sürekli içsin. (Sonrasında o iyileşecek).” (Abusch-Schwemer, 2011: 112).*

Bir başka saziga büyüğü metninde, hasta kişinin yapması gerekenler şöyle belirtilmektedir:

*“[Eğer bir erkek[in] cinsel gücü ortadan kalkarsa ve
Onun kalbi kendi kadını ya da başka bir kadın için kabarmazsa
Yıldızların İştari’nin huzurunda kamyştan bir sunak düzenle
Bir koyun kurban et
Bir ardıç buhurdanı düzenle, bira akıt
Omuzu, yağlı dokuyu ve kızarmış eti [sun]
İki tane mum yağından, iki tane balmumundan, iki tane katrandan
İki tane alçı taşından iki tane hamurdan,
İki tane sedirden figür yap; yanmaz bir pursitu-kabında
Yıldızların İştari’nin huzurunda onları ateşte yak*

Ve büyülü sözleri oku...” (Biggs, 1967: 27-28).

Bu büyü türü içerisindeki şifacılık ayrıca dikkat çekmektedir. Bu hastalık sadece büyü ile değil, *asipu* tarafından hazırlanan şifalı bitkisel ya da hayvansal karışımlarla veya bazı manyetik taşlarla tedavi edilmeye çalışılmıştır. Büyü ve şifacılık ilişkisi ise bir metinde şöyle geçmektedir:

“Erkek bir kekliğin kafasını kes, kanını suya akıt

Kalbini yut, sıvıyı gece boyunca açık havada beklet

Güneş doğduğu zaman onu içmesi için ona ver

Ve o cinsel güce sahip olacak.” (Biggs, 1967: 3-4).

Görüldüğü üzere bu büyü türünde, ritüelleri uygulayan ve büyü/duaları okuyan *Aşıpu*’nun temelde ilgilendiği şey, bu derde sahip olan erkeğin, kaybettiği cinsel gücü bünyesinde çokça barındıran ve bunu temas yoluyla hastaya aktaracak olan sihirli-şifalı maddeyi, genellikle cinsel gücü fazla olan bir hayvanı (geyik, koç, boğa vb.) doğada bulmaktır. Nitekim bu temas, bazen basitçe söz konusu etkili nesneleri, büyü sözleriyle hastaya bağlayarak, bazen de onları ezerek toz haline getirip, bir yağa karıştırarak ve hastaya sürerek ya da bu karışımı hastaya, biranın ya da suyun içine katarak içirmek yoluyla gerçekleştirilmiştir. *Asipu*, temas ve taklit büyü ile hasta ve materyal arasında bir bağ kurmuştur (Jacobsen, 1969: 383-384; Heessel, 2015: 46).

Bir erkeğin, ona karşılık vermeyen bir kadınla birlikte olmasını sağlamak için yapılmış bir büyü metni de mevcuttur. Bu büyü metni *Saziga* içerisinde özel bir yere sahiptir. Bu ritüele *şudbubu*, “bir kadının konuşmasını sağlama” denmektedir. Amaç, büyü ile kadını konuşmaya ve adamı kabul etmeye zorlamaktır. (Geller, 2002: 132). Bu büyüün, aynı gün içerisinde olumlu sonuç vereceğine inanılmıştır. Metin aşağıdaki gibidir:

“Ya bir elmanın ya da bir narın

Üzerine üç defa büyü sözleri oku

(Meyveyi) kadına ver (ve) sularını içmesini sağla

O kadın sana gelecek, onunla aşk yapabilirsin

Eğer aynıysa. Eğer kadın (hala) sana gelmiyorsa

Tappinnu-ununu al (ve onu) nehre, kral EA'ya at

Her iki nehrin (kıyısından?) çamur al

(Dicle'nin) en uzak kenarından ve (Fırat'ın) en uzak kenarından

O kadının bir figürünü yap, sol kalçasına onun adını yaz

Šamaš'ın huzurunda, onun (üzerine) “güzel kadın”

Büyülü sözlerini oku, onu batı girişinin dış kapısına göm ...

Günün(?) sıcak kısmı boyunca ya da

Gece(?) boyunca o, onun üzerinde yürüyecek

“Güzel kadın” büyülü sözlerini, üç defa oku

O kadın sana gelecek (ve) sen onunla aşk yapabileceksin.” (Daxelmüller-Thomsen, 1982: 37-38).

3.3.1.2.8. Aşka Karşı Büyü

Eski Mezopotamya insanların, aşk gibi evrensel bir duygu yoğunluğunu hastalık olarak görmeleri ve tedavi için koruma-sağaltma büyülerinden faydalanmaları oldukça ilginçtir. Bir anlamda kontrol edilemeyen duygu ve hormon hareketleri doğrultusunda yaşanan aşk, karşılık alınamadığı takdirde ciddi psikolojik ve buna bağlı olarak fiziki rahatsızlıklara sebep olabilmektedir. Bunun kişi ve toplum yaşamını olumsuz etkilemesi durumunda da büyüye başvurulmuştur. Günümüzde bu duruma halk arasında “kara sevda” denilmektedir.

Sıklıkla karşılaşılan bir tür olan aşk büyüsü, sözsel ve eylemsel ritüeller ile karşılık alınmak istenen kişinin kalbini kazanmayı ya da rakiplerini yenmeyi amaçlar. Bu kişi, bazen birlikte olunmak istenen, bazen de evlilikte sorun yaşanan eşi temsil etmektedir (Goff, 1956: 22). Eski Mezopotamya’da aşk ve cinsellik ayrımında, tutku ile saf sevgi dikkat çekmektedir. Fakat çoğunlukla birlikte anılmaktadır (Heessel, 2015: 48). Eski Babil dönemine ait bir metinde aşkın sebep olduğu hastalılar şu şekilde geçmektedir:

“Eğer onu sürekli sıkıntı basıyor, sürekli nefesi kesiliyorsa, ekmek yiyor

(Ve) su/bira içiyor fakat bu ona yaramıyorsa

Ah midem diyorsa ve kederliyse

Ah kalbim diye feryat ediyor ve inliyorsa

O kişi aşk-hastalığı ile hastalanmıştır ve bu erkek ve kadın için aynıdır.” (Couto-Ferreira, 2010: 33-34; Geller, 2002: 129).

Bu metinlerden de anlaşıldığı üzere aşk, günümüzde de olduğu gibi kişiler üzerinde fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklara sebep olmuş ve bu yaşamı olumsuz etkilemiş, ruhani ve fiziki yoğun bir acıya, “aşk acısına/hastalığına” sebep olmuştur. Bu durum, aşk için uygulanan bir büyüün başlangıcında, her büyü başlangıcında olduğu gibi sorunun tanrı *Asulluhi*’ye sunulduğu ve onun babası *Enki*’den gerekli tedavi ve yardımı talep ettiği bölümde şöyle tabir edilmiştir; “*O (kadın), genç adamın göğsüne bir dokuma tarağı gibi vurur*”. Daha sonra da aşk hastalığının tedavisine büyü ritüelince, *asipu* tarafından devam edilmiştir. Ritüelde tanrıça *İnanna*’nın sembolü olarak temiz bir ineğin yağı kişinin göğsüne sürülmelidir. Ritüelin sonunda *asipu*, aşık olunan kızın bu genç adamı hem kalbine hem de cinsel anlamda bedenine metaforik olarak davet eder ve ritüeli bitirir (Geller, 2002: 129-130, 137).

Eski Mezopotamya’da aşk hastalığına çare olması için *asipu*’ya başvuranların hem erkek hem de kadın olduğu görülmektedir. Bu çok sayıdaki büyü metinlerinden anlaşıldığı üzere, aşk büyüüne sadece kadını/erkeği elde etmek için değil aynı zamanda kıskançlığa bağlı olarak rakiplerinden kurtulmak için de başvurulduğu yazmaktadır (Heessel, 2015: 47-48; Wasserman, 2015: 602-603). Metinlerde geçen malzemelerden yola çıkarak, büyüün daha güçlü olabilesi için büyü yapılması hedeflenen kişinin idrarı, saç, elbisesi gibi kişisel ve temas ettiği materyallere ulaşılması önem arz etmektedir. Ritüellerde; bitkiler, tütüsüler, metaller, hayvansal ürünler, meyveler (spesifik olarak kutsal kabul edilen elma ve nar gibi), yağlar, yünler, tılsımlar gibi malzemelerin kullanılmasının yanında bunların, merhem gibi sürülmesi, su gibi içilmesi, yenilmesi, giyilmesi, koklatılması, damlatılması, sarılması-bağlanması, belirli sayıda düğüm atarak bağlanması vb. eylemleri de içermesi tarif edilmektedir.

Eski Mezopotamya’da sadece karşılıksız aşka karşı yapılan büyüler yoktur aynı zamanda eşler arasında çeşitli sorunların ve soğukluğun yatıştırılması da hedeflenmiştir. Bununla ilgili bir büyüde şöyle geçmektedir:

“...Bir ceylanın boyun tendonlarını, erkek-orman-otu ve

Kırmızı yünle birlikte doku

Her 14 düğüm atışında, büyülü sözleri söyle

Ve kadın kordonları beline yerleştirsın

Bu yapılacak ve o sevicecek.” (Geller, 2002: 132).

3.3.1.2.9. Nazara Karşı Büyü

Kara büyü içerisinde de ele aldığımız kem göz yani nazar kavramını Eski Mezopotamyalılar, koruma-sağaltma büyüleri yaparak tedavi etmişlerdir. Nazar, genel anlamda korunması gereken bir durumdur aksi halde hastalıklara ve şanssızlığa sebep olacağına inanılmıştır. Kem göz insanları etkilediği gibi aynı zamanda hayvanları ve cansız nesneleri ya da bir işi-oluşu da etkilemektedir. Bu göze sahip olan kişiler çoğunlukla düşmanlar, kıskanç dostlar, cadılar, özellikle Akad kültüründe cinler (Geller, 2003: 128) ya da diğer kötücül doğaüstü varlıklar olabilmektedir. Nazardan korunmak ya da kurtulmak için, Eski Mezopotamya insanların günümüzde de olduğu gibi camdan boncuklar, göz şeklinde semboller-takılar-figürinler, arındırıcı bitkilerden tütsüler, metaller ve renkli yünler gibi materyalleri kullandığı konuyla ilgili metinlerde geçmektedir. Çoğunluğu Sümerce ve Akadca olan ama diğer büyü metinleri içerisinde sayıca az kalan nazara karşı büyü ritüellerinin, M.Ö. 3. binden Geç Babil dönemine kadar sürdüğü görülmektedir (Geller, 2003: 116). Bütün bunların yanında, Eski Mezopotamya’da kem gözden ziyade kötü sözlere karşı daha çok temkinli olunduğu fark edilmektedir. Çünkü onlar, sakınılması gerektiği düşünülen cadının gözünden (Abusch-Schwemer, 2011: 6) çok kötücül büyü sözlerine karşı koruma gerektiğine inanmışlardır (Thomsen, 1992: 20-28).

Eski Mezopotamya insanları, kem göz sahibini çoğunlukla kızgın ve yıkım getiren bir ejderhaya benzetmiştir (Thomsen, 1992: 25).

Kötü düşünen, kalbi kötü ve kötülük isteyen kişilerin ya da varlıkların gözlerinden ve sözlerinden bulaştığı düşünülen bu metafizik kötücül enerji, kişiler üzerindeki psikolojik hastalıklar ve uğursuzluk-şanssızlık gibi tanımlarla betimledikleri gündelik aksiliklere de dikkat çekmektedir. Bu durum bir büyü metninde şu şekilde aktarılmıştır:

“(Kem göz) gökyüzüne yaklaştı, yağmur yağmadı

Yeryüzüne yaklaştı, bitkiler yeşermedi

Öküze yaklaştı, boyunduruğu çözüldü

Sığır ağılına yaklaştı, peyniri mahvoldu

Koyun ağılına yaklaştı, koç uzaklaştı

.....(?)

Genç adama yaklaştı, kuşağı koptu(?)/gücü bağlandı(?)

Genç kadına yaklaştı, giysisini düşürdü

(Kucağında) çocuk olan hemşireye yaklaştı, kolları çözüldü

Sebzelere yaklaştı, marul ve tere bozuldu

Bahçeye yaklaştı, meyve bozuldu.” (Thomsen, 1992: 22-23).

Eski Asur Dönemi’ne ait, Kültepe’de bulunmuş bir metinde ise nazarın neden olduğu bir takım aksilikler, felaketler ve psikolojik rahatsızlıklar aktarılmaktadır (Bahsi geçen büyü metni bkz: Barjamovic-Larsen 2008: 147-148).

Kem göz yani nazar, Eski Mezopotamya’da *asipu*’lar tarafından psikolojik terapi niteliğinde ritüeller başta olmak üzere şifalı bitkiler kullanılarak da tedavi edilmeye çalışılmıştır. Özellikle nazar, kişiler üzerinde tabulara ve uğursuzluk-şanssızlık inancına neden olduğu için psikolojik olarak tedavi edilmesi önem arz etmektedir (Geller, 2003: 117-118).

3.3.1.2.10. Kötü Rüyaya Karşı Büyü

Günümüz toplumlarında olduğu gibi Mezopotamya kültürlerinde de kötü rüya görmek rahatsız edicidir ve bu durumun etkilerini ortadan kaldırmak, kötü rüyalardan korunmak için de büyü ritüelleri uygulandığı görülmektedir. Kötü rüyanın sonuçlarını uzaklaştırmak için yapılan bir dua şöyledir:

“Ey [yakarılan tanrıların adı okunmuyor], (beni tehdit eden) laneti dağıt ve uzaklarda yok et! Rüzgâr düşümde gördüğüm kötü yazgıyı uzaklara götürsün!”.

Bu metinde kötü rüyayı gören kişi, sabah olunca daha yatağından kalkmadan önce bu duayı okuyarak, yatağında şarap içmelidir. Bütün bunlardan sonra kişi yataktan kalkabilir. Böylece rüyasında gördüğü kötülüğün kişiden uzaklaştığına inanılmıştır (Bottero, 2003: 147-148).

Aynı zamanda *namburbi* ritüeli içerisinde de yer alan bir kötü rüya kovma büyüünde, kötü bir rüyayı etkisiz hale getirmek için bir çamur topunu şu büyü sözler eşliğinde nehre atmak gerektiği yazmaktadır:

“Üzerimdeki kötülük dağılsın, duman gibi gökyüzüne havalansın

İlgün ağacının dalının bir parçası gibi eski yerine geri (dönmesin)

İlgün ağacı arındırsın beni.

Maštakal bitkisi kurtarsın beni

Hurma ağacının özü beni arındırsın.

Nehir (kötülüğü) benden alsın

O parlaklığını ortaya çıkarsın

O, talihsizliğimin üstesinden gelsin.” (Astour, 1968: 24).

3.3.1.2.11. Yapıları Koruyan Büyü

Eski Mezopotamya’da büyüünün uygulandığı bir diğer alan da yapı inşası sırasındaki ritüellerdir. Yeni yapıların, özellikle de tapınaklar inşa edilirken binaların kutsanması, arındırılması, adanması ve kötücül varlıklara karşı korunmasıyla ilgili dinsel törenler ve büyü uygulamaları yapılmıştır. Bu büyü uygulamalarında kullanılan materyaller ve tılsımlar, figürinler genellikle bina temellerine yerleştirilmiştir (Black-Green, 2003: 48). Bu heykelciklerde, koruyucu hayvanların tasvirleri dikkat çekmektedir. Olasılıkla büyü sözlerle güçlenen bu tasvirlerin, yapıyı tıpkı gerçek hayvanlar gibi kötücül varlıklardan koruyacağına inanılmıştır.

Eski Asur’da Ninova Sarayı kazıları sırasında, sarayın giriş kapısının altında, oluşabilecek tüm kötü durumlardan korunmak amacıyla yerleştirilmiş beş adet terracotta köpek figürini bulunmuştur. Babil’de de aynı amaç ile yapıların altına gömülen altın, gümüş ve bakır köpek heykelleri ele geçirilmiştir (Watanabe, 2002: 119-120).

Köpek, antik çağ içerisinde de koruyucu bir dost olmuş ve figürlerinin de benzer etkiyi soyut anlamda yaratması beklenmiştir. Sağlık tanrıçası *Gula*’nın sembolü olarak da bilinen köpek figürleri, tamamen doğaüstü varlıkların kötülüklerinden korunmak maksadıyla yapıların özellikle giriş kapılarının altına yerleştirilmiştir (**Resim 46**). Köpek figürinleri aynı zamanda Orta Babil Dönemi’nde *kudurru* yani sınır taşlarında da görülmektedir. Eski Mezopotamya’nın önemli bir

inanç mekanı olan Nippur'da, *Gula*'ya adanmış bir tapınak mevcuttur. Bu tapınağın altında bir köpek gömüsü alanı ve köpek heykelcikleri bulunmuştur (Florioti, 2014b: 57-58).

Aslan heykelcikleri de sıklıkla koruma-sağaltma büyülerinde yapı temellerine gömülmüştür. Aslan tasvirinin de kötü varlıkları ve hastalıkları uzak tutacağına, yapı ve içindekileri koruyacağına inanılmıştır (Black-Green, 2003: 38).

Akrep şeklinde kabartmalar ve oymaların da Kassit Dönemi'nde *kudurru*'lar üzerinde Tanrıça *İshara*'nın sembolü olarak kullanıldığı görülmektedir. Akrep adamlar ise ilk kez III. Ur Hanedanlığı ve Akad sanatında görülmüş olup, Yeni Asur ve Yeni Babil devirlerinde yaygınlık kazanmıştır. Akrep tasvirlerinin, Yeni Asur Dönemi'nden itibaren *Šamaš*'ın hizmetkarları ve kötü varlıklara karşı güçlü koruyucular olarak görev yaptıkları bilinmektedir (Black-Green, 2003: 27).

Su tanrısı *Enki* ile ilişkilendirilen balık heykelcikleri de hasta kişilerin başucuna konulmakta ve kişiyi koruduğuna, kötü varlıkları kovduğuna inanılmaktadır. Balık tasvirinin, Asur saray ve tapınaklarının girişlerindeki heykellerde betimlenmesi ve yapıların zeminlerinde koruyucu olarak kullanılması, balığın, ait olduğu tanrının gücü ile artan büyülü etkisini göstermektedir (Black-Green, 2003: 44-45).

Bu büyülü, koruyucu uygulama ile günümüzde dahi yeni bir yapı yapılırken ara ara gördüğümüz adak hayvan kanı akıtılmasının benzerliği dikkat çekmektedir. Her iki ritüelden de elde edilmesi beklenen metafizik güç aynıdır. Bunu, yapı ve içindekilerin olası tüm kötü varlık ve etkilerinden korunması olarak söylemek doğru olacaktır.

3.3.1.2.12. Tılsım ve Amuletler

Eski Mezopotamya insanları da ilksel insanlar gibi canlı ya da cansız her maddenin ruhu olduğuna inanmışlardır. Bu maddelerden bazılarını doğal olarak koruyucu, şans getiren ya da kötü varlık (cinler, hayaletler vb.) kovucu olarak kullanmışlar, bazı maddelerden de kendileri takı, figürin benzeri nesneler yapmışlardır (**Resim 47**). Bunu yaparken okunan büyülü sözlerin, çizilen sembollerin ve edilen duaların, beklenti içinde olunan gücü arttırdığını düşünmüşlerdir. Bu maddeler genellikle değerli atfedilen bitkiler ve taşlardır (Goff, 1956: 38). En basit

haliyle, yünden bir iple yedi düğüm atılarak bağlanan ve deri bir kesenin içine konulan, sargılanmış bir taş, bitki benzeri madde topluluğu tılsım olabilmektedir. Bu maddelerin zaman zaman sedir yağı ya da reçinesi ile ıslandığı da görülmektedir. Bununla, tılsım içerisindeki şifalı maddelerin kişinin bedenine nüfus etmesi hedeflenmiştir (Scurlock, 2006: 59-61).

Eski Mezopotamyalılar tılsım olarak kabul ettikleri nesneleri ya üzerlerinde bir takı olarak taşımış ya da koruma alanı yaratmak istedikleri alanlara yerleştirmişlerdir. Eski Mezopotamya Uygarlıkları'ndan günümüze çok sayıda tılsım göreviyle kullanılan mühür ve mezar hediyeleri kalmıştır (Black-Green, 2003: 218). Bugün elimizde bulunan tılsımların en eskileri M.Ö. 2400'lere tarihlenmektedir ve bunların bir bölümü, akrep sokması, yılan ısırması gibi durumlardan korunmak amacıyla yazılmıştır (Black-Green, 2003: 56, 70-71).

Bu dönemlerde, renkli yün iplere dizilmiş taş boncuklarla yapılan tılsımların, boyunda kolda ya da ayak bileğinde taşınması oldukça yaygındır (Reiner, 1995: 125; Abush-Schwemer, 2011: 3).

Tılsım olarak kullanılan bir diğer tasvir ise, pişmiş topraktan duvara asılabilecek şekilde yapılmış kadın ve erkeğin cinsel organlarıdır. Bunun, bir Babil büyüğü metninde cinsel hastalıkları gidermek için kullanıldığı görülmekte, tılsımın birleşmeden önce duvara asılması gerektiği metinde yazmaktadır (Black-Green, 2003: 81).

Oldukça etkili olduğuna günümüzde dahi inanılan bir diğer tılsım objesi de göz figürüdür. Bununla ilgili en dikkat çekici yer olan Kuzey Suriye'nin doğusundaki Tell Brak'ta, "Göz Tapınağı" diye adlandırılan kazı yerinde, Geç Uruk Dönemi'ne tarihlenen, muhtemelen bir göz tanrısına atfedildiği düşünülen birkaç bin adet göz şeklinde tılsım bulunmuştur (Black-Green, 2003: 90-91). Göz, en eski dönemlerden günümüze kadar daima nazar ile ilişkilendirilmiştir. Eski Mezopotamya'ya ait büyü ritüellerinin en yaygın olanı "kem göze/nazara" karşı korunmayı ve bununla ilgili birçok tılsımı barındırmaktadır (Geller, 2003: 116).

Psikolojik olarak sürekli korku hisseden bir kişiye yapılmış bir tılsımın telkin içerikli metninde şöyle yazmaktadır:

"Bir kimse sürekli korkuyorsa, gece gündüz endişeliyse

Herhangi bir kötülüğün o adama yaklaşmaması için

Adama veya evine yönelik kötü bir işaret yok

Kötü planlar o adama ulaşamaz.” (Stol, 1999: 64).

Görüldüğü üzere, ilksel insanlardan Eski Mezopotamya’ya ve oradan da günümüze kadar gelen tılsım ve muskaların sürekliliği mevcuttur. Nazar boncuğundan göz sembolüne, hayvan figürinlerden renkli doğal taşlara, bitkilerden bazı hayvanların kemik ve çeşitli uzuvlarına kadar birçok materyal tılsım görevi görebilmektedir. Büyülü sözler ve sembollerin yazılıp çizilmesi, tanrıların kutsamasının istenmesi, büyü yöntemleri kullanarak (düğüm atmak, bağlamak, temas ettirmek, taklit etmek vb.) yapılmış bir tılsımın takı ya da obje olarak kullanılması ve inanç bunun için yeterlidir.

3.3.1.2.13. Yılan/Köpek/Akrep Sokmasına Karşı Büyü

Eski Mezopotamya’da sıklıkla karşımıza çıkan büyü türlerinden biri de, sihirli olduğu düşünülen (Veldhuis, 1993: 167-168), yaşanan yerlerde çok sayıda olduğu bilinen akrep, yılan ve köpek ısırmalarına karşıdır. Bu hayvanların zararlarından korunmak için genellikle ortak büyüler yapıldığı gibi ayrı ayrı da spesifik ritüelleri vardır. Kötücül güçler barındıran varlıklara karşı, korunmak ya da onların etkilerinden kurtulmak için ak büyü yapılmıştır. Yılan, akrep ve köpeğin de bir şekilde bu kötücül varlıkların arasına alınması ilginçtir. Kötücül etkilere sebep olan tüm varlıkların ortak özelliğinin bir nevi metafizik bir zehir olduğuna inanılması bu konuya açıklık getirebilir niteliktedir. Aynı zamanda Eski Mezopotamya insanları bu hayvanları, çoğunlukla dönüşmüş bir cin ya da kötücül bir canavar olarak görmüşlerdir (Bidmead, 2004: 58) ve buna göre koruma-sağalma büyüleri uygulamışlardır.

Eski Babil yaratılış destanı *Enūma Eliş*’te, *Tiamat*’ın öldürülmesiyle, *Marduk*’a karşı yaratılan güçlü ordudaki “kuduz köpek canavarı, yılan ejder ve akrep adamın”, *EA-Enki* ve *Marduk*’un kontrolüne geçtiği bilgisi yer almaktadır. Bundan sonra köpek, akrep adam ve yılan koruyucu varlıklar olarak özellikle yapılarda kullanılmıştır (Yuhong, 2001: 37-38). Bu hayvanların metafizik etkisine karşı yapılan en erken koruma-sağaltma büyüleri, Er Hanedanlar Dönemi’ne yani yaklaşık olarak M.Ö. 2400 yılına tarihlenmektedir (Black-Green, 2004: 126). Ele geçen

konuyla ilgili büyü metinlerinde tıbbi tedavi yöntemlerine rastlanmamış olması, henüz o dönemde bu hayvanların vermiş olduğu hastalığı tıbben iyileştirememiş olduklarını da göstermektedir (Finkel, 1999: 213).

Bu üç hayvanın verebileceği zarara karşı yapılmış III. Ur Dönemine ait ortak bir büyü aşağıdaki gibidir:

“Énénuru

Bir yılanın ısırması, bir akrebin sokması

Kudurmuş bir köpeğin ısırması

Salyasının birinin içine girmesine neden oldu

Asalluhi, babası Enki'ye bir elçi gönderdi

Bu konuda ne yapmam gerektiğini bilmiyorum

Oğlumun bilmediği nedir

Ben ona ne ekleyebilirim

Kutsal tulumundaki [suyu] arındırdığında ve

Bunun üzerine koruma-sağaltma büyüünü okuduğunda

Hastalık bulaşmış kişiye bu suyu içirdiğinde

Salya, kendiliğinden çıksın.” (Veldhuis, 1993: 161-162, 164).

Ortak bir koruyucu büyü yapılabildiği gibi ayrı ayrı büyü ritüelleri de mevcuttur. Bunlardan ilki yılan sokmasına karşı olan ritüellerdir. Sümerliler'e ait Gılgamış Efsanesi'ne göre, *Gılgamış* yaşam bitkisini bulmuş fakat onu bir yılanla kaptırmış ve ardından ölümsüzlük bitkisini yiyen yılan deri değiştirerek daha genç bir görünüme kavuşmuştur (Black-Green, 2003: 87). Bu olay, Eski Mezopotamya'da yılanın ölümsüzlük sembolü ve ister doğada ister doğaüstünde yaşasın, kötülük getirici olarak kabul edilmesine sebep olmuştur.

Yılan büyüünde, yılanların doğal avı olan fareler, özellikle de firavun faresi türü kullanılmıştır. Bir Babil yazıtında, firavun faresinden kaçan bir fare, yılan yuvasına girerek yılanla şöyle söyler:

“Sana yılan-büyücüsünden selamlar getirdim.” (Black-Green, 2004: 132).

Eski Babil Dönemine ait bir başka metinde, yılan ısırmasına karşı yapılmış bir koruma sağaltma büyüünün ritüeli anlatılmaktadır:

“Yıllantaşını al

Onu parçala ve ısırılan adamın

Kafasının üstüne yığ

Bir ... giydir

Sarı bir kabı, deniz suyuyla doldur

Onu, ısırılan adama ver içsin

Zehri, adamdan çıkacak.” (Finkel, 1999: 226-232).

Daima kuyruğu saldırı için dik olarak tasvir edilen, akrep ve akrep adamlar, Eski Mezopotamya kültürlerinde tanrıça İşhara'nın büyüğü bir sembolü olarak koruyucu rolüyle yapıların *kudurru*'larının üzerinde kullanılmışlardır (Black-Green, 2004: 160-161).

Nippur'da bulunmuş Eski Babil dönemine ait bir büyü metninde, akrep sokması durumunda ne yapılacağı anlatılmaktadır:

“Eğer bir adam, bir akrep tarafından sokulmuşsa

Boğa salyasını sür ve o iyileşecek” (Geller, 2010: 67).

Oturur vaziyette tasvir edilen, genellikle sayıca çok tutulan köpek figürleri, şifa tanrıçası Gula'nın kutsal ve büyüğü sembolüdür. Eski Mezopotamya'da köpek, özellikle yapıları korumaları için kullanılan tılsımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. (Black-Green, 2003: 130, 92). Bu dönemde, koruyucu özelliğı ağır basmasına rağmen, kuduz-saldırgan köpeklere karşı yapılan büyüler de mevcuttur. Aynı zamanda bu dönem içerisindeki karaciğer ve çeşitli diğer kehanet yöntemlerinde kuduz köpek çıkması, topluma tanrılar tarafından gönderilen bir felaketin habercisidir (Yuhong, 2001: 35, 40). Eski Babil Dönemi'ne ait bir büyü metninde, kuduz köpeğın şöyle bir tasviri yer almaktadır:

“Dişlerinden ölüm akıyor

Ağzında dölü taşıyor

Nereyi ısırdıysa, geride çocuğunu bıraktı.”

Bu tasvire göre, döl yani kuduz içeren salyalar, kişiye ısırıkla bulaşarak onu hasta etmektedir. Bahsi geçen büyüye göre böyle bir durumda yapılması gereken basitçe söylenmiştir:

“Bir köpek adamı ısırды şimdi, geçen meltemle konuşur musun

“Köpeğin ısırığı enikler üretmesin! Köpeği gözetim altına al

Bırak köpek ölsün, adam yaşasın!” (Finkel, 1999: 214-215).

Başka bir büyü metninde ise köpek ısırmasına karşı yapılacak büyü ritüeli anlatılmaktadır:

“...Biraz çamur al

Ve onu yaranın dış tarafına sür

Çamurdan bir köpek yap

Onu kuzey duvarına koy

Doğrudan güneşin önüne

Onun üzerine bu koruma-sağaltma büyüünü üç defa oku

Ve şu şekilde (yukarıdaki) gibi dua et

Ta ki köpek ıslaklığı terk edinceye (ve)

Adamın ısırık izi kuruyuncaya kadar...”

Burada dikkat çeken en önemli kısım, tanrıların şifa verebildiği gibi kötülöklere de sebep olabileceğine olan inançtır. Kuduz köpeği bir kişiyi ısırduğında yine tüm köpeklerin annesi olarak anılan tanrıça *Gula*’ya yardım için dua edilmiştir. Bu büyü ritüeline kullanılan yöntem olan taklit etmek, oldukça güzel betimlenmiştir (Finkel, 1999: 220-221).

Eski Mezopotamya kültürlerinde büyü inancı ve çeşitli büyü örneklerine genel bir bakış bu şekildedir. Prehistorik çağların ve Eski Mısır’ın, yazılı bir devamlılığı niteliğindeki bu zamanların kendisinden sonra gelecek, ilişkisi olan hemen hemen her kültürü etkilediği, diğer kültürlerin genel bir bakış açısıyla incelenmesiyle belirgin şekilde görölmektedir.

3.4. ESKİ ANADOLU’DA BÜYÜCÜLÜK

Tarihin akışı içerisinde hemen hemen her konuda olduğu gibi büyü konusunda da süreklilik, bütünlük ve özellikle etkileşim oldukça ciddi bir önem arz etmektedir. Medeniyetin beşiği varsayılan, birçok yeniliğe ev sahipliği yapmış Eski Mezopotamya ve kadim büyülerin ülkesi Eski Mısır’dan sonra Eski Anadolu kültürleri de büyü ritüelleri konusunda zengin külliyata sahiptir.

Tarih öncesi çağlardan bu yana sürekli, iletişim içerisinde olan coğrafya ve kültürlerle bütüncül şekilde devam eden büyücülük, Anadolu’da yer alan eski kültürlerle de birleşerek zenginleşir. Bu zenginliklerin içerisinde Anadolu ile ilgili belli başlı farklılıklar göze çarpsa da genel anlamda özellikle Eski Mezopotamya kültürlerinin etkisi ve benzerliği görülmektedir. Bütün bu benzerliklerin ve etkileşimlerin en önemli sebepleri ticaret ve yazıdır. Anadolu’nun yazı ile tanışmasını sağlayan, bahsi geçen dönem içerisinde yoğun şekilde devam eden ticaret çağına Asur Ticaret Kolonileri Devri (M.Ö. 1970-1720) denilmiştir (Gökçek, 2004: 60). M.Ö. 2. bin yılıyla beraber Anadolu, Asurlu tüccarlar tarafından oldukça önemli bir pazaryeri olarak kabul görmüş ve bu gelişimden sonra Anadolu topraklarının çeşitli stratejik, verimli bölgelerinde büyük ticaret merkezleri kurulmuştur. Anadolu’nun ilk defa yazılı kaynaklar ürettiği bu dönemine ait bilgileri, ticaret merkezlerinin temeli ve yönetim merkezi olarak kabul edilen Kaniş- Kārum (Kültepe) kazılarında bulunan tabletlerden öğrenmekteyiz (Gökçek, 2004: 60). Ticaret kolonilerinin yayılım güzergahı tam olarak belirlenememiş olsa da Alishar, Boğazköy, Karahöyük, Alacahöyük ve idari merkez olan Kültepe gibi yüzlerce şehirden oluştuğu düşünülmektedir (Gökçek, 2004: 60). Büyük bir çoğunluğu Asurlu tüccarların ticaret ile ilgili konularını, dönemin sosyal-siyasal-kültürel hayatını, gündelik yaşayışlarını anlatan, yaklaşık olarak 25000 civarındaki bu tabletler içerisinde oldukça az sayıda olan büyü metinleri de dikkat çekmektedir (Gökçek, 2004: 60). Sadece Kültepe’deki Asurlu tüccarların evinde, Eski Mezopotamya içerisinde de bahsetmiş olduğumuz 8 adet büyü metni bulunmuş, arşivlenerek korumaya alınmıştır (Erol, 2014: 38). Bu büyü metinlerinden de anlaşıldığı üzere büyüün, Anadolu’ya Eski Mezopotamya’dan geçmiş olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Kültepe’de bulunmuş ticaret kervanı güvenliği ile ilgili Kt. a/k 611 numaralı bir Eski Asur büyü metninde, kara köpek olarak mana yüklenen olumsuz-kötücül tüm etkilerden korunmak için şu satırların yazıldığını görmekteyiz:

*“Kan! Kan! Bir kara köpek yukarıda pusuya yatmış bekliyor, küçük kervanı...
Kervan’ın yolunu gözleyen kara köpek, yakışıklı bir adam için etrafına dikkatle
bakıyor. EA’nın kızlarına kimi göndermeli? İkiz yediler şöyle söyler: senin iki*

kavanoz akiğin, senin dağ kristalinden (alaca akik) ritüel kabın. Onları al ve gidip nehire ver... Saf su... terket onu ve yurduna geri dön.” (Yıldırım, 2015: 244).

Asur ticaret kolonileri çağı dışında Anadolu’da, kazılardan elde edilmiş binlerce Hitit tableti de arşivlenerek koruma altına alınmıştır. Bu arşivler ve tablet çevirileri göstermektedir ki, büyükün Hitit içerisine girişinin nedenlerinden biri de Hatti ve Kizzuwatna-Arzava kökenli büyücülerin Anadolu’da bulunmuş olmalarıdır. Anadolu’nun Luwice ve Hurrice konuşulan güney ve güneydoğu bölümlerinden geldikleri yazılı kaynaklardan bilinen bu büyücülerin isimleriyle büyü ritüelleri yaptıkları ve bu büyücülerin çoğunun kadın olması, genellikle toplum ve kişi sağlığı için değerli ritüeller içermesi dikkat çekmektedir (Ünal, 2003: 19; Reyhan, 2003: 116).

Konu bütünlüğünde yer alan “Ak Büyü Çeşitleri” konusunda örnek olarak, “394 Salgına karşı Ashella (Hatti) ve 471 Kirliliğe karşı Ammihatna Ritüelleri (Kizzuwatna)” örnek olarak detaylı aktarılacaktır. Çok sayıda metin olmasından dolayı hepsine ayrı ayrı değinilmeyecektir, toplum için önemli ritüeller olduğu düşünülen bu iki metin uygun bulunmuştur.

3.4.1. Hititler’de Büyü

Eski Mezopotamya’nın yoğun etkisinin yanında, Luwice ve Hurrice isimleri metinlerde geçen ve ticaret ile birlikte Hattuşa’ya akın akın gelerek Hitit halkını büyü ile tanıştırdıkları düşünülen büyücüler, Hitit büyü arşivleri ve kataloglarında bulunan binlerce büyü metninin yaratıcısıdır (Ünal, 2004: 42). Büyü ritüellerinin yazılı metinlerini, Hattuşa’da, M.Ö. 16. yüzyılın ortalarından M.Ö. 1200 yılının sonuna gelene kadar gözlemlemek mümkündür (Klinger, 2002: 456-459). Bahsi geçen metinlerin genel olarak Hitit dilinde yazdırıldığı görülmektedir fakat bazı büyülerin Pala, Hatti, Luwi, Hurri veya Akkad dillerinde de aktarılmış olması dikkat çekmektedir (Straub, 2006: 253-271).

Eski Hitit toplumunda büyü algısının, Eski Mezopotamya ve Mısır ile etkileşim ortaklıkları olsa da, özünde aynı kökten çıkmış olsalar da önemli farklılıkları mevcuttur. Eski Mezopotamya’da büyü, tanrı *EA-Enki* ve *Asulluhi-Marduk*’un ve Mısır’da ise tanrı *Thoth*’un bilgisinde, kontrolünde ve efendiliğindedir. Büyü tanrılardan büyücülere aktarılmıştır ve büyü yapılırken

tanrılar da büyüye katılmıştır. Büyücü, bir aracı ve ritüel esnasında tanrının varlığının somut halidir. Özellikle Babil kültüründe büyüün bir sonraki nesile aktarılan net talimatlar olduğunu, tapınaklarda bunun eğitiminin verildiğini ve sadece büyücünün bu kutsalla iç içe olan büyü ritüellerini yapabildiğini görmekteyiz.

Oysa Hitit büyü metinleri bir arşiv ve katalogdur. Geleneksel değildir, büyü tanrılardan öğrenilen kutsal bilgilere dayandırılmaz, tanrılar büyüün uygulama kısmına yardım etmesi için nadiren davet edilir ama büyüün etkinliğini güçlendirmesi için her büyü ritüelinde çağırılırlar, büyüü onların yapması beklenmez, ritüeli sadece ilgili büyücü yapabilmektedir. Tanrılara zengin sunular verilerek, büyüün başarılı olması için güç vermeleri ve sakinleşmeleri, memnun olmaları beklenmektedir. Bununla beraber, bin tanrılı olarak anılan Hitit halkının, bazı büyü ritüellerinde *EA-Enki* gibi Eski Mezopotamya tanrılarına da seslendiği, sunu yaptığı ve çağırıda bulunduğu görülmektedir. Hitit büyü metinleri, bazı özel durumlardan yararlanmak için oluşturulmuş bireysel reçetelerdir. Büyücülerinin ise her büyüü yapmadığını, kendi spesifik alanlarında uzmanlaşmış kişiler olduğunu, ciddi bir büyü ritüeli otoritesinin olduğunu görmekteyiz. Bunun “kardiyoloji veya jinekoloji” gibi uzmanlıklar olduğunu söylemek benzetme için uygun olacaktır. Salgın hastalık söz konusu olduğunda bir büyücüye, aile içi geçimsizlik olduğunda diğerine gidilmesi gerekmektedir. Oldukça ilginç olan bir diğer konu ise, Hitit büyü metinlerinin bulunduğu bu ritüel tabletleri genellikle üçüncü ve bazen de birinci elden büyücü tarafından, kendi sözleriyle yazılmıştır. Büyücünün ismi, uzmanlığı ile nereli olduğu da belirtilerek büyü ritüeline sebebiyet veren durumla beraber tabletin en sonundaki paragrafta açıkça ifade edilmiştir (Gurney, 1990: 44).

Bütün bunlar, çok sayıda büyü çeşidi olan Eski Mezopotamya’ya göre Hitit büyü metinlerinin düzgün bir şekilde kataloglanmasına yardımcı olmuştur. Tüm bu kültürlerin oldukça önemli benzer ortak kökü ise, doğaüstü güçler ya da tanrılar farketmeksizin, bir büyü uzmanı eşliğinde bu varlıklardan ortaya çıkan gücün, zarar ya da yarar sağlamak maksadıyla kullanılmasıdır. Antik ya da günümüz halklarının da neredeyse hiçbir zaman doğa kurallarına ve kaderlerine tam anlamıyla razı olmadıklarını söylemek doğru olacaktır.

Daha çok Hattuša'dan elde edilen ve *SISKUR* olarak kategorizelendirilmiş büyü ritüeli metinlerinde, büyü'nün Hititçe karşılığı "*aluvaranzatar*", her ritüelde geçen ritüel beyi *EN SISKUR* (genellikle kraliyetten bir kişi, otorite), uğursuz büyü kovucu *Lu.AZU*, falcı *HAL*, hekim *A.ZU* ve büyü rahibesi *SAL SU.GI* (yaşlı kadın) olarak geçmektedir (Martino, 2003: 101). *SISKUR* ritüellerini *EZEN* olarak geçen dini ritüellerle farklılıkları olduğu gibi benzerlikleri de mevcuttur, Hitit büyü ritüelleri de kendisinden önceki kültürler gibi din ve tıp olguları ile iç içedir. Kara ve ak diye iki gruba ayırmanın mümkün olduğu Hitit büyü ritüellerinin teknik ve yöntemleri benzer amaçları farklıdır, ak büyü yarar sağlamak için özellikle şifa ve tedavi-arındırma olarak kullanılırken, kara büyü zarar vermek için kullanılmış ve Hitit kanunlarınca da yasaklanmıştır (Kellerman, 1986: 115; Ünal, 2003: 112). Hitit kanunlarında büyü ile ilgili geçen maddeler aşağıdaki gibidir:

44.B.55. "Eğer bir kişiyi biri arındırırsa (törenden) arta kalan şeyleri de yakma yerine götürsün."

44.B.56. "Eğer birinin ekin alanına ya da evine götürürse büyü(dür) (ve) kral yargısı (altına girer)."

170. "Eğer özgür bir adam bir yılan öldürürse ve başka bir (adamın) adını söylerse bir mina gümüş versin ve eğer bir erkek köle (ise) işte tam o ölsün."

111. "Eğer kilden bir insan (sureti)ne birisi biçim verirse (bu) büyü(dür) (ve) kralın adalet mahkemesi için bir durumdur." (Imparati, 1992: 65, 159).

Kara büyü, Telipinu Fermanı ile bütünüyle yasaklanmış ve çaydırıcı cezalar uygulanmaya başlanmıştır (Szabo, 1975: 2007—2019).

İlk defa I.Hattuşili döneminde (Sammer-Falkenstein, 1938: 16) karşımıza çıkan büyü'nün, her ne kadar yasaklansa da saray entrikaları olarak devam ettiği görülmektedir. II.Murşili'nin karısı, kara büyü sonucunda ölmüş, Armatarhunda'nın yukarı valiliği için bir savaşa giren III.Hattuşili kazanmak için büyüye başvurmuştur (Ünal, 1976: 96). Orta Hitit dönemi ve sonrasında da kraliyet kaoslarına sıkça rastlanmaktadır. Prens Ziplantawi'nin, kardeşi II.Tutalya ve ailesine büyü yaptığı metinlerde görülmektedir (Bahsi geçen büyü metni için bkz: Başol, 2014: 56).

Din ile olduğu kadar tıp ile de oldukça iç içe olan Hititler'de büyü, insanoğlunun olduğu tüm özel ve kamusal alanlarda kullanılmıştır. Ciddi ve kalıplaşmış, otorite sahibi, saygın bir meslek haline gelen büyü'nün, çoğunlukla

hastaları ya da olumsuz giden bir durumu iyileştirmek ve kötücül, uğursuz, tüm varlıklardan ve işlenmiş olan günahlardan gelen kirliliği temizlemek adına yapıldığı görülmektedir. Büyü metinlerinde geçen; baş ağrısı, öksürük, ses kısıklığı, göz hastalıkları, yaralanma, sarılık, ağız hastalıkları, kalp krizi, depresyon, kısırlık, kabus görme, endişe hali, mezarlıkların kirletilmesi, doğum-hamilelik sorunları, salgın hastalıklar, uykusuzluk, lanet, dedikodu, kral ve kraliçeyi arındırma, arkadaşlar arasında kavga, aile bireyleri arasında çekişme, ruhlara danışma, evleri ve tapınakları arındırma, yeni doğan bebeğe isim koyma, toprak-bereket büyü, tanrıların insanlara öfkesini giderme, depremler, gök gürültüsü, tanrıları çağırma, üzüm bağlarının verimsizliği, orduda salgın ve bunlara benzer hemen her bireysel, toplumsal, ruhsal ve tıbbi konuda büyüye başvurulmuştur (Ünal, 1988: 71-74).

Bütün bu çeşitli konuların içerisinde hastalıkları iyileştirmek, tıbbi ilaçların kullanımıyla birlikte, sıklıkla başvurulmuş bir büyü ritüelidir. Çünkü Hititler’de hastalıklar, tanrıların, işlenen günahlara, yapılan olumsuz, zararlı davranışlara bir cezası olarak görülmektedir (Dinçol, 1985: 6). Bununla birlikte, kara büyü’nün de hem fiziki hem psikolojik hastalıklara sebep olduğu inancı, Hitit kültüründe de mevcuttur (Erginöz, 1999: 156). Hititler için şunu da belirtmek gerekmektedir; onlar dinin ve güzel ahlakın gerekliliği olarak temiz olmayı, pislikten kaçınmayı savunmuşlardır, her türlü pislik (gerçek anlamda ya da kötü söz gibi mecazi anlamda) tanrıları kızdıran birer kötü davranışa dönüşmektedir ve bu sebeple de tanrılar kirliliği çeşitli hastalıklarla cezalandırmışlardır (Kızıltan, 2002: 19). Bu durumun da çözümünü büyüde aradıkları metinlerden anlaşılmaktadır. Hititler’in hastaları sağlıklarına kavuşturmak amacıyla kullandıkları büyü yöntemleri arasından şu maddeler öne çıkmaktadır:

“Hastalık kötülük ve felaketleri insan, keçi, koyun, fare, boğa, eşek ve oklara aktarmak ve bunları düşman ülkelere göndermek (Günah Keçisi Ritüeli)”

“Hasta olan uzuvları bir köpeğe yalattmak”

“Rahibin hastanın haberi olmadan tuttuğu partuni-kuşlarını aniden ağaca salıvermesi suretiyle psikolojik etki yaratmak”

“Köpek pisliği ve çeşitli bitki çiçeklerinin karıştırılması sonucu elde edilen macunu yaralanan bölgeye tatbik etmek. Aynı macunu büyülendiği düşünülen hastanın vücuduna sürmek”

“Hasta olan uzvun üzerine hayvanların parçalanmış baş, boğaz, kulak, ayak, parmak, kaburga, bağırsak gibi uzuvlarını yerleştirmek”

“Yıkama, merhem sürme, yapay bir kapıdan geçirme, renkli ipliklerle bağlama, kuş vurma, kulakları yünle tıkama ve giydirilen elbiseleri yırtma gibi büyüsel işlemler uygulama”

“Hastalanmış kişiye sonu iyi biten masal ve efsaneler anlatarak hastayı iyileşme yönünde motive etme (Placebo etkisi)”

“Ykanan bez nasıl beyazlaşırsa”, “atılan ok nasıl yatağını bulamazsa”, “nehirde akıp giden su nasıl geri dönmezse” gibi analogik büyüsel ilişkiler kurarak hastalığı yok etme” (Reyhan, 2016: 109-110).

Hitit büyü ritüellerinde sebep ne olursa olsun, düzenli şekilde işleyen bir plan olmasının, hem ilaçların ve tıbbi müdahalelerin hem de büyülü sözlerin birlikte kullanılmasının yanında, büyü ritüellerinin etkinliğini sağlayan başlıca unsurlar da mevcuttur.

3.4.1.1. Büyünün Etkinliğini Sağlayan Unsurlar

Hitit büyü ritüellerinde uygulamalar sistematik bir düzen içinde yapılmaktadır. Ritüele başlamadan önce büyücünün adı, asıl uzmanlığı, nereli olduğu, büyüye başvuran kişiyle ilgili notlar, büyüün etkisinin yarattığı sorunlarla alakalı notlar, kullanım için istenen malzemeler detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Belirli bir zamanda ve mekanda yapılması gereken büyü, tanrıların çağırılması ile devam etmekte, bunu ise bağlantı ve aktarım işlemleri izlemektedir. Büyü ritüeli bitiminde, büyü esnasında kullanılan tüm malzemeler zararsız hale getirilerek ortadan kaldırılmaktadır çünkü büyü pistir ve temas eden her şeye bulaştığı düşünülmektedir. En sonunda da tanrılara teşekkür edilerek ricacı kutsanmaktadır (Başol, 2014: 59). Bütün bu genel işleyiş içerisinde bazı unsurlar ön plana çıkmaktadır. Bunlar genel hatlarıyla; büyü ritüellerini yapabilecek tek kişiler olan büyücülerin varlığı, duruma göre oluşturulmuş özel reçeteler olan büyü metinleri ve büyülü sözler, psikolojik etkinin küçümsemeyecek kadar yoğun olan etkisi (placebo), büyücünün karar verdiği ve kirlilikten de korunmayı hedefleyen topluma açık olmayan mekanlar, ritüele göre bazı özel zamanların seçilmesi, oldukça zengin ve çeşitli olan büyü ve ritüel malzemeleri ve büyü sonrasında artıkların ve kirlilikle temas etmiş tüm zararlı materyallerin ortadan kaldırılıp kişilerin arındırılmasıdır. Bu

unsurlar farklı kültürlerin büyü ritüelleri için de geçerlidir fakat Hititliler'in bu konuları da belli bir düzene göre oluşturduğu metinlerden anlaşılmaktadır.

Bu unsurların başında ritüelin uygulayıcısı büyücülerle büyü sözleri gelmektedir. Hititler'de sadece bir ak büyücü veya cadı olmadığını görmekteyiz. Hekim *LÚ A.ZU* (erkek) ve *SAL A.ZU* (kadın), ebe *MUNUS ŠA.ZU/ SAL Hasnupala*, ritüel beyi *EN SISKUR*, kahin-falcı *LÚ AZU*, din adamı, rahip gibi kişilerle birlikte hareket eden ve çoğunlukla kadın olduğu bilinen *Sal SU.GÍ*ler (yaşlı kadın, bilge, kocakarı) ak büyü uygulayıcılarıdır, ritüellerin neredeyse tamamı da ak büyü üzerinedir. Kara büyüün uzmanı olarak görülen cadılara ise Hititler *Alwanzatar* demişlerdir. Kadınların büyü ile ilgili bu yakın ve yoğun ilişkisinin muhtemel sebebi, onların tarih öncesi zamanlardan beri toplayıcı olması, birçok malzemeyi tıpkı büyü yapıyor gibi bir araya getirip bir kazanda pişirmesi, doğum ve bir canlı yaratabiliyor olmaları, büyü ritüellerinde sıklıkla kullanılan malzemelere (iğne, çan, elbise, otlar, kökler, tütsüler, hayvan parçaları, inek sütü, dağ balı, pınar suyu vb.) ulaşmayı, normal hayatlarında da temas halinde olduklarından kadınların daha iyi biliyor olması, "*Hannahanna, Išhara, Ištar-Ša(w)uška, Kam(m)am(m)a ve Kamrušepa*" gibi büyücü tanrıçaların varlığı, erkeklerin bazı olağan ya da doğaüstü gördükleri ama anlamlandıramadıkları durumlarda kadınları sorumlu tutması, kadınların her ay kanıyor olmaları ve buna rağmen ölmemeleri vb. nedenler olarak tahmin edilebilir. Büyü ritüellerinde rolü büyük olan kadınları, hekim, doğum ritüellerinde ebe ve büyücü-şifacı ve sadece büyücü olarak görmekteyiz. Bütün bunların yanında Hitit büyü metinlerinde büyü ritüellerine yardımcı olan çok sayıda görevli ismi ve sorumlulukları da geçmektedir (Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Başol, 2014: 75-89).

Büyücülerin vermiş oldukları hizmete karşı bir ücret de aldıklarını görmekteyiz. Ödeme genellikle, çok sayıda yiyecek, içecek, kurban, hayvan, bitki, ilaç vb. malzemeler içeren ritüellerde geriye kalan malzemelerin büyücü tarafından alınması şeklindedir (Başol, 2014: 78). Büyü ritüellerinin her bir detayından sorumlu, içerisindeki her malzemeyi tanıyan ve kullanabilen, tıbbi içerikler hazırlayabilen, taşları iyi tanıyan, büyü sözleri doğru şekilde kullanabilen, kara büyüleri bozup hastaları iyileştirebilen, her türlü arınmayı sağlayan *Sal SU.GÍ*ler, kraliyete bağlı saygın görevliler olarak geçmektedirler (Erginöz, 1999: 182). Büyücülüğün kan

bağıyla geleneksel bir geçişi olduğunu bilmekteyiz ve Hititler’de onların eğitim aldığına yönelik bir veri ele geçmemiştir (Ünal, 1988: 65).

Ölümünden sonraki dini ritüellerde de görev aldığı görülen Hitit büyücüleriyle ilgili önemli bir veri de yeraltı tanrılarıyla aralarının iyi olması gerektiğidir. Onları kızdırmamalı, onlara bağlı kalmalı ve kızmış olan yeraltı tanrılarını toprağa açılan geçit çukurlarına sunu ve adaklar vererek sakinleştirmelidir ki ölen kişinin ruhu yeraltına güvenle ulaşabilsin, günahları affolsun ve yeraltında huzur içerisinde kalabilsin (Erbaşı, 2007: 230).

Metinlerde spesifik olarak büyücünün adı geçtiği için bildiğimiz bazı Hitit büyücüleri şunlardır; aile içi sorunları çözen Kizzuwatnalı *Maštigga* (Reyhan, 2002: 26-65), ordu ve ordu komutanını koruyan *Azzari* (Darga, 2015: 206), orduyu ve halkı salgın hastalıklardan kurtaran Hapallalı *Ašhella* (Gurney, 1990: 137), kara büyüleri bozan Hurri kökenli *Aštu* (Darga, 2015: 207) ve kirlilikten arındıran *Tunnawiya* (Hutter, 1987: 79).

Büyücüler ve etkili büyü sözlerinden sonra en önemli unsurlardan biri kayda alınmış çok fazla sayıda ve çeşitlilikteki malzemelerdir. Büyü tabletlerinde malzemelerin de detaylı şekilde verildiğini görmekteyiz. Hititler’de bu malzemelere büyücü, büyüünün amacına göre karar vermektedir. Bereketli Anadolu topraklarında yetişen çok sayıda bitki ve bunların kökleri, kabukları, tohumları, yaprakları, reçineleri, çiçekleri, meyveleri vb. parçaları, özünde kimyasal bir karışımı ya da yemeği andıran bir tarif gibi bazı bağlayıcılarla karıştırılarak, merhem, iksir, ilaç gibi tedavi edici ürünlere dönüşmektedir. Bu bağlayıcılar da genellikle süt, kan, bitkisel ya da hayvansal yağlar, su, bal, mum gibi maddelerdir. Adamotu, alıç, aksırık otu, arpa, badem, buğday, defne, dişotu, hardal, haşhaş, kayısı, köknar, mazi, mersin, meyankökü, safran, sarımsak, sedir, soğan, söğüt, susam, şimşir, üzerlik, üzüm, zeytin büyü ritüellerinde kullanılan bazı bitkilerdendir. Ekmek, Hitit büyü ritüellerinde sıklıkla karşımıza çıkan bir tahıl-bitki ürünüdür (Kılıç-Başol, 2015: 32-33). Bitkisel malzemelerin detaylı bir şekilde verildiği büyü metinleri çoğunluktadır (Bahsi geçen büyü metni için bkz: Goetze, 1955: 351).

Ateş, su, toprak gibi elementler her zaman oldukça güçlü büyü materyalleridir. Hitit büyü ritüellerinde de ateşin hem maddi hem manevi olarak

arındırıcı/yok edici, suyun da arındırıcı olarak kullanıldığını görmekteyiz. Günümüzde de arınma için kullanılan tuz elementi de Hitit metinlerinde dikkat çekmektedir:

“Kurbandan ayrılıp, vardıkları zaman suyun içine tuz dökerler ve ellerini onunla yıkar. Sonra iki yerde ateş yakarlar ve arasından geçerler.” (Dinçol 1985: 23-35).

Benzerlik büyüünde şekillendirilen kil figürinler için kullanılan toprak, büyü esnasında kullanılan bir başka elementtir. *Mastigga* ritüelinde şöyle geçmektedir:

“Yaşlı kadın kilden yoğrulmuş bir tava yapar. İçine biraz hamur koyar biraz siyah kimyon atar. Onu iki kurbancının üzerinde dolaştırır ve şöyle der: “Bu kilin kil çukura dönmeyeceği gibi ve bu kimyonun beyaza dönmeyeceği gibi ve ikinci kez tohum olarak kullanılamayacağı gibi; “bu hamurun tanrılar için kurbanlık ekmeğe dönüşmeyeceği (gibi), işte öyle şeytani diller de iki kurbancının vücudundan çıksın.” (Reyhan, 2002: 26).

Hitit büyü ritüellerinde geçen bira, şarap, su, süt gibi içecekler de toplum içerisinde sıkça kullanılan ve tanrılara da sunulan maddelerdir (Murat, 2012: 131).

Hayvanların, kurban-sunu olmasının yanında, yağ, süt gibi hayvansal ürünlerinin, iç organlarının ve çeşitli uzuvlarının kullanıldığı metinlerde geçmektedir. Büyücünün, zengin büyü malzemelerini bulamayacak kadar fakir olan halktan kimselerin karşılayamadığı hayvan gibi pahalı materyalleri, kilden yaparak aynı şekilde kullanmış olduğu örnekler de vardır:

“Ricacı ayağa kalkar ve bir eşek sürülür. Eğer adam fakirse, o zaman kilde bir eşek modeli yapılır” (Frantz-Szabo, 1975: 2007-2019).

Büyü ritüellerinde kullanılan renklerde de beyaz, mavi, kırmızı, siyah, sarı gibi bazı renkler öne çıkmaktadır. Bu renklerin özellikle yün iplik ve kumaş parçası olarak, kötülüğü aktarma ritüellerinde, bağlanıp düğümlenmek suretiyle kullanıldığı görülmektedir:

“Ve o kral ve kraliçenin el, ayak (ve) ensesine (boynuna) arzu edilen iki beyaz yün (iplik) bağlar ve onu iki defa keser. Onu yapının dört köşesi, kapı eşiği ve iç ve dış ahşap kapı mandallarına bağlar. O beyaz yünü iki defa bağlar ve (onu) iki defa kesip, pencere pervazının üstüne koyar.” (Başol, 2014: 180).

Bütün bunların yanında Hitit büyü ritüellerinde sıklıkla kullanılan diğer malzemeler; çeşitli doğal taşlar, gümüş-bakır-tunç-altın-demir vb. metaller, metal ya

da seramik çeşitli kaplar ve figürinlerdir (**Resim 48-51**). Tılsım ve muska yapımlarında da doğal taşları ve metalleri kullandıkları görülmektedir (Başol, 2014: 103-177). Büyü ritüellerinde 3,7,9,40,41,99 gibi rakamlardan özellikle 7 rakamının sıklıkla kullanıldığı da görülmektedir. Büyü sırasında belli sayıda yapılmayan bazı durumların büyüün başarısızlığına sebep olacağına inanılmıştır. Bu durumla ilgili bir büyü metinde şöyle geçmektedir:

“Ve günü geldiğinde, onlar arınma sayısını alır ve (onu) eski tanrı heykeline kırmızı ip ve güzel kokulu yağla dağdan, ırmaktan, otlaktan, gökyüzünden ve topraktan gelen yedi yan yol ve yol sayesinde (çekerler). Bugün çekme işlemi gerçekleştirilir: O eski Tanrının tapınağına çekilir. (Bir gün sonra) Daha sonra rahip tanrıyı bir çukurda yedi kez çeker: ritüel beyi de benzer şekilde onu yedi kez yukarı çeker” (Kılıç-Başol: 2014: 54).

Büyü uygulamalarında zaman ve mekan kavramları da oldukça büyük önem arz etmektedir. Ritüel metinlerine göre, bazı büyülerin ritüel malzemeleri gece boyunca hazırlanmaktadır. Ritüel beyi güneşin doğuşuyla gelmekte ve gün batmadan ritüel tamamlanmaktadır. Bazı ritüeller ise günler sürmektedir. Hitit yazılı metinlerinde zamanlar şu şekilde ifade edilmiştir: “*adı geçen günde, bir yıldızın atladığı akşam vakti*”, “*ertesi gün güneş doğunca büyücü kurbanların tümünü yukarı alır*”, “*güneş henüz doğmadan...*”, “*....ertesi gün güneş doğduğu zaman*”, “*....ikindi vakti geldiği zaman iki hupruşhi kabı hazırlarlar*”, “*... akşam vakti temiz suyu koyar*”. Bu ifadelerden güneşin doğuşu ve batışının, göksel cisimlerin gün içindeki konumlarının büyü zamanlarını belirlemede önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. Her büyü ritüeli, kendi içinde bir zamansal döngü barındırır ve bu döngünün yöneticisi her zaman için büyücüdür (Reyhan, 2003: 137).

Ritüelin gerçekleşeceği mekanlar büyücü tarafından büyü ritüeline uygun şekilde seçilmiştir. Kirlilikten ve bulaşıcılıktan korunmak için yaşam olmayan ve yaşam alanlarından uzak yerlerin tercih edildiği görülmektedir. Ritüeller için bazı durumlarda tapınaklar veya büyüye ihtiyaç duyan kişinin evi seçilmişken sıklıkla ise el değmemiş, saban girmemiş, herhangi bir hayvanın ayak basmadığı alanlar kullanılmıştır. Ele geçen bir büyü ritüeli metninde bu durum şöyle geçmektedir:

“Nerede bir tarla mevcut değilse, nereye bir pulluk uzanmamışsa” (Haas, 1994: 876-911).

Özünde yoğun bir şekilde psikolojik hastalıklar ve tedaviler barındıran büyü ritüellerinde bir diğer etken unsur da ricacıyı psikolojik olarak etkileyerek iyileştigine, sorunların ortadan kalktığına, büyüünün işe yaradığına inandırmaktır. “Ben sizin acınızı, ağrınızı ve [hastalığınızı] aldım” gibi net cümleler, vurgulu ve yüksek sesle pasif agresif konuşmalar, karşı büyücüyü ya da büyüsünü aşağılamalar ve “kırdım, parçaladım, gözünü çıkardım, öldürdüm, yaktım, yok ettim...” gibi manevi olarak etkisiz hale getirmeler ile hasta ya da ricacı psikolojik olarak büyüünün başarısına inandırılmaya çalışılmaktadır (Haas, 1994: 876-911).

Son olarak da büyük önem verilmesi gereken bir diğer konu *Lymata* adı verilen kirliliklerin zararsız hale getirilip ortadan kaldırılmasıdır. Yukarıda verilmiş olan Hitit kanunlarında da açıkça görülmektedir ki büyü, kirli ve bulaşıcı bir güçtür ve ritüel bittikten sonra büyücü kullandığı, büyüyle temas eden tüm materyalleri kırarak, keserek, yakarak, nehre bırakarak, yerde açılan yeraltı geçit çukurlarına gömerek, kötücül kirliliği bir kuşa aktarıp kuşu en sonunda uçurarak veya tüm bu kirli materyalleri metal (kurşun, demir gibi) kutulara hapsedip gömerek zararsız hale getirmelidir (**Resim 52-53**). Ritüele katılan herkesi de arındırarak büyü ritüelini başarılı ve tehlikesiz şekilde sonlandırmalıdır. Kötücül güçlerin aktarıldığı, hayvan, eşya, kap, figürin gibi tüm malzemeler bu kirlilikten en çok etkilenen materyallerdir ve ritüel bitiminde bekletilmeden kırılıp, yakılmalıdır (Başol, 2014: 73-74). Hititler’in inancına göre aksi halde salgın boyutunda korkunç bir büyü kirliliğinin, hastalık ve çeşitli felaketler olarak yayılımı kaçınılmaz olacaktır (Haas, 1994: 876-911). Kirlilik ile ilgili bu duruma *Mastigga* ritüelindeki ilgili kısım güzel bir örnek teşkil etmektedir:

“[Aşağıda yeraltı dünyasında demirden] bir palhi-kabı [bulunur; kapağı] kurşundan(dır); bunun içine [sokulan şey] artık bir yere çıkamaz; [içinde yok olur. Bu yüzden] Lelwan[i kötü öfke, gazap], kir ve kin[i bunun içine soksun], o orada içerde yok olsun.]”Başka bir ritüel etkinliğinde ise bu kabın yer altı dünyasında bir denizde bulunduğundan bahsedilmiştir: “El bileği onu (*Lymata*’yı) parmaklara verdi; parmaklar onu tırnaklara [verdi]; tırnaklar onu yer altı [dünyası]na verdi. Yer altı dünyası onu Yeryüzünün Güneş Tanrıçasına götürdü ve Güneş tanrıçası onu denize götürdü. Denizin içine bakırdan bir palhi-kabı koyulmuştur; kapağı kurşundandır. “Ben, büyücü rahibe” kilden bir kadeh aldım: Ve kral ve kraliçe

kadehin içine üç defa tükürdüler. Ve onun kapağı kurşundandır ve ben onu kilitledim” (Reyhan, 2002: 26-65).

3.4.1.2. Büyü Uygulama Yöntemleri

Marie-Claude Tremouille, Hitit büyülerini işleyişleri açısından beş temel prensibe ayırmıştır. Bunlar; tekrarlama, beraberlik, özdeşlik, ilişki ve karşıtlıklar prensibidir (Tremouille, 2004: 157-203). Büyü ritüeli tekrarlandıkça daha güçlü olmaktadır, bütün etken maddelerin beraberliği ve bazı maddelerle büyüünün özdeşleşerek aktarılması, tüm materyallerin kişilerle ilişkisinin kurulması yöntemler içerisindeki önemli prensiplerdir ve büyüde karşıtlık, bozucu etki yaratmaktadır. Bu önemli prensiplerin yanında, Hitit büyü ritüellerinin, bazı belirgin yöntemler kullandığı görülmektedir. Bir büyü ritüelinde birden fazla yöntem de birlikte kullanılabilir.

Benzetme (analoji) metodu, doğayı çok iyi gözlemlemiş oldukları anlaşılan Hititler’in en yaygın kullandığı yöntemdir. Gözleme dayalı olarak, doğadan bazı durumları büyüdeki duruma benzeterek yapılan bu metod, benzer benzeri oluşturur ilkesine göre yapılmaktadır. Büyü metni içerisinde geçirilen bu benzetmelerin, psikolojik etki yaratmada da oldukça başarılı oldukları görülmektedir (Ünal, 1999: 255). Bunlara birkaç örnek olarak; buğday tanesi suda nasıl şişerse, sabunu nasıl giysileri temizler ve beyazlatırsa, ardiç nasıl sürekli yeşil kalır ve yapraklarını dökmezse, kırmızı yün nasıl parlarsa, maya hamuru nasıl kabartırsa, nasıl duymaz kör görmez ve kötürüm yürüyemezse, kaşık nasıl kaynayan suyu yatıştırırsa, bal nasıl tatlıysa, su ateşi nasıl söndürürse, gebe kadın, inek ve koyun nasıl doğum yaparsa gibi gözlemler verilebilir. Mastigga’nın bir büyüünde analoji metodu şöyle geçmektedir:

“Yaşlı kadın bir balığı alır, onu iki kurban sahibinin ikisinin birlikte üzerinde çevirir ve şöyle söyler: “Bu balık denizin boğası(dır), bu balık denizden nasıl ayrıldıysa, şimdi o günün lanetli dilleri(de) (sizden) ayrılınsınlar” ve balığı ocağa fırlatır...” (Ünal, 1999: 257).

Bağlantı kurma-aktarma metodu; Kötücül gücün, büyü malzemesi ve kurban sahibi ile bağ kurularak başka bir maddeye aktarılması yöntemidir. En sık kullanılan hastalık iyileştirme yöntemidir (Reyhan, 2008: 233). Genellikle renkli bir yün ip ya da hayvan veya kilden figürin kullanılmaktadır. Aktarma işlemi sırasında kullanılan

bazı eylemler; ip dolamak, başının üzerine koymak, üzerinde çevirmek, baskı yapmak, tükürmek, su serpmek, ateşin arasından geçirmek, ipi çekmek, ipi kesmek, ellerini yıkamak, silmek, yalamak, vurmak, taramak, ovmak, çevirmek şeklindedir (Reyhan, 2003: 141).

En güzel ve sık kullanılan bağlantı metodu yöntemi, yün ip bağlanan hastanın tüm kötücül gücünün o ipe geçmesini sağlamaktır. Daha sonra ip kesilerek ya da çekilerek hastadan uzaklaştırılır. Hastanın artık iyileştiği düşünülmektedir ve artık hastalık olan bu ip yakılarak yok edilir. Bu konuyla alakalı bir büyü metninde şöyle geçmektedir:

“Siz alıç ağacısınız. Siz ilkbaharda beyaz elbiseler giyersiniz, fakat sonbaharda kırmızılar giyersiniz. Öküz sizin altınızdan geçer ve siz onun tüylerini çekersiniz, koyun sizin altınızdan geçer ve siz onun yünlerini çekersiniz. Aynı şekilde tanrının gazabını, hiddetini, kızgınlığını ve öfkesini de çek” (Torlak-Vural-Aytaç, 2010: 57).

Aktarma yöntemine bir diğer örnek de, kötü sözün verdiği kirlilikten arınmak için ağıza yerleştirilen demirden dil figürlerine kötücül gücü aktarma şeklindedir. Aynı işlem ağıza gümüş koyularak da gerçekleştirilmektedir (Reyhan, 2003: 128). Su ile elleri, bedeni yıkamak ise oldukça etkili bir arınma ritüelidir. Kullanılan suyun dikkatli şekilde biriktirilip ritüel sonunda yok edilmesi gerekmektedir, suyun içerisine koyulan tuz gibi maddelerin, suyun arındırma gücünü arttırdığına inanılmaktadır (Goetze, 1957: 155).

Özdeşleştirme “*nakkuşsi*” ve vekil tayin etme “*tarpalli*” metodu; büyü ritüelinde bir kişi veya nesnenin yerine yine başka bir kişi veya nesnenin vekil olarak seçilmesi, onunla özdeşleştirilmesi ve bu vekilin kötülükleri uzak yerlere taşımasına dayanan bir yöntemdir (Reyhan, 2003: 129). Özdeşleşme durumunda, kişi ya da nesne kötücül gücü taşıyarak uzaklaştırırken, vekil tayin etme durumunda, kişi ya da nesne kötücül gücün kendisi olmaktadır (Reyhan, 2002: 145). Bu duruma örnek olarak, bir *Ashell* ve *Pulisa* büyü ritüelinde şöyle yazmaktadır:

“Sen, ey erkek tanrı yatış. Bu boğanın [hastalığı] yeniden düşman topraklara taşımasını sağla. [Yeniden krala, prensese, efendilere, orduya ve Hatti ülkesine dostlukla yaklaş” (Melchert, 2010: 212).

Günah keçisi diye de tanımlanan vekil tayin etme yönteminde, savaş esiri olan askerlerin, hayvanların ya da kilden figürlerin de kullanıldığı görülmektedir

(Beckman, 1990: 2-3). Kizzuwatnalı *Maštigga*'ya ait *tapalli* ritüelinde şöyle geçmektedir:

“Bir koyunu sevk ederler ve onu yaşlı kadın iki kurban sahibinin üzerine tutar ve şöyle söyler: “kötü lanetleri tükürdünüz” yeri kazarlar, koyunu aşağıda keserler, sonra onu aşağıya koyarlar, onun yanına tatlı kurban ekmeğini koyarlar, şarap sunar ve üzerini kapatırlar (35) ...siyah koyunu sevk ederler, yaşlı kadın onu, onlara sunar ve şöyle söyler: “sizin başınız ve vücutlarınızın tümü için siyah koyun bir vekildir (onun) ağzındaki dil lanetlerin dilidir ve onu onların üzerinde çevirir iki kurban sahibi onun ağzına tükürürler ve koyunu keserler (40) sonra onu tamamıyla parçalar, ocak yaparlar ve yakarlar, bal ve de saf zeytinyağını üzerine dökerler, tatlı kurban ekmeğini parçalar, onu ocağa fırlatır ve şarap sunar.” (Reyhan, 2002: 39-41).

Tanrılara sunma-yardım isteme metodu; suçunu tanrıya itiraf eden bir kişinin bazı kefaretle cezasının sona erdirilmesini tanrıdan istemesi yöntemidir (Dinçol, 1982: 88). Bu yöntemde tanrıların alana çağırılması da gerekmektedir, en çok tanrıça *Kamruşepa*'ya seslenilmektedir (Güçerem, 2007: 6). Bazen tanrıların memnun olmayıp, cevap vermedikleri zaman; tanrılara çukurlar kazılıp içine kıymetli kurban-sunular verildiği, tanrıların duyması için gümüş bir kulak şeklinde broşun elbiseye takıldığı ya da tanrı yeraltından çıksın diye gümüş ya da bakırdan bir merdivenin çukura bırakıldığı görülmektedir (Reyhan, 2003: 135).

Kefaret ödeme metodu; yapılan kötücül ve olumsuz bir davranıştan duyulan pişmanlık sonucu bir bedel ödeyerek arınma yöntemidir. Hitit toplumunda cinayet işleyen bir kişiyi günahından arındırmak için yapılmış bir ritüelde şu şekilde yazmaktadır:

“Koyunun arkasına bir insan yerleştirirler, eğer bir adam öldürmüşse, bir adamı yerleştirirler eğer bir kadın öldürmüşse kadını yerleştirirler. ” (Reyhan, 2003: 136).

Buradan anlaşıldığı üzere, bir koyun bedel olarak seçilmiştir ve öldürülen kişiye bir figür yapılmış, koyunun arkasına koyulmuştur. Bu sayede figürü koyun ile özdeşleştirmiş olan büyücü, koyunu kişinin bedeli olarak tanrılara sunmaktadır.

3.4.1.3. Büyü Çeşitleri

Hitit kültürünün oldukça zengin ve çeşitli büyü yöntem, prensip ve etken unsurlarıyla yapılan ritüelleri, amacının zararlı veya yararlı olmasına göre ikiye

ayrılmaktadır; kara büyü, ak büyü. Kara büyüünün yasaklandığı Hititler'den ele geçen çok sayıda metnin çoğunluğu ak büyü ritüelleridir (**Resim 54-55**). Bu büyü metnlerinin büyük bir kısmı Hattuşa'dan elde edilmiştir (Straub, 2006: 253-271). Bu metinler, E. Larouche'un "Catalogue des Textes Hittites" isimli detaylı çalışmasında, Anadolu Büyüleri (CTH 310-CTH 471), Kizzuwatna Büyüleri (CTH 470-CTH 500) ve Farklı Dillerde Yazıya Geçirilmiş Olan Büyüler (CTH 725-832) olarak üç ana gruba ayrılmış ve arşivlenmişlerdir. Binlerce ele geçmiş olan Hitit büyü metnlerinde toplum yararına olan ak büyü ritüelleri çoğunluktadır (Başol, 2014: 47-55). Dolayısıyla, bu tez çalışmamızda, arşivlerde çok fazla sayıda Hitit büyü metni olması sebebiyle, aralarından bazı önemli büyücülerin, toplum için yararlı ak büyüleri örnek vermek üzere seçilmiştir.

3.4.1.3.1. Kara Büyü

Antik kültürlerin tamamında olduğu gibi Hititler'de de kanunlarla yasaklanmış ve çekinilmiş, korkulmuş olan kara büyü, zarar vermek amacıyla yapılan büyü türüdür. Kötücül varlıkların, cadı *alwanzatar* tarafından kötü amaçlar için kullanıldığı kara büyü tekniğini, Eski Mezopotamya'dan farklı olarak Hititler'de herkes yapabilmektedir. Hitit yazılı metnlerinde kara büyü örnekleri mevcut değildir, kötücül etkileri yok etmek için yapılan ak büyü örneklerinde geçen bir takım metinlerden kara büyü hakkında fikir sahibi olabilmekteyiz. Hititler'de kara büyüünün ölüme götürecek kadar zarar vereceğine, hatta ülkenin huzurunu ve gelişmesini tehdit edeceğine inanılmıştır. Hitit metinlerinden yola çıkarak, cadıların kötücül büyülerinin ve cadılar tarafından kullanılan ruh ve cinlerin yanısıra tanrıları kızdırmaya sebep olan çeşitli günahların da zararlı etkilerine inanılmış ve bu günahlar da kara büyü olarak sayılmıştır. Kara büyüünün zararlı etkisine sebep olabileceğine inanılan bir takım günahlar aşağıdaki gibidir:

"Bir insan vesvese yaydı veya biri bir beddua (lanetleme) etti, veya kanlı (suç) işledi veya (yalan yere) yemin eden biri içeri girdi veya biri (kara büyü) yaptı ve içeri girdi, biri kralın huzurunda kötü niyetle konuştu, biri arkadan kötü konuştu, biri yasak ve büyüülü yiyecekleri tüketti, biri büyüülü eşyalarla temas etti, biri "Taş ev"e ait yiyecekleri tüketti veya biri adet kanını içti..." (Klinger, 2002: 458).

Bu günahlarda da belirtildiği gibi, Hititler'de kötü söz, kem göz, fesatlık, lanetleme-beddua etme, yalan konuşma, yalan yere yemin etme, kan dökmek, kara

büyü yapmak, krala saygısızlık yapmak ve ölü kültü olan Taş eve ait yiyeceklerin ya da yasaklı sayılan yiyeceklerin yenmesi gibi davranışlar yasaklanmış ve kara büyü ile eşit sayılmıştır. Burada dikkat çekici bir diğer davranış ise büyülü yiyeceklerin yenmesi ya da onlarla temas edilmesi durumudur. Daha önceki başlıklarda da bahsi geçen büyülü nesnelerin kirli sayılması ve büyüyü yayma tehlikesinden dolayı oldukça büyük bir ciddiyetle zararsız hale getirilip yok edilmesi Hititler’de her ritüel için büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda herhangi bir büyü ritüeli sonrası kirli varsayılan tüm materyaller, kara büyü amacıyla bir silah olarak kullanılabilme potansiyeli içermektedir. Bu durum Eski Mezopotamya’da kara büyü amaçlı yapılan figürinlerin hedef kişinin topraklarına gömülmesi durumuna benzemektedir.

3.4.1.3.2. Ak Büyü

Ak büyü, Hitit kültüründe de olumlu ve tedavi edici bir büyü türü olarak kullanılmıştır. Ancak en önemli amacı kara büyü’nün olumsuz etkilerini geçersiz kılmaktır. Bu kültürün büyücülerinin diğer kültürlerden farklı olarak kendi alanlarında uzmanlaştığı ve büyü ritüellerinin, ilgili tabletin altında yazan kendi isimleriyle anıldığı bilinmektedir. Hititler, hemen her tür sorunun çözümü için ak büyü ritüellerine başvurmuştur. Ele geçen çok sayıda ak büyü ritüeli metinlerinden edinilen bilgilere göre; baş ağrısı, ses kısıklığı, göz hastalıkları, yaralanma, sarılık, ağız hastalıkları, kalp krizi, depresyon, kısırlık, kabus görme, doğum-hamilelik sorunları, salgın hastalıklar, cinayet, şiddet, dedikodu, öksürük, kral ve kraliçeyi arındırma, arkadaşlar arasındaki kavganın çözümü, üzüm bağlarının verimsizliği, ordudaki salgın gibi tıbbi, psikolojik, bireysel ve toplumsal, kısacası her alanda uygulanmış olduğu görülmektedir.

Hititler’de çok sayıda olan bu büyü ritüeli metinleri arasından bu çalışma içerisinde; toplumsal, tıbbi, psikolojik ve özellikle arındırma gücü yoğun olan, ismi sıklıkla metinlerde geçen güçlü ak büyücülere (*Sal SU.GI*) ait olduğu tabletlerden bilinen bazı spesifik ak büyü ritüeli örneklerine yer verilmesi uygun görülmüştür.

3.4.1.3.2.1. Salgına Karşı Ašhella Ritüeli (Hatti)

Hatti kültürüne ait olan, büyücü *Ašhella*’nın toplumsal yarar için kullandığı bu büyüsü, oldukça büyük bir öneme sahiptir. Tek bir kişi, olumsuz bir durumdan kurtulmak için tedavi edici bir ritüele başvurabildiği gibi bu özel ritüelden anlaşıldığı

üzere benzer durumlarda toplu katılımlar da söz konusu olabilmektedir. Ordu içerisindeki bir salgın hastalığa karşı gerçekleştirilmiş bu spesifik büyü ritüeli dört gün sürmektedir. Metin çevirisi aşağıdaki gibidir:

“Hapalla’lı Ashella şöyle söyler: Orduda kötü bir yıl olursa bu kurbanı (ritüeli) yaparım. Şöyle yaparım: Gün akşam olunca, her kim olursa olsun bütün komutanların hepsi (bir) koç hazırlarlar. Koç(lar)ın beyaz ya da siyah olanları önemli değildir. Beyaz, kırmızı, sarı, yeşil yün ipliğini iç içe bükerek ve onları bir örgü haline getirirler. Bir boncuk kolyeyi ve kurşunlu bir demir halkayı birleştiririm ve onu koçların boyunlarına ve boynuzlarına bağlarım. Ve komutanlar gece onları çadırların önüne bağlarlar. Ve bu sırada şöyle söylerler: “Hangi tanrı yüz çevirirse, hangi tanrı bu salgına neden olduysa, bak, bu koçları senin için bağladım. (Bunlarla) tatmin ol!”

“Ertesi gün ise, onları çayırlara (açık araziye) sürerim. Her bir koçla birlikte bir testi şarap bir kaba somun (ekmek), bir toprak kadeh götürürler. Kralın çadırının önüne de süslenmiş bir kadın oturur. Bir çanak bira, üç kaba somunu kadının yanına koyar. Sonra, ordu komutanları ellerini koçların üzerine koyarlar ve bu sırada şöyle söylerler: “Hangi tanrı bu salgına neden olduysa, şimdi bak, koçlar duruyorlar, onlar, karaciğerleri, yürekleri ve uzuvları ile çok besilidirler. Ona insan etinden nefret gelsin! Artık, bu koçlarla tatmin olsun!” Ve ordu komutanları koçlara reverans yaparlar. Krala, süslenmiş kadına da reverans yaparlar. Sonra koçları ve kadını, ekmeği ve birayı ordugâhın içinden dışarı götürürler. Ve onları açık araziye sürerler. Giderler ve (onları) düşman ülkesi sınırı içine salarlar; bizim olan yere gelmezler. Ve bu sırada aynı şekilde söylerler: “Bak! Bu ordunun insanları koyunları, atları, katırları ve eşekleri içinde kötü olan ne varsa, şimdi bak onları ordugâhtan bu koçlar ve (bu) kadın götürdüler. Onları kim bulursa bu kötü salgını(da) o ülke alsın!”

“İkinci gün sabah erkenden hemen, altı koç, altı teke, on iki GİR.KÁN kabı, on iki kadeh, on iki kaba somun, bir çanak bira, üç küçük tunç hançer hazırlarlar ve onları açık araziye, yine başka bir yere sürerler, bunların hepsini de birlikte götürürler. Onları araziye götürdükleri zaman, onları yerde keserler. Ve onları(n) sade (etlerini) pişirirler. Yaprakları aşağıya sererler; iç yağını, somunları ve küçük hançeri (üzerine) yerleştirirler. Sonra bira ile kadehleri (ve) GİR.KÁN kabını doldururlar. Ayrıca bu sırada şöyle söylerler: “bak sana, tanrıya gıdayı hemen ilk önce getirdik. Sana, tanrıya 6 koç, altı teke sunduk. Şimdi bak [sana, tanrıya] pişmişten, ayrıca et, ekmek (ve) bira (ile) çiğ[den] verdik. Ve tanrı(lar) tanrı gibi [] x-za iherler. Onları terk etme!” Ve onlar reverans yaparlar ve giderler. Tanrılara baktıkları sürece yerdeki eşyayı kimse almaz; doğru değildir. Ayrıca, kimse onları

kendisi için almaz. Kurbandan ayrılıp, vardıkları zaman suyun içine tuz dökerler ve ellerini onunla yıkar. Sonra iki yerde ateş yakarlar ve arasından geçerler. Ve iki teke, bir çanak şarap, beş somun hazırlarlar. İki tekeyi Kurban malzemesinin koruyucusu Tanrısı'na kurban eder. Ve göğsü sağ kolu, karaciğeri, yüreği, pişmiş olarak yaprakların üzerine koyar. Kurban malzemesinin Koruyucu Tanrısını üç kez içer. Yerler ve giderler.”

“Üçüncü gün, sabah erkenden hemen bir teke, bir toklu, bir domuzu sürüp getirirler. Sonra ise üç kaba somun ve bir çanak bira hazırlarlar. Onları açıklığa, yine başka bir yere sürerler. Yaprakları sererler. Üzerine üç kaba somunu koyarlar. Tekeyi, koyunu ve domuzu yine o tanrıya kurban ederler. “Hangi tanrı ordu içindeki bu salgına neden oldu ise, o tanrı yesin, içsin! Ve o Hatti ülkesine ve Hatti Ülkesinin ordusuna karşı dost olsun ve o onlardan yana dönsün!” Yerler, içerler ve onlar giderler.”

“Dördüncü gün sabah erkenden hemen bir boğa, bir dişi koyun, üç toklu sürüp getirirler -dişi koyuna henüz koç gitmemiştir-, üç kaba somun, bir çanak bira, bir çanak şarap hazırlarlar. Onları açıklığa, yine başka bir yere sürüp götürürler. Sığırtı fırtına Tanrısına kurban eder. Üç koyunu da bütün tanrılara kurban ederler yaprakları yere sererler. Göğsü, sağ kolu, karaciğeri ve yüreği yaprakların üzerine koyar. Ve kaba somunu da pişmiş olarak yine koyar. Gökyüzünün Güneş Tanrısı, Fırtına Tanrısı ve tüm tanrıları üç kez içer. Ve yerler. Ve onlar giderler.

Hapallalı Ašhella'nın salgın kurbanı bitti.” (Dinçol, 1985: 23-26).

Büyü ritüeli içerisinde; tanrılara sunu yaparak onları memnun etmenin önemini, arınmanın gerekliliğini ve ritüel devam ederken bile büyülü nesnelerden gelebilecek kirlilikten korunulması gerektiğini, zengin materyallerin etkisini, farklı büyü yöntemlerinin birlikte nasıl kullanıldığını, sözlerin baskın analogi etkisini, hastalığın canlı cansız materyallere aktarılacak uzaklaştırılmasını ya da yok edilmesini ve başarıya ulaşıldığına olan keskin inancı görmekteyiz.

3.4.1.3.2.2. Kirliliğe Karşı Ammihatna Ritüeli (Kizzuvatna)

Hitit kültüründe kirlilik, güçlü bir kara büyü silahı olarak kullanılabilmekte ve oldukça bulaşıcı bir kötücül güç yaymaktadır. Kizzuvatna kültüründen gelen büyücü *Ammi*hatna'nın özel bir çalışması olan bu ritüel, bahsi geçen kirlilikten dolayı oluşan bu olumsuz durumun tedavisinde kullanılmıştır. Ritüel metni şöyledir:

Bölüm I

“Kizzuvatna’lı adam Tanrı Išhara’nın rahibi Ammihatna şöyle (der) Eğer insan temiz ise ve ona kötü ekmeği herhangi bir kimse yemek için verirse, ya da ona kötü yağı yemek için verirse, ya da ona büyülenmiş ekmeği ve yağı herhangi bir kimse yemek için verirse, ya da ona taş evin ekmeğini (ve) yağını herhangi bir kimse yemek için verirse, ya da ona kadının vücudunun kanını içmek için verirse, bu kurbanları sunacağım.”

“Ve şunları alacağım (malzemeler); on altı kuzu, on beş keçi, yüz elli dört büyük kuş, yüz sekiz küçük kuş, elli dört KUKUB kabı bira, şarap, on dört kap ince yağ, iki vakşur kabı saf zeytinyağı, iki vakşur kabı bal, üç avuç kuru üzüm, bir peynir, bir ekşi maya, bir avuç dolusu tuz, gangati bitkisi, lakkarwa bitkisi, huerniş bitkisi, bir bardak tatlı süt, on dört beyaz kirşi yünü, on dört (parça) kazzarnull kumaşı, on beş şekel gümüş, temiz suyu için on dört su kabı, on dört GİR.GÁN kabı, on dört küçük çanak, on dört tencere, on dört kase (DÍLIM.GAL), kırk bardak, beş yüz hupuvai kabı, on dört kurban masası, on dört çift hasır ayaklık, beş hasır masa, on dört büyük testi, on dört (el biçimli) ağaçtan içki kabı, on dört hayvan, beş yüz ince ekmek, yarım avuç ölçüsünde otuz iki mulati ekmeği, çeyrek avuç ölçüsünde sekiz mulati ekmeği sade tuz katılmamış, bir avuç un sade tuz katılmamış, on dört ince çanak arpa ezmesi dolu, harašpawant ekmeği, bir taht, bir ayaklık, bir deriden yastık, bir takım gösterişli kıyafet, bir Hurri gömleği, bir takım gömlek, bir kumaştan kemer, bir takım kemerli tunik, bir başlık, bir takım tozluk, bir çift ayakkabı ve onları Fırtına Tanrısına koyarlar. Eğer kurban sahibi kadın ise ona arkalıksız tabure ve de kadının gösterişli kıyafetleri ve onları tanrıça Hepat’a koyarlar. Küçük lapis lazuli taşı, küçük kırmızı taşı, küçük alabastar küçük amber? Ve on dört kappi kabı çimlenmiş/filizlenmiş arpa, küçük ılgın ağacı, küçük sedir ağacı.”

“Ve büyücü bunların hepsini yerlerinde hazırladığı zaman; güneş henüz batmadan önce büyücü iki su kabı, iki kirşi yünü, iki yumak kırmızı yün, iki yumak mavi yün, iki şekel gümüş, iki kap ince yağ iki kazzarnul kumaşı, iki ince ekmek, iki KUKUB kabı şarabı alır ve o nehre gider ve iki ince ekmeği parçalar ve onları nehrin içine atar ve iki KUKUB kabı şarabı alır ve iki KUKUB kabından şarabı nehre döker. Ayrıca iki kap ince yağ alır, sonra nehre biraz akıtır [sonra?] yerin güneş tanrısından su ister [büyücü] iki kap suyu alır. Sonra suyu yedi defa nehirden [alır] ve de nehrin içine doğru yedi defa döker. [Ve su ile] onlar doldurur [ve büyücü] yedi çakıl taşını nehirden çıkarır [bir su kabı] içine yedi yassı çakıl taşını atar [sonra?] bir su kabı içine yedi yassı çakıl taşını[atar] ve de [ılgın] ağacını bir su kabına [içine] atar ve ılgın ağacını [1 sukabına ata]r iki su kabını doldurur Ve onları kazzarnul kumaşı içine sarar.”

Bölüm II

“Ve onları çatıya taşır ve iki çift hasırdan altlık koyar sonra iki su kabını hasırdan altlıkların üzerine koyar. Ve iki su kabının önüne aşağıya bir hubrušhi kabı tahtadan yapar hubrušhi kabının arkasına ise hasırdan bir masa koyar. Ve hasırdan bir masaya iki mulati ekmeğini, on ince ekmeği, iki küçük çanak saf zeytinyağı, sedir ağacı, dört bardak şarap koyar. Ve hubrušhi kabını yakarlar ve büyücü bir büyük kuşu alır ve onu Ay tanrısına suya tanrı Šarimmati’ye sunar. Ve ayrıca büyük bir kuş alır ve onu güneş tanrısına suya tanrı Pitenhi Šalu’ya sunar. Ve sade tuz katılmamış dört mulati ekmeği ve de sade elenmemiş unu alır ve büyücü bir mulati ekmeğini suya yanına parçalar ve onu yere koyar. Elenmemiş unu Šaramna kabından tamamıyla döker, Šaramna’dan mulati ekmeğinin üstüne boşaltır.”

“Sonra büyücü Hurrice şöyle der: “Fırtına tanrısı ben? Šilalluhi’yi, kız çocuğu Tupkiia’nın: Bu mirzi(-yemek?) ile, bu hediye ile, bu ekmeği ile ve bu tuluzzi ile ne-değil ve o (öylesine) gelmiyor; temizlik suyunda/suyu için yaratılmış olmalıdır.”

“Ve su yıldızların altında durur. Ertesi gün güneş doğunca büyücü kurbanların hepsini yukarı alır. Ve onları dokunulmamış (temiz) yere götürür. Ve büyücü dokunulmamış (temiz) yere iki defa yedi huprušhi kabını hazırlar. Sonra huprušhi kabını iki defa yedi kurban masasına koyar. Sonra bir kurban masasını aşağıya şöyle hazırlar: otuz iki hupuwai kabı: (bunlardan) on altı hupuvai kabı bira ve şarap doldurulmuş, on altı hupuwai kabı ise bal zeytinyağı, incir, kuru üzüm, zeytin doldurmuştur. Ve yirmi dört kuzu koyar. Sonra bir ince ekmeği üzerine tuz, sinir üzerine koyar bir ince ekmeği üzerine ise gangatiyi koyar bir ince ekmeği üzerine ise meyveleri döker. Sonra zeytinyağını šimmallu kabının üzerine döker. Ve yedi küçük kuşu, bir keçiyi kupti’yi yedi küçük kuşu, bir kuzuyu ŠAMALLU ağacına koyar sonra bunlar bir kurban masasını aşağıya hazırladığı zaman, iki defa yedi kurban masasına aşağıya aynı şekilde hazırlar. Tahtı ilk önce huprušhi kabının önüne koyar. Tahtın aşağısına ayaklığı koyar. Tahtın üzerine gösterişli kıyafetleri koyar, ayaklığın üzerine ayakkabı tozluğu koyar. Büyücü bir büyük kuş alır ve onu tahta, huprušhi kabının, kurban masasının ve kurban sahibinin üzerine çevirir ve kurban sahibi ilk huprušhi kabının arkasında yer alır. Ve ilk huprušhi kabının Fırtına tanrısına Kupti’yi sunar. İkinci aynı şekilde Fırtına tanrısının temiz kardeşine sunar. Üçüncü huprušhi kabını Kumar[i]’ye sunar. Dördüncü aynı şekilde tanrı Ê.A. sunar.”

Bölüm III

“Beşinci aynı şekilde Ay tanrısına sun[ar]. Altıncı aynı şekilde güneş tanrısına sunar [], yedinci aynı şekilde baba tanrılar tanrı Aštapi [] tanrı Nupatik, tanrı Višašabhi tanrı göğün ve yerin tüm tanrıları ve erkek tanrılara sunar. Sekizinci aynı şekilde tanrıca Hepat’a sunar. Dokuzuncu aynı şekilde tanrı Išhara’ya sunar.

Onuncu aynı şekilde tanrı Allani'ye sunar. On birinci aynı şekilde tanrı Niggalu'ya sunar. On ikinci aynı şekilde tanrıça Istar'a sunar. On üçüncü aynı şekilde tanrı GUL-šaš'a tanrı MAH'a sunar. On dördüncü ise huprušhi kabını tanrı Naparui'ye, tanrı Šuvaula'ya, tanrı Aineandu, tanrı pitenhi Šalu'ya, tanrı Adamma, tanrı Kupava, tanrı Hašuntarhi ve bütün kadın tanrılara sunar.”

“Ve Fırtına tanrısının tarafında duran iki oku alır ve okları tahta önden kapının önüne yapar (koyar) sonra mavi yünü üzerine sarar. Ve iki kuşu alır. Sonra kuşun birini sağdan bağlar kuşun diğerini ise soldan bağlar. Kapının arkasına ise tahtadan iki huprušhi kabı yapar ve birini kapının arkasında sağa koyar. Diğerini ise kapının arkasına sola koyar. Ve sağdaki huprušhi kabını ve onun güneş tanrısının inniannahi'sine sunar. Soldaki huprušhi kabını ise ve onu tanrıça ISTAR'ın nišhinzi šuntinnazi'sine sunar, sonra oğlağı vekil olarak tanrılara, erkek tanrılara kadın tanrılara bırakır. Eğer bu kurbanları büyük bey birine sunarsa ve ona isterse sonra vekilliğe (nakkušši olarak) insanı bırakır, isterse ona sonra sığırı bırakır. Ve büyücü yaklaşır ve kurban sahibinin elini tutar ve onu Fırtına tanrısının tahtına oturtur. Ve onu büyücü hurrice konuşarak (dua ederek) büyüler. Ve onu doğrultur ve onu kapıdan çıkarır ve dağın kapılarının önünde tahtadan iki kukulašeš, bunlardan birinin bir tarafta ve de diğeri diğer tarafta yer alırlar. Ve kapının önünde bardakta temiz su bulunur. Ve ılgın ağacı içinde bulunur solda ise tatlı sütlü bardak bulunur. Ayrıca içinde zeytin ağacı bulunur. Ve büyücü önde kapının sağında bulunur. Temiz su dolu bardağı tutar. Bir diğer büyücü ise kapının solunda yer alır ve de tatlı sütlü bardağı tutar, sonra kurban sahibi kapıdan oklarla dışarı çıktığı zaman büyücüler ise ona tatlı sütü ve de temiz suyu sürekli, olarak üzerine serperler. Büyücü ise Hurrice konuşarak (dua ederek) büyüler. Ve gizli yerde çadır bırakılmıştır ve o oraya gider sonra temiz su kabından suyu üzerine boşaltır. Ve bardağı doldurur. Ve onu evine götürür. Ve gösterişli kıyafetleri fırlatır ve temiz su ile yıkar. Gösterişli kıyafetleri ise büyücü alır.”

Bölüm IV

“[Ve onları giy]er ve o tekrar [(x-iz-)]-zi [sonra] düzenlenmiş huprušhi kapları [(hilammar) da]dır. Ve onları hilamni'ye içeri [...yapar?)]hilammarda yok ve onlar çatıda [(yukarıda)]bir huprušhi kabının arkasında [(has)ırdan bir masa] bulunur [arkasında da (ha)]sırdan bir masa bulunur. [Büyücü] hasırdan bir masayı aşağıya şöyle [(ha)]zırlar: beş ince ekmeği, bir mulati ekmeği, bir küçük çanak zeytinyağı, sedir ağacı, bir bardak bira, şarap, bir su kabı ve onu masanın üzerine koyar ve büyücü bir büyük kuşu koyar ve onu fırtına tanrısına temiz sunar. Ve onları diğer hasırdan masaya aşağıya şöyle hazırlar; beş ince ekmeği, bir mulati ekmeği, bir ince kase arpa ezmesi, iki harašpauvant ekmeği, bir küçük çanak zeytinyağı, iki bardak bira, şarap, bir su kabı, büyücü bir büyük kuşu koyar ve onu güneş tanrısına

ve tanrı Humi'ye sunar. Bir kappi kabı arpa koyar. Lapis lazuli, kırmızı taş, alabastar küçük koyar. Amber? , sedir ağacı, ılgın ağacı küçük koyar ve onları havanda döver ve onları temiz suya bırakır. Sonra kurban sahibi güneş tanrısının karşısına geçer ve bu ilacı aç karnına içer. Ve kurban sahibi yemek için oturur ikinci vakti geldiği zaman ve sonra iki huprušhi kabını hazırlarlar. Sonra ilk önce arpa ezmesi bulunmayan hasırdan masaya büyücü bir büyük kuş koyar ve onu Fırtına tanrısının kardeşine temiz sunar, arpa ezmesi bulunan masaya büyücü bir büyük kuş koyar. Ve onu ay tanrısına ve de Humi'ye sunar.”

“Ve ayaklığı olan iššihilliaš kabı su ile doldurulmuş bulunur. Ve büyücü ondan üzerine döker ve GAL.GIR kabını doldurur. Sonra ZA.HUM kabı içinde bulunan temiz su ile yıkar. Hangi kap dolu ise, ondan ilacı alır ve ilaçları havanda döverler ve o Ay tanrısının karşısına geçer ve onu tok karnına içer temizlik suyunu ilk gün nasıl alırsa ve onu yedi gün aynı şekilde alır, ilk gün kurbanı nasıl gerçekleştirir, bu kurbanı yedi gün aynı şekilde içer. Ve de kuşu yedi gün aynı şekilde çevirir. Yedinci gün iki kuzuyu koyarlar. Sonra bir kuzuyu Fırtına tanrısına temiz sunar. Kuşu ise koymaz bir kuzuyu ise güneş tanrısına ve Hurni'ye sunar kuşu ise koymaz. Ve büyücü ince ekmeği alır. Üzerine gangatiyi koyar. Ve de bir şekel gümüşü alır. Sonra ince kaseye suyu döker. Sonra bir şekel gümüşü içine atar. Ve büyücü ince ekmeği ve de gangatiyi koyar ve onları tanrılara öfkesine karşılık olarak doyurur (memnun eder) ve gümüşü kurban sahibinin ağzına koyar. Ve büyücü şöyle der :” Gümüş gibi tanrıların erkek ve kadın tanrılarının huzurunda temiz.” (Murat, 2002: 21-60).

Oldukça uzun, zengin malzemeleri olan ve kısmen karışık bu ritüel metninde; ritüelin 7 gün sürdüğünü, farklı büyü uygulama yöntemlerinin bir arada kullanıldığını, çok sayıda tanrı ve tanrıçanın çeşitli sunu ve kurbanlarla memnun edilmeye çalışıldığını, psikolojik etkinin önemli rolünü, defalarca farklı şekillerde aktarma sağlanarak arındırma yapıldığını, kötücül güçlerin ve kirliliğin yok edilip, uzaklaştırıldığını görmekteyiz. Büyücü, ritüelin başarılı olduğunu beyan edip, kişilere gümüş kadar temiz olduklarını söyleyene kadar arındırmanın farklı yöntem ve malzemelerle devam ettirilmesi, psikolojik etkinin gücünü büyük oranda arttırmaktadır. Hititli büyücülerin, bu yoğun psikolojik etkili ve aktif büyü ritüelleri, gerçekten de onların toplum içerisinde önemli bir statüye sahip olmalarını ve uzman olarak görülmelerini sağlamaktadır. Ayrıca ritüel metni içerisinde yer alan özellikle ılgın, sedir gibi bazı malzemelerin Eski Mezopotamya büyü malzemeleri ile benzerliği de dikkat çekmektedir.

3.4.1.3.2.3. Aile İçi Geçimsizliğe Karşı Maštigga Ritüeli (Hitit)

Aile içi geçimsizliği konu alan bu Hitit dönemi büyü ritüeli, birbirleri ile kavgalı aileye mensup kişileri, kötü/lanetli sözlerin olumsuz etkisinden kurtarmaya, onlardan bu etkileri bir daha geri dönemeyecek şekilde uzaklaştırmaya yönelik yapılmıştır. Büyücü kadın *Maštigga*'nın uzmanlığına giren bu ritüele sıklıkla başvurulduğu görülmektedir (**Resim 56**). Ritüele ait metnin bir kısmı aşağıdaki gibidir:

Bölüm I

“Kizzuwatna’lı kadın Maštigga şöyle (der): Eğer baba oğlu ile, koca karısı ya da erkek kız kardeşi ile ya da erkek kardeş ile kavga ederlerse onları birlikte iken barıştıracam ve onları şöyle yapacağım: (malzemeler) [] x, [] yağ, 5 ince ekmek, 1 tarna ağırlığında tatlı kurban ekmeği, [] küçük bir kap, saf zeytinyağı, [mey]va incir, kuru üzüm, [] küçük peynir, mavi yün, kırmızı yün, az miktarda (x) kazma, kürek []x, masa, yatak, örtü [], yaptıkları el ve dil heykelleri [], ufaltılmış nitri, sinir az miktarda [], tarpatarpa otu, balık, kertenkele iki tencere [], bir kadeh, bir su kabı, bir DUGGİR.KİŞ [], üç testi şarap, [bir] beyaz koyun, bir siyah koyun, bir köpek yavrusu.”

“Bunlar hazırlanınca; Yaşlı kadın iki kurban sahibini kurban için [] yaşlı kadın bir mayalı kurban ekmeğini bir avuç peyniri [] bir testi şarabı alır ve onları kurban sahibine uzatır, ve (onlar) ellerini koyarlar. Bir kurban ekmeğini ve de peyniri parçalar, şarabı da sunar ve şöyle söyler: “sahibim Güneş Tanrısı, işte sana kötü dilleri teslim ettim işte, onları bu günde Güneş Tanrısı’na [] diller x []-ecekler”. Yaşlı kadın elbise giydirilmiş ve onları, başları örtülmüş kilden heykelleri ve iki ahşap heykeli iki kurban sahibinin ayaklarının önüne koyar k[ilde]n yapılmış iki dili ve de eli onların başlarına koyar. Onların vücutlarına mavi ve kırmızı yünden ipi dolar, ve onlar (yünler) onlarda kalır kırmızı yünü alır, onu onlardan bıçakla yukardan tamamen keser ve şöyle söyler: “siz, o gün ne doyurulduysanız şimdi işte o günün dillerini tanrı Andaliia bıçak ile kesti” ve onları ocağa fırlatır. Yaşlı kadın bir balığı alır, onu iki kurban sahibinin ikisinin birlikte üzerinde çevirir ve şöyle söyler: “Bu balık denizin boğasıdır, bu balık denizden nasıl ayrıldıysa, şimdi o günün lanetli dilleri(de) (sizden) ayrılınlar” ve balığı ocağa fırlatır. (yaşlı kadın) beyaz ve siyah yünü alır, sonra (onları) içyağının etrafına dolar. Ve ona tişsatwa der, onu iki kurban sahibinin üzerine tutar ve şöyle söyler: “ağız ve dil ile her ne söyledinizse şimdi bak, tişsatwa” vücut(unuz)daki o günün dilleri sizden ayrılmış olsun. Ve onu ocağa fırlatır. Sonra, yaşlı kadın tuzu, içyağını [] ve de balmumunu alır, balmumundan diller yapar [ve onları] iki kurban sahibinin başlarının üzerinde

çevirir tuzu, içyağını ve de siniri onların üzerinde çevirir, sonra onları, onlara uzatır, ve onlar, ona sol elleriyle baskı yaparlar.”

Bölüm II

“Yaşlı kadın şöyle söyler: “aranızda her ne lanetlenmişse şimdi o lanetli dilleri Güneş Tanrısı sol (tarafa) çevirsin” ve onları ocağa fırlatır. İki kurban sahibinin vücutlarında bulunan kırmızı ve mavi yünü, (ayaklarının) önünde bulunan hamurdan iki heykeli, başlarının üzerinde bulunan hamurdan elleri ve kilden dilleri yaşlı kadın onların tümünü alır, onlardan ipi kesip ayırır, kilden eli ve dilleri yaşlı kadın kırar, sonra onları, onların üzerinde çevirir ve şöyle söyler: “o günün dilleri ayrılsın, o günün lanetli sözleri ayrılsın” ve onları ocağa fırlatır. Sonra yaşlı kadın tuzu alır, onu yedi dilin üzerine eker, onları yerde (çekiçle) ezer(ufalar) ve onları iki kurban sahibinin üzerinde çevirir ve şöyle söyler: “hangi günde doymuşsanız, bak, o günün dillerini bundan sonra baba Güneş Tanrısı ufaladı (ezdi)” ve onları ocağa koyar. Yaşlı kadın suyu ve kili alır, suyu onların üzerine serper ve onları temizler, sonra hamuru onların üzerinde çevirir ve şöyle söyler: “böylece ağzınızla (ve) dilinizle (tekrar) temizlenmiş olunuz” ve hamuru ocağa koyar. Bir koyunu sevk ederler ve onu yaşlı kadın iki kurban sahibinin üzerine tutar ve şöyle söyler: “işte sizin için bir vekil, vücutlarınız için bir vekil olsun: kötü dil, kötü ağız” onlar, onun ağzına (koyunun) tükürürler ve şöyle söyler: “kötü lanetleri tükürdünüz”. Yeri kazarlar, koyunu aşağıda keserler, sonra onu aşağıya koyarlar, onun yanına tatlı kurban ekmeğini koyarlar, şarap sunar ve üzerini kapatırlar. Siyah koyunu sevk ederler, yaşlı kadın onu, onlara sunar ve şöyle söyler: “sizin başlarınız ve vücutlarınızın tümü için siyah koyun vekildir.(onun) ağzındaki dil lanetlerin dilidir. Ve onu onların üzerinde çevirir. İki kurban sahibi onun ağzına tükürürler ve koyunu keserler, sonra onu tamamiyle parçalarlar, ocak yaparlar ve yakarlar, bal ve de saf zeytinyağını üzerine dökerler, tatlı kurban ekmeğini parçalar, onu ocağa fırlatır ve şarap sunar. Yaşlı kadın domuz yavrusunu alır, onu onların üzerinde tutar ve şöyle söyler: “bak, bu ot (ve) tahıl ile beslenmiş (domuz) nasıl gökyüzünü artık göremeyecekse ve sonra domuz yavrularını artık göremeyecekse, iki kurban sahibi de kötü lanetleri aynı şekilde görmesinler”. Domuz yavrusunu onların üzerinde çevirir sonra onu öldürürler, yeri kazarlar ve domuz yavrusunu (kazdıkları çukurun) dibine koyarlar, şarap sunarlar, (onları) toprağın içinde tutarlar. Yaşlı kadın kilden bir hupuwai kabı yapar, küçük bir hamuru onun içine koyar, siyah kappani’yi de içine döker.”

Bölüm III

“Onu iki kurban sahibinin üzerinde çevirir ve şöyle söyler: “bak, kilin kil yatağına dönmediği gibi, (siyah) kappani’nin beyazlaşmadığı gibi ve başka bir şeyin tohumu

olmadığı gibi, bu tanrıların ekmeğinin hamura dönüşmediği gibi, bu kötü diller de aynı şekilde (iki kurban sahibinin) vücuduna gitmesin”. Yaşlı kadın bir kertenkeleyi alır, onu mavi ve kırmızı yün ile bağlar ve onu iki kurban sahibinin üzerinde çevirir ve şöyle söyler: “hızlı ayak kötü dili yukarı kaldırsın, onu sırtından kaldırsın, dilleriyle onu kaldırsın: kötü ağız, kötü dili”. Sonra (yaşlı kadın) bir köpek yavrusu alır, onu iki kurban sahibinin üzerinde çevirir ve şöyle söyler: “(o), tüm vücutlarınızın tasviri(dır)”. Onlar, onun ağzına tükürürler ve şöyle söyler: onlar, “o günün lanetlerini tükürdüler” köpeği öldürürler, sonra onu gömerler. Yaşlı kadın iki kurban sahibinin üzerine su serper ve onlar temizlenir, hamuru da onların üzerinde sallır. Sonra kilden bir isnuri kabı yapar ve yağı onun içine döker, kırmızı yünü içine fırlatır, kar-as’ı içine doldurur ve yaşlı kadın onu iki kurban sahibinin elbisesinin altına tutar (saklar) ve şöyle söyler: “Bak bu İŞTAR’ın isnuri kabı(dır), o sizi iyi iyi bir yaşama serbest bıraksın, ama size (söylenen) kötü sözleri de aynı şekilde gizlesin”. Arkasından yedi hupuwai kabını alır, onları şarap ile sade zeytinyağı ile, bal ile doldurur, (ayrıca) inciri, kuru üzümü, siniri, tuzu (ve) içyağını(da) ekler, hupuwai kabını ocağa döker, hupuwai kabını ise kırar. Ve şöyle söyler: “hupuwai kabı ağız ve dil ile birlikte kırılsın” hupuwai kabını kırdığı zaman bir tatlı kurban ekmeğini de parçalar ve onları (ekmek parçalarını) ocağa fırlatır. Bir koyunu sevk ederler ona “vekil (=nakkuşi)” denir. Yaşlı kadın, tatlı kurban ekmeğini ve 1 şarap testisini alır koyunu güneş tanrısına sunar ve yaşlı kadın şöyle söyler: “Ey güneş tanrısını, onlara (onların yerine) ağız ve dil için bir vekildir, sonra bir koyun sunar, koyunu ise öldürmezler, onu yaşlı kadın alır. (bunun üzerine) yaşlı kadın yedi masayı alır, tatlı kurban ekmeğini 1 peyniri, 1 şarap testisini alır, ekmeği ve de peyniri güneş tanrısına parçalar, şarap sunar, ayrıca yaşlı kadın, bronz (kazmayı) alır ve yeri kazarlar, yaşlı kadın şöyle söyler: “eğer o, ağız ve dil Güneş Tanrısına olursa”. Sonra yaşlı kadın ekmeğini, peyniri, pişmiş topraktan bir kadeh şarabı iki kurban sahibine sunar ve onun üzerine (onlar) ellerini koyarlar, yaşlı kadın kurban ekmeğini Güneş Tanrısına parçalar, şarap sunar ve şöyle söyler: “övülen Güneş Tanrısı sen ağzın ve dilin arkasındasın” sağ taraftan ve sol taraftan ateşi yakarlar ortasına yedi huwaşi taşı sokarlar. Yaşlı kadın yarım avuç ağırlığında kurban ekmeğini ve de şarap kadehini iki kurban sahibine uzatır, onlar onun üzerine ellerini koyarlar, yaşlı kadın tatlı kurban ekmeğini parçalar, şarap sunar ve şöyle söyler: ”

Bölüm IV

“Her kim huşi taşlarını aynı yere diktiyse bak şimdi onlar yıkılacak gibi duruyor o gün de iki kurban sahibinin ağzından ve dilinden her ne çıktı (geldi) ise o sözler de aynı şekilde yıkılacak gibi dursunlar”. İki kurban sahibi huşi taşlarını ayaklarıyla devirirler ve onlar ateşin ortasından geçerler, giymiş oldukları elbiseleri onları,

çıkartıp atarlar ve onları yaşlı kadın alır. Bir tencereyi onların üzerinde çevirir, DUG DİLİM.GAL'i onların ayaklarının yanına koyar ve şöyle söyler: "işte bu tencere sizin başınız için, DUG DİLİM.GAL ağzınızdan (kaynaklanan) tüm meseleler için tasvir(dir). Yaşlı kadın tencereyi kırar, DUG DİLİM.GAL'i ise iki kurban sahibi ayaklarıyla kırarlar. Ve şöyle söyler: "onlar, bütün lanetli sözler kırılsın" yaşlı kadın güneş bitkisini alır, ona tiwariia denir. İki kurban sahibinin vücudunu siler ve şöyle söyler: "ağız (ve) dilin kötü sözleri de sizden silinmiş olsun". Yaşlı kadın suyu kadehten ya da huppara kabından iki kurban sahibine uzatır (içine) nitri doldurulmuştur. İki kurban sahibi suyu başlarının üzerine dökerler, ellerini ve gözlerini yıkarlar. Sonra suyu sığırın boynuzunun içine dökerler. İki kurban sahibi onu mühürlerler, yaşlı kadın şöyle söyler: "Eski krallar geri geldiklerinde ve ülkenin durumunu denetlediklerinde ancak o zaman bu mühür kaldırılsın. Kizzuwatna'lı kadın Maštigga'nın sözü..." (Reyhan, 2002: 26-65).

Sal SU.GI Maštigga'nın detaylı büyü ritüeli bağlamında; birlikte kullanılan farklı büyü uygulama yöntemlerini, tanrılara olan sunuları, zengin büyü materyallerini, büyücü kadının bunları nasıl hasta kişilerle başarılı bir benzetme ve aktarma eşliğinde etkileşime soktuğunu, sözler içerisindeki yoğun analogiyi, psikolojinin etken rolünü, defalarca yapılan arınmayı ve başarıya ulaşıldığına nasıl inanıldığını görmekteyiz.

3.4.1.3.2.4. Doğumun Zorluklarına Karşı Papanikri Ritüeli (Hitit)

Doğum, tüm insanlık tarihinde olduğu gibi Hititler için de oldukça zorlu ve önemli bir eylemdir. Doğumun kolay olması, doğum esnasında anneyi ve bebeği korumak, doğumdan sonra da lohusa anneyi ve yeni doğan bebeği korumak ebeler ve hekim-şifacıların yanında büyücülerin de sorumluluğu dahilindedir. Diğer antik dönem kültürleri gibi doğum esnasında oluşabilecek her türlü olumsuz durumu kötücül güçlere veya işlenen günahlara bağlayan Hititler'de bu durumu kontrol altına almak için büyüye başvurmışlardır. Büyücü *Papanikri*'nin ilgili ritüelinde, henüz doğumu gerçekleşmemiş, doğum sandalyesinde oturan bir kadının, eşinin işlemiş olduğu bir günahı dolayısıyla lanetlendiğine inanılmış ve bu lanet temizlenmeye çalışılmıştır (Güçerem, 2007: 80). Ritüel şöyledir:

Bölüm I

"Kummanni ülkesinin Hattili (patili) rahibi Papanikri şöyle söyler: Eğer (bir) kadın doğum sandalyesine oturursa ve doğum yapılacak yerin çanağı kırılırsa ya da

sandalyenin bacağına kazığı? kırılırsa ve eğer (bir) kadın henüz doğurmamışsa ve o (kadın) o yerin içinde oturur ve pencereleri tekrar açar ve ayrıca bu kadın artık temiz değildir. Ve Hattili (patili) rahibi doğum sandalyesini yukarı koyar. Ve onları kapıya (şehrin dış kapısına) ileri sevk ettiğinde ve o kapının önünde bir kuşu Tanrı Alitapara'ya kurban olarak yakar. Ama bir kuşu o şehrin tanrılarına yakar. Ve sonra o, doğum sandalyesini ve ritüel malzemelerini iç odaya götürür ve onların etrafının diğer yerine koyar. Ve kadın onun içinde (orada) doğurur ve Hattili (patili) rahibi kadına şöyle söyler: “tapınaktaki bozukluğun sebebini kehanet sorusu olarak öğren!” O (kadın), tapınağın içinde uyumuş olur ve uzağı sorar ve ona herhangi bir tanrı kızmışsa ve ona kurban sunar. Ayrıca iki çanak doğum sandalyesini yapar ve onu kapılarını iki çanak yapar ve dört (adet) çiviye çakar. Ve iki masayı alır ve ona bir masa, bir çanak, doğum sandalyesi ve iki çivi alır ve ayrıca onun üzerine bir masaya bir çanak ve bir doğum sandalyesi ve bir çivi koyar. Ayrıca doğum sandalyesi iki kuş ve çiviler ile tamamen kanlanır ve kurban çukuru doğum sandalyesinin önüne iki koyun dört kuş ile kurban sunar. Ve sonra koyunları kadın(lar) parçalara ayırır ve hayvani yağ kızdığı zaman, (kızgın) yağ ile kurban sunulur. Ve tanrılar iki kez (tören içinde) sıralanır. Ayrıca doğum sandalyesi, koyun yağı ve ekmekler parçalanır ve onu yukarı koyar ve iç odaya götürür. Ve onu çorba kâsesinin sağından yan tarafına doğru alır. Ve iç odaya iki kez kurban çukuru ile iki koyun ve dört kuş kurban sunar ve sonra o koyunları parçalara ayırırlar. Yağ kızdığı zaman, (kızgın) yağ ile kurban sunar ve tanrılar iki kez (tören içinde) sıralanır. Ve dört koyunu hayvani yağ ve ekmekleri sürekli olarak parçalar. Ve onlar tanrılara tekrar sunulur. Doğum sandalyesi tanrılara geri sunulur ve şöyle söyler: “eğer senin annen ya da baban orada herhangi bir şekilde suç işlemişse (günaha girmişse) bu (üstün) ilahi adaletin herhangi bir düş ile suçlandı. Ve doğum sandalyesini parçaladı, çiviler parçalandı. Ve şimdi işte! Tanrılara iki kez tazmin ettiler ve kurban beyi ayrıca temiz olsun. Ancak akşam vakti olunca iç odanın üzerine iki sepeti verir. Ama sapın senin elinde şöyle iki yün, dört başörtüsü, iki kırmızı yünden elbise, iki lacivert yünden elbise, iki kere gümüş ve iki camdan kâseye ve onların üzerine kurban beyi görünmüş olur. İki (adet) çömlek yağ, iki (adet) susam yağı, iki (adet) kupa bal, kırk (adet)ekmek, iki arpa ekmeği, iki kâse şarap, iki kap sebze yemek ve ikinci günde kurbanı sunarlar. Ve sonra o gün içinden gider. Ve üçüncü günde sebze çorbası verirler.”

Bölüm II

“Ve kurban beyleri iç odaya giderler. Ve iki kuşu günah adına yakarlar bir kuzuyu huzur bulmak için ona yakarlar. Ancak akşam vakti kurban ekmeğini doldururlar. Ve çocuğu temizlerler. Dördüncü günde iç odayı temizlerler. Ve sonra bir koyun tanrıların babasına kurban sunarlar. Ancak akşam vakti tanrıları içinde getirirler ve

onu evin kapısına sevk ettikleri zaman ve onu başka patili rahibi kasketi bırakır. Ve tanrılarının huzuruna dudağa kurban sunar ve tanrıları onun uzağına tamamen uzağa alır. Ve onları evin içine getirir. Ve sedir ağacını kırmızı yünü, lacivert yünü siyah yünü içinde bağlamıştır. Ve iki ekmeği fırtına tanrısını ve tanrı Hepat'ı yukarı oturturlar. Yedi (adet) iduri ekmeği bulunur ve geriye doğru herhangi bir iduri ekmeği bulunur ve geriye doğru onun arkasından ise tahtadan iki nahiti ekmeği bulunmuştur. Daha sonra bir sedir ağacını, ekmeği fırtına tanrısının sağından koyar ve bir sedir ağacını tanrı Hepat'ın sağından ekmeği koyar ve o, kamıştan yapılmış bir kurtalli kabına 1\2 kızılca buğdayı döker. Onun üzerine bir (adet)peynir, küçük incir ağacı ve tanhari-? bir yünden eldiven??, bir tarpala mavi yün ve bir tarpaladan kırmızı yün bir gümüşten gerdanlık 1\2, bir (adet) baş örtüsü bulunur. Ve bir leğenin aşağısına bir yünden eldiven? Bir havlu, 1\2 gümüş, bir küçük peynir bulunur. Ve on dört (adet) meşale ile onlar yün içinde bağlanmıştır. Ve onları fırtına tanrısının sağına koyar. Yedi (adet) hasırdan kurban masasını onun üzerine her yerine bir (adet) ekşi ekmeği bulunur. Ve ekşi ekmeğin üzerine bir (adet) sena ekmeği bir (adet)ampura ekmeği bulunur. Yedi (adet) tahtadan (yapılmış) çerçeveyi sepetin üzerine yedi (adet) sepet bulunur. Ve meyveler(yemişler) dökülmüş(tür) yedi (adet) ariala-aleti ve hasır(örgü) ve onlar ile meyve dökülmüş(tür). Yedi (adet) at pişmiş topraktan yapılmış, yedi (adet) sığır pişmiş topraktan yapılmış, yedi(adet) kuş pişmiş topraktan yapılmış, yedi (adet) pulluria kabı ve onlar bal ile dökülmüş(tür) ve onların üzeri incir ağacı ile örtülmüş(tür) ve yedi (adet) ku-ku-ub kabına şarabı dökmüş(tür) ve onların üzeri incir ağacı ile örtülmüş, on dört (adet) purpuri kabının içine ve yedi purpuri kabı ile hoş kokulu ince yağ dökülmüş(tür), yedi (adet) purpuri kabı ile yağ ağaca dönüştürülmüş(tür). İki (adet) hupurni kabının içine hoş kokulu ince yağı o, ayrıca susam yağının içinde bir (adet) hutnuki kabı, bal yedi (adet)ekşi ekmeği bulunur. Ve patili rahipleri bağırırlar. Bir testi şarabı bir (adet) araba! Küçük atlı savaşçıların koşum takımlarının üzerine arabacı durur. Dört (adet) kırmızı elbise küçük, dört (adet) kırmızı gömlek küçük, dört (adet) tahapşu kemeri, dört (adet) kırmızı kasket? Küçük dört çift kırmızı ayakkabı, beyin bir (adet) gümüş bilezik küçük, bir (adet)gümüş halhal (ayak halkası) küçük, bir (adet)gümüş çelenk küçük, bir (adet) gümüşten bir zincir küçük ve Hattili beyler (patili rahipleri) huri kuşunu alır. Ve tanrılara bu malzemeleri kuş ile çevirir.”

Bölüm III

“Ve kurban beyi kuş ile çevirirler ve sonra kurban beyleri evin içine giderler. Ve tanrılarının babası için pişirirler hayvani yağ ile kurban sunarlar ve onları patili rahipleri kasketi? bırakır ve iki kuşu fırtına tanrısına park ve ormanı ve kunzagaşşiyi kurban sunar. Ve sonra iki organı uzağa alır ve onları atlara koyar ve kuşları fırtına tanrısının huzuruna koyar. Ve sonradan patili rahibi büyük bir kuşu,

çanağı çanak yemek ve üç (adet) halka ekmeğini laddarin ekmeğini 1½ avuç ölçüsünde alır ve fırtına tanrısına kutsal ormanın sembolünü kurban sunar. Ve sonra vücudun içerisindeki cenini (kalbi?) alır ve onu ateşe fırlatır tümünü sonradan fırtına tanrısına alır. Halka bulgur ekmeğini ve alattarin ekmeğini parçalar ve sonra yemeği önüne tamamen koyar ve çanak kab ile şampukki yemeğini alır ve onu ateşe fırlatır. Ve daha sonra tanrıları için onu koyar. Ve tanrılar ince ekmeği ile (tören içinde) sıralanır ve şarabı kurban sunar(lar) ve daha sonra çökmüş(olan) toprağa (yere) kurban sunar(lar) ve patili rahipleri kurban beylerinin ellerini yıkarlar. Ve onlar tanrı Hepat'a kurbanı sonradan koyarlar. Ve büyük bir kuşun sembolünü kutsal ormanda kurban sunar ve sonra kuşun kalbinin içini alır ve onu ateşe fırlatır. Sığırı daha sonradan tanrı Hepat için ve beş (adet) halka bulgur ekmeğini bir (adet) aladdarin ekmeğini ve bir (adet) arpa ezmesi çorbasını (ve) bir (adet)çömlek şampukkiyi alır ve halka bulgur ekmeğine ve aladdarin ekmeğini parçalar ve sonra yemeğin önüne tamamen koyar. (bir) çanak arpa ezmesi çorbası ile (bir) çömlek şampukki yemeğini alır. Ve onu ateşe fırlatır ve onun arkasından tanrıların önüne koyar ve şarabı kurban sunar ve daha sonra ince ekmeği, tanrılar (ve) kadınlar (tören içinde) sıralanırlar çöken toprağa kurban sunarlar ve su leğenini koyarlar ve onu kuş ile kanlandırırlar. Beş (adet) ince ekmeği ve bir (adet)küçük peyniri parçalarlar. Ve patili rahibi bir ince ekmeği alır ve onun yukarısına ipi alır ve onun üzerine sedir ağacını, yağı ve meyveyi alır ve sonra yukarıya o beyler tanrıyı götürür ve o geri gelir ve ormana (diye) seslenirler ve karta kadını harpa müzik aletini alır ve sonra tanrılar içinde seslenir ve kurban beyleri, patili rahipleri yemeğe otururlar. Yerler ve içerler yedi (adet) çanak vardığında ve karta kadınları giysiyi çözerler. Ve giysiyi çözmeleri bitmiştir, daha sonra kırmızı yünün içinde.”

Bölüm IV

“Toplarlar ve onları giysinin üzerine koyarlar, bir iplik yumağını? biçimlendirirler. Sonra patili-rahibi su ile hoş kokulu iyi bir yağı alır ve bu şeyleri o, (evden) dışarı götürür ve onlar bir koyunu silerler- (onun) ağzını, (ve) ayağını, o (patili rahibi) tamamını yıkar. Bundan başka, hoş kokulu iyi yağ ile onu kutsar ve kırmızı yüne ayağını bağlar. Sonra iplik yumağını? başının etrafına sararlar. Sonra patili-rahibi bir koyunu (evin içinden) içerden götürür ve onu yedi ateşi yedi kere üzerinden tamamen çevirir sonra o, bir karta-kadınının dizleri üzerine onu koyar ama diğer patili-rahibi bir çömlek yıkama suyunu kaldırır ve onları su leğeninin içine döker. Ve koyunu yıkarlar. Daha sonra yıkama suyunu tanrıların önüne döker. Ama onlar koyunu süslerler. Ve onun kırmızı giysilerini giyerler ve onlar miğferi? bunun üzerine koyarlar ve çiçekten yapılmış tacı bırakırlar. Ve onun bileziğini ve halhalını (arka) ayaklarına koyarlar. Ve onlar bunu iç odaya götürürler. Kurban beyi

arkadan yürür ama onlar iç odanın kapısına vardığında ve kurban beyi oturur ve patili-rahibi koyunu oradan alır ve temiz bir yere uzağa götürür. Ve o “sağlığa!” diye seslenir ve sonra kurban beyi iç odanın içine gider ve bir kuş ile urnazhiya için kurban sunar. Ve bir kuşu o sağlığa kurban sunar. Ve kurban beyleri evlerinden uzağa giderler. Sabah olduktan sonra çocuğu ve onu yukarıya bir baston? ile (duvara) vururlar, bu sırada gün içinden geçer ve ona içkiyi kurbanını sunarlar (tanrıyı içerler).” (Güçerdem, 2007: 75-80; Çepel, 2011: 105-168).

Karışık ama detaylı bir ritüeli olan bu büyüde amaç, anneyi ve bebeği, babanın işlemiş olduğu düşünülen günden arındırmak ve tanrıları memnun etmektir. Hamile kadın doğum sandalyesine oturduğunda, eğer sandalye ya da kilden çömlek kırılırsa lanete karar verilmektedir. İlk olarak zengin içerikli malzemeler hazırlanmıştır ve ritüele tanrılar memnun edilerek başlanılmıştır. Daha sonra bebeğin doğumu ritüelle paralel olarak gerçekleşmiştir, bebek temizlenmiş ve anne de bebek de arındırılmıştır. Tanrılara lanetin tüm etkilerinden kurtulmak için tekrar sunular ve kurbanlar verilmiştir. Farklı büyü uygulama yöntemleri ile lanet farklı materyallere aktarılmış ve bunlar büyücü tarafından yok edilmiş, uzaklaştırılmıştır. Ve başarıya ulaşıldığı beyan edildikten sonra tanrılara şükür olarak yemek yenmiş ve içkiler içilmiştir. Metaforik olarak birkaç defa canlı cansız farklı materyallere aktarılan ve uzaklaştırılan ya da yok edilen lanetin, tanrıların da memnun edilmesi ile ortadan kalktığına inanılmıştır.

3.4.1.3.2.5. Taknaz/Arınma Sağlamak için Tunnawiya Ritüeli

Hitit kültürü içerisinde arınmak büyük bir öneme sahiptir. Özellikle kral ve kraliçeler için düzenlenmiş çeşitli arınma ritüelleri mevcuttur. Bunlardan büyücü *Tunnawiya*’ya ait olan *taknaz* büyü (topraktan-yerden çekip almak) oldukça ilginçtir. Kral veya kraliçeye yapıldığı tahmin edilen bu büyüde, nedeni açık olmayan bir kirlilik söz konusudur ve manevi anlamda kişiler toprağa batırılıp/yatırılıp çıkarılır, böylece ruhani arınma sağlanmaktadır (Hutter, 1987: 79). Bu ilginç ritüel ile ilgili metnin bir bölümü şu şekildedir:

“Onlar şafak vaktinde, yaşlı kadının huzurunda (bütün) bu (şeyleri) hazırlarken aynı zamanda (yerin içine) iki çukur (ARAH) kazarlar; bir çukuru yeryüzünün Güneş Tanrıçasına ve diğerini erkek tanrılara kazarlar. Onlar çukurları kazarken bir koyunu yukarı sürerler. Yaşlı kadın onu yeryüzünün Güneş Tanrıçasına tasdik eder.

Onlar onun boğazını aşağı doğru çukurun içine yararlar ve onun kanı aşağı doğru akar.

Ve sonra onlar erkek keçiyi yukarı sürerler. Yaşlı kadın onu yeryüzünün Güneş tanrıçasına ve erkek tanrılara takdis eder. Onlar onun boğazını aşağı doğru (ikinci) çukurun içine yararlar ve kanını aşağı doğru bırakırlar.

Sonra onlar başlarına ve ayaklarına göre (hayvanları) doğrarlar. Yağ pişerken askerler bir çukur (ARAH) arayıp çıkartırlar. Onlar kazı işini bitirdikleri zaman diğer çukura (ARAH) yakın [kazar]lar. Onu (ilk) çukura bağlamış olurlar. Yağ pişer ve grubun hepsi onu yer. Daha önce [onlar] iki çadır [kurar]lar, biri majestenindir; kralın tören giysisi için [çad]ırlar. Bunun yanında, onlar daha sonra kral ve kraliçenin törensel yıkanmayı gerçekleştirdikleri sazdan iki çadır kurarlar.

Daha sonra yeryüzünün Güneş tanrıçasının çukurunun içinde biraz aşağı doğru kil bir çukur (wappu-) kazarlar. Onu küçük bir yatak odası (olarak) yaparlar ve sonra içine yatak model[leri] koyarlar. Dokuz bölme ve dokuz küçük mavi yatak örtüsü sererler ve onları (yani yatakları) koyarlar. Çukur (ARAH) içindeki yeryüzünün Güneş tanrıçasının küçük yatak odası zaten kazılıp çıkarılmıştır. Ve aşağı doğru kazıp çıkarttıkları çukur diğer çukurla bağlantılıdır ve yol oluşturulmuştur. Bunun üzerine kırmızı kumaştan ve mavi kumaştan uzun bir bant gererler, [yol]un üzerine A.GA.DU kumaşından bir bant gererler.” (Taracha, 1990: 173).

Ritüelin içerisindeki malzemeler, diğer ritüellerin zengin çeşitliliğinin yanında az kalsa da amaç oldukça ilginçtir. Tanrılara yapılan sunular ve açılan çukurlar içerisinde farklı büyü yöntemleri kullanılarak kurban edilen hayvanların yanında, kral ve kraliçenin ruhani arınması için yere açılan çukur önemli bir semboldür. Yeraltı dünyasıyla bağlantılı olduğu, bir geçit görevi gördüğü bilinen çukur içerisinde bir yatağa yatırılarak aslında arınması istenen olumsuz durumları için yeraltına gönderilen kral/kraliçe/kişi, daha sonra büyücü tarafından geri çıkartılmıştır. Bu sayede bir nevi kefaret ödemiş, kötücül güçlerini yeraltına bırakmış olan kişiler bedenlen ama özellikle ruhen arındıklarına inanmışlardır. Her büyü ritüelinde olduğu gibi tanrılar memnun edilmiş, sunular ve kurbanlar verilmiş ve çeşitli yöntemlerle büyücü, büyüü uygulamış ve başarı elde ettiğini beyan etmiştir.

Büyünün Anadolu toprakları ve Hititler için son derece önemli olduğunu gördüğümüz bu büyü ritüelleri de göstermektedir ki sürekli ve hız kesmeden devam eden büyü kültürü hemen hemen bütün medeniyetleri etkilemiş ve bu medeniyetlerin de birbirlerinden yoğun etki almalarına olanak tanımıştır. Bu kültürlerin en

önemlilerinden biri de artık yazının oldukça rağbet gördüğü ve okuryazarlığın geliştiği, bilimin, sanatın ve dinin yükseldiği Antik Yunan ve Roma toplumlarıdır.

3.5. ESKİ YUNAN ve ROMA KÜLTÜRLERİNDE BÜYÜCÜLÜK

Tarih çizgisi üzerinde Antik Yunan toplumuna gelindiğinde, büyüün izlenebildiği en erken tarih, ele geçen verilerin yardımıyla M.Ö. 9. yy olarak belirlenebilmiştir, öncesi ile ilgili net bir şekilde aktarım yapabilmek pek mümkün değildir (Sülün, 2020: 6). M.Ö. 5. yüzyıldan sonra yaşam içerisinde yazının da aktif rol alması ile birlikte, antik yazarlar ve eserleri birçok konuda bilgi vermektedir. Bunlardan inanç kültürü oldukça değerli bir alanı kaplamaktadır. Hellenistik Dönem ile birlikte ise Yunan toplumuna hemen hemen her alanda ciddi bir kültür akışı söz konusu olmuştur. Bu dönemde gelişen ticaret ağları, Doğu kültürleri ile Yunan kültürü arasında büyü de dahil olmak üzere yoğun inanç etkileşimine de olanak tanımıştır. Özellikle Pers İmparatorluğu ile olan yoğun ilişkiler sonucunda büyüün, doğu kültürlerinden Yunan kültürüne geçtiği düşünülmektedir. Nitekim büyü anlayışları ve ritüel uygulamaları açısından pek çok benzerlik göze çarpmaktadır (İznik, 2005: 211-212; Sülün, 2020: 6). Bu benzerliklerden en ön planda olanı ise büyü için kullanılan kelimedir. Eski Yunan kültüründe büyü ve büyücüye, Hellen dilinde *μαγεία* (*mageia*) ve *μάγος* (*magos*) kelimeleri kullanılmaktadır (Hdt, 1, 100). *Mageia* kelimesinin, Batı İran bölgesinde varlıklarını sürdüren *magoslardan* geldiği düşüncesi araştırmacılar arasında oldukça kabul gören bir görüştür. *Magos*, Pers inanç kültürü içerisinde ciddi bir öneme sahip olan, büyücü sınıf olarak da bilinen ateş rahiplerini tanımlamak için kullanılmıştır (Hdt, 1, 100; Görkay, Kadioğlu, 2003: 36; Liddel, Scott, 1882: 483). Büyü ve büyücü kelimesi daha sonrasında batı toplumlarının dillerine *Magie/Magier*, *Magic/Magician* olarak geçmiştir (Sülün, 2020: 6).

Büyü ve büyücü algısının, büyücülüğün Eski Yunan toplumundaki manası ve önemini anlamak, toplum içerisindeki yerini görebilmek, tanrıları/tanrıçalarını bilebilmek, hangi durumlarda büyüye başvurulduğunu ya da hangi tür büyülerin kullanıldığını gözlemleyebilmek, hangi kültürlerden etkilendiğini ve bilim-sanat-din ile ilişkisinin ne derece olduğunu kavrayabilmek adına bu başlıkta, antik yazarların bu konu hakkında yorumları ile paralel gitmek yerinde olacaktır.

Eski Yunan inanç kültürünün aktarımı ve yayılması adına oldukça büyük bir önemi olan antik yazarların ilki şüphesiz ki büyüden de ilk kez bahseden M.Ö. 9. yüzyılda yaşamış olan Homeros'tur (Sülün, 2020: 7). Homeros'un Troia Savaşı'nı mitoloji ile bağdaştırarak anlattığı *İlyada* isimli eserinde, kehanet ve kahinlik ile ilgili bilgiler, *Apollon*'dan geleceğin belli bir ritüel ve kurban verme ile öğrenilebileceği gibi aktarımlar yer almaktadır (Hom. İly. I.; Sülün, 2020: 7; Collins, 2008: 131). Homeros'un *Odyseia* isimli eserinde bahsettiği korkulan ama aynı zamanda da saygı duyulan büyücü tanrıça *Kirke* de oldukça dikkat çekicidir (Hom. Ody. X. 118-128). *Kirke*, bazen *Helios* ile *Okeanos* kızı *Perseis*'in, bazen ise *Hekate*'nin kızı olarak bilinmektedir. Aynı zamanda *Pasiphae*'nin de kız kardeşidir. Eserde geçen ilgili hikayenin kahramanı olan Odysseus'un arkadaşlarının *Kirke* tarafından büyülü bir içecek ile birer domuza dönüştürülmesi, tanrı *Hermes*'ten büyülü iksirden etkilenmemenin sırrını öğrenen Odysseus'un, *Kirke*'yi ölümle tehdit ederek zorla arkadaşlarını eski hallerine döndürmesini başarttığı anlatılmaktadır (Hom. Ody. X. 118-128; Grimal, 2012: 376-377). *Hermes*'in verdiği sır ise, kullanıldığında hiçbir büyüden etkilenmemeyi sağlayan, siyah bir kök ve beyaz bir çiçeğiyle bilinen, büyülü güce sahip bitki anlamına gelen *moly*'dir (Liddel, Scott, 1882: 523). Bu mitos içerisinde, *Kirke*'nin büyü ile beden dönüştürmesi, bunu büyülü bir içecek içirerek yapması, *Hermes*'in gizemli her şeyi bildiği gibi *moly* bitkisini de bilip Odysseus ve arkadaşlarına yardım etmesi ve *Kirke*'ye karşı duyulan korku ile saygı dikkat çekmektedir. Bu, toplumun büyüye ve büyücülere, doğaüstü varlıklara karşı olan tutumunu göstermektedir (**Resim 57**) Ayrıca bu mitos içerisinde geçen *moly* bitkisi Hellen dilinde şifa veya zehir de olabilen ilaç anlamına gelen *pharmakeia*'dır (Liddel, Scott, 1882: 855) ve büyü metinlerinde sıklıkla geçmekte, büyü ile şifacılık ritüellerinde çokça kullanılmaktadır. *Pharmakeia*'nın büyüdeki etkisine ise büyülemek anlamında kullanılan *thelgo* denmektedir (Liddel, Scott, 1882: 360).

Homeros yine *Odyseia*'da, kuşları gözlemleyerek kehanette bulunan yaşlı kahin Halitherses ve dönemin ünlü kahini Telemos'dan da bahsetmektedir (Hom. Ody. II. 17-24; Hom. Ody. XXIV. 298-300; Sülün, 2020: 11-12). Bu hikayelerde dikkat çekici olan ise Eski Yunan toplumunda biliciliğe verilen yoğun önemdir. Gelecekte haber almak her kültürde olduğu kadar günümüzde de oldukça rağbet gören bir istektir. Hikayelerden anlaşıldığı üzere Eski Yunan'da geleceği görme,

tanrı *Apollon*'dan birden fazla farklı yöntem ve aracı olan büyücü kahinler ile gerçekleşebilmektedir. Bu büyü türünün detaylarına büyü çeşitleri içerisinde yer verilecektir.

M.Ö. 8. yüzyılda yaşamış olan Hesiodos, *Theogonia* isimli eserinde büyü ve büyücülükle doğrudan ilişkilendirilen, dileyen herkese eğer onun da hoşuna giderse istediği her şeyi verdiğine inanılan büyücülerin büyücü tanrıçası *Hekate*'den bahsetmektedir (Hesiod. Theo. 37-39). Burada bahsi geçen hikayelerde özellikle büyüye hangi durumlarda başvurulduğu dikkat çekmektedir. Bunlar, savaş kazanmak, başarı elde etmek, bereket almak, hayvanları korumak-büyüyle çoğaltmak, saygınlık kazanmak, balıkçılara ve avcılara yardım gibi gündelik durumların yanında birçok tanrısal güç gerektiren istekler de olabilmektedir. Eski Yunanlılar da, kendinden önceki tüm toplumlar gibi büyüü hemen hemen her alanda, her isteklerinde kullanmışlardır (Sülün, 2020: 13-16).

M.Ö. 5. Yüzyılda yaşamış olan tarihin babası olarak anılan Herodotos, eserlerinde *magos*ların, kralların danışmanı olduğundan, kurban törenlerinde bulunup aktif rol aldıklarından, kehanet ve rüya yorumlamalarından sorumlu olduklarından ve cenaze ritüellerinde yer alıp büyü sözleri ile eşlik ettiklerinden detaylı şekilde bahsetmektedir (Sülün, 2020: 17-20; Hdt. III. 61-63; Hdt. I. 107-108, 131-132; Hdt. VII. 113; Hdt. VIII. 77, 96). Bu, büyücülerin toplum ve yönetici sınıf içerisinde ne derece önemli olduklarını ve saygı gördüklerini, birçok dini ritüelin içerisinde de rahip olarak aktif rol aldıklarını göstermektedir. Fakat bu durum yavaş yavaş değişmektedir, *magos*ların birer rahipten daha fazlası oldukları anlaşılmaktadır, gerçek din rahipleri ile *magos*lar arasında ayrım ve çatışmalar bu dönemde başlamaktadır. Nitekim, *Magos*ların hem dini ritüellerin hem de büyülerin içerisinde olması, tanrılarla birlikte ölümlerin ruhları, yeraltı varlıkları ve çeşitli doğaüstü varlıklarla da iletişimde olması, Eski Yunan toplumunda da büyü ile dinin bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bu bağlantı, diğer Önasya toplumlarında olduğu gibi bu toplumda da büyüün ve büyücülerin, dini hikayelerine ve efsanelerine konu olabileceği kadar kuvvetli görünmektedir.

Yine M.Ö. 5. yüzyıl içerisinde yaşamış olan Sophokles eserlerinden *Kral Oidipus*'da kehanet büyüünden ve kurban verme ilişkisinden bahsetmektedir

(Sophokles, 1992: 14-15). Aynı dönem tragedya yazarı olan Euripides, *Medea* isimli eserinde kahin Pittheia'ın kehanet ile birlikte Aegeas'ın kısırlığına şifa getirmesinden bahsetmektedir bu, Hellen edebiyatına bir sağlık büyüsü olarak yansımıştır (Eur. Med. 369; Grimal, 2012: 766). Eserde, kardeşini ve çocuklarını korkunç şekillerde öldürdüğü yazan *Medea* da Hellen kültürü için *Hekate* ve *Kirke* gibi önemli bir büyücüdür. *Helios* soyundan geldiğinden ve *Hekate*'nin kızı olduğundan bahsedilmektedir (Grimal, 2012: 462-464; Eur. Med. 369). Ksenophon da eseri *Anabasis* içerisinde, Kyros'un ağabeyine karşı sefere çıkmadan önce Delphoi'a kehanet için danıştığını anlatmaktadır (Ksen. Anab. III. 1. 5-8). Kehanet ve bu bir savaş olsa da bir işe başlamadan önce tanrıdan onay almak, Eski Yunan halkı için ve görüldüğü üzere Persler olmak üzere birçok toplum için oldukça önemli görülmektedir.

Tıbbın kurucusu olarak bilinen Hippokrates, aynı zamanda şifacı yetenekleri de olan büyücüler ile hekimleri birbirlerinden ayırmak istemiş ve büyücülerin sahte şifacılar olduğunu yazılı olarak da beyan etmiştir. M.Ö. 5. yüzyıl ile birlikte özellikle artış gösterdiği görülen büyü ile iyileştirmelerde akıl ve epilepsi hastaları oldukça büyük bir yer kaplamaktadır. O dönemde de eski dönemlerde olduğu gibi anlaşılmakta güçlük çekilen bu hastalıkların sebebinin doğaüstü olduğu inancı rağbet görmektedir ve şifası büyücülerde, şifa ile ilgili tanrı ve tanrıçalarda aranmıştır. Akıl hastalarından da epilepsi hastalarından da bu dönemde korkulmuş ve aynı zamanda onlara saygı da duyulmuştur. Çünkü akıl hastalarının doğaüstü ile bağlantısı olduğuna, epilepsi hastalarının da bir ruh tarafından ele geçirildiğine inanılmıştır (Clericuzio, 2018: 1097-1098). Buradan da anlaşılabileceği üzere, tıbbın gerçek anlamda kurulması dahi büyüün bilim alanındaki varlığını yok edememiştir, tıp ile büyücü şifacılık arasındaki yoğun bağ Eski Yunan kültüründe de devam etmektedir. Fakat bununla beraber büyücüler ciddi eleştiriler de almakta ve sahte şifacı olarak anılmakta, aynı zamanda da hala anlaşılamayıp sebebi doğaüstüne bağlanan hastalıklar, tıbbi olarak daha da merak uyandırmakta ve hekimler tarafından farklı bakış açıları ile anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşımın tıbbın gelişmesini, özellikle de psikiyatri, nöroloji ve psikoloji alanlarının tıp içerisinde doğup bugün eriştiği noktaya gelebilmesini sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Eski Yunan toplumunda M.Ö. 4 yüzyıla gelindiğinde, yarar sağlayan büyülerin arttığı gibi zarar veren büyülerin de arttığı görülmektedir. Bununla birlikte büyüye karşı çıkan düşünürlerin de çoğaldığı, bu kişilerin en azından büyüün zarar verici etkisinden korumak-korunmak ya da bu etkiyi engellemek istedikleri açık şekilde bildiri ve kanunlarda yer almaya başlamıştır. Bu kişilerden birisi Platon’dur. Hekate, Persephone, Hermes ya da ölümlerin ruhlarını, hedef figürinler ya da tabletler yardımıyla birine zarar vermek amaçlı kullanan büyücüler bu dönemde o kadar artmıştı ki, Platon bu kara büyüün cezasının ölüm olması gerektiğini savunmuştur. Platon’un büyü ve büyücülüğe bu şekilde sert ifadelerle karşı çıkmasının sebebi tabletlere ya da büyüün valığına inanması değil, büyücünün dini ritüellere benzer şekilde büyü yapmasını halkın bu konularda gelişebilecek düşünceleri sebebiyle tehlikeli bulmasından kaynaklıdır. Çünkü Platon’a göre din, insanların tanrıların egemenliğine güven içerisinde girmesini öğütlerken dinden çok daha eski olan büyüü kullanan büyücüler ise hala sadece doğaüstü varlıklar olarak gördükleri tanrıları kontrol etmeyi ve diledikleri her şey için onları köle yapmayı amaçlamışlardır (Plat. Yas. X. 909b; Clericuzio, 2018: 1096). Atina’da büyüün yasaklanması ve uygulayanların ölüm ile cezalandırılması M.Ö. 4. yüzyılda yasalaşmıştır (Görkay, Kadioğlu, 2003: 38). Ak büyü, ayırt edilmesi mümkün olmayan şifacılık ile iç içe olduğu için toplum içerisinde kullanılmaya daha dikkatli şekilde devam etmiştir fakat kara büyü kesin şekilde yasaklanmıştır. Platon’un kara büyücülere karşı söylemleri eserinde şöyle geçmektedir:

“Tanrılara inanmamaktan, ilgisiz olduklarını ya da kandırılabilindiklerini düşünmekten öte, bir de insanlıktan çıkanlar vardır ki, bunlar insanları küçümseyerek, ölümlerin ruhunu çağırdıklarını ileri sürerek, kurban, dua ve büyülerle kandırarak tanrıları ikna edeceklerini vaat ederek yaşayanlardan birçoğunun aklını çelerler, para kazanma hırsıyla kişileri, evleri ve kentleri temelinden yıkmaya yeltenirler. İşte bunlardan biri suçlu bulunursa, mahkeme onu yasa uyarınca içerideki cezaevinde hapis cezasına çarptırsın, hiçbir özgür kişi ona yaklaşmasın, yasa bekçilerinin saptadığı yiyeceğini kölelerden alsın. Öldükten sonra da gömülmeden ülke sınırlarının dışına atılsın; özgür bir kişi onu gömmeye kalkışırsa, isteyen onu dinsizlikten mahkemeye versin.” (Plat. Yas. X. 909b; Collins, 2008: 139-142).

Böylece, Eski Yunan toplumunun da kendinden önceki kültürler gibi kara büyüü yapanları ölüme varıncaya kadar sert cezalar ile engellemeye çalışması ve

resmi olarak da yasaklaması, kara büyüünün topluma ve bu dönemde artık daha da yüceleşmiş olan kutsal dine ne derece zarar verdiğini açıkça göstermektedir. Fakat yine görülmektedir ki ak büyüü, içerisinde barındırdığı birçok farklı faydacı alandan dolayı engelleyememektedirler. Korunma amaçlı tılsım ve muskalar olsun, şifacılık reçeteleri ve formülleri olsun, fal ve kehanet olsun daha birçok alanı içerisinde barındıran ak büyü, görüldüğü üzere en ilksel zamanlardan bu döneme kadar toplumun en derinlerine kadar işleyerek gelmiştir ve varlığını bir nevi inancın bir parçası olarak burada da sürdürmeye devam etmektedir. Bu derin inanç, belki de günümüzde hala devam etmekte olan birçok halk inancının (nazar boncuğu, tılsım, muska vb.), çeşitli durumlara uygulanan eski yöntemlerin (kurşun dökmek, tuz kavurmak vb.) ve eskiden gelen kocakarı şifa reçetelerinin sebebi olarak görülebilir.

M.Ö. 3. yüzyıl şairi Theokritos, eseri *Idyll*'da bir aşk ve bağlama büyüü ritüelinden oldukça detaylı bahsetmektedir (Konu hakkında detaylı bilgi için bkz: Görkay, Kadioğlu, 2003: 41). Bu ilginç detayları ve önemli verileri olan büyüünün aktarımı daha sonra büyü çeşitlerinde verilecektir. Bununla beraber, Eski Yunan büyü kültüründe en çok başvurulan büyülerden birinin de aşk ve bağlama büyüü olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Büyü konusunda Eski Yunan kültüründen sonra benzer etkiler Eski Roma'da da görülmektedir. Fakat Roma inanç kültüründe de yerini koruyan büyü ve büyücü *magosların* yeri ve önemi, dini yoğun yaşayan Romalılar ve sonrasında da Hristiyanlık senkretizmi ile karşılaşmıştır. Bu da Roma'da, Eski Yunan büyü algısına göre karşıt bir tutum oluşmasına sebep olmuştur. Eski Yunan toplumunda, büyü ve büyücüler başlangıçta her ne kadar din ile güçlü bağlar oluşturmuş görünse de din ile büyü arasında bir ayrım ve çatışma söz konusudur, bu durum Roma'da daha da yoğunlaşmaktadır. Hellen dönemi düşünür ve antik yazarlarıyla başlayan büyüü eleştirme ve kötüleme, büyüye karşı alaycı tutum, Roma'da dinin çok daha güçlü yaşanmasının da etkisiyle oldukça artmıştır. Fakat bu durumda dahi büyüünün varlığı yok edilememiş ve özellikle M.Ö. 2.-1. yüzyıl ve M.S. 2.-3. yüzyıl zamanında Roma'nın hemen hemen her toprağında büyü uygulamalarında ciddi artışlar görülmüştür. Bu durum, M.S. 1. yüzyıldaki istikrar döneminde hafiflemiş görülse de Hristiyan doktrinin tüm imparatorlukta statü kazanmasına kadar sürmüştür (Sülün, 2020: 34-35; Görkay, Kadioğlu, 2003: 37; Beard, North, Price, 1998: 167). Bu

artışın, Roma'nın siyasi-politik değişim, savaş, ekonomi ya da bir takım sorunlu toplumsal hareketlenme zamanlarına denk gelmiş olması dikkat çekicidir, halk en zor ve umutsuz zamanlarda, kendisinden önceki tüm toplumlar gibi umudu hep büyüde aramıştır. Görüldüğü üzere büyü, ilksel dönemlerden bu yana her zaman umut vaat eden özelliğini korumuştur.

Bu dönemlere gelindiğinde, Akdeniz'in Eski kültürlerinden Roma'nın hem din hem de büyü konusunda etkilendiği kültürler daha açık görülmektedir. Mısır, Mezopotamya, Pers, Anadolu, Yunan ve Levant kökenli birçok kişinin, ister köle ister gezgin ya da tüccar olsun çeşitli sebeplerle bu coğrafya ile iletişim kurması başta din olmak üzere kültürel etkileşimi de kaçınılmaz kılmıştır. Büyü metinlerinde de sıklıkla bu etkileşimle karşılaşılmaktadır. Özellikle kökeni Roma olmayan *Osiris-İsis*, *Mithra*, *Kybele-Attis* gibi tanrı ve tanrıçaların isimlerinin büyü ritüellerinde geçmesi bunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca diğer Önyasya kültürleri ile bu toplumların büyü ritüellerinin birçok alanda benzerlik göstermesi de bu etkileşimi materyaller ve veriler üzerinden de gözler önüne sermektedir (Sülün, 2020: 34; Türkan, 2022: 90-91).

Eski Roma'da büyüye başlarda Hellen dilinden geçen *magia* denmiştir, daha sonra bu, *On İki Levha Kanunları*'nda da geçen Latince büyü anlamını karşılayan *carmen* ve *excantare* kelimelerine dönüşmüştür (Graf, 1997: 41). Hellen döneminde halk ile birlikte yaşayan *magoslar* ilk defa Roma'ya, M.S. 1. yüzyılda İmparator Nero ile birlikte girmişlerdir ve bu zamanda sadece din adamları olarak değil büyücü, gökbilimci olarak tanındıkları bilinmektedir (İznik, 2005: 212). Gökbilimci ve büyücü olarak anılmaları İncil içerisinde de geçen *magosların*, bu astroloji öğretilerini Eski Mısır etkisi ile Horoskop Astrolojisi'nin gerçek anlamda doğduğu, yıldız tapınımının yoğun olduğu Babil'den öğrendikleri düşünülmektedir. Artık rahip olarak değil gökbilimci olarak anılan büyücüler, doğudan aldıkları bu öğretileri, Zodyak ve gezegen sembollerini batıya aktarmışlardır. Bu sayede Roma büyü kültürünün zenginleşmesine de yardımcı olmuşlardır (İznik, 2005: 213). Astroloji, günümüzde de oldukça popüler olarak kullanılmaya devam edilmektedir.

Roma'nın masallarında da büyücü kavramının geçtiği görülmektedir. *Alaaddin'in Sihirli Lambası*'na benzeyen bir masal örneğinde, ölümsüz olarak

betimlenen bir büyücü tarafından okyanusun ortasında bir kaya parçasında esir tutulan bir prenses anlatılmaktadır. Onu kurtarmaya gelen prense büyücüyü öldürebileceği tek yolun sırrını veren prenses, bu sırrı büyücünün kendisinden öğrenmiştir. Masala göre büyücüyü öldürebilecek tek şey, ormanın derinliklerinde yaşayan yedi başlı bir yılanın orta başında yaşayan bir tavşanın kafasının içindeki bulunan bir kuşun başında bulunan değerli ve sihirli bir taştır. Masala göre, prenses eğer bu taşı büyücünün yastığının altına koyarsa büyücü üç kere çılgık atarak ölümü tadacaktır. Cesur prens sayesinde masal aynen bu şekilde sonuçlanmıştır (Frazer, 2012: 280).

Eski Yunan toplumunda olduğu gibi Roma'da da, özellikle zararlı etkileri olan büyü toplum içerisinde yasaklanmış ve tüm etkileşimleri temizlenmeye çalışılmıştır. Suetonius, Agrippa'nın M.Ö. 33 yılında gökbilimci ve büyücüleri Roma'dan kovduğunu (Görkay, Kadioğlu, 2003: 39), Augustus'un M.Ö. 13 yılında tüm Roma'ya yayılmış olan 2000'e yakın büyü parşömeninin yakılması emrini verdiğini aktarmaktadır. Bu emirde şöyle yazmaktadır:

“Lepidus'un sağlığında hiçbir zaman elinden almaya kalkışmadığı başrahipliği onun ölümü üzerine üstlendikten sonra, hiç işe yaramayan ya da değeri çok az olan ve halk arasında dolaşan Latince ve Hellence yazılmış kehanet kitaplarından kaç tane varsa -sayıları iki binin üzerinde- her yandan toplatıp yaktırdı ve yalnızca Sibyll (kadın kahinler) kitaplarını tuttu, bunları da ayıkladı ve Palatium'da Apollon heykelinin altındaki altın kaplamalı iki dolaba koydu.” (Sülün, 2020: 35).

İncil içerisinde geçen bir bölümde de Ephesos'da bulunan büyü kitaplarının Roma emri ile yakıldığı yazmaktadır:

“Büyücülükle uğraşmış bir sürü kişi de kitaplarını toplayıp herkesin önünde yaktılar. Kitapların değerini hesapladıklarında toplam elli bin gümüş tuttuğunu gördüler.” (Elçilerin İşleri. 19. 19).

Ayrıca Tiberius, yabancı dinleri yasaklamış ve yabancı kahinleri ülkeden sürmüştür, Vitellius ise bütün bu önlemleri çoğaltmıştır. M.Ö. 97 Yılında büyü amaçlı insan kurban etmek resmi olarak yasaklanmıştır (Görkay, Kadioğlu, 2003: 39). Bu bilgi bize, büyücülerin ritüellerde çeşitli hayvanların yanında insan da kurban ettiklerini göstermektedir.

Büyünün tüm etkilerinin silinmeye ve büyücülüğün engellenmeye çalışıldığı Roma'da bu konu, Romalı Seneca'nın aktarımına göre *On İki Levha Kanunları*'nda geçmektedir:

“Roma’da, On İki Levha Kanunları bir uyarıda bulunmaktadır: ‘Kimse komşusunun hasadını büyü ile almayacak.’ (Graf, 1997: 41; Collins, 2008: 142-145).

Bütün bunların yanında Cicero, Catullus, Vergilius, Seneca, Plinius, Apuleius gibi birçok önemli Romalı'nın çeşitli eserlerinde de büyü ve büyücülerin bahsi geçmektedir. Bunlar arasında kehanet büyü ritüelleri dikkat çekmektedir. Özellikle Vergilius'un *Aeneas* destanı, kehanet büyü ritüelinin detaylı aktarılması ve Hekate'den bahsedilmesi sebebiyle güzel bir örnektir **(Resim 58)**:

*“Rahibe önce dört boğa getirtti, sırtı kara,
Şarap serpti alınlarına, kılırları keserek
Boynuzları arası, attı kutsal yalımlara
İlk sunu olarak; gökte karanlık Erebus’a
Egemen olan Hekate’ye seslendi ardından,
Sonra daldırıp bıçakları, ılık kanlarını
Akıttı kupalara yardımcılar. Kendisi de
Kara postlu bir kuzu kurban etti kılıcıyla
Eumenidler anasına, büyük kız kardeşine,
Ve sana Proserpina, hiç doğurmamış bir inek;
Kral Styx’e sonra sunaklar yaptırdı, geceleyin,
Alevlere attı boğaların tüm etlerini,
Zeytin yağları serpererek yanan içeriklere.
İşte bakın ilk ışıklarıyla doğan güneşin,
Böğürmeye başladı toprak ayaklar altında,
Orman dorukları sallanmaya; köpeklerin
Uluduğu duyuldu karanlıklar içinden,
Tanrıça’nın yaklaştığı sırada...” (Vergilius, 1998: 240-260).*

Metamorphoses eseriyle en çok tanınan, *Apologia* eserinde de yarar sağlayan büyüyü savunan, büyü uygulamaları yapmakla da suçlanıp mahkeme önüne

çıkarılmış olan Apuleius, Roma döneminde büyüden hem en yoğun hem de en son bahseden yazardır. Mahkeme karşısında yaptığı savunmada şöyle söylemiştir:

“Bu kadarı yeter! Dikkatinizi başka bir noktaya vermenizi istiyorum. Ya ben balıklarda güçlü ilaçlar için araştırma yapmak gibi tıpta bazı özelliklere sahipsem ve bunlarla ilgileniyorsam? Tarafsız bir cömertliğe sahip doğa, tüm diğer yaratılmış şeyler aracılığıyla pek çok ilaç dağıtmış ve işlemiştir, aynı şekilde benzer ilaçlar balıkta da bulunabilir. Şimdi, bir büyücünün, bir doktorun ya da büyücünün işi bu ilaçları arayıp bilmek değil midir? Filozoflar bunlardan kendi servetlerine para kazanmaz ancak kendi takipçilerine yardım edebilir. Eskinin doktorları da büyülü şarkılar ile yarayı nasıl iyileştireceklerini bilirdi, örneğin Homeros, eski yazarların en kalıcısı bize Odysseus’un yarasından çıkan kanın ilahıyla nasıl durdurulabildiğini anlatır. Şimdi, hayatı kurtarmak için yapılmış hiçbir şey bir suçlama konusu değildir.” (Apul. Apol. 40. 1-10; Sülün, 2020: 43).

Roma’da büyüye karşı alınan sert önlemler, özellikle son zamanlarda Hristiyanlık doktrini ile de birlikte oldukça artış göstermiştir. Bu durum, toplum içerisinde özellikle ak büyü yapılmasını engellemediği gibi büyücülerin ya da Yeni-Pythagorasçılık ve Yeni-Platonculuk gibi, içinde yoğun şekilde ezoterizm bulunan öğretilerin müritlerini de yeraltına çekilmeye zorlamıştır. Şu an elimizde bulunan, Doğu Akdeniz’e ait, M.S. 2.-5. yüzyıl arasına tarihlenen, çoğunluğunu papirüsler, levha ve taş labletlerin oluşturduğu **(Resim 59-62)** Roma büyü külliyyatının çoğunu bu gruplara borçlu olduğumuzu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu veriler, sadece büyü kültürü hakkında değil, dönemin birçok açıdan izlenebilmesini sağlayan çeşitli alanlarda da oldukça önemli bilgiler vermektedir. Kullanılan malzemelerden yola çıkarak bu dönemde Roma’nın hangi kültürler ile ticaret ağı olduğunu, ritüellerin içeriği ve hangi amaçlar için büyü yapıldığı ile toplum yapısını, ekonomik durumunu, siyasi-politik durumlardaki değişimlerini, halkın kaygılarını, günlük yaşamını ve elbette inanç kültüründeki etkileşimlerini bu büyü materyalleri üzerinde gözlemlemek mümkündür. Bütün medeniyetler için bir nevi toplumsal bellek görevi gören bu büyü metinlerinin içeriği, yıllar içerisinde gerçekleşmiş bir kültürel kaynaşmayı göstermektedir. Bunlar, Mısır, Mezopotamya, Hellen ve Roma kültürü, Yahudi kültürü, Suriye, Kuzey Arabistan ve Kuzey Afrika dinsel ve ritüel unsurlarını aynı anda içinde barındırmaktadır. Büyünün tarihsel sürecinde geldiğimiz bu noktada, büyüün aslında sadece bir batıl inanç olmadığını, inanç kültürünün

temelini oluşturduğunu ve her ne ile karşılaşsa karşılaşsın sürekliliğini hiç bozmadan günümüze kadar ulaşmış olduğunu görmekteyiz.

Hem Eski Yunan hem de Roma toplumu içerisinde oldukça önemli bir yeri olan büyüün de kendilerinden önceki tüm kültürlerde olduğu gibi etken unsurları mevcuttur. Bunlar büyücüler, büyü sözler-metinler, malzemeler, zaman ve mekan olarak bu dönemde de ciddi önem içemektedir. Büyü ritüellerinin olmazsa olmazı olan bu durumlara büyücü karar vermektedir. Bu konunun detaylarından, Yunan ve Roma büyü türlerine ortak değinilecek ve konu akışının daha iyi anlaşılabilmesi için seçilmiş bir takım örnekler verilecek büyü çeşitleri başlığında bahsedilecektir.

3.5.1. Büyü Çeşitleri

Eski Yunan ve Roma toplumunda büyücülük ile ilgili bütün aktarımların ve ele geçmiş olan büyü materyallerinin gösterdiği üzere, bu toplumlarda da büyü amaçlarına göre kara ve ak olarak iki şekilde incelenebilmektedir. Toplumda, hemen hemen her alanda ve birçok farklı amaçta büyü kullanıldığı örneklerden görülmektedir. Bunların çoğunluğunu kehanet alanında büyüler olmak üzere, aşk ve cazibe, şans ve başarı, bağlama büyüleri, sağlık alanındaki büyüler, posesyon ve kovma, korunma amaçlı tılsım ve muskalar ve çeşitli lanetlemeler ve kara büyüler oluşturmaktadır. Bütün bunların dışında, belli bir sınıflandırma yapılması pek mümkün olmayan örneğin; evi istila eden böceklerden kurtulmak, gebeliği önlemek, uykusuzluğu gidermek amaçlı birçok küçük büyü ritüelleri de mevcuttur. Bu büyülerin yazılı olduğu papirüslerin çoğunluğu 19. yüzyılda Mısır'da ele geçirilmiştir. Çoğu yakılmış olan bu büyü materyallerinin Greko-Mısır din ve büyü algısının anlaşılması konusunda değeri büyüktür. Bu papirüslerin yanında çeşitli amulet, kurşun levhalar, taş-mermer bloklar, lanetleme tabletleri ve büyü figürler de bulunmuştur. Bütün bu veriler, M.Ö. 5. yüzyıldan Geç Antik döneme kadar büyüyle ilgili oldukça kıymetli bilgiler vermektedir (Görkay, Kadioğlu, 2003: 39-40). Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bunlardan konu akışına uygun bir takım örnek büyü ritüelleri incelenmek için seçilmiştir.

Bu örnekleri incelemeye geçmeden önce bu büyü ritüellerinin başarılı olabilmesi için etken olan maddeleri açmak uygun olacaktır. Bunlardan ilki büyüü gerçekleştirebilecek kişiler olan büyücülerdir (**Resim 63-64**). Eski Mısır'dan bu yana

genellikle kendilerine özgü ve keten elbise giydikleri düşünülen, kadın ya da erkek olabilen büyücülerin kurban ettikleri hayvanın yününü ve derisini kullanmaları yasaktır. Pers *magos*ları karanlığa karşı gelmeyi sembolize ettiğini düşündükleri için beyaz renk elbise giymişlerdir, bu *magos*lar ile birlikte Yunan ve Roma'ya da geçmiştir (Görkay, Kadioğlu, 2003: 37). Kadın büyücülerin ritüellerde yalınayak oldukları ve hiçbir toka ya da düğme taşımadıkları dikkat çekmektedir. Doğaüstü ile iletişim halinde olacakları için tılsım ve muskalarını kendi üzerlerinden eksik etmedikleri bilinmektedir (Görkay, Kadioğlu, 2003: 37). Büyücülerin bir ritüelde uyguladıkları tüm yöntemler spesifik olabilmektedir fakat genellikle büyülü sözleri doğru şekilde söylemek, tasvir edilmiş bir hedef figür kullanmak, taklitsel hareketler yapmak ve vurgulu-tonlu şekilde taklit edilen sesler çıkarmak (*epode*) bunlardan olmazsa olmazdır. (Görkay, Kadioğlu, 2003: 37). Büyücünün kozmik güçler ve doğaüstü varlıklar ile iletişime geçebilmesinde düşünce gücünün, imajinasyon ve ikna-etkileme yeteneğinin, bakışının, tiyatral hareketlerinin, sözleri ya da duaları doğru şekilde söyleyip, sesleri uygun tonda taklit etmesinin yeri oldukça önemlidir. Büyü yapılacak kişiye odaklanma gücü ve yoğunluk, büyüün etkisini arttırmaktadır.

Büyücünün bir büyü ritüelinde kullandığı malzemeler hem büyüün etkenliği için hem de zengin içerikleri açısından oldukça önemlidir. Yunan ve Roma toplumlarında büyücülerin kullandığı bazı malzemeleri gelişmiş ticaret ağı sayesinde başka coğrafyalardan temin ettiği görülmektedir. Malzemelerin en önemli bölümü tılsım ve büyü gücü içerdiği ya da aktarıldığı düşünülen figür veya çeşitli eşyalardır. Bunlar tanrı ya da tanrıça isimleri, sembolleri ya da doğaüstü varlıkların gücünü temsil eden her hangi bir işaret ya da tasvir taşımaktadır. Kehanet büyülerinde Apollon'un sembolü olan defnenin kullanılması yaygındır:

“Yedi yapraklı bir defne filizini al ve onu gökyüzündeki ve yeraltındaki tanrıları çağırmak için sağ elinde tut.” (Türkan, 2021: 30-36).

Bir diğer sembolik tılsım ise Mısır kökenli *scarabaeus*/bok böceğidir. Mısır güneş tanrısı Kephri'nin sembolüdür ve Yunan'da Helios ile birlikte anılır, tek başına da güçlü bu böceğin, genellikle kehanet büyülerinde kullanıldığı görülmektedir. Bir kehanet büyüsü örneğinde, gelecekte bilgi almak için çağrılan bir saldırgan ruhun kontrol edilmesi ve geri gönderilmesi için bu böceğin kullanıldığı bilinmektedir:

“Bir tutam saçı boynuzlu Scarabaeus’un karın kısmından düğümle ve onu bir kamışın ucuna as. Biriktirdiğin yemek artıklarını attıktan sonra soğukkanlı ol, kendi bölgene git ve kendini içeri kapat; çünkü çağırdığın şey seni kapıda türlü silahlarla tehdit ediyor olacak ve seni böceği serbest bırakman için zorlayacaktır. Ancak soğukkanlı ol ve sorularını yanıtlayana kadar böceği bırakma; ardından onu uzağa bırak. Arınma zamanında yemek yediğinizde ve yatmak üzereyken her gün yedi kez aşağıdaki büyüyü söyle. “Sen tahta boyunlu, çamurlu suratlı, gel bana, çünkü ben Sabertoush, cennetteki büyük tanrı.

Yukarıdakiler için muska: Hamile bir kadının elinden ya da ayağından aldığı kanla temiz bir papirüse ismi yaz; keten bir ip ile sol koluna kuşan.

Yazılacak şey şudur: ‘SHTĒIT CHIEN TENHA, bağladım ve gevşettim.’

Böceği serbest bırakırken şunu söyle: Harko, Harko benim adım, Harko benim gerçek adım.” (Sülün, 2020: 142-143).

Bu sembollerle birlikte, balmumu ya da kilden büyünün hedefindeki kişi için yapılmış olan bebek ya da insansı figürlerin de özellikle aşk ve bağlama büyülerinde büyü gücü barındıran tılsımlı maddeler olarak sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (**Resim 65**). Bu dönemde kandiller de özellikle ruh ya da varlık çağırma büyülerinde çoğunlukla ana nesne olarak kullanılmıştır (**Resim 66**). Genellikle içinde zeytinyağı bulunan bir kandilin, üzerinde tılsımlı sözler yazılı fitili yakılıyor ve büyücü sözleri söyleyerek çağırılması hedeflenen varlığı bilgi almak için bekliyordu (Türkan, 2021: 30-36). Ayrıca üzerine yazılan büyülü sözler ya da kazınan büyülü sembollerle tılsım haline getirilmiş bir takım nesnelerin de büyüsel güç anlamında oldukça kuvvetli görülüp sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Bunlar papirüsler, ince kurşun ya da gümüş levhalar, gemma taşları veya kumaşlar olabilmektedir, genellikle bunları takı gibi nesnelere çevirip üzerlerinde taşımaları gerekmektedir. Yazıları büyük çoğunlukla mür reçinesinden bir mürekkeple ya da bronz stilus ile yazmaktadırlar (Türkan, 2021: 30-36).

Bunlarla birlikte büyülerde kullanıldığı bilinen organik ve inorganik malzemeler de mevcuttur. Bunlar bazen tek başlarına bazen de karışımların, macunların, merhemlerin, iksirlerin içerisinde kullanılmaktadır. Defne, mür, zeytin, pelin otu (özellikle hafıza büyülerinde), beşparmak ot, mersin, hurma, şakayık, zambak, gül, pelesenk otu, opal, su teresi, sığırdili, dut, susam, bal, süt, kan, şarap, metaller, taşlar, tuz, kil, balmumu, kumaşlar, iplikler vb. maddeler büyülerde geçen

malzemelere örnek olarak gösterilebilir (Türkan, 2021: 36-39). Bu malzemelerin yanında fare, maymun, kurbağa, koyun, sığır, inek, keçi gibi bir takım hayvan türlerinin ve hayvansal ürünlerin (tüyleri, uzuvları, kanları gibi) de büyülerde kullanımı görülmektedir. Kuş türleri özellikle tercih edilmektedir; aynak, şahin, atmaca, baykuş, güvercin, horoz vb. (Türkan, 2021: 36-39). Önemli büyü malzemelerine son olarak insanı da eklememiz yerinde olacaktır. İnsanın bir büyü malzemesi olarak kullanıldığı büyüler oldukça kuvvetli ve tehlikeli, uyarılan büyülerdir. Bir ölüyü diriltmek, görünmezlik, bir ruhu ya da *daimon*u hizmetine almak ya da bazı kehanet büyüleri bu sınıfa girmektedir. Bu büyüler için genellikle vahşi bir şekilde ya da kötü, erken ölmüş kişilerin beden ya da eşya parçalarının kullanıldığı görülmektedir. Büyücüler bunları elde edebilmek için ise mezarlıkları kullanmaktadır. Hatta büyülerini, daha etkili olmaları için mezarlıklarda gerçekleştirdikleri büyü metinlerinden bilinmektedir. Eski Yunan ve Roma’da *daimon*, arafta kalmış bir insan ruhudur ve yaşayanlar için oldukça tehlikelidir. Büyü ile kontrol altına alınan bir *daimona* ise istenilen şekilde kullanılabilir; birine musallat etmek, zarar vermek, şans ve para, başarı getirmek, gelecekte haber vermek gibi. Bir kehanet büyü metninde, bir *daimonun* çağrılması şu şekilde geçmektedir:

“Yedinci gün daimonun hala gelmemesi halinde, cinayete kurban gitmiş ya da savaşta yaşamını yitirmiş birinin giysisinden aldığın kumaş parçasını kandil fitili yap ve kandili saf yağ ile yak. Daimonun sana gelmesi için tanrıya iyi niyetle yalvararak onu teşvik et ve yazılan büyüyü oku. Evini arındır ve onu saf hale getir. O, mükemmel ve karşı koyulamaz olduğu için saflık içinde ona yalvarmaya başla...” (Türkan, 2021: 36-39).

Görünmezlik için yapılan bir büyü iksirde de insan kullanımı şöyle geçmektedir:

“Bir şempanzenin ya da vahşice öldürülmüş bir insanın gözünü ve bir şakayık (gül) bitkisini alıp öğüt. Bunları zambak yağı ile sağdan sola doğru ovala ve ovalarken büyüyü söyle: “Ben ANUBIS, ben OSIR-PHRE, Ben Seth’in parçaladığı OSIRIS. Yüksel şeytani daimon, IŌ ERBĒTH IŌ PHOBĒTH IŌ PAKERBĒTH IŌ APOMPS...” ve eğer görünmez olmak istersen yüzüne bu karışımı sür.” (Türkan, 2021: 36-39).

Ölü insanların yanında, henüz ergenliğe girmemiş erkek çocuklarının kehanet büyülerinde bir çeşit aracı olarak kullanıldığı da metinlerden bilinmektedir (Türkan, 2021: 36-39). Büyücü ve malzemeleri dışında büyü ritüellerinde zaman ve mekan da oldukça önemlidir.

Büyü ritüelinin yapılması gereken mekan ve yapılacağı zaman da Eski Yunan ve Roma büyü metinlerinde detaylı şekilde verilmektedir. Bu metinlere göre büyü ritüelinin gerçekleştirileceği mekanlar çeşitlidir fakat ortak noktaları ıssız, el değmemiş, sıra dışı veya kutsal (tapınaklar gibi), büyü gücü barındıran yerler olmasıdır. Dolayısıyla, yeraltı ve doğaüstü varlıklarıyla en çok ilişkisi bulunduğu düşünülen mezarlıkların büyü ritüellerinde daha sık tercih edilmesine şaşırılmamak gerekmektedir. Bir diğer tercih edilen mekan da vahşice ya da toplu ölümlerin gerçekleştiği (Gladyatör ölümleri, savaş alanları gibi) alanlardır. Bunun yanında odada, eşikte, damda, ormanlık alanlarda, kavşaklarda gerçekleştirilen çeşitli büyüler de bulunmaktadır. Mezarlıkların daha çok aşk ve bağlama büyülerinde kullanıldığı büyü metinlerinden anlaşılmaktadır. Zamanın ise büyü ritüellerinde çok daha titiz şekilde ayarlandığı görülmektedir. Genellikle güneş ve ayın gökyüzündeki konumuna göre ve Zodyak kullanılarak ilgili büyüünün zamanı belirlenmektedir. Örneğin; ay başak burcundayken tüm büyüler özellikle de kehanet büyülerini için, yengeçteyken arabuluculuk ve kehanet büyülerini için, terazideyken ölümlerle iletişim kurma büyülerini için, yaydayken kehanet ve erginlenme büyüsü için, akrepteayken kötücül büyüler için, kovadayken ise aşk ve bağlama büyülerini için uygun zaman olduğu bir takım büyü metinlerinde geçmektedir. Bunun yanında metinlerde öğlen, şafak vakti, öğleden sonra, alacakaranlık, ya da gece yarısı gibi daha basit belirleyici terimler de kullanıldığı görülmektedir. Kehanet büyülerini genellikle şafak sökmeden hemen önce, aşk ve bağlama büyülerini ise gece yarısı gerçekleştirilmektedir. Ayrıca metinlere göre, bazı büyüler birkaç saat içinde uygulanabilirken bazı büyüler günler sürebilmektedir. Eski Yunan ve Roma büyülerinin zamanları içerisinde de Eski Mısır'daki gibi şanslı ve şansız günler hatta tanrı ve tanrıçalarına göre ayarlayıp onların ismiyle andıkları aylar olması oldukça dikkat çekicidir (Konu ile ilgili detaylı bilgiler için bkz: Türkan, 2018: 104-115; Türkan, 2022: 89-107).

Büyü inancına göre, bütün bu bileşenler bir araya gelmeden bir büyüün başarılı sonuç vermesi olanaksızdır. Sadece bu bileşenlerin eksiksiz bir şekilde yer alması, büyücüyü doğanın ve doğaüstünün mistik dünyasına taşıyabilmektedir.

3.5.1.1. Kara Büyü

Eski Yunan ve Roma'ya ait ele geçirilen büyü materyalleri incelendiğinde kara büyüden daha çok ak büyüye rastlanmaktadır. Fakat özellikle lanetleme levhaları-tabletleri, beddua yazıları ve kem göze karşı koruma oluşturduğuna inanılan büyüler mevcuttur. Bunlarla beraber büyü başlı başına bir güç içermektedir ve bu güç büyücünün amacına göre yarar ya da zarar sağlamak için kullanılabilir. Çağırılan bir doğaüstü varlığın enerjisinin güçlendirdiği bir bebek, figür ya da nesnenin hangi amaçla büyüsel güç uygulamada kullanılacağı sadece büyücünün ve büyüü isteyen kişinin iradesindedir, büyü yapılan kişi sadece bir hedef ve çağırılan varlık ise büyüde sadece bir araçtır. Örneğin bir bağlama büyüü yarar için de zarar için de kullanılabilir ya da sevgi ve aşk gibi güzel bir duygu için yapılan büyüde hedef kişinin iradesi saf dışı bırakılarak yarar mı yoksa zarar mı verilmiş olur... Bu noktada bu başlık altında zarar verdiği net bir şekilde görülmekte olan büyülere yer verilecektir. Bunlardan ilki kem göz/nazar büyüleridir.

Büyünün etkenliği için büyücünün yoğunlaşması, odaklanması ve imajinasyon yeteneği oldukça önemlidir. Bunun için büyücüler spesifik bir takım yöntemler tercih edebilirler, bunlardan etkili bir tanesi bakış içerisindeki güçtür. Antik dönem insanlarına göre bir varlığın ruhu gözde yoğunlaşmaktadır ve ruhun gücü büyü bir enerjiye sahiptir (Pindar. Pythien 5. 18; Plinius. Naturalis Historia. 11. 145; Gökay, Kadioğlu, 2003: 38). Bu güç, zarar vermek isteyen bir büyücüde ya da kötü enerjiyle yoğunlaşmış her hangi bir bakışta ciddi kara büyü etkisi yaratmaktadır, en etkili şekli karşılıklı bir bakışma eyleminde gerçekleşmektedir. Öyle ki *kem göz*, hastalıklara hatta ölüme bile sebep olabilmektedir, üstelik bakışın sahibinin bilinmesi pek mümkün olmadığı için ona yönelik sağaltıcı büyü yapmak da güçtür. Genellikle, günümüzde dahi antik çağda olduğu gibi bir ak büyü türü olan *amulet* (muska) veya tılsımlarla etkileri engellenmeye çalışılmaktadır. Bu *amulet*ler genellikle koruyucu tanrı gözünü temsil etmesi amacıyla göz şeklinde yapılmaktadır ve bir takı olarak bedende taşınabildikleri gibi, evlerde gemilerde ya da kalkanlarda

kullanıldıkları da bilinmektedir. Antik çağda yılan, bakışından en çok korkulan hayvan olarak geçmektedir, hipnoz yeteneği olduğu düşünülmektedir (Görkay, Kadioğlu, 2003: 38). Bunun, bakışıyla kişileri taşa çeviren yılan saçlı ve bakışlı *Medusa* ile bir ilişkisi olabileceğini düşünmek yanlış olmayacaktır.

Büyünün etkenliğinde büyücünün çıkardığı, çağrılan varlıkla ilişkili sayılan doğa ya da hayvan sesleri de oldukça etkilidir. Büyü yaparken büyücülerin tiyatral hareketlerle çeşitli sesler çıkardıkları, çığlık attıkları hatta uludukları metinlerden bilinmektedir. Bu seslerle birlikte sıralı, ritmik, tonlu ve vurgulu söylenen büyü sözlerine *epode* denilmektedir. Oldukça etkili olduğu bilinen *epode*, genellikle hastalık yaymak, sakatlık oluşturmak, havayı kontrol etmek, çeşitli kötülükler yapmak ya da aşk büyülerini bağlamakta kullanılmıştır (Görkay, Kadioğlu, 2003: 38).

Antik çağda zarar verici büyülerden biri de lanetleme ve beddua tabletleri, levhaları, papirüsleridir. Ele geçen en eski beddua M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmiş olan bir papirüste yazmaktadır. Papirüste Artemisia, ölümler tanrısı Oserapis'e seslenmekte ve kendi kızının cenaze törenini yapmayıp ölü hediyelerini çalan babanın cezalandırılmasını istemektedir. Beddua ve lanetlemelere Hellenistik dönemden çok Roma döneminde rastlanmaktadır ve günlük yaşamda toplum içerisinde devlet işlerine kadar görülmektedir (Görkay, Kadioğlu, 2003: 38; Betz, 1986: XL).

Bütün bunlarla birlikte, büyücülerin çağırdıkları ruh, doğaüstü varlık veya *daimon*ları hedef kişilere çeşitli kötülükler vermek için musallat ettikleri büyü metinleri de mevcuttur. Büyücülerin, yeterli büyü gücü ile ruhları ele geçirebildiklerine, bu ruhları hedef kişiye musallat edebildiklerine, hastalıklar ve ölümler yaymak için kullandıklarına ve çeşitli zarar verici istekleri için zorladıklarına inanılmaktadır (Görkay, Kadioğlu, 2003: 40).

İçerdiği, kişisel iradeyi yok sayma ve zorlama enerjisinden dolayı aşk, bağlama ve cazibe büyülerinin bu başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür. Birbirlerine benzer ritüelleri bulunan ve antik çağda en çok örneği olan bu büyülerden sıklıkla bahseden antik yazar Theokritos'tur (Görkay, Kadioğlu, 2003: 40).

Theokritos'un *Idyll* isimli eserinin ilk bölümünde, Simaitha ve kölesi Thestylis'in gece yarısı ay gökte parlarken yaptıkları bir aşk-bağlama büyü detaylı

şekilde anlatılmıştır. Büyünün amacı, artık başka kadınlarla aşk yaşayan Simaitha'nın eski sevgilisi Delphis'in aşkının geri kazanılmasıdır. Ritüel bir hazırlık ile başlamakta ve üç bölümden oluşmaktadır. Asıl büyü, girişin ardından dört satır, dokuz paragraftan oluşan bir şiirin içindeki “*lynks! Bu sevdiğim adamı benim mekânıma getir*” nakaratı tekrarlanarak başlar. *Iynks*, ipe bağlanarak sarkıtılan ve dönüş yönüne göre yorum yapılan büyücünün halka şeklindeki küpesidir. Bundan sonra büyünün, Hekate'nin çağrıldığı ilk aşaması gelir. Bu bölümdeki malzemeler yanan bir ateş, defne yaprağı, pembe yün ile sarılmış bir vazo, sunu arpası *alphita*, mısır başağının dış yaprakları *pitura* ve bir bağlama kelimesi olarak geçen *philtr*'dir. Simaitha sırasıyla; üç *alphitayı* ateşe atar ve “*Delphis'in kemiklerini saçıyorum*” der, sonra defne yapraklarını ateşe bırakır ve “*Onun da vücudunu aynı şekilde ateş bürüsün*” der ve en sonunda *pituraları* ateşe saçar kadın ve Hekate için dualar haykırmaya başlar. Tanrıçanın geldiğini işaret eden köpek seslerinden sonra Simaitha kendisini koruyabilmek için bir tılsım olduğu düşünülen gong sesini çıkarmalıdır. Ritüelin birinci aşamasının amacı, adamın bedenini büyüde kullanılan metaforlar gibi tekrar aşkla yakmaktır (Görkay, Kadioğlu, 2003: 40-41).

Ritüelin ikinci aşamasının amacı, büyü ile adamın bedenini, iradesini kırarak geri dönmeye ve zorla tekrar aşık olmaya zorlamaktır. Simaitha, bu aşamaya başlarken bir balmumunu eritir ve “*Onu da aynı bu şekilde erit*” der. Ardından büyüde döndürülerek kullanılan metal bir nesne olan *rhombusu* döndürür ve “*Onu da aynı bu şekilde döndürerek kapıma getir!*” der ve üç tekrar ile tanrıçaya sıvı sunumu yaparak adamın tüm aşklarını unutup ona gelmesini söyler. Sonrasında bir şiir ile son aşamaya geçilir. Ritüelin son aşamasında Simaitha, artık büyünün mutlak sonucundan asla kaçamayacağına inanılan adamın giysi parçalarını ateşe atar ve kölesi Thestylis'e dönüp, Delphis'in evinin kapısının eşik taşının altını çiçek ve kokulu bitkilerden yapılmış bir karışım olan *throna* ile ovmasını ve bu esnada “*Onun kemikleri de aynı şekilde ovulsun!*” demesini söyler. Simaitha'nın bir kertenkeleyi ezip Delphis'in içmesi için hazırladığı bir içecek de bu büyü ritüeli sonlanır (Görkay, Kadioğlu, 2003: 40-41).

Görüldüğü üzere, aşk büyülerinde ana amaç, hedef kişinin büyüyle zorlanarak geri dönmesini ve tekrar aşkla yanmasını sağlamaktır. Benzer şekilde cazibe ve erotik bağlama büyülerinde de bu etki söz konusudur. Hepsinin içerisinde sıklıkla

geçen bağlama kelimesinden dolayı bu tarz büyüler aynı zamanda bağlama büyülerini olarak sayılmaktadır (Görkay, Kadioğlu, 2003: 40-41). Ritüelde büyünün, benzer benzeri doğurur ve parça bütüne aittir ilkelerinin ve özellikle yakma, bağlama, koklama, sürme, ovma gibi metotlarının kullanıldığı da dikkat çekmektedir. Ateşe atılan metaforik malzemelerin bazıları defne yaprağı, mersin gibi basit maddelerken bazıları da aşağıdaki büyü metninde geçtiği gibi oldukça zorlu karışımlardan oluşmaktadır:

“Bir pınar suyunda boğulmuş tarla faresi, ırmak suyunda boğulmuş iki ateş böceği, bir kerevit, benekli bakire bir keçiden alınmış biraz yağ, biraz köpek suratlı habeş maymunu dışkısı, iki balıkçıl kuşu yumurtası, iki drahmilik aselbent reçinesi, iki drahmilik mersin, iki drahmilik safran, dört drahmilik İtalyan selvisi, dört drahmilik kesilmemiş tütsü ve bir soğan. Hepsini fare ile birlikte bir havana koy ve ezerek karıştır.”

Büyücünün, bu bilindik metindeki karışımı hazırladıktan sonra, bunu ufak ufak parçalar halinde ateşe tütsü gibi atıp büyülü sözler eşliğinde yaktığını görmekteyiz (Görkay, Kadioğlu, 2003: 42).

3.5.1.2. Ak Büyü

Eski Yunan ve Roma'nın yarar sağlayan ak büyülerine gelindiğinde ise büyü metinlerinin en çok kehanet ritüelleri üzerine olduğu görülmektedir. Bunun yanında, şans ve başarı kazanma, büyülü tılsım ve muskalar aracılığıyla kötücül her türlü güçten korunma, çeşitli hastalıklardan kurtulma ve sınıflandırılması güç birçok gündelik yaşamı kolaylaştıran, yarar sağlayan büyü ritüelleri de mevcuttur. Bunlar, bazen kaybolan bir eşyanın büyü ile bulunması, istenmeyen gebelikten korunmak, kötü giden havanın değiştirilmesi ya da evi istila eden böceklerden büyü ile kurtulmak gibi ritüeller olabilmektedir. Fakat bu toplumların büyü kültüründe fal ve kehanet, bilicilik oldukça ciddi bir bölümü kaplamaktadır.

İlksel insanlardan bu zamana kadar gelen, taşıdıkları etkileyicilik ile doğüstü varlıkların gücünden geldiği düşünülen, güneş-ay tutulması, kasırga gibi sert rüzgarlar, düşen yıldırımlar, boğucu seller ya da rüyalar gibi doğa hareketlerine bir takım kozmik manalar yüklenmesi durumunun ortaya çıkardığı bir büyü türü olan kehanet-bilicilik, Eski Yunan'da da Roma toplumunda da en sık karşılaşılan ritüelleri oluşturmaktadır. Kehanet büyüsü için özellikle, şimdi ya da geleceği görebildiğine

inanılan özel büyücüler yani kahinler gerekmektedir. Bunlar astrologlar ve gök bilimciler de olabilmektedir. Kahinler, kutsal olan ya da doğaüstüne ait bir takım yeteneklerle işaretleri doğrudan okuyabilmekte ya da yorumlayarak aktarabilmektedir. Kehanet, tarih akışı içerisinde insanın, varlık arayışı içerisinde de oldukça büyük bir önemi olan mikrokozmos ve makrokozmos arasında bağ, iletişim kurma çabasının bir sonucudur. Bu büyü içerisinde, kehanete başvuran kişinin kendisiyle ilgili geleceğe ya da şimdiye dair merak edip de sorduğu soruya cevap alabilmesi için, büyücünün genellikle Helios ya da Apollon gibi bilici gücü olduğuna inanılan tanrılarla ya da *daimon*lar gibi doğaüstü varlıklarla iletişime geçmesi gerekmektedir (Sülün, 2020: 45-47). Bu sorular oldukça gündelik yaşama dair olabildiği gibi savaş öncesi zamanlara da ait olabilmektedir, kehanet ritüellerine özellikle Roma'da toplum içindeki kullanımın yanında devlet içerisinde de önemli kararlar alınmadan önce başvurulduğu bilinmektedir. Ayrıca, bazı kahinlerin gördüğü İskender'in ya da Hz. İsa'nın doğumu gibi çeşitli özel durumların varlığında da kehanetin bu toplumlar içinde ne kadar önemli durumda olduğu görülmektedir. Kehanet, büyü ritüeli yardımıyla kahinlerin, tanrılardan direkt olarak; ölümler, insanların ifadeleri, hayvanların organları, rüyalar ya da doğa olayları gibi pek çok aracı ile birlikte haber alabilmesi ve bunu ilgili kişiye doğru yorumlayabilmesidir. Eski Roma içerisinde astrologlar da ilgi duyularak kehanet almak için kullanılmışlardır (Sülün, 2020: 45-47).

Hellenler'de, kehanet esnasında geçirdikleri nöbetler yüzünden delilik ile ilişkilendirilen kahinlerin tanrılara sorulan sorulara cevapları kesinlik içermemektedir. Bu cevapların her zaman gerçeğe dönüşmedikleri de bilinmektedir fakat bu, kahine tanrılardan gelen cevabın var olmadığını göstermemektedir. Gelecek de tanrıların istekleri de bu süreçte yapılan her hangi bir davranış ya da verilen farklı bir karar gibi birçok durumda değişebilmektedir. Kahinlere, toplum içerisinde diğer büyücülere oranla daha büyük önem verilmektedir çünkü tanrılara sorulan soruların cevaplarını yalnızca onların doğru yorumlayabileceğine inanılmaktadır. Orduları kehanetleri ile yönlendirme gücü tanındığı bilinen ordu kahinleri ve tapınaklarda bulunan kadın kahin *Sibyller* gibi toplum içinde yer edinmiş bu büyücülerin, bazen kralın en yakını konumunda da olduğu görülmüştür. Bu, kahinlerin ve kehanet almanın toplumda ne kadar ciddi bir öneme sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

Kehanet soruları ise, genellikle bir işe başlanmadan evvel bu işin iyi mi kötü mü sonuçlanacağına ve tanrıların bu iş yapıldığı takdirde öfke duyup duymayacaklarına yöneliktir fakat daha sade gündelik sorular da vardır, soruların ortak noktaları evet-hayır gibi kesin cevapları içermeleridir. Kahin büyücü tarafından uygulanan kehanet alma ritüellerinde ismi geçen *Anubis, Apollon, Helios, Horus, Mithra* gibi gökyüzü ya da yeraltı ile ilgili tanrıların isimleri dışında, aracı olan *daimon*ların, meleklerin, *moiralar*ın ya da *musaların* isimlerinin de geçtiği görülmektedir. Kehanet alınmak istenen soruya cevaplar bazen basit bir hapşurmak, yağmur yağması, aniden sendelemek, birden esen rüzgar ya da güneş-ay tutulması gibi gündelik bir durumla gelebilirken bazen de kahin, ritüellerde geçen belirgin bazı yöntemlere başvurmaktadır. Bunlar, kurbanın kanını içme, kutsal sudan içme, ateşin-dumanın şekillerini gözlemleme, defne yaprağı çiğneme, rüyaya yatma, tanrıyla cinsel ilişkiye girme, ilgili tanrıya kurban verme, kuşları izleme ve rüya görme gibi çeşitli yöntemleri içermektedir. Ayrıca, hangi yöntemle kehanet alınmak isterse istensin, bu büyü ritüellerinde de kullanılan, metinlerde geçen bir takım malzemeler mevcuttur. Bunlar defne, gül, mersin, mür, zeytin, bal, Caria inciri, süt, ibis kuşu, kedi, çeşitli kuşlar, bok böceği (scarab), kandil, ölümler ve eşyaları ve elbette söylenmesi gereken büyülü sözler ve formüllerdir. Ritüelin uygulanacağı mekanın ve zamanın da büyüün etkili olabilmesi için oldukça önemli olduğu ve büyücü tarafından belirlendiği metinlerde geçmektedir. Antik Çağ içerisinde kehanet büyücüleri o kadar çok önemlidir ve herkes tarafından rağbet görmektedir ki, ilgili tanrılar adına içerisinde aracı kahinleri de bulunan çok sayıda bilicilik merkezi oluşturulmuştur. Bu merkezlerden bazıları; Delphoi, Klaros, Sura, Didyma, Gryneion, Patara, Sminthheion ve Erythrai ismi ile metinlerde geçmektedir. Bu merkezlerin, hem Eski Yunan ve Roma halkı hem de diğer toplumlar tarafından oldukça rağbet gördüğü bilinmektedir. Eski Yunan ve Roma tarihinin içerisinde, birçok alanda adı geçen ünlü kahinler ve tarihte dönüm ya da kırılma noktalarına yön veren kehanetlerden sıklıkla bahsedilmektedir (Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Sülün, 2020).

Hellen ve sonrasında Roma büyü kültürüne Mısır'dan geçtiği metinlerden bilinmekte olan ilgili tanrıya kesilen kurbanın iç organlarının incelenip yorumlanması ile yapılan kehanet ritüeli, metinlerde en çok geçen yöntemdir. Hayvanların iç organlarına göre gelen kehaneti yorumlayan kişiler için *haruspex*, bu

kişilerin yaptıkları kehanet yorumuna ise *extispicium* denmektedir (Dürüşken, 2000: 22). Özellikle ordu kahinleri tarafından başvuru alan hayvan kurban etme yöntemi aracılığıyla tanrılarla iletişime geçmek amaçlanmaktadır. Bir kehanet ritüeli için tanrıya kurban edilen koyun, keçi, boğa gibi bir hayvanın hem kesilmeden önce hem kesilirken hem de kesildikten sonra iç organlarında bir takım somut işaretler kahin tarafından gözlemlenir. Eğer kurban kesilmeden önce hareketsiz duruyorsa, bu hayvanın ritüel için uygun bir kurban olmadığı görüşüne varılır. Kesilirken akan kanın yönü, kurbanın hızlı ölüp ölmediği, kuyruğunun hareketi gibi durumlar da kehanet yorumu için önemlidir. İçi açılan hayvanın organları incelenirken ilk karaciğerden başlanır, eğer bir lob eksik çıkarsa bu kötüye yorumlanmaktadır. Bunun dışında her hangi bir organın şekli, rengi, işaretleri, farklılıkları yoruma katılmaktadır (Sina, 2019: 197). Karaciğer kehanetine bir örnek olarak Euripides'in *Elektra* isimli tragedyasında şöyle geçmektedir:

“Aigisthos, kutsal parçaları eline aldı ve onları dikkatle muayene etti. Karaciğerde bir parça lob eksikti, damarlar ve safra kesesi ise uğursuz çıkıntılar gösteriyordu.” (Euripides, 1938: 826-829).

Sıklıkla tercih edilen bir diğer kehanet yöntemi de kuşların gözlemlenmesidir. Özellikle akbaba ya da kartal, şahin gibi kuşların uçuşlarının, sayılarının, uçuş yönlerinin yorumlanması, kehanet için büyük önem içermektedir. Kuşun sağdan uçuşması genellikle iyi, soldan uçuşması ise kötü olarak yorumlanmaktadır. Özellikle kuş gözlemi ile kehanet verdiği metinlerde geçen kahinler Teiresias ve Kalkhas'a kuş gözlemcisi anlamına gelen *oionopolos* denildiği bilinmektedir (Burkert, 1985: 112). Homeros bir ilahisinde kehanet kuşlarından bahsetmiştir:

“Hiç kimse gerçeği söylemek istemedi,

Ne tanrılardan ne de ölümlülerden biri.

Ne de kehanet kuşlarına bakıp gerçeği söyleyen bir haberci geldi.

Dokuz uzun gün boyunca Tanrıça Demeter bütün yeryüzünü

Gezip dolaştı boşu boşuna.” (Sina, 2008: 44-48).

Bir ilahide de Apollon'un bir hırsızın bulunmasında kehanet kuşlarını yardıma göndermesi anlatılmaktadır:

“Böyle konuştu yaşlı adam. Bu sözleri duyan Apollon hemen çıktı yola.

Geniş kanatlı kehanet kuşunun uçuşuna bakar bakmaz da hemen anladı

Hırsızın Kronosoğlu Zeus'un çocuğu olduğunu.” (Hom. Hymns. IV. 212-215).

Homeros'un *Odyseia* eserinde bir kehanet kuşu olarak gözlemlenen şahinden bahsedilmektedir:

“Telemakhos söylerken bu sözü, bir kuş uçu sağ yanından,

Bir şahindi bu, Apollon'un tez giden habercisi,

Tüylerini yoluyordu pençesindeki bir güvercinin,

Tüyler gemiye Telemakhos'un arasına düşüyordu.

Derken Theoklymenos arkadaşlarından uzağa çekti onu,

Sarıldı eline, konuştu, diller döktü:

'Bir tanrı parmağı var Telemakhos bu kuşun uçuşunda,

Gözümle gördüm, tanıdım, bir işarettir bu,

Sizsiniz İthake ilinde her zaman en güçlü,

Soy yok sizin soyunuzdan başka kral olacak.” (Hom. Od. XV. 525-535).

Metinlerde bir başka kehanet alma yöntemi olarak geçen ve yine sıklıkla kullanılan rüyaya yatma ritüellerinin ise Eski Mısır büyü kültürü ile etkileşimi açıkça görülmektedir. Apollon ve Hermes'in yanında Ra, Thoth, İsis gibi Mısır tanrılarının da ismi geçen bu büyü ritüellerinde, tanrılar ve aracıları olan *daimon* ya da melekler veya bunlara ait semboller, yöneltilen soruya cevap olarak yorumlanmak üzere yatılan rüyaya çağırılmaktadır. Ritüellerde, zeytin dalları, Mısır'a özgü bitkiler, Apollon'un sembolü olan üçayaklı sehpa, çeşitli büyülü oyuncaklar ve ilahiler ile birlikte, Mısır büyü kültüründe olduğu gibi çağırılan varlığın isminin yazılması, büyülü formül ve kandillerin kullanıldığı görülmektedir (Sülün, 2020: 63).

Apollon ismi ile yapılan bir kehanet büyüsünde, çağırılan varlığa kutsal isimlerle seslenilirken sağ elde defne dalı ve sol elde asa tutulduğundan, ritüel sonunda varlık gönderilmek istenirken de bu malzemelerin elde yer değiştirdiğinden bahsedilmektedir. Bir ölüden kehanet almak için keten bir yaprağa yazılan büyülü kelimelerin cesedin ağzına yerleştirilip rüyaya yatmaya gidildiği bir büyü metni de mevcuttur, burada çağırılan varlık ölen kişinin ruhudur. Bu durum, muhtemelen ona yöneltmesi gereken spesifik bir sorunun olduğunu düşündürmektedir. Yine bir diğer metinde, kutsal isimler ve büyülü sözler bir papirüse yazılmış ve çağrı için yanan bir

kandilin içerisine yerleştirilmiştir, daha sonrasında da rüyaya yatmaya gidilmiştir (Faraone, Obbink, 1991: 177).

Yine bir rüyaya yatma ritüelinde, keten bir şerit üzerine mür mürekkebi ile büyülü sözler ve isimler yazılır ve bir zeytin dalı sarılarak başın sol altına yerleştirilir. Sonrasında da kandile yedi kez büyülü sözler üflenir, kandil söndürülür ve temiz bir şekilde yerde hasır üzerinde rüyaya yatırıldığı görülür. Ayrıca, defne yaprağının üzerine büyülü sözler, isimler yazarak da rüyaya yatma yöntemi gerçekleştirilen ritüel metinleri de mevcuttur. Yatılan rüyada kehanet vermesi için rüyaya gelmesi beklenen bir kişiden bahseden bir metinde şöyle geçmektedir:

“Yiyeceğinden son lokmanı al ve (bunu) kandile göster. Son lokmanı çiğnerken duayı dile getir. Çiğnedikten sonra üstüne şarap içip kimseyle konuşmadan uyu. Eğer bunu (hemen) yaparsan, seninle konuşan birini görürsün.” (Sülün, 2020: 64-65).

Bu yöntemlerin dışında, ölülerin ve yeraltının da kullanıldığı kehanet büyülerinde Mısır yeraltı tanrısı Anubis bir metinde şöyle geçmektedir:

“Bakır bir kap içine dökülen yağmur suyunu alın ve buhur haline getirin.

Formül: Bırakın dünya dursun, hava dursun, deniz dursun, rüzgâr dursun; bunlar benim kehanetime engel değildir. Sessiz, ağlamasız, tıslamasız. Çünkü ben bir kâhinim ve korkutucu bir isim çağırmak üzereyim ‘KOLLA OLPHIOLOGEMALA ACHEROIO’. Bana cevap vermeni istediğim şeyleri açıklayabilmen için kulaklarımı aç. Hadi hadi; hemen hemen; hızlı hızlı; ve sana sorduğum şeyler hakkında konuş. Bana görün efendim, Anubis, ‘sana emrediyorum, çünkü ben IEŌ BELPHENŌ.

Bitirmek için şunu söyle: ‘Uzaklaş Anubis, kendi tahtına doğru, sağlığım ve iyiliğim için.’ Bu ritüeli kendinizi 3 gün süre boyunca saf ve temiz tuttuktan sonra uygulayın.” (Sülün, 102-103).

Eski Yunan ve Roma’da pagan, Yahudi ve Hristiyan inançlarının senkretik bir yapıda yer aldıklarına örnek teşkil edebilecek bir kehanet büyüsü metninde de şöyle yazmaktadır:

“Ey efendi Apollon, Paian ile gel,

Sorularıma cevap ver efendim. Ey üstat.

Dudaklarım ne zaman gizli kelimeleri söylerse

Parnassos Dağı’nı ve Delphoi Pythosu’nu terk et,

Yüce tanrı Zeus’un baş meleği.

*Ve sen, cennetin krallığını yöneten MICHAËL,
Seni baş melek GABRIËL 'i Olympos 'tan aşağıya çağırıyorum,
Şafak vakitlerinde sevindiren ABRASAX,
Gel şafaktan gün batımına görünen merhametli
ADÖNAI. Dünyanın babası,
Tüm doğa senin korkunla sarsılır, PAKERBËTH.
Yalvarıyorum sana Olympos 'un başı... ” (Türkan, 2012: 163-164).*

Görüldüğü üzere, yapılmak istenen her eylem ile ilgili tanrıların görüşü ve memnuniyeti, bu eylemin nasıl sonuçlanacağı veya merak edilen her hangi bir durum, günümüz de dahil olmak üzere tüm toplumlar tarafından daima önemsenmiş ve kehanet yöntemi ile bilinmek istenmiştir.

Eski Yunan ve Roma'da, ne derece önemli olduğu açıkça görülen kehanet büyülerinin yanında sağlık ve korunma ile ilgili yapılan büyülerle de oldukça sık karşılaşmaktadır. Bunlardan en önemli verileri, bir tılsım ya da *amulet* (muska) görevi de gördüğüne inanılan, çeşitli hastalıklardan ve kötücül etkilere korunmak için kullanılan, duruma göre belirlenmiş taşların özel şekillerde kesilmesi ve üzerlerine ilgili durum ile ilgili büyü sembollerinin kazındığı doğal taşlar (*gemma*) oluşturmaktadır (**Resim 67-71**). Çoğunluğu Mısır'da üretilen *gemma* taşlarının, özellikle M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda erkekler de dahil olmak üzere tüm impatorlukta ilgiyle kullanıldığı bilinmektedir (Görkay, Kadioğlu, 2003: 42). Bu taşların etkisi taşın cinsine, üzerindeki tasvire ve geneli Grekçe olan büyülü harflere göre değişmektedir, bunlar büyülü varlıklarla ilişkilidir ve doğal taşın kendisi de büyülü bir güç barındırmaktadır. Büyük bir ihtimalle üzerine ilgili rahatsızlıkla alakalı bir varlığın gücü büyü ile çağırılan bu *gemma*ların; sindirim sorunları, zehirlenmeler, doğum yapan kadının acısını azaltmak, sağlıklı hamilelik, sırt ağrılarını kesmek, göz ağrılarını geçirmek ve tüm cinsel sorunlar için kullanıldığı görülmektedir. Bu taşların etkili olabilmesi için, genellikle bir yüzük, kolye gibi takı şeklinde beden üzerinde taşınması gerekmektedir (Görkay, Kadioğlu, 2003: 42).

*Gemma*lardan ilki mide rahatsızlıkları için kullanıldığı bilinen, üzerinde midenin efendisi olarak tanınan yılan gövdeli aslan başlı *Chnoubis* tasviri ve adının yazısı bulunan, göğüs üzerinde taşınması gerektiği belirtilen yeşil (jaspis) taşlardır.

Taşın cinsi bazen akik, hematit, ve khalkedon olarak değişebilmektedir fakat tasvir ve yazının üzerinde olması gerekmektedir (Görkay, Kadioğlu, 2003: 42-43).

Bir diğer *gemma* ise Thoth'un sembolü de olan ve kalp ile ilişkili kara leylek (ibis kuşu) tasvirli, kalp biçiminde kesilmiş steatit cinsi taşlardır ve bir kolye olarak kalp üzerinde taşınmaları gerekmektedir. Zehirli hayvanları yiyen bir kuş olan kara leylek tasvirli bu *gemma*ların, kalp ve mide rahatsızlıklarına, zehirlenmelere karşı etkili olduğuna inanılmaktadır. (Görkay, Kadioğlu, 2003: 43).

Başka bir *gemma* örneği de sancı ve karın altı kramplarından koruyan, rahim ve doğum acılarına iyi gelen, ayakta Nemea aslanı ile mücadele eden Herakles tasvirli med ya da kırmızı akik taşlarıdır. Bu taşlar altın bir yüzük üzerine işlenmeli ve beden üzerinde taşınmalıdır. Bu taşların arkasında üç adet yan yana “K” harfi bulunmaktadır (Görkay, Kadioğlu, 2003: 44).

Göz hastalıklarına ve körlüğe iyi geldiği düşünülen bir diğer *gemma* ise her şeyi gördüğü düşünülen güneş tanrısı Helios'un kutsal hayvanı olan kertenkele tasvirli yeşil akik taşlardır. Büyü ritüeline göre; yeşil akik üzerine hilal durumdaki aya doğru dikey şekilde kertenkele motifi yapılır, sonra ay hilalken yeşil bir kertenkele yakalanır, kertenkele bir demir ile kör edilir, dokuz gün boyunca bu hayvan, yapılan *gemma* ve kertenkelenin kör edildiği demirden yapılan bir yüzük ile birlikte bir kaptan tutulur. Dokuz günün sonunda kertenkelenin yeniden göreceğine inanıldığı gibi bu yüzüğün de körleri iyileştireceğine ve göz rahatsızlıklarına iyi geleceğine inanılmaktadır (Görkay, Kadioğlu, 2003: 44).

Cinsel hastalıklar, tarihin her döneminde insanlar için ciddi bir sorun olarak görülmektedir. Son *gemma* örneği, cinsel gücün sembolü olan akrep tasvirli sarı akik taşından yüzüklerdir. Akrep aynı zamanda, cinsel gücün Mısır tanrısı Seth'in kutsal hayvanıdır. Bu *gemmanın* cinsel tüm hastalıklara iyi geleceğine ve cinsel gücü arttıracığına inanılmaktadır (Görkay, Kadioğlu, 2003: 44; Michel, 1995: 386).

Görüldüğü üzere; Prehistorik dönemlere kadar dayanan, insan ile birlikte bir doğum tarihi olan büyü olgusunun, kültür tarihi akışı ile geldiği ve yükseldiği toplumlardan biri olan Antik Yunan ve Roma'da da büyü ve büyücülere rağbet oldukça fazladır. Üstelik yazının aktif şekilde eserlere dönüştüğü bu çağda doğan felsefe ve çok sayıda ki değerli filozofların, antik yazarların yorumlarıyla

zenginleşen büyüü anlamaya yönelik çalışmalar bilim, sanat ve dinin hem gelişmesine hem de bir takım hatlarla ayrılmasına sebep olmuştur. İnsanlığın merak duygusunun artık bu dönemde araştırma ve sorgulamaya daha çok yer vermeyi geliştirmesinin, tanrı/tanrıça ve kutsal kavramlarından ziyade din kavramının oldukça güç kazanmasının, şifacılıktan öteye gidip bu bilgileri geliştirerek bir nevi tıbbı ve cerrahiyeye bu günlerde olduğu yerin verilmesinin, psikoloji, felsefe, psikiyatri, astronomi, astroloji, teoloji, farmakoloji gibi birçok bilim ile tiyatro, şiir, müzik, resim, heykel, mimari, tasarım gibi birçok sanatın da yükselişe geçmesinin büyüyle birlikte hareket ettiğini gözlemlemek oldukça dikkat çekicidir. Bu dönemde halkın bu kadar gelişimle beraber büyüü de hiç hayatlarından çıkarmadığı hatta gelecekte haber almak, kehanet, fal ve *amulet* gibi büyü türlerine ilginin daha da arttığı görülmektedir. Bu dönem ve semavi dinler ile birlikte Antik Çağ'dan Orta Çağ'a geçip sonrasında da günümüze kadar ulaşmış olan büyü, tarih boyunca etkisi açıkça gözlemlenebilen ve öncelikle insanı sonrasında da toplumları birçok farklı alanda anlamamıza yardımcı olan güçlü bir inanç kültürüdür.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

İnsanlığın doğumundan sonra, onların ilk bilinç hareketleri ve varlık enerjilerini tanımaya çalışmalarıyla birlikte, yine ilksel insanlar tarafından yaratılan büyü algısı ve büyücülük, oldukça evrensel bir boyutta, sürekliliğini hiç kaybetmeden günümüze kadar yayılmıştır.

Büyünün doğumunu anlamak adına, psikoloji ve teoloji kullandığımız bir bağ ile “Etno-Antropoloji” yaptığımızı varsayalım; ölümün mutlak ve soğuk yüzüyle, acının her boyutunu hissettikleri çeşitli hastalıklarla, korku, endişe ve en önemlisi de bilinmezlik ile ilk defa tanışan ilksel insanlar, kendilerini kocaman bir evrende küçük hissetmişlerdir. Bir bebeğin doğumu, annelik ve babalık hisleri, bir denizi ilk defa görme coşkusu, sevmek, güvende olmak ya da çok bereketli geçen bir avdan dönerken etkileyici bir canlıyı keşfetme başarısı gibi oldukça heyecanlı, huzurlu durumlarda ise kendilerini kocaman bir evrenin bir parçası olarak hayal etmişlerdir. İster korku ve acı, ister merak ve coşku olarak kendini göstere sin bu hislerin özünde daima var olma ve varlığını anlamlandırma hissi yatmıştır. Dolayısıyla hep var olmak isteyen, asla yok olmak istemeyen insan, öncelikle kendi varlığını sonrasında da çevresinde ona eşlik eden kozmik akışın içerisindeki her şeyi anlamlandırmaya çalışmıştır. Belki de belli bir noktada her şey onlara manalı görünmeye başlamıştır, bu hala devam etmekte olan bir paradokstur. Fakat iyicil ya da kötücül olsun her mana, onların tecrübeleri doğrultusunda doğmuş birer “inanç” unsurudur. İnanç ile ilgili olan her şey ise bir yaratıcı bir büyüdür. Tecrübeleri doğrultusunda inandıkları için ölümden sonra bir yaşam olduğunu ve aslında yok olmayacaklarını benimsemişlerdir. Çünkü rüyalarında ölen sevdiklerini ya da öldürdükleri hayvanları görmüşlerdir. Rüyalar nereden geliyor olabilir ki? Onlara göre sonsuz bir döngüden,

doğaüstünden... Her şeyin mana kazandığı bu dünyada ilk oluşan hissiyat ve inanış ruhçuluktur. Bu ilksel insanların, bedenleri dışında gerçekleşen ve maddelendiremedikleri birçok durumu anlamlandırabildikleri ilk inanç biçimidir. Onlara göre her şeyin bir ruhu vardır ve onların yaşadığı, gözümüzün göremediği bir ruhani dünya ile bu dünya arasında bir iletişim söz konusudur. Bu iletişim sebebiyle ruhların gücü, her türlü iyicil ya da kötücül olaya sebep olabilmektedir. O zaman onlarla iletişime geçebilen özel bir insan, kötücül durumlardan korunabilir ya da kurtulabilir veya iyicil tüm isteklerine, eğer onları ikna edebilirse kavuşabilir. Bu güç, insanlık için oldukça ciddi bir umuttur. Öyle ki, bu umut günümüze kadar süreklilik halinde gelebilmiş ve günümüzde de varlığını devam ettirmektedir.

İnanmak, bir varlığın en öz temelinde yatan o mistik varoluş sesidir ve sadece doğada vakit geçiren bu ilksel insanların o sesi duymak ve o sesin öncülüğünde bilinçlerini hareket ettirmeleri için oldukça çok zamanları olmuştur. Bilinç hareketleri, bilincin, bilinçaltı ve bilinç dışı ile bağı, günümüzde de araştırmaları süren oldukça derin metafizik bir konudur. Fakat bu hareketlenmelerin kozmik bir boyuta doğru basamak basamak ilerlediği bilinmektedir. Bu hareketlenmeler genellikle, yaşanan bir durum ya da his ister negatif ister pozitif olsun, yoğunlaşmış bir zihnin akışıyla gerçekleşmektedir. Bu, hayatımızın en zor anını yaşadığımız anla aynı zamanda içimizde kaos yaratan bir durumu da çözmeye benzer. Sadece hissedilerek duyulabilen işte o sesin en büyük sihir olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim oldukça yaratıcı bir inanç gücü olan o sesin yarattığı belki de ilk olgu bir mikrokozmosun makrokozmos ile iletişime geçmesini sağlayan büyüdür. Her şey işte böyle doğmuştur.

Büyü, yapılan bütün tanımlamalarının en temelinde sempatik bir etkileşimdir. İnsana özgü ve doğaüstü ile doğa arasında bağ kurmaya yarayan mistik bir yöntemdir, eylemin kendisidir. Büyü; doğaüstü ile bağ kurabilen özel bir insan olarak görülen bir büyücüye, sadece iletişimin sırrını bilen büyücünün bildiği doğadan malzemelere (organik, inorganik, elementler vb), doğaüstü ile ilişkili büyülü seslere, sözlere, sembollere, tekrarlanan sayılara ve büyüü gerçekleştirebilmek için de belirli bir zaman ve mekana ihtiyaç duymaktadır. Bütün bu içerikler bir ritüeli oluşturur ve büyüünün etkili olabilmesi mutlak surette bunlara bağlıdır.

Uygulamada teknik olarak bir kimya formülünü andıran büyü ritüeli, amaç bakımından da oldukça kuvvetli bir şifa vericidir. Büyü ritüeli formülünde, malzemelerden un, kil, bitki, hayvan gibi bazıları bileşenleri; bal, süt, yağ, balmumu gibi bazıları bağlayıcıları oluştururken büyülü sözler ve mistik bir gök olayı (ay ve güneş hareketleri gibi) veya ruhların enerjilerini barındıran mezarlık gibi alanlar da aslında şifayı verecek olan bu karışımın aktifleştiricisi niteliğindedir. Dolayısıyla büyücülerin aynı zamanda şifacı olarak anılması, büyüün inançtan doğması ve doğaüstü güçlere yakın sayılması sebebiyle de rahip olarak görülmesi oldukça doğaldır. Beş farklı türü bulunan büyüün yapımı ise daima iki ilkeye göre şekillenmektedir; “parça bütüne aittir (temas)”, “benzer benzeri doğurur (analoji)” ve uygulamalarında da daima “bağlama”, “yakma”, “kesme” gibi ya da kurban vererek ilgili varlıkları ikna etme gibi yöntemler kullanılmaktadır. Yarar ya da zarar her şeyin doğaüstünden geldiğini düşünen insan, bu durumlarda büyücü aracılığı ile ve büyü yardımıyla doğaüstüyle bağ kurmuştur. Bu sayede zarar getiren durumlardan kurtulabileceklerine veya yarar için istedikleri bir durumun gerçekleşebileceğine inanmışlardır. Aslında büyüün tarih içerisindeki örneklerinin gösterdiklerine göre, bunlardan daha çok doğaüstündeki belirsiz ve güçlü bu varlıklar ve enerjilerinin yapabileceklerinden tılsım ya da amuletler ile korunmaya çalışmışlardır. Ama bu durum tarihin ilerleyen zamanında, oldukça sınırsız olabilen bir güç barındıran büyüün, büyücüler tarafından, merak-kibir ve belki de biraz delilik ile hastalıkları tedavi etmekten çok daha üstte, olağanüstü durumlar için de kullanılmak istemesine engel olmamıştır.

Bunlarla birlikte, büyücünün oldukça spesifik bir takım özellikleri de olması ve bunları da büyüde kullanması etkenlik bakımından gereklidir. Büyüye ihtiyaç duyan kişinin teşhis ve tedavisini bilip doğru şekilde uygulayabilecek kadar zeki bir şifacı olan büyücü, aynı zamanda kişiyi psikolojik olarak etkileyebilecek kadar da güçlü olmalıdır. Bu aşamada placebo etkisi ve ikna kabiliyeti oldukça önemlidir. Büyücü, psikolojik etkileme yöntemini ritüel esnasında aktifleştirebilmek için de çeşitli görsel ve işitsel şovlar sergiler. Yüzüne, doğaüstünü andıran, iletişime geçtikleri ya da gelen varlığı korkutmak için kullandıkları bir maske takabilir ya da makyaj yapabilir, özel kıyafetler ve tılsımlı takılar giyebilir, meditatif etki sağlamak için de bu güçteki bitkileri tütsü ya da içecek olarak, teta titreşimli müziği de tiyatral

bir konseptte dans ederek kullanabilir. Kıl, un ya da balmumu gibi malzemelerden yaptıkları figürler de, büyü'nün tarih içerisindeki ilerleyişinde oldukça önemli yaratımlardır. Kişiyi asıl iyileştiren, büyücünün yaptığı şifalı iksir, merhem, macun ya da yöntemdir, geri kalan tüm etkili durumlar bu şifanın etkisini her açıdan arttırmakta ve kişinin buna inanmasını sağlamaktadır çünkü çoğu hastalığın ya da durumun günümüzde dahi en temel sebebi psikolojidir. Büyücülerin şifacılığında, psikolojinin yanında gerekirse cerrahi yöntemleri de kullandıkları bilinmektedir. Ve büyü'nün, ilk doğduğu bu insanların dönemi olan Prehistorik Dönem'den başlayarak, tarihsel bir süreklilik halinde, her uğradığı kültürde gelişip zenginleşerek devam ettiğini görmekteyiz. Toplumlar büyüdükçe, büyü'nün de daha çok kişiye hatta kültürden kültüre yayıldığı, ele geçen büyü materyallerinden açıkça görülmektedir. Büyü, toplumun bir bireyinden, kralına kadar hemen hemen her sınıftan insan tarafından rağbet görmüştür.

Bütün büyü ritüelleri bittikten sonra da, oldukça güçlü olduğu kadar bulaşıcı hatta pis ve kötücül etkilere, salgınlara, doğal afetlere, geri döndürülemeyecek kaotik durumlara sebep olabileceğine inanılan büyü'nün, tüm materyalleri ve büyücü kendisi dahil tüm katılımcıları temizlenir, arınır ve uygun yöntemlerle zararsız hale getirilir. Bu durum en az büyü'nün etkenli kadar önem arz etmektedir.

Görüldüğü üzere; bir nevi ölüm ve ölüm sonrası bilinmezliği korkusundan doğan, varoluşu ve evrenin görünür görünmez tamamını anlamayı amaçlayan, var olan kozmik güçlerin yarar ya da zarar için kullanımına olanak tanıyan büyü, inanç sistemleri ve şifacılık ile paralel şekilde tarihte ilerlemektedir. Ayrıca, aynı kendisi gibi sempatik bir etkileme yeteneği ile bir ritüel ağı olarak toplumlarda hızla yayılmaktadır. İnsana özgü olan büyü, zor durumlara daima bir umut olduğu gibi, bazı durumlarda da kaosa sebep olmuştur. Kaosa uğrama durumlarında ise, büyüden çok daha etkili ve yüce bir yaratıcı güce ihtiyaç duyulmuştur. Tarihin belirsiz bir noktasında ise sahneye kutsal kavramı ve yaratıcı tanrı ile onun hiyerarşik yönetme ağındaki kutsal varlıklar ya da daha küçük tanrılar/tanrıçalar çıkmıştır. Bu durumun topluluklardaki inanç yoğunluğu ve bir takım kurallar, dini ritüeller bütünü ile de en nihayetinde din oluşmuştur. Din ve büyü ile ilgili farklı görüşler hala var olsa da materyal ve verilerden yola çıkarak dinin çok daha genç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kuvvetli teori bilim ve sanat için de geçerlidir. Tanrıların ve din

kavramının sahneye çıkması ile birlikte, büyülerin içerisinde doğüstü varlıkların yanında bu kutsal güçler de kullanılmaya başlamıştır hatta çoğu doğüstü varlık yeraltı tanrısı konumunu almıştır. İster tanrı ya da tanrıça olsun ister hayalet, daemon, ölü ruhu, cin gibi doğüstü bir varlık olsun, büyü ritüelleri teknik olarak yukarıda bahsedildiği şekilde yapılmaya devam etmiştir. Fakat günümüz de dahil hiçbir kültürde din asla büyüyü sevmemiş ve daima zararlı etkileri sebebiyle büyüyü yasaklamıştır. Bu kuvvetli yasaklara rağmen büyü, dinin içerisinde de bir şekilde yer almaya hep devam etmiş hatta birçok kültürde iç içe geçmiş, birbirinden ayırt edilemez durumda gözlemlenmiştir.

Toplumlar büyüyüp gelişirken, kendi aralarında da çeşitli ticari ağlar, seyahatler, savaşlar/düşmanlıklar, barışlar/dostluklar ve göçler gerçekleştirmişlerdir. Bu durumlar pek tabi kültürlerin her açıdan birbirlerine karışmalarına, etkileşim sağlamalarına olanak tanımıştır. Bu, pek çok etkileşim içerisinde inanç kültürünü ve elbette beraberinde büyü kültürünü de kapsamaktadır. Ve büyü, toplumun, dinin, bilimin ve sanatın içerisine oldukça derin nüfus etmiş bir sarmaşık gibi olduğu için, büyü kültürünün toplumlarda izlenmesi aslında medeniyetlerin birçok farklı alanını anlamaya olanak tanımaktadır. Bu alanlar medeniyetlerin; toplumsal düzenleri, siyasi oluşumları, ekonomik durumları, düşüşleri/yükselişleri, edebiyatları, bilimleri, dinleri hatta korkuları, umutları ve beklentileri olabilmektedir. Birbirini büyü ile de etkilemiş bu toplumların ayrımına varmak ve bu etkileşimlerinin, gelişimlerdeki rolünü tesbit edebilmek, bu alanlara da bir açıdan ışık tutarak medeniyetleri daha iyi anlamamıza olanak tanımıştır. Bu tez çalışması, hemen hemen her kültürel oluşumun olduğu gibi büyüün de beşiği olarak tasvir edilebilecek “Önasya” toplumları içerisinde kalan medeniyetlerin büyü algılarını ve büyücülüğünü, büyüün sürekliliğini ve gelişimini izlemek adına, konuyu genel olarak ele almakla sınırlıdır.

Çalışmamızın “üçüncü bölümünde” de açıkça görüldüğü üzere bu medeniyetlerden ilki, tarihöncesi çağların etkilerini, sembollerini, animistik ve totemizm etkili görüşlerini ve büyü algısını hala içerisinde barındıran fakat birçok açıdan olduğu gibi büyü kültürü açısından da oldukça gelişmiş ve kuvvetli görünen Eski Mısır’dır. Mısırlı büyücülerin ve Mısır büyü algısının temel büyüye kattıkları, birbirine oldukça benzeyen Mezopotamya ve Hititler’den daha farklıdır fakat bu kültürleri de etkilediği materyallerden anlaşılmaktadır. Antik Çağ’da Eski Yunan ve

Roma'nın ise bu medeniyetlerin yanında, Yahudi ve Hristiyan inançlarıyla da birlikte hepsini büyü kültüründe barındırdığı görülmektedir. Mısırlılar, büyüün yaratıcı, sınırsız gücüne, kozmikliğine o kadar çok inanmışlardır ki büyücüler onlar için evrenin efendisi konumundadır. Ele geçen büyü materyallerine göre, hastalıkları iyileştirmek, kötülükleri ve kötücül varlıkları kovmak, kullanmak, ölümden önce de sonra da sonsuz yaşamlarında rahat edebilmek için çeşitli yararlı büyüler yapmak onlara yeterli gelmemiştir, büyüün sınırsız gücünü ölüleri diriltmek, suları ikiye bölmek, yaptıkları figürleri canlandırmak hatta tanrıları istekleri doğrultusunda diz çöktürmek için kullanmışlardır. Çünkü onların inanışına göre, ismi bilinen bir varlık, ister ruh olsun ister daemon ya da tanrı, Tanrı Thoth ve öğrencisi Tanrıça İsis'in bilip insanlığa aktardığı mistik büyülü sesleri ve kelimeleri vurgulu şekilde söylemek kaydıyla çağırın büyücüye itaat etmek zorundadır. Onlara göre, bu büyülü sesler, isimler ve semboller büyüün bütün sınırsız yaratıcı gücünü barındırmaktadır ve bir figür ya da canlı/cansız bir nesneye bile bunlar kullanıldığı takdirde ruhu çağırılan varlığın enerjisi oraya akacaktır. Hatta ismi bilinen bir kötücül varlık, musallat olduğu kişinin içinden ismi büyülü seslerle birlikte büyücü tarafından söylenerek kovulabilmektedir. Üstelik tüm bu veriler, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın benzer mucizelerinden binlerce yıl öncesine tarihlenmektedir. Mısırlı büyücüler bu kadim büyülü güçlere hatta inanışlarına göre tanrıların zorlanmasına bile sahip oldukları için diğer tüm kültürlerde en güçlü büyücüler olarak geçmektedir. Mısır'da bir büyücü, fayda sağlamanın hatta zarar sağlamanın da yanında, sanki sınırsız gücü olduğuna inandığı büyüü, evrenin efendisi hissini yaşamak için kullanıyor gibi durmaktadır. Ayrıca Mısır'da büyü ile dini ayırabilmenin imkanı yoktur. Toplum, tanrılara büyük saygı gösteriyor ve her alanda onları yüceltiyorken aynı zamanda büyüde onların gücünü de kullanıyor görünmektedir.

Mısır'a göre evren ve tanrılar da dahil her şey büyü ile var olmuştur, Mısırlılar büyüye gerçek bir yaratıcı gücü atfetmişlerdir. Mumyalama sürecinden şifacılığına, ölüm ötesinde var olan sonsuz yaşamdan dünyadaki günlük yaşama kadar hemen hemen her alanda büyüü sıklıkla kullanmışlardır. Hastalıklardan ve kötücül enerjilerden, posesyon hali ile musallat olan hayalet veya kötücül varlıklardan korunmak için de çoğunlukla zaten büyülü olduklarına inandıkları doğal taşları büyü ile güçlendirip amulet ve tılsım olarak taşımışlardır. Bu veriler altında,

Mısır'da büyüü hem doğaüstü hem de kutsal alana yerleştirmek yanlış olmayacaktır. Mısır büyüü, öncelikle doğuya doğru yayılarak zaman içerisinde tüm toplumları etkilemiştir. Günümüz büyü algısı ve materyallerinde, ritüellerinde dahi Mısır'ın etkisini görmek mümkündür.

Mısır'ın, çalışmanın sonuç kısmının içerisinde bu kadar detaylı aktarılmasındaki sebep, etki ettiği durumların açıkça görülmesinin istenmesidir. Çünkü Mısır'ın temel büyü ve ritüel anlayışına kattıkları, bir takım algı farkları ve spesifik kültür değişiklikleri olsa da Mezopotamya, Hititler ve Yunan-Roma toplumlarında da geçerlidir. Mısır'dan Mezopotamya ve Hititler'e gelindiğinde, büyüün artık din ile hala iç içe olsalar da kutsal olandan ayrımının yapılabildiğini söylemek mümkündür fakat toplumda sadece hekim veya ebe görevi gören ayrı kişiler olsa da büyücü hala teşhis edilemeyen hastalıkların şifacısı olarak da geçmeye, dini törenlerde de rahip olmaya devam etmektedir. Büyüye atfedilen sınırsız ve kozmik güçler artık yerini tanrıların egemenliğine bırakmaktadır. Bu toplumlara göre, tanrılar daima hoş tutulmalı, kızdırılmamalı ve aksi bir durum halinde çeşitli dini veya büyü ritüellerle, kurban ve sunularla sakinleştirilmelidirler. Onlara göre, yarar da zarar da tanrılardan gelmektedir ve yarar görebilmek için ya da doğaüstü varlıkların özellikle isimleri detaylıca tabletlerde geçen çok sayıdaki kötücül cinin ve hayaletlerin musallat olmasından korunmak, kurtulmak için kullanılan büyü de, Tanrı Ea ve Enki aracılığı ile insanlara aktarılmaktadır. Thoth'un sırları bildiği ve insanlığa aktardığı gibi Enki'de hatta daha sonrasında Hermes'de benzer şekilde hareket etmektedir.

Mısır büyüünde, zararlı/kara büyü ve yararlı/ak büyü ayrımını yapabilmek oldukça güçken, artık bu ayrımın Mezopotamya'da, Hititler'de ve Yunan-Roma'da yapılabildiği görülmektedir. Özellikle Babil'de sıkça rastlanan kara büyüün devlet yasalarınca ve krallar tarafından da yasaklandığı ve yapanların ölümle cezalandırıldığı ele geçen metinlerden bilinmektedir. Bu durum Hitit yasalarında da Yunan ve Roma kanunlarında da geçmektedir. Fakat metinlere göre, özellikle Mezopotamya ve Hititler'de kara büyü yasaklanırken, ak büyü krallar tarafından dahi rağbet görmeye devam etmektedir. Kara büyü artık daima yasaklanan, çekinilen, korkulan, korunulması gereken bir büyü olmuştur ve kara büyü yapan büyücülerin bile cadı olarak ayrıldığı görülmektedir. Ak büyü ise içerisinde barındırdığı yararlı

içerikler, faydalı amaçlar ve şifacılık ile birlikte toplumun bir parçası haline gelmiştir. Mezopotamya’da kötülüğü kovmak, arındırmak, kara büyüü temizlemek üzerine spesifik ritüel isimleri olan büyüler ele geçmiştir. Bunların yanında, cinsel gücü arttırmak, aşık olan kişiyi kara sevdadan kurtarmak, tarımda bereket elde etmek, çeşitli hastalıklardan korunmak, kolay doğum yapmak, doğum sonrası anneyi ve bebeği cinlerden korumak, kötü rüya görmeyi önlemek gibi çok sayıda büyü metinleri mevcuttur. Ayrıca Mezopotamya halkı, nazardan, yılan-akrep-köpek ısırmasından, yapıların kötücül varlıkların saldırısına uğramasından ve her türlü gelecek olan kötülükten, zarardan korunmak için muskalar ve tılsımlar ile birlikte büyü ritüelleri kullanmışlardır. Mezopotamya ve Hitit toplumlarında, halkın birlik ve beraberliği oldukça önemlidir. Örneğin, onlara göre eğer bir kişi bile kara büyü ile kirlenmişse, başka kimseye ve hiçbir şeye bulaştırmadan arındırılmalıdır yoksa felaketlerin tüm toplumun üzerine geleceğinden korkarlar, bir kişi de olsa içerisinde bulunduğu toplumu etkilemektedir. Temizlik ve arınma ritüelleri özellikle Mezopotamya’da büyük önem ve ciddiyet arz etmektedir.

Hititlerde ise oldukça benzer durumların yanında, büyücüler toplumda isim yapıp ünlenmiş kimseler haline gelmiştir. Mezopotamya’da da büyüü sadece büyücüler yapabilmektedir fakat bir büyücü birçok büyüde yer almıştır. Bu durum Hititler’in en büyük farkıdır. Hititler’de, oldukça detaylı yazılmış büyü tabletlerinin büyücü ismi ile anıldığı görülmektedir. Üzerine uzmanlaşmış bir büyüde ün yapmış büyücüler toplum ve krallar tarafından da rağbet görmektedir. Büyülerin içeriğinde de dikkat çekici fark, toplum yararına olan genel konulara yer verilmesidir. Hititler’de diğer fayda sağlayan büyülerin yanında, aile geçimsizliğinin giderilmesi, salgın hastalıkların sağaltılması, doğumun kolay olması ve temizlenme, arınma gibi büyü ritüelleri ön plandadır. Ayrıca büyücülerin çoğunluğunun kadınlardan oluşması da dikkat çekicidir. Hitit büyü ritüellerinin aktarımlarında, izlenen yolun, kullanılan yöntemlerin, malzemelerin, verilen kurbanların, zamanın, mekanın ve ritüel bitiminde her şeyin zararsız hale getirilmesi ve arındırılması gerektiğinin kesin ve detaylı talimatları ilgili büyücü tarafından verilmiştir. Bu, toplumdaki büyü algısının ve konumunun anlaşılabilmesi adına büyük önem içermektedir.

Tarım ve hayvancılığın yoğun olduğu Mezopotamya ve Hitit toplumlarının büyü ritüellerinde geçen çok sayıda ve çeşitli kurban isimleri mevcuttur. Her

toplumda, büyücülerin büyü karşılığı bir bedel aldığı bilinmektedir, aynı zamanda büyüyü talep eden tarafından karşılanan, kurbanlar dışında kalan diğer tüm büyü ritüeli malzemeleri de oldukça zenginlik gerektirmektedir. Bu durumda toplumun fakir sınıfının ne durumda olduğu merak uyandırmaktadır. Bu konu ile alakalı olarak metinlerde geçen, bazı durumlarda bu kurban ve malzemeler karşılanamayınca büyücünün bunları kilden şekillendirip aynı canlı halleri gibi kullanması oldukça dikkat çekici ve önemli bir veridir.

Antik Çağ Yunan ve Roma toplumlarında büyü kültürü, kendinden önce gelen bu öncü medeniyetlerle birlikte semavi dinlerin etkilerini de içerisinde barındırmaktadır ve yine din ile iç içe görünmektedir. Mısır etkisi yoğun şekilde izlenmekte olan bu toplumlarda yazının aktif şekilde kullanılması ile birlikte aktarımlar da artmıştır. Toplumun hemen hemen her sınıfı büyücülüğe rağbet göstermiş ve özellikle kehanet büyülerini, bunun için kurulan, ülke veya ülke dışından da akın akın insanların sorularını yöneltmek maksadıyla geldiği kehanet merkezleri dönemin en önemli büyü metinlerini oluşturmuştur. Antik yazarların aktarımlarının büyük önem içerdiği bu kültürlerde kehanet büyülerinin dışında öncelikle sağlık, hastalıklardan korunmak, musallat durumlarından kurtulmak ve arınmak, nazardan kaçınmak ve özellikle aşk-cazibe, bağlama, bir demonu çağırıp çeşitli amaçlar için kullanma, şans ve başarı kazanma büyülerini çoğunlukla ele geçen metinleri oluşturmaktadır. Roma ile birlikte gökbilimci ve astrolog olarak iki farklı türü de ortaya çıkan büyücülerin etkisi, günümüz modern toplumlarında da ilgiyle rağbet görerek devam etmektedir.

Bilimin, tıbbın, felsefe ve edebiyatın, sanatın çeşitli dallarının yükselişe geçtiği bu antik toplumlarda, akılcı yaklaşımların ve materyalist merakların da artması ile birlikte büyü aşağılanmaya, yalanlanmaya ve kötülenmeye başlamıştır. Kara büyüün yasaklanması ile birlikte kehanet kitapları dışında bütün büyü kültürü de ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır, papirüsler ve metinler yakılmış, metal levhalar ve taş bloklar ortadan kaldırılmıştır. Üstelik bu durum tarihte birkaç defa üst üste yaşanmıştır. Özellikle Yahudilik ve Hristiyanlık inancı ile birlikte Paganizm ve ona atfedilen büyü tamamen yok sayılmaya çalışılmıştır. Fakat bunca düşmanlığa, yasaklamaya, yakıp yıkmaya karşı büyü, güç kaybetmeden uygulanmaya, sürekliliğini tarih akışının içerisinde tutmaya, yok edilenlerden az olsa da materyal

bırakmaya, barındırdığı ve aktardığı birçok kadim kültürün inancını içinde taşımaya devam etmiştir. Antik Çağ'dan sonrasında hatta karanlık zamanlarda bile bir umut gibi toplumun içerisinde parlayarak günümüze kadar, temelinde hiç değişmeden ulaşmıştır.

Bütün bu çalışmadan anlaşılacağı ve yukarıda da bahsedildiği üzere, büyü insana aittir ve sempatik bir etkileşimdir, bu sebeple bir toplumun içerisinde onu söküp almak mümkün değildir. Basit bir algı, bir hokus pokus ya da bir batıl inanç olmadığı görülmekte olan büyü, öyle kolayca yalanlanamayan, tek tanrılı dinlerde de varlığı ve kötülüğe karşı kullanımı geçmekte olan, oldukça eski, kadim sırları ve gizemleri içerisinde barındıran bir inanç kültürüdür. Üzerine birçok okült ve metafizik öğretileri olan gizli topluluklar kurulmuş, birçok katliamlar yapılmış, evrensel avlar başlatılmış ama hep merak edilmeye, öğrenilmeye, uygulanmaya ve yayılmaya devam etmiştir.

Büyü kültürü, tüm inançları, dinleri, toplumları etkilemiş ve yönlendirmiştir. Büyü, bu sebeple de kendi içerisinde çok geniş bir ağa sahiptir. Bu sarmaşık misali ağ, varoluşun en derinlerine kadar inmektedir; günümüzde bizi etkileyen bir söz, ruh halimizi değiştiren bir renk veya koku, manalı gelen bir bileziğin tılsım gibi kullanılması, nazar, ölen bir sevdiğimize ait eşyayı onunla bağ kurmak için kullanma, uğurlu sayı, taş veya gün algısı, saç ve tırnakların ulu orta bırakılmaması, doğumdan ve ölümden sonra ki 40 gün inancı, üzerine birçok teori ve bilimsel araştırma olan farklı boyutların varlığı, Zodyak ve astroloji, yıldız haritası yorumlamaları, çeşitli fallar, gerçekten işe yarayan şifalı kocakarı ilaçları, rüyaların gizemi, ruhun ve enerjilerin yükselme mertebeleri, bilinç hareketleri ve mikrokozmos ile makrokozmos arasında kurulmaya çalışılan o varoluşsal bağ, bu ve daha birçoğu bir büyüdür... “Özünde inanç ile ilgili olan her şey bir büyüdür”.

Çalışmada bahsi geçen zamanlarda kullanılan birçok büyü-şifa reçetesine bakıldığında, günümüz tıbbında kullanılan birçok ilacın hammaddesine ulaşmak mümkündür. Gençlik iksiri olarak kullanılan eski bir büyü reçetesindeki malzemelerin zerdeçal ve bal gibi yaşlanmayı geciktirici nörojenez (hücre yenilenmesi) etkili olduğu görülebilmektedir. Uyuyamayan birine papatya, anason, rezene gibi bitkilerin çayını içirdikleri gözlemlenmektedir. Cazibe için libido artırıcı

maddeleri, kokuları, yağları kullandıkları metinlerde geçmektedir. Eski gebelik önleyici büyü reçetelerinde geçen adaçayı, ebegümeci ve kına yaprağının günümüzde de östrojen arttırdığı için düşüğe sebep olduğu bilinmektedir. Kırılmış bir kemiğin tedavisinde “benzer benzeri doğurur” ilkesi ile kişiye kemik suyu içirilmesi tıbben de faydalıdır. Ya da birçok şamanın hala günümüzde eski yöntemler eşliğinde çeşitli fiziksel ve ruhsal hastalığı tedavi ettiği örnekler çok sayıda mevcuttur. Büyünün psikoloji ile olan yoğun bağı ise büyük önem içermektedir. Velhasıl burada söylenmek istenen ana düşünce, büyücü şifacılar hastalıkları sağaltırken, doğanın kendi şifasını kullanmışlar ve gerçekten işe yarayan reçeteler, iksirler, merhemler, macunlar, yöntemler, teşhisler ve tedaviler oluşturmuşlardır. Bunlar da zaman içerisinde tıp ve farmakoloji ile paralel şekilde gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Büyüde kullanılan müzik, dans, vurgulu konuşma, şiir ve ilahiler, şarkılar söyleme, takı-kıyafet tasarımları, sembollerin oluşturulması, figürlerin yapılması, tiyatral konsept vb. alanların sanatın özünü oluşturuyor olması da oldukça önemli bir başka çıkarımdır. Büyücüler tarafından gökyüzünün dikkatle incelenmiş olması ile astroloji ve astronomi de doğmuştur. Mumyalama tekniği ile cerrahi gelişmiştir.

Sonuç olarak; görüldüğü üzere oldukça evrensel bir inanç kültürü olan büyüye, tek başına bir bilim ya da sanat tanımını yapmak mümkün değildir, dinden ise oldukça önce var olduğu ortadadır. Fakat ilksel insanların içinden çıkan büyüün, bilim, sanat ve din ile paralel bir şekilde geliştiğini, onları bir anne misali beslediğini, hatta belki de doğurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Apuleius. (1909). *The Apologia and Florida of Apuleius of Madaura* (Trans. H. E. Butler). Oxford: Clarendon Press.

Euripides. (1938). *Elektra* (Trans. E. P. Coleridge). New York: Random House.

Euripides. (2019). *Medea* (Çev. A. Çokona). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Herodotos. (2006). *Tarih* (Çev. M. Ökmen). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Hesiodos. (2019). *Theogonia* (Çev. S. Eyüpoğlu, A. Erhat). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Hmeros. (2014). *Odyseia* (Çev. A. Erhat, A. Kadir). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Hmeros. (2019). *İlyada* (Çev. A. Erhat, A. Kadir). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ksenophon. (1999). *Yunan Tarihi (Hellenika)* (Çev. S. Sinanoğlu). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Pindaros. (2015). *Bütün Zafer Şarkıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Plinius. (M.S. 77). *Naturalis Historia*.

Platon. (2013). *Devlet*. (Çev. S. Eyüpoğlu, M. A. Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Platon. (2019). *Yasalar*. Ankara: Pharmakon.

Sophokles. (1992). *Kral Oidipus*. (Çev. B. Tuncel). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Vergilius. (1998). *Aeneis*. (Çev. T. Uzel). Ankara: Öteki Yayınevi.

Modern Kaynaklar

Abusch, T. (1987). *Babylonian Witchcraft Literature Case Studies*, Georgia: Scholars Press Atlanta.

Abusch, T. (1996). *Some Reflections on Mesopotamian Witchcraft, Religion and Politics in the Ancient Near East*, (Ed.) Adele Berlin, University Press of Maryland.

Abusch, T. (1998). The Internazlization of Suffering and Illness in Mesopotamia: A Development in Mesopotamian Witchcraft Literature, *SEL* 15, 49-58.

Abusch, T. (2011). Witches and Demons in Ancient Mesopotamia, *SMSR* 77, 342-356.

Abusch, T. (2015). *Writings from the Ancient World, The Witchcraft Series Maqlû, Society of Biblical Literature*, (Ed.) Theodore J. Lewis, SBL Press Atlanta, Georgia.

Abusch, T.- Schwemer, D. (2011). *Corpus of Mesopotamian Anti-Witchcraft Rituals Volume One, Ancient Magic and Divination (AMD), Volume 8/1*, (Eds.) Tzvi Abusch, Ann K. Guinan, Nils P. Heeßel, Francesca Rochberg, Frans A.M. Wiggermann Brill, Leiden, Boston.

Akın, H. (2001). *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Akkuş, S. (2014). Eski Mezopotamya'da Beddua ve Felaketlerden Korunma Ritüelleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 9, 273-293.

Akşit, Ç. (2011). *Auspicium Et Imperium: Roma Cumhuriyet Döneminde İç Siyaset ve Kehanet*, Yayınlanmış Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Altın, İ. (2015). *Klinik Keşif*, İstanbul: Asclepius Yayınları.

Altuncu, A. (2011). *Sümerlilerin Dini Tarihi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı*, Elazığ.

Ana Britannica, (1987).

And, M. (1974). *Oyun ve Büyü (Türk Kültüründe Oyun kavramı)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Andreu, G. (1997). *Egypt in the Age of the Pyramids*. ABD: John Murray Publishing.

Assmann, J. (1997). *Magic and Theology in Ancient Egypt*. Leiden: A Princeton Seminar&Symposium.

Astour, M. C. (1968). Two Ugaritic Serpent Charms, *Journal of Near Eastern Studies*, 27, No. 1, 13-36.

Atalay, B. (1991). *Divanü Lügat-it-Türk Dizini*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atasoy, H. T. (2013). *Bir Nöroloğun Gözünden: İnsan Neden Sanat Yapar? Axis Mundi*. İstanbul: 7 Renk Basım Yayım ve Filimcilik Limited Şirketi.

Aydoğan, I. (2011). Kuantum Fiziğinin Eğitim Bilimlerine Etkisi: Hologram ve Morfik Alanlar, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 189- 198.

Barjamovic, G.- Larsen, M.T. (2008). An Old Assyrian Incantation against the Evil Eye, *Altoriental Forsch* 35/1, 144–155.

Başol, S. (2014). Hititlerde Büyü ve Büyü Malzemeleri, Yayınlanmış Doktora Tezi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Denizli.

Baysal, A. S. (2021). Eski Mezopotamya’da Falcılık ve Büyücülük, *ARKHE Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, 20, 16-21.

Baytop, T. (1985). *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Beard, M., North, J., Price, S. (1998). *Religions of Rome*. c. (2). Cambridge University Press.

Beckman, G. (1990). OX ritual, *Orientalia*, (CTH 760 I).

Betz, H.D. (1986). *The Greek Magical Papyri in Translation (PGM)*. Chicago: Chicago University Press.

Bidmead, J. (2004). *The Akītu Festival, Religious Continuity and Royal Legitimation in Mesopotamia*, GORGIAS PRESS.

Biggs, R.D. (1967). *ŠA.ZI.GA Ancient Mesopotamian Potency Incantations, Text from Cuneiform Sources*, (Ed) A. L. Oppenheim, J. J. Augustin, Newyork: Publisher Locust Valley.

Bilginalp, Z. Ş. (2006). Primitif Dönemden Günümüze Sanatın Oluşum Sürecinde Anlatım Ögesi Olarak Büyü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.

Black, J.- Green, A. (2003). *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar, İfritler, Semboller*, İstanbul: Aram Yayıncılık.

Black, J.- Green, A. (2004). *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, An Illustrated Dictionary*, The British Museum Press.

Bottero, J. (2003). *Mezopotamya, Yazı, Akıl ve Tanrılar*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Bottero, J. (2005). *Eski Yakındoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a* (Çev. P. Güzelyürek), Ankara: Dost kitabevi.

Bottero, J. (2012). *Kültürümüzün Şafağı Babil*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bottéro, J. (2012a). *Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar* (Çev. M. E. Özcan-A. Er). İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları.

Bryce, T. (2003). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*. Ankara: Dost Kitapevi.

Budge, E. A. W. (2016). *Antik Mısır Büyüleri*. İstanbul: Onbir Yayınları.

Burkert, W. (1985). *Greek Religion*. (Trans. J. Raffan). Oxford: Blackwell Publishers.

Caplice, R. (1967). Namburbi Texts in the British Museum II, *Orientalia*, 36, 1-38.

Capomacchia, A.M.G.- Verderame, L. (2011). Some Considerations About Demons in Mesopotamia, *SMSR* 77, 291-297.

Cengiz, T. (2021). Mezopotamya Gizem Kùltüründe Tılsım, *Arkeo-Duvar Dergisi (Kasım-Aralık)*, 5, 54.

Clericuzio, A. (2018). *Yunanistan'da Büyü ve Kehanet* (Çev. L. T. Basmacı), Eco, U. (Ed.) *Antik Yunan içinde (1095-1100)*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Colless, B.E. (1970). Divine Education, *Numen* 17, Fasc. 2, 118-142.

Collins, B. J. (1989). The Representation of Wild Animals in Hittite Texts, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Yale Üniversitesi*, New Haven.

Collins, D. (2008). *Magic in the Ancient Greek World*. Oxford: Blackwell Published.

Couto-Ferreira, E. (2010). It is the Same for a Man and a Woman: Melancholy and Lovesickness in Ancient Mesopotamia, *Quaderni di Studi Indo-Mediterranei III*, 21-39.

Cumont, F. (1959). *After Life in Roman Paganism: The Funeral Rites, Gods and Afterlife of Ancient Rome-The Silliman Foundation Lectures Delivered at Yale University*, Pantianos Classics Publisher.

Cunningham, G. (1997). *Deliver Me from Evil, Mesopotamian incantations 2500-1500 B.C.*, Roma: Edit Ce Pontificio Istituta Biblico.

Çakır, Y. A. (2018). Ritüel Olarak Üst Paleolitik Mağara Resimleri, *Aktüel Arkeoloji Dergisi (Mart-Nisan)*, 62, 68-75.

Çepel, S. (2011). Hitit Büyü Ritüelleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri Tarihi Bilim Dalı*, Ankara.

Çığ, İ. M. (2012). *Uygarlığın Kökeni Sümerliler II*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Çilingiroğlu, Ç. (2021). Büyüyle Büyüyen İnsanlık, *Arkeo-Duvar Dergisi (Kasım-Aralık)*, 5, 24-31.

Dammann, E. (1963). *Die Religionen Afrikas*. Stuttgart.

Darga, M. (2015). *Anadolu'da Kadın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Daxelmüller, C.- Thomsen, M.L. (1982). Bildzauber im alten Mesopotamien, *Anthropos*, Bd. 77, H. 1./2., 27-64.

Dinçol, A. M. (1982). *Hititler*, Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi I. İstanbul.

Dinçol, A. M. (1985). AŞHELLA Ritüeli (CTH 394) Ve Hititler’de Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Tolu Bir Bakış, *Belleten Dergisi*, Cilt: XLIX, 193, 1-40.

Dinçol, B. (1979). *Hititler’de Fal ve Kehanet*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat, IV, V.

Dinçol. A. M. (1982). *Hititler*, İstanbul: Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi I.

Dinçol. A. M. (1985). AŞHELLA Ritüeli (CTH 394) VE Hititler’de Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Tolu Bir Bakış, *Belleten Dergisi*, Cilt: XLIX, 193, 1-40.

Durkheim, E. (1926). *The Elementary Forms of the Religious Life*, A Study in Religious Sociology, Trans: Joseph Ward Swain, London, Phototype Limited.

Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlk Biçimleri* (Çev. F. Aydın). İstanbul: Ataç Yayınları.

Durkheim, E. (2007). *Die elementaren Formen des religiösen Lebens*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Duymuş Florioti, H. H. (2013 b). Eski Mezopotamya’da Kehanet Olgusuna Genel Bir Bakış, *Tarih Okulu Dergisi (TAD)*, XV, 23-42.

Duymuş Florioti, H. H. (2014). Eski Kültürlerde Köpeğin Algılanışı: Eski Mezopotamya Örneği, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.33, S.55, 45-70.

Duymuş Florioti, H. H.- Demirci, G. (2013 a). Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde İlginç Bir Suç Tespit ve Cezalandırma Yöntemi: Suya Atılma, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.32, S.54, 25-40.

Duymuş Florioti, H. H.-Eser, E. (2013 c). Kutsal Kitaplar ve Mitolojik Kaynaklar Işığında Eski Yakınoğu'da Rüya Olgusu ve Algısı Üzerine, *Turkish Studies, Cilt:8, 2*, 73-87.

Dürüşken, Ç. (2000). *Roma'nın Gizem Dinleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

El-Daly, O. (2013). *Kayıp Bin yıl: İslam Dünyasında Hiyeroglifler ve Eski Mısır*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Eliade, M. (1959). *Methodological Remarks on the Study of Religious Symbolism, The History of Religions: Essays in Methodology*, Chicago.

Eliade, M. (1976). *Patterns in Comparative Religion*. London: Sheed & Ward.

Eliade, M. (1990). *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu* (Çev. M. Aydın). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eliade, M. (1995). *Kutsal ve Dindışı* (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: Gece Yayınları.

Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş* (Çev. L. Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, M. (2005). *Dinler Tarihi* (Çev. M. Ünal). Konya: Serhat Kitapevi.

Eliade, M. (2015). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I. Cilt*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Enginer, G. (1997). *Kurban ve Kurban Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Erbaşı S. F. (2007). Hititler'de Ölülere ve Yer altı Tanrılarına Sunulan Kurbanlar, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Eskiçağ Tarihi) Anabilim Dalı*, Ankara.

Erdoğdu, Y. M.- Özkan, M. (2007). Farklı Dini İnanışlardaki Bireylerin Ölüm Kaygıları ile Ruhsal Belirtiler ve Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler, *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 14(3), 171-179.

Eren, H. (1998). *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erginöz Ş. G. (1999). *Hititler’de Anatomi ve Tıp*, İstanbul: İ.Ü.Bilim Tarihi Müzesi ve Dokümantasyon Merkezi Yayınları, No.3.

Erginöz, G.- Şahinbaş, S. (1999). *Hititlerde Anatomi ve Tıp*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Erol, H. (2014). Anadolu’nun İlk Yazılı Belgelerinde Büyü ve Kehanet, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 54, 2, 37-48.

Faraone, C. A., Obbink, D. (Ed.). (1991). *Magika Hiera Ancient Greek Magic and Religion*. New York: Oxford University Press.

Farber, W. (1990). Magic at the Cradle. Babylonian and Assyrian Lullabies, *Anthropos*, Bd. 85, H. 1./3., 139-148.

Farber, W. (1995). Witchcraft, Magic, and Divination in Ancient Mesopotamia, *Civilizations of the Ancient Near East, Volume III*, (Ed.) Jack M. Sasson, Charles Scribner’s Sons, Macmillan Library Reference USA, Simon & Schuster Macmillan New Yorks, 1895-1909.

Finkel, I.L. (1999). On Some Dog, Snake and Scorpion Incantations, Magic in History A theoretical perspective, and its application to ancient Mesopotamia, *Ancient Magic and Divination I*, (Eds) Tzvi Abusch and Karel van der Toorn, 211-252, STYX Publications Groningen.

Fisher, E. (2012). *Sanatın Gerekliliği* (Çev. C. Çapan). İstanbul: Sözcükler Yayınları.

Florioti, H. D. (2014). Eski Mezopotamya’da Kehanet Olgusuna Genel Bir Bakış, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*. 15, 23-42.

Frank, C. (1925). Bît Mēsiri, *ZA* 36, 215-217.

Frantz, G. - Szabo, G. (1975). Hittite Witchcraft, Magic and Divination, *CANE*, III, 2007-2019.

Frazer, J. G. (1991). *Altındal: Dinin ve Folklorun Kökleri* (Çev. M. Doğan). İstanbul: Payel Yayınları.

Frazer, J. G. (2004). *Altın Dal* (Çev. M. H. Doğan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Frazer, J. G. (2012). *Altındal II*. (Çev. M. H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınevi.

Frazer, J. G. (2020). *İnsan Tanrı ve Ölümsüzlük: İnsan Gelişimi Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Kanon Yayıncılık.

Gardiner, A. H. (1930). *Encyclopedia of Religion and Ethics*, “Magic” Edinburgh: T&T. Clark, c.8, New York.

Gardiner, A. H. (1966). *Egyptian Grammar*. Londra.

Gaster T. H. (2000). *Thespis Eski Yakındoğu’da Ritüel, Mit ve Drama* (Çev. M. H. Doğan). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Geller, M. J. (1997). Freud, Magic and Mesopotamia: How the Magic Works, *Folklore*, 108, 1-7.

Geller, M.J. (2002). Mesopotamian Love Magic: Discourse or Intercourse? Sex and Gender in the Ancient Near East: Proceedings of the 47th Rencontre Assyriologique Internationale, ed. S. Parpola and R. Whiting, Helsinki, July 2-6, 2001, 129-139.

Geller, M.J. (2003). Paranoia, the Evil Eye, and the Face of Evil, (Eds.) Walther Sallaberger, Konrad Volk, Annette Zgoll, Literatur, Politik und Recht in Mesopotamien, Festschrift für Claus Wilke, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 115–134.

Geller, M.J. (2010). *Ancient Babylonian Medicine, Theory and Practice*, WILEYBLACKWELL Publication.

Geller, M.J. (2011). The Faceless Udug-demon, *Studie Materiali de Storia delle Religioni (SMSR)*, 77/2, 333-341.

Goetze, A. (1955). Hittite Rituals, Incantations and Description of Festivals, *Ancient Near Eastern Texts Relating to The Old Testament*, Princeton.

Goetze, A. (1957). *Kleinasien*, München.

Goff, B.L. (1956). The Rôle of Amulets in Mesopotamian Ritual Texts, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 19, No. ½, 1-39.

Goldenweiser, A. (1937). *Antropology*. London.

Gong, Y.- Haiying, Y.- Yinghui, G. (2009). The Accounts of the Origin of Writing from Sumer, Egypt and China, A Comparative Perspective, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 99, 137-158.

Gökçek, L. G. (2004). Asur Ticaret Kolonileri Çağında (MÖ.1975-1723) Anadolu'da Hayvancılık ve Hayvan Ticareti, *Archivum Anatolicum*, 7/1, 59-78.

Görkay, K.- Kadioğlu, M. (2003). *Antik Yunan ve Roma Dönemlerinde Büyü ve Büyücülük*. İstanbul: Elemterefiş Anadolu'da Büyü ve İnanişlar.

Graf, F. (1997). *Magic in the Ancient World*. (Trans. F. Philip). London: Harvard University Press.

Grimal, P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*. (Çev. S. Tamgüç). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Gurney, O. R. (1990). *Hititler*, (Çev. P. Arpaçay), Ankara: Dost Kitabevi.

Güçerdem, B. (2007). Hitit Ritüelleri Üzerine, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Gündüz, A. (2002). *Mezopotamya ve Eski Mısır*, İstanbul: Büke Yayıncılık.

Güngören, A. (2013). *Dil ve Büyü Lévi-Strauss Üstüne On Bir Deneme*. Ankara: Dost Kitabevi.

Haas, V. (1994). *Geschichte der hethitische Religion*, Leiden-New York-Köln.

Halis, G. (2021). Avcı-Toplayıcı Kùltürlerde Büyü İdeolojisi ve Uygulamalara Giriş. *ARKHE Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, 20, 6-15.

Harris, E. L. (1998). *Ancient Egyptian Divination and Magic*. Main: York Beach.

Heessel, N. P. (2015). Magie in Mesopotamien, Ägyptische Magie und ihre Umwelt, (Ed.) Joachim Hengstl, Elizabeth Irwin, Andrea Jördens, (et al.), *Philippika* 80, Wiesbaden: Harrassowitz, 33-53.

Hirsch, H. (1972). *Untersuchungen zur Altassyrischen Religion*, Osnabrück: Graz.

Honko, L. (2006). Ritüellerin Oluşum Süreci. *Milli Folklor Dergisi* (Çev. R. Ersoy), 69, 130-131.

Hook, S. H. (1953). *Babylon and Assyrian Religion*, London.

Hook, S. H. (1993). *Ortadoğu Mitolojisi* (Çev. A. Şenel). Ankara: İmge Kitapevi.

Hornung, E. (2009). *Ezoterik Mısır* (Çev. Y. Soner). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Horowitz, L.- Puleo, J. (1999). *Healing Codes for the Biological Apocalypse*. Healthy World Dist Yayınları.

Hutter, M. (1987). Magie und Religion im Tunnawiya Ritual KBo XXII-KBoIX 34- KBoXXI 6, *XXXIV Uluslararası Assirioloji Kongresi*, 79-92.

Hyman, S. E. (2006). Mit ve Mitsele Ritüel Yaklaşım. *Milli Folklor Dergisi*, (Çev. Y. Özey), 69, 118-120.

Imparati, F. (1992). *Hitit Yasaları*, (Çev. E. Özbayoğlu), Ankara: İtalyan Kültür Heyeti.

İreç, M. (2021). Anadolu'nun Uzak Geçmişinde Büyücülük ve Falcılık, *Arkeo-Duvar Dergisi (Kasım-Aralık)*, 5, 96.

İşçi Pembeci, B. (2018) Kırgızistan'da Büyü ve Şifacılığın Sosyal Antropoloji Bağlamında Değerlendirilmesi, *Millî Folklor: 120 (Kış)*, 225-236.

İzник, E. (2005). Magi, Magus ya da Magician: Rahipten Büyücüye, *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3, 201-217.

Jacobsen, T. (1969). Reviewed Work(s): ŠÀ.ZI.GA Ancient Mesopotamian Potency Incantations (Texts from Cuneiform Sources, Vol. II) by Robert D. Biggs, *Bulletin of the History of Medicine*, 43, No. 4, 383-385.

Jones, L. (2005). *Encyclopedia of Religion*, Cilt: 8.. New York.

Kabaağaç, S., Alova, E. (1995). *Latince Türkçe Sözlük*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Kaçar, A. (2020). Eski Mezopotamya’da Büyü ve Büyücülük, Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Anabilim Dalı*, Ankara.

Karakuş, C. (2013). Uzaktan Beyin Kontrolü ve Elektromanyetik Dalgalar. İstanbul: Academia.

Karaöz Arıhan, S. (2003). Antik Dönemde Tıp ve Bitkisel Tedavi, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı*, Ankara.

Karauğuz, G. (2021). Hititler’de Fal ve Kehanet, *Arkeo-Duvar Dergisi (Kasım-Aralık)*, 5, 106.

Kartopu, S., Ünalın, A. (2019). Büyü ve Tabiatüstü Güçlere Başvurma Nedenleri Üzerine Bir Saha Araştırması, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 19, 2*, 380-399.

Kellerman, G. (1986). The Telipinu Myth Reconsidered, Kanişşuwar A Tribute to Hans G. Güterbock on his seventy-fifth Birthday, H.A.Hoffener-G.M.Beckman (eds), Chicago, 115-125.

Kılıç, Y. Başol, S. (2015). Hitit Büyü Metinlerinde Geçen Bazı Otsu Bitkiler, Ağaç Türleri ve Ahşap Nesneler, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt:2, 6*, 28-58.

Kılıç, Y., Eser, E. (2017). Eskiçağ Toplumlarının Mitolojisinde Ölümsüzlük Arayışı: Ölümsüzlük Sembolü Olarak Bazı Bitki, Su ve Hayvanlar, *Academic Journal of History and Idea, Cilt: IV, IV, Number: XII*, 122-156.

Kızıltan, Z. (2002). *Hititler’de Tıp*, 38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi İstanbul Arkeoloji Müzeleri Geçmişten Günümüze Tıp Sergisi, İstanbul.

Kitz, A.M. (2004). An Oath, Its Curse and Anointing Ritual, *Journal of the American Oriental Society*, 124, 2, 315-321.

Klinger, J. (2002). Arınma Ritüelleri ve Kötülükleri Defetme Büyüleri, Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk, *Bonn*, 456–459.

Koç, M. (2002). Ölüm Korkusu Üzerine Psikolojik Açıdan Bir Değerlendirme, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 7-20.

Kotansky, R. (2006). *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism* (Ed. W. J. Hangraaff). Leiden.

Kramer, S. N. (1983). The Weeping Goddess: Sumerian Prototypes of the Mater Dolorosa, *The Biblical Archaeologist*, 46, No. 2, 69-80.

Kramer, S. N. (2000). *Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki*, (Çev. H. Koyukan). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Kramer, S. N. (2001). *Sümer Mitolojisi*, (Çev. H. Koyukan), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Kramer, S. N. (2002). *Sümerliler*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Lafont, B. (2005). Mezopotamya’da Nehir-Tanrı’nın Yargılaması, Eski Yakınoğu-Sümer’den Kutsal Kitap’a (Çev. A. Kâhiloğulları).

Levi-Strauss, C. (1983). *Din ve Büyü* (Çev. A. Güngören). İstanbul: Yol Yayınları.

Lewis, P. (1998). *Tıp Tarihi* (Çev. N. Güdücü). İstanbul: Khalkedon.

Liddel, H.G., Scott, R. (1882). *An Intermediate Greek-English Lexicon*. New York: American Book Company.

Lyons, A. S., Petrucelli, R. J. (1987). *Medicine An Illustrated History* Harry N. Abrams. New York: Inc. Publishers.

Malinowski, B. (1990). *Büyü, Bilim ve Din* (Çev. S. Özkal). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Malinowski, B. (1998). *İlkel Toplum* (Çev. H. Portakal). Ankara: Öteki Yayınları.

Malinowski, B. (2000). *Büyü, Bilim ve Din*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Malinowski, B. (2003). *Yabanıl Toplumlarda Suç ve Gelenekler* (Çev. Ş. Yeğin). İstanbul: Epsilon Yayınları.

Mandacı, E. (2016). Arkeolojik ve Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya Toplumlarda Büyü ve Büyücülük, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 217-232.

Mander, P. S. (2000). General Considerations on Main Concerns in the Religion of Ancient Mesopotamia, *Studi sul Vicino Oriente Antico dedicato alla memoria di Luigi Cagni, Istituto Universitario Orientale, (Ed.) S. Graziani, Dip. Studi Asiatici, Series Minor LXI, Napoli, 2*, 635-664.

Martino, S. D. (2003). *Hititler* (Çev. E. Özbayoğlu). Ankara: Dost Kitabevi.

Maspero, G. C. C. (1875). *Memoire sur quelques Papyrus du Louvre*, Paris.

Mauss, M. (2011). *Sosyoloji ve Antropoloji* (Çev. Ö. Doğan). Ankara: Doğu-Batı Yayıncılık.

Mcintosh, J. R. (2005). *Ancient Mezopotamia*, California: Abc-Clio Publishing.

Melchert, C.H. (2010). *Anadolu'nun Gizemli Halkı Luwiler*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Michel, C. (1997). Une Incantation Paléo-Assyrienne contre Lamaštum, *Orientalia Nova Series*, 66, 1, 58-64.

Michel, C. (2004). Deux Incantations Paléo-Assyriennes. Une Nouvelle Incantation pour Faciliter la Naissance, (Ed.) J.G. Dercksen, *Assyria and Beyond Studies Presented to Mogens Trolle Larsen, Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten*, 395-420.

Michel, S. (1995). Medizinisch-magisch Amulettengemmen, *Schutz und Heilung durch Zauber und edle Steine in der Antike*, AW 5, 376-387.

Monk, R. (2005). *Wittgenstein Dâhinin Görevi* (Çev. T. Er). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Murat, L. (2002). Kizzuwatnalı Rahip Ammihatna'ya Ait Bir Ritüel Metin (CTH 471), Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Murat. L. (2012). Hititler'de Su Kültü, *A.D.T.C.F.D., Cilt: 31, 51*, 125-158.

Mutlu, B. (2005). İnternet Üzerinden Uyuşturucu Uyarıcı ve Halüsinojen Ticareti, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı*, İstanbul.

Niederreiter, Z. (2017). Two Pazuzu-Head Amulets Inscribed With The Standard B Incantation, *Revue d'Assyriologie, et d'Archéologie Orientale*, 111, 109-132.

Oates, J. (2004). *Babil* (Çev. F. Çizmeli), Ankara: Arkadaş Yayıncılık.

Orhun, M. (2009). Hititler'de Karaciğer Falı, Kuş Uçuşu Falı ve Bunların Etrüskler'deki Uzantısı, *Akademik Bakış, Cilt 3*, 5, 231-250.

Otto, R. (1928). *Idea of the Holy, an Inquiry into the Non-Rational Factor in the Idea of the Divine and its Relation to the Rational* (English Version, J. Harvey). Oxford.

Ökse, A. T. (2018). Eski Önasya'da Bayram ve Büyü Ritüelleri, *Aktüel Arkeoloji Dergisi (Mart-Nisan)*, 62, 14.

Örnek, S. V. (1988). *100 Soruda ilkelde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınları.

Örnek, S. V. (1995). *100 Soruda ilkelde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınları.

Özbudun, Sibel. (1997). *Ayinden Törene- Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşması Sürecinde Törenlerin İşlevleri*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Panayotov, V.S. (2018). Magico-Medical Plants and Incantations on Assyrian House Amulets, Source of Evil Studies in Mesopotamian Exorcistic Lore, (Ed.) Greta Van Buylaera, Mikko Luukko, Daniel Schwemer, Avigail Mertens-Wagschal, BRILL, Leiden Boston, 192-222.

Philip, N. (2022). *Dakikalar İçinde Mitoloji* (Çev. E. Erdal). İstanbul: Kronik Kitap.

Pinch, G. (1994). *Magic in Ancient Egypt*. London: British Museum Press.

Reiner, E. (1958). *Šurpu A Collection of Sumerian and Akkadian Incantations*, Archiv für Orientforschung von Ernst Weidner, Beiheft 11, Biblio Verlag, Osnabrück.

Reiner, E. (1995). Astral Magic in Babylonia, *Transactions of the American Philosophical Society, New Series*, 85, 4, i-xiii+1-150.

Reyhan, E. (2002). Hitit Kaynaklarında Kizzuwatna'lı Kadın Maštigga'ya Ait Ritüel Metinler, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), *A.Ü. Sosyal bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri (Hititoloji) Anabilim Dalı*, Ankara.

Reyhan, E. (2003). Hitit Büyü Ritüellerinin Uygulama Şekilleri Üzerine Bir İnceleme, *Archivum Anatolicum, Cilt: VI, 2*, 111-142.

Reyhan, E. (2008). Eski Anadolu Kültüründe Büyü ve Büyücülük, *Akademik Bakış, Cilt 2, 3*, 227-242.

Reyhan, E. (2016). Cengiz, Tülin, Hattuša'nın Şifacı Kadınları: Büyücüler, Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın, Editör: Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 105-113.

Reyhan, E. (2021). Hitit Zihin Dünyasında Büyü, *Arkeo-Duvar Dergisi (Kasım-Aralık)*, 5, 41.

Ritter, E. K. (1965). Magical Expert (=ĀŠIPU) and Physician (=ASÛ) Notes on Two Complementary Professions in Babylonian Medicine, Studies in Honor of Benno Landsberger on his Seventy-Fifth Birthday April 21, The Oriental Institute of The University of Chicago, *Assyriological Studies*, 16, 299-321.

Rochberg, F. (2002). A Consideration of Babylonian Astronomy within the Historiography of Science, *Studies in History and Philosophy of Science*, 33, Issue 4, 661-684.

Ronan, C. A. (2003). *Bilim Tarihi* (Çev. E. İhsanoğlu-F. Günergün). Ankara: Tübitak.

Sammer-Falkenstein. (1938). Die hethitische akkadische Bilingue des Hattuşili I (Labarna II), München s.16 vd.

Schwemer, D. (2002). Karaciğer Falı, Talih Falı, Kuş Uçuşu falı ve Düş Yorumları, Hititler ve Hitit İmparatorluğu-1000 Tanrılı Halk. Almanya: Bonn.

Schwemer, D. (2007a). Witchcraft and War: The Ritual Fragment Ki 1904-10-9, 18 (BM 98989), *Iraq*, 69, 29-42.

Schwemer, D. (2007b). Abwehrzauber und Behexung, Studien zum Schadenzauberglauben im alten Mesopotamien, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

Schwemer, D. (2011). Magic Rituals: Conceptualization and Performance, *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, (Ed.) Karen Radner and Eleanor Robson, 418-442.

Schwemer, D. (2015). Magic: Origin and Meaning, *Cambridge Histories Online, The Cambridge History of Magic and Witchcraft in the West From Antiquity to the Present, Chapter I, The Ancient Near East*, (Ed.) David J. Collins, S. J., 17-51.

Scognamilo, G., Arslan, A. (2002). *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Büyü*. İstanbul: Karizma Yayınları.

Scurlock, J.A. (1991). Baby-Snatching Demons, Restless Souls and the Dangers of Chidbirth: Medico-Magical Means of Dealing With Some of the Perils of Motherhood in Ancient Mesopotamia, *Incognita 2*, 137-185.

Scurlock, J.A. (1995). Magical Uses of Ancient Mesopotamian Festivals of the Dead, *Ancient Magic and Ritual Power*, (Ed.) Marvin Meyer, Paul Mirecki, E.J. Brill Leiden, New York, Köln, 93-107.

Scurlock, J.A. (2006). Magico-Medical Means of Treating Ghost-Induced Illnesses in Ancient Mesopotamia, *Ancient Magic and Divination III*, (Eds.) Tzvi Abusch, Ann K. Guinan, Frans A.M. Wiggermann, Leiden, Boston.

Sevinç, F. (2008). Hititlerde Yeraltı Dünyası, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 231-247.

Sheldrake, R. (2001). *A New Science Of Life The Hypothesis Of Morphic Resonance* (Çev. S. Soner). İstanbul: Ege Meta Yayınları.

Sina, A. (2008). Antik Yunan'da Koro Liriği Türleri. *Littera: Edebiyat Yazıları (133-160)*. c. (XIX).

Sina, A. (2019). Antik Yunan'da Ordu Kâhinleri. *Cedrus VII*, 195-211.

Sipahi, A. (2006). Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Steinert, U. (2015). Von inneren Räumen und 'blühenden' Landschaften: Der Weibliche Körper in der Babylonischen Medizin, *Antike Welt*, 2, 19-25.

Stol, M. (1999). Psychosomatic Suffering in Ancient Mesopotamia, Ancient Magic and Divination I, Mesopotamian Magic Textual, Historical and Interpretative Perspectives, (Eds.) Tzvi Abusch and Karel van der Toorn, STYX Publications Groningen, 57-68.

Straub, R. (2006). *Reinigungsrituale aus Kizzuwatna, Ein Beitrag zur Erforschung hethitischer Ritualtradition und Kulturgeschichte*, Berlin-New York: Walter de Gruyter.

Sülün, O. (2020). Antik Hellen ve Roma Topluluklarında Büyü ve Kehanet. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Aydın.

Szabo, G. (1975). Hittite Witchcraft, Magic and Divination, *CANE*, III, 2007-2019.

Taftalı, O. (2013). *Çağdaş Ayinler, Güncel Büyü Unsurları, NAVISALVIA Sina Kaba ağaç'ı Anma Toplantısı 2012, Gizem-Kehanet-Büyü*, (Ed.) Bengü Cennet. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tambiah, S. J. (2002). *Büyü, Bilim, Din ve Akılcılığın Kapsamı* (Çev. U. C. Akın). Ankara: Dost Kitapevi.

Tanhan, F., Arı, F. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Ölümüne Verdikleri Anlam ve Öğrenim ördükleri Program Açısından Ölüm Kaygısı Düzeyleri, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, III-II, 34-43.

Tansuğ, K.- İnanlı, Ö. (1949). Sümerlerin Dünya Görüşü ve Babil Edebiyatına Toplu Bir Bakış, *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, Cilt: 7, 4, 551-581.

Tansuğ, K.- İnanlı, Ö. (1960). Sümerliler'in Dünya Görüşü ve Babil Edebiyatına Toplu Bir Bakış, *Ankara Üniversitesi D.T.C. Fakülte Dergisi*, XVIII, 3-4, 551-581.

Tanyu, H. (1992). *Büyü*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 6. İstanbul: İSAM.

Taracha, P. (1990). More About the taknaz da Rituals, *Hethitica X, Louvain-La Neuve*, 171- 184.

- Taylor, E. B. (1871). *Primitive Culture*. Cambridge.
- Te Velde, H. (1970). The God Heka in Egyptian Theology, *Jaarbericht Ex Oriente Lux* 21, 175-193.
- Tez, Z. (2010). *Tıbbın Gizemli Tarihi, Semboller, Büyüler ve Ritüeller Eşliğinde Şifa*. İstanbul: Hayy Yayınları.
- Tez, Z. (2011). *Gizli Bilimlerin Serüveni, Büyüden Simyaya, Astrolojiden Fala 'Kara Sanatlar'*. İstanbul: Hayy Yayınları.
- Thomsen, M.L. (1992). The Evil Eye in Mesopotamia, *Journal of Near Eastern Studies*, 51, No. 1, 19-32.
- Torlak, H.- Vural, M.- Aytaç, Z. (2010). *Türkiye'nin Endemik Bitkiler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi.
- Tosun, M.- Yalvaç, K. (1981). *Sümer Dili ve Grameri*, Cilt: I, TTKB., Ankara.
- Tremouille, M. C. (2004). I rituali magici ittiti, *Res Antique (RANT)* 1, 157-203.
- Türkan, A. (2012). Roma İmparatorluğu Önasyası'nda Büyü ve Büyücülük, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Türkan, A. (2018). Antik Dünya'da Büyü ve Büyü Ritüelleri. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 62, 104-115.
- Türkan, A. (2022). Grek Büyü Papirüslerinde Zaman ve Mekan, *Hititler'den Günümüze Anadolu'da Dini Törenler ve Tören Mekanları*, 89-107.
- Türkan, K. (2012). Türk Dünyası Masallarında Su Kültü, *Millî Folklor*, Cilt: 24, 93, 135-148.
- Ünal, A (2003). *Elemterefîş, Anadolu'da Büyü ve İnanişlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ünal, A. (1976). Hattuşili III: Hattuşili bis zu seiner Thranbesteigung (Band I-II), Heidelberg.

Ünal, A. (1983). *Hitit Sarayındaki Entrikalar Hakkında Bir Fal Metni: (KUB XXII 70=Bo 2011)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.

Ünal, A. (1988). The Role of Magic in the Ancient Religions According to the Cuneiform Texts From Boğazköy- Hattuša, *Essays on Anatolien Studies in the Second Millennium B.C, BECCJ 3*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 52-85.

Ünal, A. (1999). *Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul: Etibank Yayınları.

Ünal, A. (2002). *Hitit Devrinde Anadolu Kitap 2*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Ünal, A. (2003). *Hitit Devrinde Anadolu II*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat yayınları.

Ünal, A. (2004). Hititler’de Fal, *Arkeo Atlas Dergisi*, 3, 45.

Ünal, A. (2011). Hititler ve Çağdaşı Anadolu Kavimlerinde Büyücülük, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 53, 50-51.

Veenker, R.A. (1981). Gilgamesh and the Magic Plant, The American Schools of Oriental Research, *The Biblical Archaeologist*, 44, No. 4, 199-205.

Veldhuis, N. (1993). An Ur III Incantation against the Bite of a Snake, a Scorpion, *Zeitschr. f. Assyriologie Bd. 83*, 161—169.

Vermeule, E. (1984). *Aspects of Death in Early Greek Art and Poetry*, California, Los Angeles.

Wasserman, N. (2015). Piercing the Eyes: An Old Babylonian Love Incantation and the Preparation of Kohl, *The Hebrew University of Jerusalem Bibliotheca Orientalis, LXXII No: 5-6*, 601-612.

Watanabe, C.E. (2002). Animal Symbolism in Mesopotamia, A Contextual Approach, WOO, Band 1, Institut für Orientalistik, Universität Wien, Wien.

Wheelwright, G. (1963). *Medicinal Plants And Their History*. New York: Dover Publications Inc.

Wiggermann, F.A.M. (1992). Mesopotamian Protective Spirits, The Ritual Texts, Cuneiform Monographs I, SIYX&PP PUBLICATIONS GRONINGEN.

Wiggermann, F.A.M. (2011). The Mesopotamian Pandemonium, A Provisional Census, *SMSR* 77, 298-322.

Wilkinson, R. H. (2003). *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt*. Thames&Hudson.

William Heinemann. (1920). *The Homeric Hymns and Homerica* (Trans. H. G. Evelyn, M. A. White). London: William Heinemann.

Yıldırım, M. (2007). Mircea Eliade'de "Kutsal ve Kutsal Zaman" Kavramı, *Dini Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 2007, 10, 59-82.

Yıldırım, N. (2009). Anadolu'da Bulunan Yeni Asur Devri Tabletleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *A.Ü.S.B.E. Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Sümeroloji Anabilim Dalı*, Ankara.

Yıldırım, N. (2015). Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Uğursuzluk İnancı ve Bununla İlgili Büyü Ritüelleri, *History Studies*, 7, Issue 1, A Tribute to, 239- 248.

Yılmaz, E. (2019). 2012-2017 Döneminde Madde Bağımlılığı ile Mücadele Politikalarının Süreç Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika Anabilim Dalı*, Ankara.

Yuhong, W. (2001). Rabies and Rabid Dogs in Sumerian and Akkadian Literature, *Journal of the American Oriental Society*, 121, No. 1, 32-43.

İnternet Kaynakları

<https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCzik>

Karaarslan, S. V. (2016). Antik Titreşimlerin İnsan Anatomisine Etkileri, Arkeotekno.com: https://www.arkeotekno.com/pg_184_antik-titresimlerin-insan-anatomisine-etkileri

Karaarslan, S. V. (2018). Arkeolojide Frekansların Kadim Sırları, Arkeotekno.com: https://www.arkeotekno.com/pg_299_arkeolojide-frekanslarin-kadim-sirlari

<https://www.nkfu.com/lascaux-magarasi-hakkinda-bilgi/> (Resim 1).

<https://www.papgift.com/altamira-magarasi-hikayesi/> (Resim 2).

<https://www.bilgeyik.com/gobeklitepe-hakkinda-her-sey-282> (Resim 11).

<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/> (Resim 12).

<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/> (Resim 15).

<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/> (Resim 16).

<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/> (Resim 19).

<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/> (Resim 21).

[https://en.wikipedia.org/wiki/Hypocephalus#/media/File:Hypocephalus_of_Tasheritkhons_\(c._305%E2%80%939330_BCE\),_British_Museum,_London_-_20080821.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Hypocephalus#/media/File:Hypocephalus_of_Tasheritkhons_(c._305%E2%80%939330_BCE),_British_Museum,_London_-_20080821.jpg) (Resim 26).

<https://arkeofili.com/antik-misirdan-ask-buyusu-papirusu-desifre-edildi/> (Resim 27).

<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-akhenatende-kafa-karisikligi-bolum-2/> (Resim 28).

<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-akhenatende-kafa-karisikligi-bolum-2/> (Resim 29).

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?assetId=32627001&objectId=369097&partId=1 (Resim 37).

<https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/statuette-demon-pazuzu-inscription> (Resim 39).

<https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/70575> (Resim 40).

<https://www.helsinki.fi/en/news/language-culture/mesopotamian-anti-witchcraft-rituals> (Resim 43).

<https://ccp.yale.edu/P461166> (Resim 45).

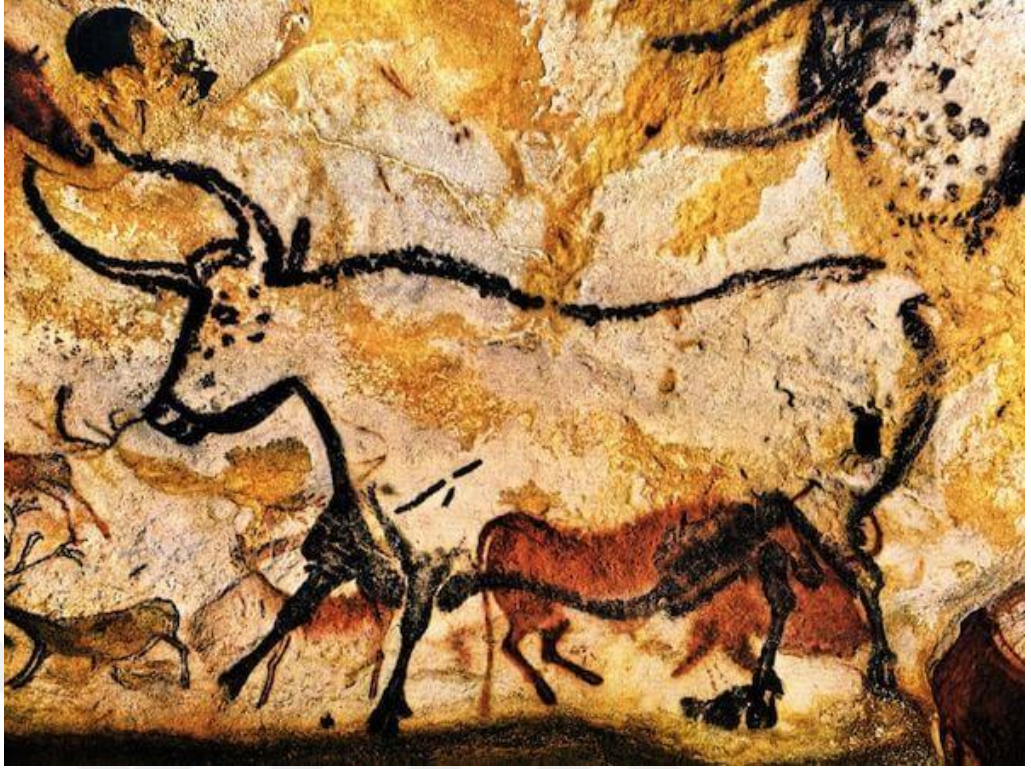
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327380> (Resim 47).

<https://en.wikipedia.org/wiki/Hecate> (Resim 58).

LEVHALAR

Res. 1: Fransa Lascaux Mağarası, tek boynuzlu tasvirleri, av ve totem (<https://www.nkfu.com/lascaux-magarasi-hakkinda-bilgi/>) (11.12.2022).

Res. 2: İspanya Altamira Mağarası, Bizon tasvirleri, av ve totem (<https://www.papgift.com/altamira-magarasi-hikayesi/>) (11.12.2022).

Res. 3: Hayvan uzuvları kullanılan takı, tılsım (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 132).

Res. 4: Hayvan uzuvları kullanılan takı, tılsım (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 132).

Res. 5: Çingiraklı yılan kuyruğu takı, tılsım (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 134).

Res. 6: Kaplumbağa kabukları, tılsım (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 135).

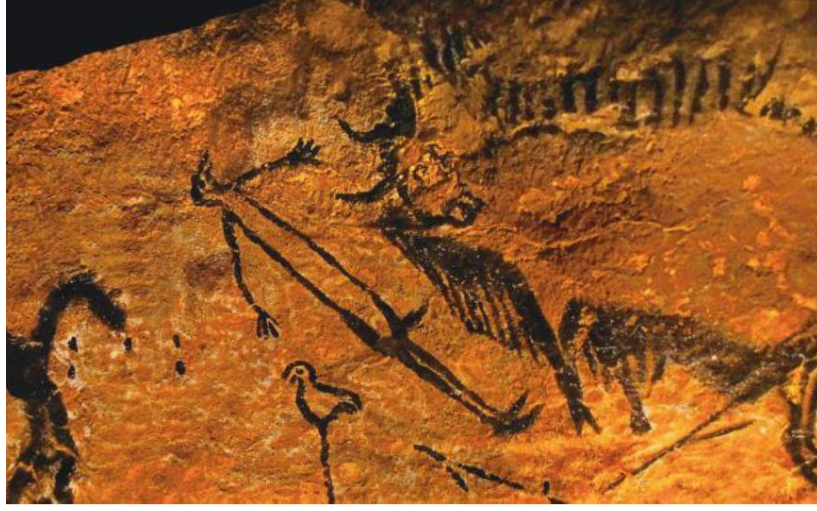
Res. 7: Fransa Les Trois Freres Mağarası, hayvan totemleri ile tasvir edilmiş ilk büyücü şifacılarından olduğu düşünülen duvar kabartmasının çizimi, Üst Paleolitik Dönem (Çakır, 2018: 68).

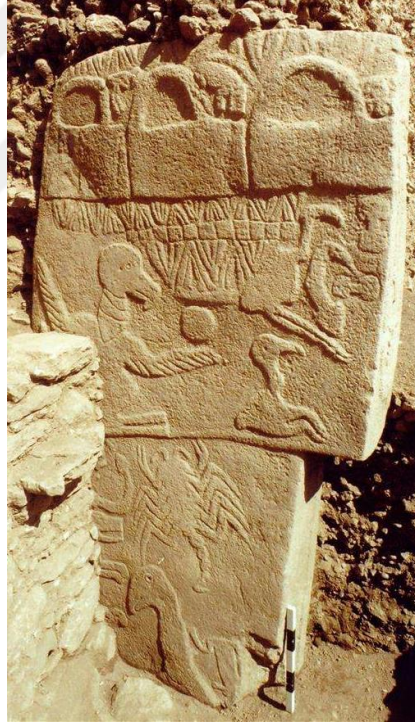
Res. 8: Fransa Chauvet Mağarası, sarkıt üzerine tasvir edilmiş kadın imgesi ve Bizon-adam şeklinde büyücü, Üst Paleolitik Dönem (Çilingiroğlu, 2021: 30).

Res. 9: Almanya Stadel Mağarası, Aslan-adam şeklinde tasvir edilmiş heykel, Üst Paleolitik Dönem (Çilingiroğlu, 2021: 31).

Res. 10: Fransa Lascaux Mağarası, “Şamanın ölümü” tasviri, Üst Paleolitik Dönem (Çakır, 2018: 74).

Res. 11: Şanlıurfa Göbeklitepe, kuş-ruh örneği ve trans halindeki büyücü şaman tasvirli dikilitaş, Üst Paleolitik Dönem (<https://www.bilgeyik.com/gobeklitepe-hakkinda-her-sey-282>) (11.12.2022).

Res. 12: Lahun, travertenden yapılmış büyülü su kavanozu, Orta Krallık Dönemi (<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/>) (11.12.2022).

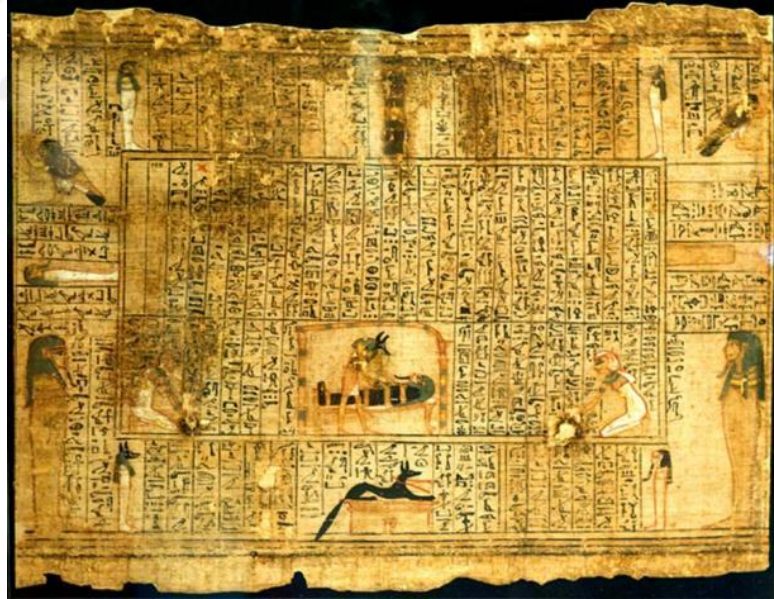
Res. 13: Ka heykelciği (Elemterefiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 76).

Res. 14: Teb Khonsu Tapınağı, Bekhten Prensesi posesyon ritüeli steli, Yeni Krallık Dönemi (Budge, 2016: 179).

Res. 15: Firavun I. Teti'nin mezar odası duvarı, Ölüler Kitabı büyü yazmaları, 6. Hanedanlık Dönemi (<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/>) (11.12.2022).

Res. 16: Ölüler Kitabı 151. Bölüm, ruhun “kalpler evi” içerisinde yaptıkları ve Anubis’in mumya bakımı ritüellerinin tasviri (<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/>) (11.12.2022).

Res. 17: Ankh sembolü kolye (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 81).

Res. 18: Scarab amulet-tılsım (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 88).

Res. 19: Obsidyen ve camdan yapılmış Wedjat-Ra'nın gözü amulet (<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/>) (11.12.2022).

Res. 20: Udjah-Ra'nın gözü amulet (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanişlar, 2003: 89).

Res. 21: Sol elinde Ra'nın gözünü tutan Tanrıça Sekhmet heykelciği
(<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-baska-dunyalarin-gucleriyle-savasmak-bolum-1/>) (11.12.2022).

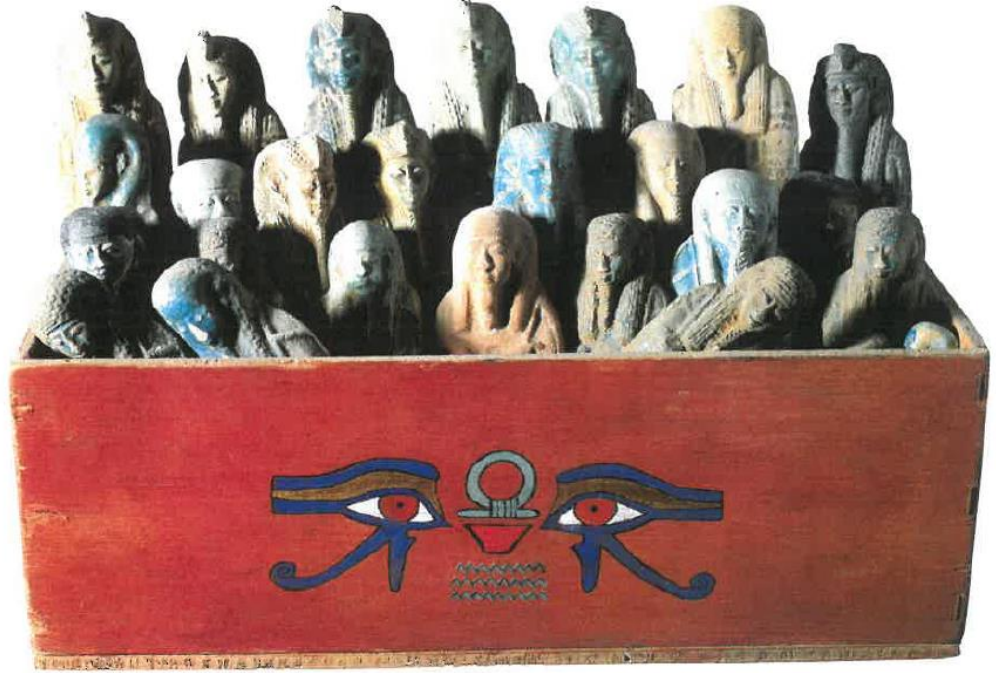
Res. 22: Kalp yiyen canavardan kalbini büyü ile koruyan rahip tasvirinin çizimi (Budge, 2016: 38).

Res. 23: Büyü tasvirleriyle bezeli Uşabti heykeli (Elemterefiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 80).

Res. 24: Uşabti figürinleri (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 78).

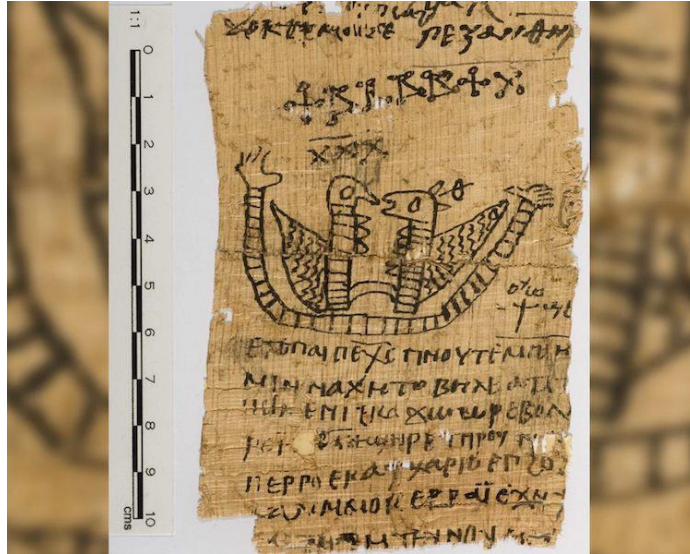

Res. 25: Uşabti figürinleri (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 77).

Res. 26: Bedenin sıcak kalması için ölünün başı altına koyulan spesifik bir büyü örneği olarak Hypocephalus

([https://en.wikipedia.org/wiki/Hypocephalus#/media/File:Hypocephalus_of_Tasheritkhons_\(c._305%E2%80%939330_BCE\),_British_Museum,_London_-_20080821.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Hypocephalus#/media/File:Hypocephalus_of_Tasheritkhons_(c._305%E2%80%939330_BCE),_British_Museum,_London_-_20080821.jpg))
(11.12.2022).

Res. 27: Papirüs üzerine yazılmış bir aşk ve şehvet büyü örneği

(<https://arkeofili.com/antik-misirdan-ask-buyusu-papirusu-desifre-edildi/>)
(11.12.2022).

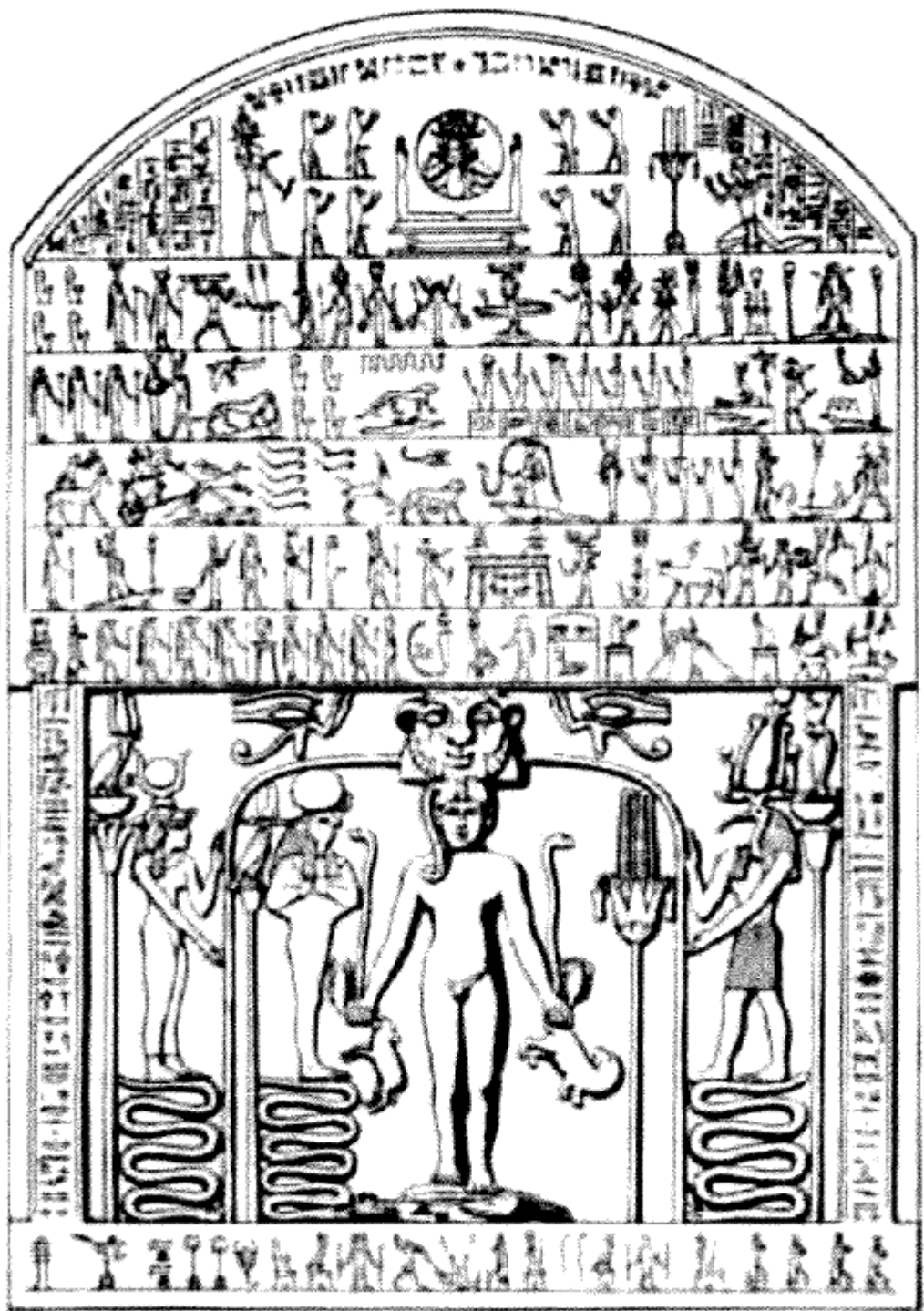
Res. 28: Kolay doğum ve anne ile bebeği korumak için kullanılan Tanrıça Tawaret şeklinde büyümlü bir kavanoz (<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-akhenatende-kafa-karisikligi-bolum-2/>) (11.12.2022).

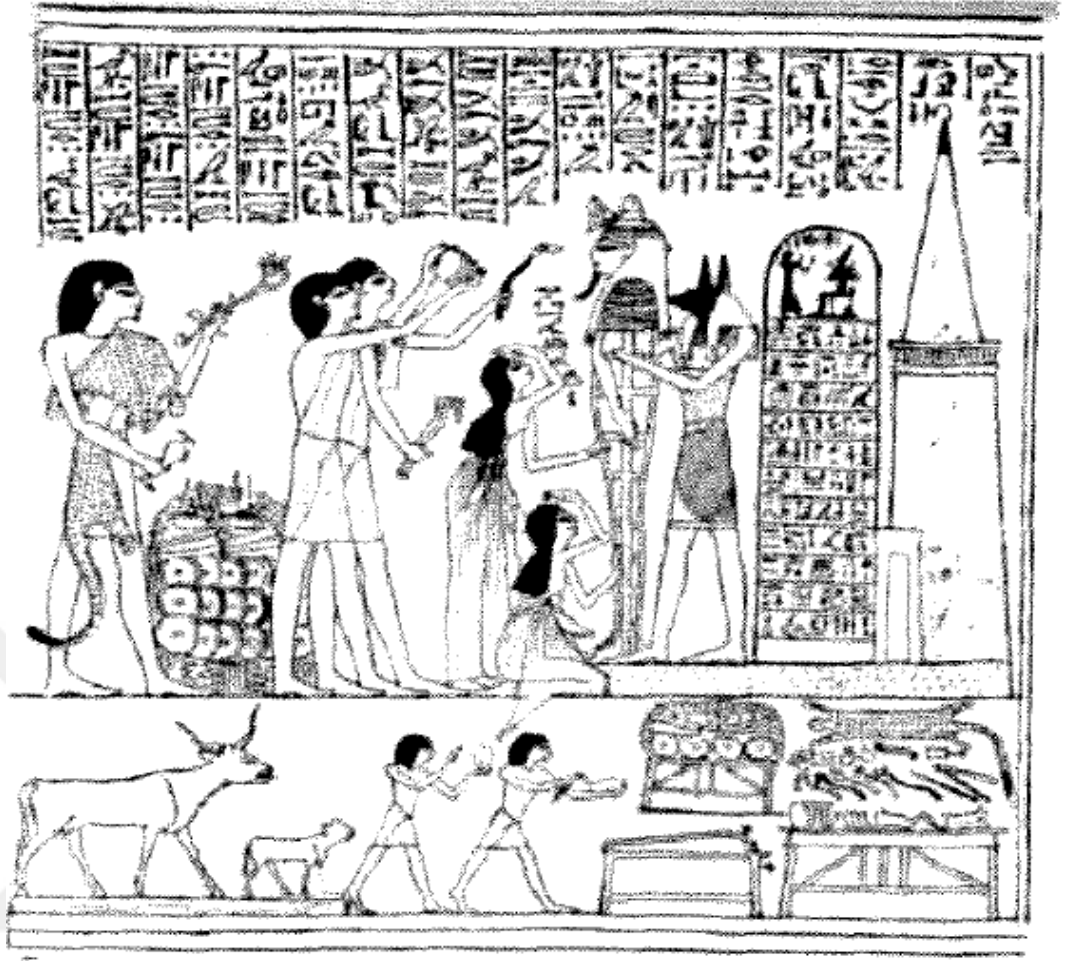
Res. 29: Tanrı Bes heykeli (<https://nereye.com.tr/antik-misirda-din-ve-buyu-akhenatende-kafa-karisikligi-bolum-2/>) (11.12.2022).

Res. 30: Tanrı Anubis heykeli (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 86).

Res. 31: Horus'un Sütunu (Budge, 2016: 132).

Res. 32: Hunefer Papirüsü, Hunefer'in mumyası üzerinde ağız açma ritüeli büyü tasviri, M.Ö. 1350 (Budge, 2016: 171).

Res. 33: Antik Sippa Kenti, karaciğer şeklinde kehanet büyüsü tableti, Eski Babil, M.Ö. 1900-1600, British Museum (Karağuz, 2021: 106).

Res. 34: Hattuşa, kehanet bakımında kullanılan pişmiş toprak karaciğer modeli (İreç, 2021: 96).

Res. 35: Hamile kadınları Lamaštu'ya karşı korumak için kullanılan tılsımlı Pazuzu başı bronz kolye (Niederreiter, 2017: 111).

Res. 36: Lamaštu'dan korunmak için yatak üzerine asılan Pazuzu tasvirli metal levha, Yeni Assur Dönemi (İreç, 2021: 91).

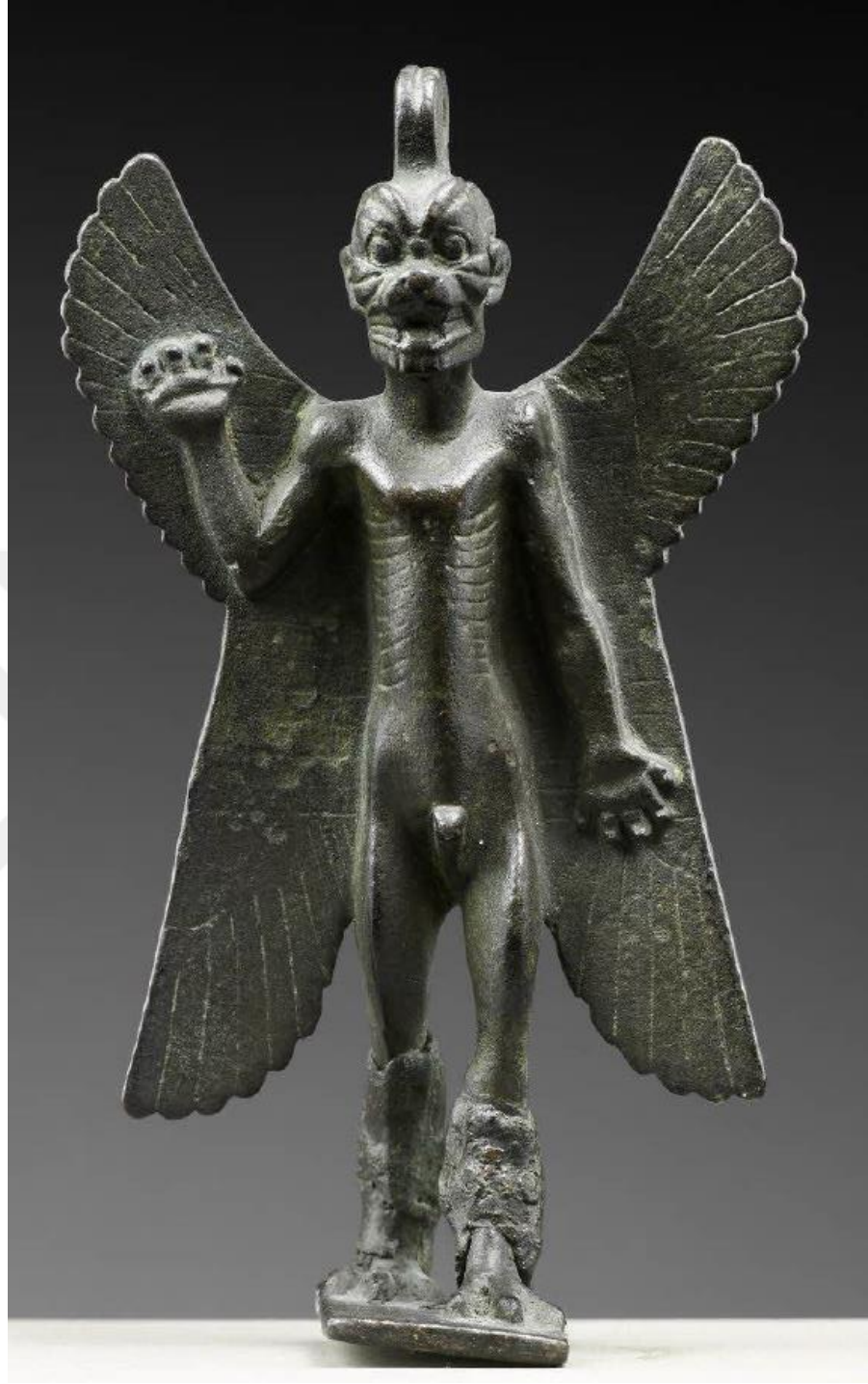

Res. 37: Lamaštu'ya karşı yapılmış Pazuzu tasvirli bir tılsım, Yeni Assur
Dönemi, British Museum

(https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?assetId=32627001&objectId=369097&partId=1) (11.12.2022).

Res. 38: Pazuzu Başı, British Museum (Cengiz, 2021: 54).

Res. 39: Kanatlarının arka tarafında “*Ben dağlardan şiddetle doğan ve çok fazla tahribat yaratan rüzgarın kötü ruhlarının kralı Hanpa'nın oğlu Pazuzu'yum*” yazılı Pazuzu heykeli (<https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/statuette-demon-pazuzu-inscription>) (11.12.2022).

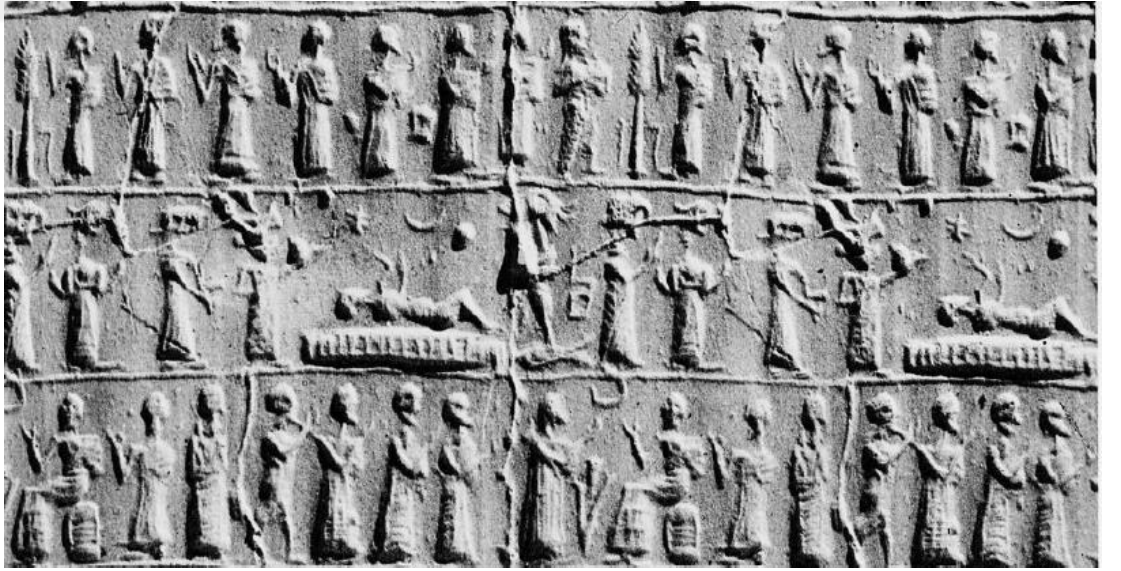
Res. 40: Apkallu kabartması, elinde kutsal su ile koruma sağaltma büyü ritüeli esnasında arındırma yapan büyücü, Yeni Assur Dönemi, Brooklyn Museum (<https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/70575>) (11.12.2022).

Res. 41: Tel Halaf'tan ele geçirilmiş olan, şehre uzak bir alanda arındırma büyü ritüeli için yapılan sazdan kulübe ve büyücü-şifacıyı tasvir eden silindir mühür, M.Ö. I. bin yıl (Florioti, 2014b: 62).

Res. 42: Sazdan bir kulübede hasta ile ilgilenen büyücü-şifacı (Black-Green, 2003: 97).

Res. 43: Maqlu ak büyü ritüeli tasvirli silindir mühür, Yeni Assur Dönemi (<https://www.helsinki.fi/en/news/language-culture/mesopotamian-anti-witchcraft-rituals>) (11.12.2022).

Res. 44: Eski Assur kalıntılarından çıkarılan Erra İlahisi Tableti, salgın hastalıklardan korunma muskası, M.Ö. 800-612:

“Tüm tanrılar bu şiiri övdü, sonra savaşçı Erra şöyle konuştu:

Bu şiiri onurlandıran tanrının tapınağında bolluk çoğalsın!

Ama onu ihmal eden asla tütsü kokusunu duymasın.

Adımı yücelten kral dünyaya hükmetsin.

Benim cesaretimi öven prensin rakibi olmasın.

Şarkılarımı söyleyen salgında ölmesin!

(...)

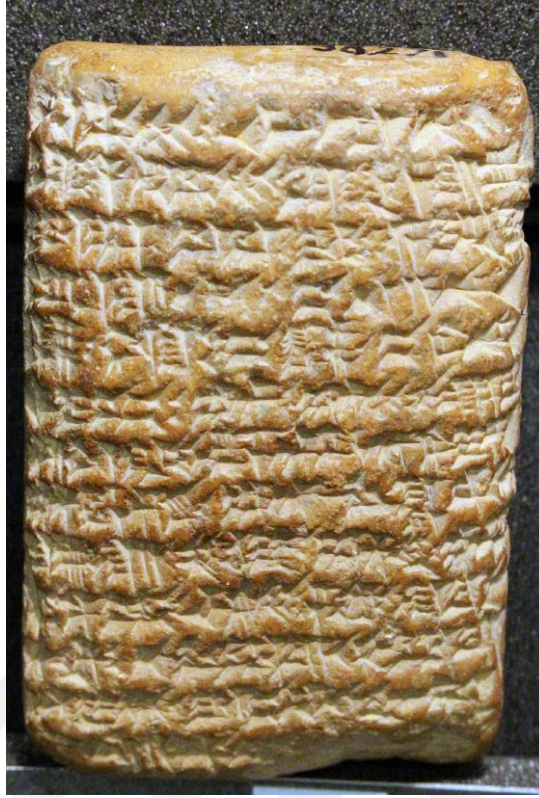
Erra hiddetli de olsa ve Yediler ölümcül de olsa, Bu tablet bir evdeyse, o eve kötülük girmeyecek.

Güven, o evde yaşayacak.

Bu şiir ebediyen yaşasın.

Bütün topraklar onu duysun ve beni övsün.

O topraklarda yaşayan herkes tamıklık etsin ve benim adımı yüceltsin.” (Arkeo Duvar Dergisi, 2021: 87).

Res. 45: Namburbi ak büyü ritüeli tableti (<https://ccp.yale.edu/P461166>)
(11.12.2022).

Res. 46: Ninova Sarayı giriş kapısına, kötülükleri önlemek amacıyla yerleştirilmiş, Tanrıça Gula'nın sembolü terracotta köpek figürinleri (Watanabe, 2002: 37).

Res. 47: Kadın figürlü muska, M.Ö. yaklaşık 3300-2900
(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/327380>) (11.12.2022).

Res. 48: Anadolu'da doğaüstü varlıkları kaçırmak için büyü ritüellerinde kullanılan metal çanlar (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 115).

Res. 49: Hitit, tanrı tasvirli çivi heykelcikler (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanişlar, 2003: 96).

Res. 50: Hitit, tanrı tasvirli çivi heykelcikler (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanişlar, 2003: 97).

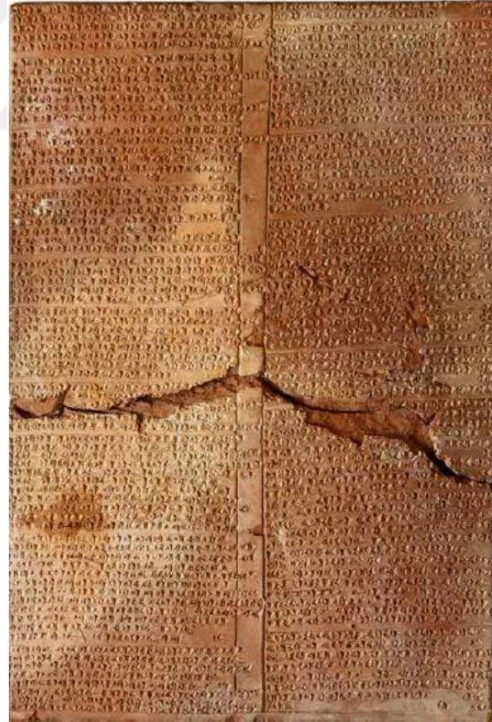
Res. 51: Hitit, tanrı tasvirli çivi heykelcikler (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanişlar, 2003: 94).

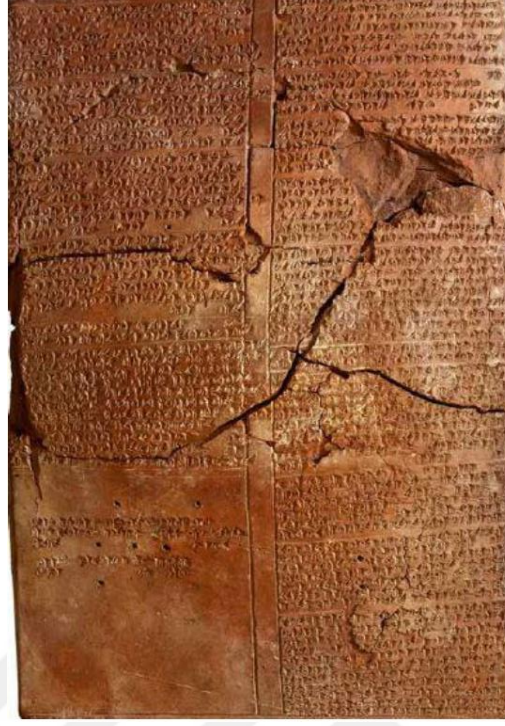
Res. 52: Diyarbakır Salat Tepe, büyü çukuru, içerisinde kırılmış büyü figürinleri bulunan pişmiş toprak kap (Lymnata), M.Ö. 17. yy (Ökse, 2018: 14).

Res. 53: Diyarbakır Salat Tepe, büyü çukuru, kap içerisindeki kırılmış büyü figürinleri (Lymnata), M.Ö. 17. yy (Ökse, 2018: 15).

Res. 54: Hattuşa, Hitit büyü ritüeli tablet örneği (Boğazköy Kazı Arşivi).

Res. 55: Hattuša, Hitit büyü ritüeli tablet örneği (Boğazköy Kazı Arşivi).

Res. 56: Aile içi geçimsizliklere karşı büyücü Mastigga'nın ritüel tableti, Hitit (Reyhan, 2021: 41).

Res. 57: Persephone ressamına ait, kırmızı figür krater üzerinde, üstte Odysseus ve Kirke, altta Kirke'nin domuza dönüştürme sahnesi, yaklaşık M.Ö. 440, Metropolitan Museum (Türkan, 2018: 108).

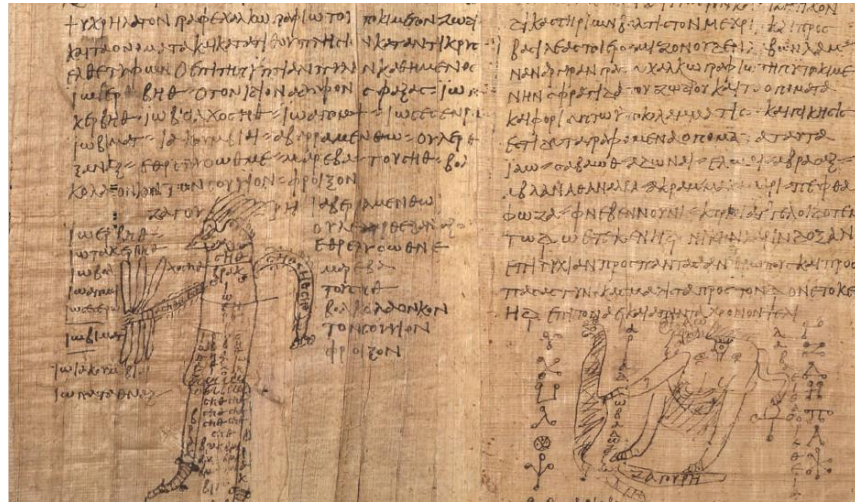
Res. 58: Tanrıça Hecate kabartması (<https://en.wikipedia.org/wiki/Hecate>) (11.12.2022).

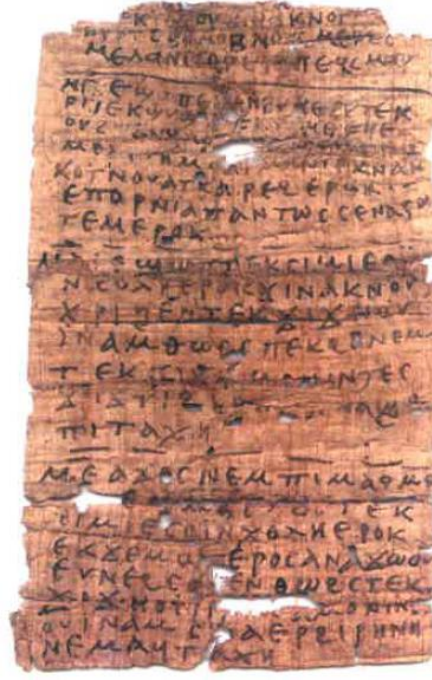
Res. 59: Antik Çağ, taş blok üzerinde örnek büyü metni (ElemtereFiş Anadolu’da Büyü ve İnanışlar, 2003: 37).

Res. 60: Mısır’da bulunan Roma dönemi örnek büyü papirüsü (Türkan, 2018: 112).

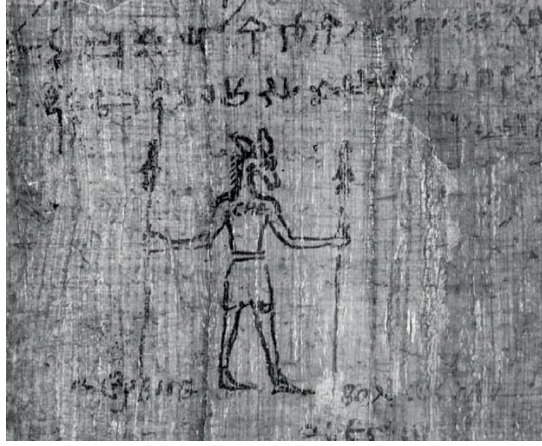
Res. 61: Mısırdaki ele geçen Grekçe yazılı büyü papirüsü (Türkan, 2018: 107).

Res. 62: Örnek būyü metni papirüsü (ElemtereFiş Anadolu’da Būyü ve İnanişlar, 2003: 38).

Res. 63: Daskyleion magos kabartması, İstanbul Arkeoloji Müzesi (Türkan, 2018: 108).

Res. 64: Greko-Mısır, Seth başlı insan vücutlu büyücü tasvirli papirüs örneği, M.S. 4. yy, Rijks Museum Van Oudheden (Türkan, 2018: 106).

Res. 65: Mısır'da ele geçen Roma dönemi Voodoo bebeği, M.S. 4. yy, Louvre Museum (Türkan, 2018: 113).

Res. 66: Büyü materyali olarak da kullanılan kandiller (Türkan, 2021: 34).

Res. 67: Abraksas betimli amulet örneği, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Türkan, 2018: 114).

Res. 70: Chnoubis tasvirli, mide rahatsızlıkları için kullanılan akik amulet örneği (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 43).

Res. 71: “Sindir” yazılı ve Chnoubis tasvirli, mide rahatsızlıkları için kullanılan bir amulet örneği (ElemtereFiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003: 41).

